

DE

CONSERVANDA
BONA VALETVDINE,
Liber Scholæ Salerni-
tanæ.

DE ANIMI PATHEMATIS,
& remediis quibusdam ge-
neralibus.

CAPVT I.

Anglorum Regi scribit Schola tota Salerni.
Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,
Curas tolle graues, irasci crede profanum,
Tarce mero, cœnato parum, non sit tibi va-
nitas.

*Surgere post epulas, somnum fuge meridianum.
Ne multum retine, nec comprime fortiter animum.
Hac bene si serues, tu longotempore viues.*

PRÆSENS hic liber, à Doctoribus Scho-
læ Salernitanæ in gratiam Regis Angliæ
conscriptus, multa & varia conseruandæ
bonæ valetudinis præcepta complecti-
tur.

In hoc autem capite octo inprimis generatim
referuntur, quæ nos singulatim deinde, ac suo
quodq;

A

Cura.

quodque ordine explicabimus. *Primum* ergo est, ut tuenda sanitatis suæ studiosus anxiferas, graueis & pertinaces curas relaxans, ex animo penitus exterminet. *Cura* enim corpus vehementer extenuant & exsiccant, somnum impediunt, perpetuisq; vigiliis conficiunt, vires destruunt, febres etiam accendunt, ac grauissimis valetudinibus initia præbent: ipsæ quoque Melancholiam generant, pariterque calorem innatum resoluunt & extinguunt, & magis, si diutius durarint: Autor Galenus cum multis aliis locis, tum præcipue Aphor. libro 2. comment. 28. & lib. 3. commen. 31. & de tuenda sanitate lib. 1. cap. 11.

Tristitia.
Galenus de
parua pila
exercitio, ca-
pite 1.

Sub eodem præcepto comprehendendi debent & *Tristitia*, quæ & ipsæ corporis naturam frigiditate & siccitate corrumpunt: id quod Salomon quoq; capite 17. Prouerbiorum suorum attestatur: Spiritus tristis, inquit, exsiccat ossa. Sed cum omnis mœstitia generanda melancholiæ vim habeat, quo tamen vehementior ac diuturnior hæc affectio fuerit, eo plus adfert periculi. Nam præterquam quod corpus macie paulatim extabefacit, cor etiam ipsum immodice constringit, spiritum obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudicium obscurat, & memoriam obtundit. In mœroribus item fortibus, uti à Nemesio capite vicefimo, de natura hominis, ex tertio libro Demonstrationum Galeni refertur: biliosa quædam superfluitas consuevit in ventriculum defluere, & multo magis, quum per se ipse male affectus fuerit: quæ sane molestiam exhibet, ut non prius à mœstitia & cruciatu cesset, quam superfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id quoque Galenus etiâ Aphorif. lib. 6. cōment. 50. testatur.

Idem

Idem de timore quoque intelligendum: nam & Timor,
 ipse intro & ad principium tum spiritum, tum
 sanguinem vna cum refrigeratione eorum que
 in summo corpore sunt, abducit ac contrahit:
 itaque etiam pulsus tum arteriarum, tum cor-
 dis, iis qui timent, minimi ac maxime imbecilli
 sunt: partes in superficie posite algent, corpuf-
 que pallefcit, tremor incidit, vox interrumpitur,
 & vires denique conuelluntur omnes. Quod au-
 tem in tristitia paulatim patiuntur homines, id
 in timore confertim accidit, dissidentibus scilicet
 inter se passionibus iis, non toto genere, sed
 magnitudine & vehementia. Itaq; etiam ob ti-
 morem & immensum moerorem nonnulli re-
 pentina morte interierunt, quod scilicet imbe-
 cilla suapte natura animula eorum sub valido
 affectu oppressa confertim extincta & suffocata
 sit, quemadmodum luculenter & perspicue do-
 cet Galenus, libro 2. capite 5. de causis sympt.
 Quippe extingui eam accidit propter affectus i-
 plius naturam, vt cuius generatio in refrigeran-
 do consistat: Suffocari autem, eo quod totus san-
 guis vna commeeat, atq; ad principiu deferatur.
 Cuius sane rei insignia exempla extant apud
 Plinium, libr. 7. cap. 36. naturalis historia. Quo-
 circa eum qui sanitatis suæ tuendæ curam susce-
 perit, cane peius & angue omnia illa, quæ non
 aspectu & auditu modo, verum & mentis agita-
 tione tristitia existunt, fugere oportebit. Quod A-
 ristoteles quoq; innuisse videtur, quam proble-
 mate 5. sect. 7. scribit, in *λειποθυμίας* incidisse
 quandoque, qui homines suffocari laqueo vidif-
 sent solum. Lege plura apud Stephanum Athe-
 niensem in librum 1. ad Glauconem comment.

*Tristari
quibus vli-
le.*

12. Hoc tamen ignorandum non est, quod obesis nonnullis quibus corpus immodice plenum est, ac iis etiam qui spiritus admodum mobiles & calidos habent, interdum vtile sit, si curis, timore, & tristitiis conficiantur: quo nimirum spiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur aliqua ex parte atq; auferatur: id quod vno ore confirmant Paulus Ægineta libro 1. cap. 57. Aetius libro 4. capite 32. & Rhazes, libr. 4. cap. 9. ad Almanforem.

Ira.

Secundum vt ab ira temperet. Nam cum ira sit feruor quidam ac vehemens motus caloris in ipso cordis corpore, qui in extimas tandem partes cum impetu diffunditur, vt eam plane dilucideq; Galenus libro 1. cap. 4. de different. feb. & in libro de causis morborum cap. 2. definit, necessario corpus ipsū immodice calefacit & excitat, quo fit, vt febrim nonnunquam accendat, in iis præsertim corporibus, quæ in se admissam caliditatem longo tempore retinere apta nata sunt. Etsi enim motus cordis sedetur, in hisce tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitare contingit. Quidā etiam ira commoti, quasi attoniti ac extra se positi videntur. Sunt præterea qui impotenti ira impetuosius cōcitatos in *δυσκολία* incurrisse multos, repenteq; animam expirasse, nonnullos vero furore comitialis morbi accessione, *παραλύσις*, conuulsione, podagra, & articulorum maxime ac totius corporis tremore comprehensos concidisse tradant. Obstat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, & vt Cicero ait, ira præsentē nihil recte fieri potest. Offenduntur autem

tem

tem ab ira potissimum, qui temperaturam corporis totius calidiorem quam par sit, aut morbo, aut natura consequuti sunt: præcipue quando cor & caput naturali intemperie immoderate feruent, aut aliquo aduentitio calido affectu laborant. Animalibus tamen vitiis, morbis frigidis, & natura frigidiori cordi & capiti, Galeno lib. 6. Epidem. partic. 5. comment. 9. autore, ira non leue præsidium adfert. Innatum enim calorem in ipsis iam torpescentem excitat adaugetq; Quod Hippocrates etiam libro 2. Epidem. partic. 4. in eum scribens modum confirmat: Diligentia, inquit, adhibenda est, vt excandescencia inducatur, & coloris reparandi, & sanguinis in vasa subter cuticulam colligendi gratia. Quocirca ipsa à perfrigeratis, pallido colore præditis & *καχεξία* laborantibus ex quibusdam interuallis & temporibus opportunis assumenda est: non sane ita continenter, vt facultas offendantur: sed perinde vt exercitationes innatum calorem corroborantes non immoderatas facere oportet, sed tum opportune, tum moderate assumere, ira & excandescencia, si clarissimis Medicinæ scriptoribus Galen. lib. 3. cap. 10. de difficul. respir. Paulo lib. 1. cap. 58. & Aetio lib. 4. capite 33. credendum est.

Quibus irasci utile.

Tertium, vt moderate vino vtatur. Vinum enim modice haustum natium calorem adauget, teste Galeno cap. 4. de causis morborum. Vbi vero immoderatus bibitur, quam vt vinci possit, tantum abest vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quemadmodum copiose Galenus libro 3. capite 5. de temperamentis ostendit: quippe apoplexia, paraplegia, & quæ Græci

Vinum.

A 3 caron

caron & comata vocant, neruorum resolutio, comitiales morbi, conuulsiones, tetani, & debilitas ventriculi ac reliquorum membrorum omnium immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodq; frigidum est vitium. Sed de his plura infra capite decimoquinto.

Cena.

Quartum, vt in coena modico cibo vtatur: exiguus namque cibus à facultate vinci perfecte & facile potest. Qui vero noctu multum ingerunt, ventriculumque nimio cibo onerant, dolorem primum & angustiam perpetiuntur, deinde nec probe dormire, nec recte concoquere possunt, quod nimia copia facultas aggrauetur, ceu nimio pondere pressa, subindeque superare ingestum cibum nequeat, id quod & infra cap. 5. vberius ac fufius declarabimus.

Quintum, vt statim à sumpto cibo surgat: hoc enim ad cōcoctionem facit, quia cibus sumptus ita facilius descendit in imum ventriculi, in quo Gal. lib. 5. cap. 5. de locis affect. teste, coctionis opus perficitur. Infra cap. 2. & 76.

Somnus medicinalis.

Sextum, ne à pradio somno indulgeat. Is namque somnus, qui cibum statim excipit, fumosis exhalationibus caput replet, destillationesque parit. Sed de hoc vberius infra cap. 3.

Lotii retentio.

Septimum, ne lotium diutius, quam natura fert, remoretur: hinc enim interdum oriuntur *dyssyctia* & *isgryctia*, hoc est, vitia in quibus vrina aut ægre & difficulter excernitur, aut in totū suppressitur ac cohibetur. Eodem modo calculus aliquando & aqua inter cutem gigni perhibentur, neq; aliud quidquam æque vesicam laedit, atque longior vltra mingendi voluntatem lotii retentio, id quod testantur cum primis Galenus

lenus

Ienus lib. 6. cap. 4. de loc. affe&. Rhazes lib. 4. ca. 6. ad Alman. & Auicen. Fen 19. 3. tract. 2. cap. 6.

Obstaculum, ne compressis natibus ventris onus suppressimere & retinere tentet: ita namq; induriantur faeces in intestinis ob continuam suctionem venarum mesaraicarum, quæ cum intestinis continuatæ omnem humiditatem è facibus exugunt: quo fit, vt illæ exsiccatæ difficilioris exitus intestina obstruant oppilentque: oppilationem vero ob flatuum eductionis præclusionem & aliarum consequentium sæcum coaceruationem, nocumenta sequantur, cum illa quæ cap. 4. enumerantur, tum etiam quæ referuntur à Cornelio Celso lib. 1. cap. 3. Ex ventre, inquit, suppressio inflamationes, caligines, capitis dolores, aliaq; superioris partis mala increfcunt. Quibus accedunt etiam, vt Rhazes testatur, *τενερμὸς* & cibi fastidium, quod malum Græci *ἀνορεξίαν*.

Excrementorum retentionio.

Latini vero appetentiæ amissionem vocant.

Summopere præterea cauendum, ne in exoneranda aluo nimio conatu vtatur: nam & hinc nõ raro sequi solet *τενερμὸς*, hoc est, crebra & inanis egerendi voluntas, aut exitus intestini, quod ab osse sacro ad anum vsque pertinet, Græcis, *ἀπὸ πυλῆνος ἕως τοῦ ἀρχῶς* dicitur, Latinis longa, non rectum, & princeps, teste Andrea Valsalio lib. 5. fabricæ humani corporis.

Vltimo tandem loco subiungitur, longissimo tempore victurum, quicumque hæc præcepta studiose & diligenter obseruauerit.

Si tibi deficiant Medici, medici tibi fiant

Hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

Hoc loco fit mentio trium remediorum, quæ

A 4 in

in defectu Medici vicem eius cum apud alios, tum nobiles maxime & excellentes viros supplere possint.

Mens hilaris.

Galenus de parua pile exercitio capite 1.

Gal comment. 5. in 6. de morbu vulg. aphor. 9.

Primum, Animus hilis ac lætus: lætitia enim calorem excitat naturalem, spiritus temperat & puriores reddit, virtutem corroborat, atatem floridam facit, iuuenile corpus diu conseruat, vitam prorogat, ingenium acuit, & hominem negotiis quibuscumque obeundis aptiorem reddit. Conuenit autem ut hæc ipsa lætitia siue gaudiū bonæ valetudini commodum, sit temperatum, non excedens modum, neque repentinum. Nimmio enim & repentino gaudio, quemadmodum Galenus lib. 2. cap. 5. de Symptomaton causis, & Alexander Aphrodisæus problemate 21. memoriæ prodiderunt, tanta sit cordis relaxatio, ut virtus vitalis una cum innato calore tota egeratur ac dissipetur, adeoque syncope nonnunquam & repentina mors consequatur. Atque huius quidem rei extant horribilia ac pertimescenda exempla apud T. Liuium Deca. 3. libr. 2. Val. Maximum libro 9. cap. 12. Plinium lib. 7. cap. 32. & 53. & A. Gellium lib. 3. cap. 15. At enim cum iuxta tritissimum scholis medicorum dictum, contraria contrariis curentur ac depellantur, illis potissimum gaudium adsciscendum est, qui tristioribus animi pathematis immodice cōficiuntur. Quod sane per illa cumprimis consequentur, quæ principes facultatum partes corroborant, sanguinem bonum generant, & spiritus instaurant: eadem quippe & menti, Auicenna 4. 1. capite 1. & 11. 3. tract. 2. cap. 10. teste, gaudium & lætitiā conciliant adiunguntq; Huiusmodi porro sunt cibi suaves & boni succi, vinum subtile

ac

ac delectabile, boni & fragrantis odores, delectabilem rerum commemoratio, & cum amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuersatio. Quare, vt Eobanus noster diserte canens admonet:

Vtere conuiuiis non tristibus, vtere amicis,

Quos iuga, & risus, & ioca salsa iuuant.

Quem non blanda iuuent variis modulamina cantus

Huic iecur & renes, agrag, corda stupent.

Nam nihil humana tanta dulcedine mentes

Afficit, ac melica nobile vocis opus:

Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit.

Dulcisonum reficit tristia corda melos.

Atque hinc inde adeo est, quod grauissimus autor Plutarchus in libro de virtute morum tradit, Pythagoram animo pacando sedandoq; ab affectibus & perturbationibus vehementioribus Musicam adhibere solitum. Sic Saul quoq; per Dauid psallentem à spiritu maligno liberatum legimus. His similia & scitu non indigna libro 1. & 14. Diogenes Laërtius Athenæus refert. 19.

Atque hæc etiam quidam dicta magna ex parte hisce etiam versibus ex Hieronymo Fracastorio complexi sumus:

Tu tamen interea effugito quæ tristia mentem

Sollicitant, procul esse iube curas, metumq;

Pallentem, ultrices iras: sint omnia lata.

Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoq; lata iuuabunt

Munera, sic dulces epule, sic copia rerum,

Sic urbis, sic ruris opes, & summa voluptas,

Visere sæpe amnes nitidos iucundaq; Tempe,

Et placidas summis sectari in montibus auras,

Accedant iuuenumq; chori misteq; puella.

Secundum, Animi tranquillitas: Nobiles enim

A s &

Tranquilli-

tan animi.

& excellentes viri, ob maximas & diuersas curas, quas sustinent, (si ipsis cetera omnia ante pariter adfuerint,) mentis inquietudine magis quā mediocris conditionis homines læduntur. Nam si quid aliud, hæc maxime somnum impedit, qui nobilibus, cum biliofa fere & siccioris naturæ sint, inprimis conueniebat. Vigiliæ vero, vt Galenus lib. 7. cap. 6. Therapeu. metho. autor est, magis adhuc totum corporis habitum siccant, adeoq; iis qui alioquin ex siccitate laborant, infestissimæ sunt. Vel *requies* hic ad corporis quietem, quæ motui opponitur, referenda est. Nam & hæc quoque ad valetudinem necessario adhibetur. Calorem enim naturalem assiduus laboribus fractum ac dissipatum reuocat, vires exhaustas ac pene perditas recuperat, adeoq; præstat vt animal se colligat, ac durare possit. Quod diserte admodum apud Ouidium lib. 1. epist. 4.

Quod caret alterna requie, durabile non est,

Hæc reparat vires, fessaq; membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat: sicut enim non semper laborare, ita nec semper quiescere expedit.

Dietamoderata.

Tertium, Moderata diæta, id est, modus seu ratio viuendi, Græcis communiter *Νουτα* dicitur, Latini victus rationem reddunt. Quidam Græcam dictionem retinere, ac Latinis characteribus diætam scribere maluerunt, vulgus Regimē sanitatis, siue regulam victus appellat. Complectitur autem in se non modo quæ ad cibi & potus rationem attinent, sed reliquas etiam res omnes, quas non naturales Medici vno ore vocare solent: Harum enim commodus & moderatus vsus saluberrimus est, & corporis cōstitutio-

nem

nem conseruat: intempestiuus vero & immodicus sanitatem, adeoque naturam hominis corrumpit. Vt igitur vita morbis omnium minime obnoxia sit, harum legitimus vsus solícite ac diligenter seruandus est. Plura infra cap. 55.

DE CONFORTATIONE

Cerebri.

CAPVT II.

L Vrina mane, manus surgens gelida lauet vnda,
Hac illac modicum pergat, modicum sua membra
Extendat, crines pectat, dentes fricat: ista
Confortant cerebrum, confortant cetera membra,
Late cale, ista pranse, vel i. frigesce, minute.

Hic traduntur sex præcepta de confortatione tum cerebri, tum reliquorū membrorū omniū.

Primum, vt singulis diebus mane oculi ieiuno lauentur, à sordibus enim & lemīs, quæ in ipsis noctu coaceruantur & palpebris adhærescunt, ne inde læsionem percipiant aut corrodantur, diligenter repurgari debent, idq; aqua clara, viridi, & frigida inspersa potius quam per manus adinota faciendum est, vel certe in eadem aperti ambo quoad poterunt in iergendi, ac longiore deinde temporis spacio supprimendi sunt. Hoc enim non abstergit modo ac claros nidosq; reddit, sed sanos etiam conseruat, visumq; acuit & confortat, & maxime in iuuentute, quæ admodum Paulus Æginet. libro 1. cap. 31. Rhazes libro 4. capite 22. ad Almanf. & Auic. 33. Tract. 1. capite 5. & 3.3. Tract. 4. cap. 3. fidelissime tradunt. Cur autem frigida magis quam calida lauari debeant, ratio hæc est, quod vt Galenus cum alibi sæpe, tum maxime aph. libro 1. com-

Visum conseruantia.

RECEN-

mentario 16. & libro tertio, capite 41. de aliment. facul. & capite 86. artis medicinalis testatur, conseruatio in temperatis semper per similia fiat. Oculi vero, vt lib. 5. cap. 1. de genera. animal. & lib. 2. cap. 10. de partibus eorundem, & in lib. de sensu & sensibili ca. 2. Aristot. scribit, sunt de natura aquæ, hoc est, frigidi, quare etiam frigida potius, quam calida lauari debent. De recreatione & confortatione visus paulo post, & infra capite 79.

*Manuum
lotio.*

Secundum, vt manus quoq; lauētur: cum enim iustrumenta sint, quibus emundantur organa superfluitatum cerebri, aures nimirū, oculi, nares, & os, conueniet sane & ipsas cum primis esse mundas. Lauandæ igitur sunt, sed frigida magis, quam calida: & hoc quidem cum alias ob causas, tum maxime quod lotio manuum in aqua calida, & præcipue post cibi sumptionem, Auicenna 16.3. Tract. 5. cap. 1. teste, vermes in ventre generet. Quia innatus calor, qui in ventriculo ac reliquis nutritionis membris concoctionem operatur, per eiusmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaque imperfecta fit concoctio, quæ potissima generationis vermium causa existit. Plura de lotionem manuum infra cap. 23.

*Calida manuum
lotio
vermes generat.*

Motio.

Tertium, vt postquam è somno experfectus surrexerit, paulatim inambulando se moueat, vt primæ & secundæ concoctionis excrementorum redundantia, quæ sunt fæces & vrina, descendant, & ad faciliorem excretionem præparentur adiuuenturque.

*Pandicula.
ri.*

Quartum, vt sub idem tempus pandiculetur, hoc est, manus, pedes, & simul totum corpus extendat: quo videlicet spiritus vitales vna cum
saa-

sanguine, qui per somnum intro magis fugiunt, vt libro 6. part. 5. Epid. aph. 29. doctissime & breuissime Hippocrates dixit, ad exteriora membra reuocentur, eoq; modo spiritus cerebri puriores ac temperatiores reddantur.

Quintum, vt crines pectat & ornet. Per hoc enim poricapitis aperiuntur, cerebri vapores in somno collecti ab oculis ad superiora alliciuntur ac dissipantur, & spiritus temperantur, subtilioresque fiunt. Pectinis igitur supra caput administratio sensuum instrumenta & corpus reliquum corroborat, visum acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeoque ob id ipsum interdiu sepius reuocanda est, veluti Auicenna 3. 3. Tract. 4. cap. 3. copiose scribit. Atque huic sane instituto pecten eburneus probe politus & laeuigatus tutissimum præstabit vsum, moderate à fronte ceruicem versus quadragies ductus, Marfilio Ficino lib. 1. de vita cap. 3. teste.

Sextum, vt dentes fricet ac munder: immundities enim dentium præterquam quod oris graueolentiam parit, spiritus etiam foetidos, impuros, & turbulentos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ipsi non paruam noxam inferunt. Sordes item dentium cum cibo permixtæ & in ventriculum delatæ, cibum ipsum sæpe corrumpunt. Idem de lingua iudicium est: nam & huic adherentes sordes, ne in ventriculum deferantur, diligenter abstergenda sunt. Quare os mane expectrecto gargarizandum, & nisi hyems sit, multa aqua frigida, cui aceti non nihil admistum sit, fouendum est, vt eleganter admodum lib. 1. cap. 2. Cornelius Celsus præcipit. Nihil autem dentibus æque nocet, ac frequentior lactis esus, veluti

Pectere crines.

Dentium immundities.

ti Galenus lib. 3. cap. 14. de alim. facult. diferte & copiose scribens admonet. Nocet, inquit, lactis efus affiduus dentibus, & circumdatiis carnibus, quas gingiuas nominant. Has enim humiditas, dentes vero putrefactioni & erosioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os vino diluto colluere conuenit. Satius autem fuerit, si mellis etiam quidpiam ipsi inieceris. Ita namque omne caseosum, quod ex lacte dentibus ac gingiuis circumfixum fuerit abstergetur. Quod si etiam cuiuspiam tam robustum sit caput, ut vini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & gingiuis consuluerit: verumtamen & mel vino permixtum misturam ex utroque reddit meliorem. Illud vero dentium incolumitati tutissimum aduersus lactis iniurias fuerit presidium, si quis post sumptum ipsum primo mellicrato, deinde vino adstringente os colluat. Hæc ille: Porro modus quo dentes à putredine, erosione, dolore, & graecolentia vindicari possint, optimus nobis à Dioscoride libro 4. capite 144. Plinio lib. 26. capite 8. Galeno lib. 8. capite 36. de simp. medic. fac. & libro 3. de compos. phar. sec. loc. capite 18. & Auicenna 7. 3. cap. 2. præstituitur: ut os singulis mensibus vino, vel aceto, in quo Tithymali radix ad dimidias decocta sit, bis colluatur. Hoc enim non solum dentium ac oris commendat odorem, sed eorundem etiam dolori auxiliatur, & sanitatem conseruat. Plura infra capite 80. Aures quoque bene à suis redundantibus exoneranda sunt, neque solum eorum excrementorum quæ manifeste per certos meatus, sed omnium etiam, quæ occulte exeunt, vacuatio lacessenda & molienda est.

Lotio præseruans à dolore dentium.

Ulti-

Vltimum versus tria precepta saluberrima complectitur. *Primum*, vt balneo lotus atque æstiuans omni cura & diligentia aduersus ambientis cœli frigidiorē intemperiem sese muniat & defendat: ne illa scilicet per poros à balneo apertos in omne corpus permanans, ibidem mali quidpiam ingeneret. A contrario siquidem ad contrarium repentina & inordinata transgressio, Galeno aph. lib. 3. com. 22. teste, periculosa admodum existit, præsertim cum facta ad frigiditatem subita commutatio eos, qui antea dissolabantur & per sudores euacuabantur, humores iam in profundum corporis repellat, adeoque partes etiam ad ventriculum atque intestina attingentes offendat.

*Balneorum
regimen.*

Observandum etiam ne à recens accepto cibo balneo statim vtatur, neque protinus post lotionem comedat aut bibat: qui enim paulo ante bibit, huic caput repletur: qui vero cibum sumpsit, huic non caput modo, verum & corpus totum alimoniam ad se, priusquam cōcocta fuerit, trahit, adeoque crudis & inconcoctis humoribus impletur. Statim vero post lotionem cibum vel potum fumere; caput replet, deuoratumque interdum superfluitate facit, quemadmodum copiose in 3. libr. de vict. rat. in morbis acutis, comment. 55. & 56. & in lib. de Marasmo cap. 14. Galenus ostendit. De potu idem confirmat etiam Cornel. Cels. qui lib. 1. cap. 3. in eum scribit modum: Illud nosse oportet, quod ex labore sudanti frigida potio perniciosissima est, atque etiam (cum sudor se remisit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quoque venientibus Asclepiades inutilem eam iudicauit. Atque ex hac quidem causa, quo-

quomodocunque sudanti adhuc, frigidum bibendum non est. Cauendum etiam, ne in ipso balneo comedat, bibat, aut dormiat: inde enim bona ventriculi concoctio oblâditur, & naturæ pugna cietur, dum sanguis, spiritus, & calor naturalis adscititio balnei calore ad exteriora allecti & protensi ad interiora retrahuntur, & in profundum secedunt. Inter dormiendum etiam humores aliqui in ventrem confluunt, qui non, ut in aliis somnis concoquuntur, sed longe plures fiunt, inconcocti permanentes. Somnus vero à balneo vtilissime conceditur. Nihil enim est, ut Galenus lib. 4. cap. 9. de Sanitate tuenda scribit, quod æque concoquat ea quæ concoqui possunt, & malos succos per halitum digerat, ut somnus à balneo.

*Stare à cibo,
aut leuiter
inambulare.*

Secundum, ut paulisper à cibi sumptione erecto corpore consistat: quo cibus ingestus in ventriculi fundum, ubi concoctionis officina est, æquabiliter descendens, promptius concoquatur: ac raro deinde, nec ita longo incessu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus dissipetur, adeoque cibi præpediatur concoctio. Plura infra capite 76.

*Statim à sectione
venæ
frigus capere.*

Tertium, ut post venæ sectionem frigescat, quod est, in paulo frigidiori ambiētis nos aeris constitutione tantisper immoretur, siue decumbat, dum sanguis & spiritus per phlebotomiam exagitati sedentur & conquiescant. Atque huic quidem interpretationi astipulatur etiam Ioannes Fernelius, qui in libello de vacuandi ratione cap. 19. in hunc modum scribit: Neque igitur ad consueta munia properet, neque celerius in-

am-

ambulet, neque villo exercitationis genere se fatiget, neque vtatur Venere, neque protinus loca calidiora ingrediatur, neque in balneum descēdat: quandoquidem sanguis & spiritus vehementius incitati, ne dissipentur aut incalescant, sedandi comprimendique sunt. Hactenus ille. Vel *Minute*, aduerbialiter hic accipiendum, pro eo, quod est parum siue paulisper, vt referatur scilicet ad ea quæ immediate præcedunt, & sit hic sensus: Sumptō cibo cœlo frigidiori, te paulisper exponito: quo calor innatus, propter circumstantem extrinsecus frigiditatem ad interiora refugiens & secedens, meliorem tum concoctionem & sanguificationem, tum etiam nutritionem, operetur. Experientia siquidem constat, calorem per seipsum ac sponte quidem post cibi sumptionem, vt eum mutet facilius ac concoquat, in profundum refugere: atq; hinc adeo fit, vt exteriora corporis membra, quæ ante vtcumq; calida sentiebantur, à prandio atq; cœna frigore & tremore concutiantur. Quare naturæ in eo quod recte operatur, opitulandum est.

DE RECREATIONE VISVS.

Additio.

Fons, Speculum, Gramen, hæc dant oculis releuamen.
Mane igitur montes, sub serum inquirito fontes.

Tria hoc loco recensentur, quæ insita naturæ vi & substantiæ quadam similitudine oculos recreant, & visum maxime consolantur.

Primum, Fons: per quem qualibet pura & perspicua aqua, siue ea sit fontium, siue fluuiorum, siue etiam puteorum intelligenda est. Hæc enim ob cognationem & similitudinem, quam cum

B oculis

oculis habet, visum citra violentiam congregans, ad naturam reducit & recreat. Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν αὐτὰ χρεῖζα τῶν ὀφθαλμῶν, inquit Galenus. aphor. lib. 1. comment. 16. Oculi autem frigidi & humidi, perspicui atque omnium partium nitidissimi, & pulchre politi sunt, perinde atque aqua, quocirca ab eiusdem aspectu eos corroborari simul ac refici consentaneum est. Atque hoc sane cōsilio Aristoteles Alexandrum illum cognomento Magnum instituens, ei praecepisse videtur, uti frequenter ac diutius aquam viridem, claram & perspicuam intueretur, oculosq; in ipsam submergeret: eiusq; rei testem habemus non contemnendum Ioannem Mesuen in opere practico de agnitionibus oculorum. Ceterum si nulla fontium aut fluviorū inspiciendorum facultas fuerit, oculis profecto ex aqua frigida, clara & perspicua in peluim viridem infusa contuitu eadem accedet commoditas.

Speculum,

Secundum, Speculum, quod & ipsam utique oculorum aciem eadem ratione excitare putandum est. Oculus namque laevis est & lucidus, ac splendens instar speculi: quod tum experientia inter omnes constat, tum à Plin. quoque lib. 11. cap. 37. ostenditur. Oculis, inquit, absoluta vis speculi, adeoq; ut tam parua illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pleraq; alitum è manibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in ijs cernentes, velut ad cognata desideria sua tendunt. Causa etiam cur speculi inspectione oculorum acies excitetur, adeoq; visus substantia conseruetur, hæc assignari potest, quod radij in superficie speculi collecti, cum ob densitatem & duri-

tiem

tiem eius vltcrius procedere non possint, minime dissoluantur ac dissipentur, ob æqualitatem leuitatemque seruentur infracti, ob nitorem vero augeantur, & multo quam prius erant reddantur fortiores: quod nec ipsum sane Aristoteles, Mesue referente, ignorauit, cum eundem illum Alexandrum adhortaretur, vti se subinde ad tertium & directum speculum contueretur, & longiori deinde temporis spatio oculorum aciem in ipsum defigeret.

Virrea quoque vocata conspicienda substantiam conseruant, adeoque præstant ne oculi minutioribus rebus contuendis victi fatiscant, neue spiritus resoluantur. Atque hinc certe gemmarum sculptores & aurifices subtiliter quidpiam ac ingeniose sculpturi eiusmodi vtuntur conspiciendis, aut sane per phialam ex tenui, puro, atq; albo vitro constatam eamque clara & perspicua aqua plenam, oculorum aciem rei sculptendæ intendunt. Cur vero ita visus non defatigetur, in causa est, quod species de medio clariori ad densius permeantes maiores simul & crassiores appareant, adeoque visum conseruent.

Tertium, Gramen, per quod quarumlibet herbarum frondiumq; ac aliarum etiam rerum virtutum contuitus accipiendus est. Oculis enim iucundissimum spectrum viriditas est. Atq; hinc sane Aristoteles problemate 20. Sect. 31. querit: Quamobrem cum cæteras intuemur res, conspectus noster peius afficiatur atq; fatiscat, eum ad virides herbaceiq; coloris inspicimus, vt olera, cæteraq; his similia, recreetur, meliorq; euadat. An inquit, conspectum in alba nigraue intendere minime possumus, propterea quod virumque

B 2 id.

*Conspicienda
virrea.*

Viridia.

id genus coloris videndi viribus officit: colores autem illi, quibus oculi acquiescunt, medium tibi nigriq; obtinent, itaque aspectus cum mediocri lenique obuiio afficiatur, nihil debilitatur: imo vero corroboratur atq; reficitur. Hæc ille. Quamquam autem viridia omnia, utpote temperatissima, visum maxime colligant, atq; oculos reficiant: inter ipsa tamē alia aliis efficaciora inueniuntur. Sic certe nullius aspectus Smaragdo iucundior est. Quod Plin. lib. 37. cap. 5. discrete iis significauit verbis: Herbas virentes, inquit, frondesq; auide spectamus: Smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec fatiant, cum & ab intentione alia obscurata aspectu Smaragdi recreatur acies, scalpentibus gemmas non alia gratior oculis refectio est: ira viridi lenitate lassitudinem mulcent. Idem fere lib. 29. cap. 6. de scarabeo viridi scriptum reliquit. Scarabei, inquit, viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Neq; obstat quod Galenus cap. 2. & 6. lib. 1. de Symptomaton causis, ubi ex professo de iis agit, quæ oculos aut molestant aut offendunt, & lib. 10. cap. 3. de vsu part. coeruleo & fusco recreandi & reficiendi visus quam maximam vim inesse scribit. Sunt enim & hi colores medii atq; temperati, adeoq; ob id oculis gratum & iucundum spectaculum præbent, visumq; morbo affectum aut fatigatum corrigunt ac recreant: quod omnibus sane coloribus ad medium inclinantibus commune est. Hoc igitur providentes pictores, quando in albis coriis & con-

confimilibus rebus, quibus facile visus offenditur, pingunt, colores cœruleos ac fuscus apponunt, in quos subinde intuentes recreant oculos ac reficiunt. Atque etiam ophthalmia laborantes lux quidem offendit, eosq; arguit: fusca vero ac cœrulea sine dolore intuentur. Quæ hætenus dicta sunt, ea omnia Marfil. Ficin. libr. 2, cap. 14. de producēda vita, planius & dilucidius ijs verbis expressit: Causam, inquiens, perquiremus, ob quam color viridis visum præ cæteris foueat, salubriterq; delectet. Inueniemus tandem naturam visus esse lucidam, ac lucis amicam, volatilem tamen ac facile dissipabilem. Idcirco dum per lucem se dilatat velut amicam, interdum nimio lucis excessu rapitur prorsus, & vehementi dilatatione dissoluitur: tenebras autem naturaliter velint inimicas fugit, ideoq; radios in angustum inde retrahit. Optat vero visus ita perfrui lumine, vt per amicum hoc suum amplificetur quidem, nec tamen interim dissipetur. Iam vero in quocunq; colore plus admodum tenebrarum siue nigredinis est, quam lucis, non dilatatur radius visus ad votum, nec illo proinde oculus delectatur. Vbi vicissim plus admodum splendidi coloris est, quam nigri, spargitur latius, noxia quadam voluptate distractus: Quamobrem color viridis maxime omnium nigrum cum candido temperans, præstat vtrumque, delectans pariter atq; conseruans, & molli insuper & adhuc tenera qualitate, sicut & aqua radiis oculorum absq; offensione resistit, ne abeuntes longius disperdantur. Quæ enim dura sunt simul & aspera, frangunt quodammodo radios. Quæ vero rarissima sunt, dissolutioni adi-

tum patefaciunt. Sed quæ soliditatē aliquam habent, lauemq; simul æqualitatem, sicut specularia corpora, nec ipsa quidem frangunt, neq; longius disperdi permittunt. Quæ deniq; præter hæc beneficia tenera quoq; sunt & mollia, sicut aqua, resq; virides, liquidis oculorū radijs molliſſia blandiuntur. Deniq; viſus radius quidam eſt in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accenſus, ac temperatum lumen in aqua quodammodo reſiſtente requirit. Itaque gaudet aqua, delectatur ſpeculis ſimilibus, viridibus oblectatur. Hæcenus ille. Addit Meſues, Exercitationem quoq; legendi ſcripta maiuſculis literis exarata viſum corrobore, adeoq; non parū ad tuendam oculorum ſanitatē conducere.

Posteriore verſu innuitur, Oculos matutino quidem tempore montium, veſpertino vero fontium colluſtratione recreandos & reſciendos: quorum ratio ex prædictis facile elici poteſt. Per montes porro viridaria, hoc eſt, loca herbis & plantis virentibus conſita intelligenda ſunt. De conferentibus viſui plura infra, cap. 79. De nocentibus vero, cap. 78.

DE DIVRNO, SIVE MERIDIANO ſomno.

C A P V T I I I.

*ſit brevis, aut nullus tibi ſomnus meridianus,
Febres, pigrities, capitis dolor, atq; catarrhus,
Hæc tibi proveniunt ex ſomno meridiano.*

Quatuor diurni ſive meridiani ſomni incommoda hic referuntur,

Primum, febris, quæ dupliciter per ſomnum diurnum accendi poteſt: vno quidem modo in ſpiri-

*Febris
cauſa.*

spiritibus, altero vero in humoribus. In spiritibus quidem, quia acres & fumosa exhalationes, quæ vigiliis dispergi solent, somno diurno non modo retinentur, sed etiam augentur: ijs itaque retentis, ac vna cum spiritibus permixtis, cōtingit, vt calor inde præter naturam collectus febrilis fiat: atq; hæc sane febris, cum nihil stabile, nihil firmum habeat, sed vti celeriter generatur, ita soluatür etiam, *ἡμέρα* Græcis, hoc est, diaria vocata est, quod fere diem nō excedat. In humoribus autē tum hæc iam dicta febris, ratione nimirum flatuum, qui ex cruditate proueniunt, tum etiam putrida per somnū diurnum accenditur: quod calore & spiritibus interdiu ad exteriora protensis, virtus concoctrix debilitatur. Perfecta enim & absoluta cōcoctio fit, quando calor & spiritus cohibentur, & in profundum corporis secedunt. Ob eum namq; motum calor naturalis incensus auctiorq; redditus, optime cibos, non solum in ventriculo, verum etiam per vniuersi corporis habitum conficit: quod noctu potissimum fieri rationi consonum videtur. Etenim tunc calor propter circumstantem extrinsecus aeris frigiditatem ad interiora refugiens, cibum facillime mutat, concoquit, & in membra distribuit. Interdiu vero contra ad exteriora eductus & expansus perfectam elaborationem non attingit: quare humorum cruditatem progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo nascitur, ex putredine tandem humorum ad cor effumantiū febris putrida accenditur, quemadmodum Auicenna l. 4. tract. 2. cap. 1. copiose docet.

Secundum, pigrities, quæ & ipsa eodem ex fon-

Pigrities.

B 4 te

te manat ac funditur. Ex crassa namq; & inconcocta materia in ventre vaporosi ac crassi exhalantur spiritus, qui ad caput elati plus æquo cerebrum humectant, eo autem humectato, nervi quoq; qui à cerebro propagati per corporis partes prorepunt, plurima humiditate opplentur: exuperantia præterea humiditatum, quæ ad musculos, tendines & articulos cōfluere solent, tantum abest, ut somno diurno dissipetur, ut multo pertinacius etiam hærens augeatur. Necesse igitur est ex eiusmodi subinde somno in omnibus motibus voluntariis pigritiam sequi, & veluti in seipso dissolutum hominē apparere, quemadmodum diserte Galenus aphor. libro 3. comment. 5 ostendit. Contra vero vigiliæ diurnæ, hoc præcipue nomine cōmendantur, quod non modo exuperantem cerebri humiditatem excident, adeoque spiritus extenuent ac temperēt, sed certe corpori simul atq; animo promptitudinem quandam & robur ad solitos motus addant.

Dolor capiti.

Tertium, Dolor capitis, qui & ipse ab iisdem initiis proficiscitur. Ex cibo namque inconcocto in ventre vapores crassi excitati in caput feruntur, qui ibidem ob dictas causas retenti, nimia humiditate, quam potius vigilijs exsiccantibus absumere conveniebat, cerebrum opplent, & ob eam rem caput perturbant, eiusq; dolorem grauedinem & frigidos morbos pariunt: paululum vero inde moti, si ad cutim peruenerint, faciem viriato colore inficiunt. Materia enim praua existente, necesse est, quicquid inde defluit, esse prauum. Quod Galenus aphor. lib. 1. cōment 14. ita scribens innuere voluit: Oportet similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humi-

da

da atq; aerea substantia existit, tunc quod ab ea defluit, vaporosum est atq; suaue, &c.

Quartum, catarrhus: qua quidem voce generatim hoc loco, tamen minus proprie, omne *Catarrhus.* *ῥῆμα* hoc est, qualibet excrementitij humoris ex capite ad subiectas partes prolapsio significatur, quæ iuxta partium, ad quas defluit, diuersitatem diuersa quoq; nomina sortitur, quemadmodum Galenus lib. 3. cap. 4. de Symptom. causis Paulus lib. 3. cap. 28. & Aetius lib. 8. capit. 53. disserunt scribunt. Vbi enim ad os ac fauces & mox ad stomachum siue gulam, atq; inde in ventriculum defluxus cōtingit simplici vocabulo Grecis *καταρρῖς* & contracte *καταρρῖς*, Latinis destillatio dicitur. Dum ad nares irruit, *κόρυζα* Græcis, Latinis grauedo vocatur, vbi vero ad palatum & asperam arteriam delabitur, vt etiam membranā, quæ hanc intrinsecus ambit, exasperet, rauca vox efficitur, vocaturq; hoc malū Græce *βρογχίτις*, Latinis raucitas, siue raucedo, id quod ex hisce etiam versiculis, qui infra cap. 82. habentur, manifesto apparet.

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Catarrhus:

Si ad fauces, Branchii: si ad nares, est Coryza.

Habet autem hoc incommodum eandem omnino cum præcedentibus originem. Vapores enim & fumi, qui vigiliarum tempore per cutem resolui ac dissipari solent, somno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur repletum humores in subiecta refundens, *ῥῆμα* prodignit.

Præter hæc & alia nonnulla somni diurni ma-

B 5 la

Somnus diurnus.

la Auicenna. 3. l. doc. 2 cap. 9. enumerat. Nam & frigidas atq; humiditas aggritudines *παχυλόσεις* nimirum & defluxus ad articulos, ob retentionem humiditatum, quas vigilie resolueret ac dissipare solent, nonnunquam procreat. Genuinū faciei colorem, velut paulo ante etiam dictum, est, corrumpit. In sanguine enim excrementitias atq; aqueas humiditates lotio similes multiplicat: quæ cum suo tempore per vigilias non dissipentur, vna cum sanguine ad cutem expulsa ipsam deprauant, adeoq; subhumidam & decoloratam reddunt. Induratam adhæc splenis affectionem gignit in corporibus in eiusmodi affectionem propensis. Crassius namq; & melancholicus humor, somno diurno in splene retentus, huic malo initium præbet. Quemadmodum enim vigilantia motum ac liberum crassi humoris transitum per angustos meatus, siue canales, Solis calore vias aperiente, promouere: sic contra eundem somnus & præcipue diurnus, transitum prohibere solet. Melancholia enim interdum nullo negotio per canales suos transit, & illac cum primis, qua excitandæ appetentiæ causa à splene ad orificium ventriculi meatus protenditur. Etenim splen recrementa & redundantias suas per eum expellit atq; eiecit, adeoq; ad cibos aueritatem reuocat. Quod interdum potius, quam nocturno tempore fieri par est. *Quin* etiam, vt idem autor tradit, ciborum appetentia diurno somno plurimum debilitatur & restringitur, idq; partim ob prohibitionem resolutionis, quæ est prima causa famis, partim vero ob repletionem ventriculi ex fumis, vaporibus & humiditatibus orificium eius relaxantibus ac saturan-

fanturantib. His accedit nōnunquā *ἀποσπένδεται*
 siue abscessuum generatio: superfluitates namq;
 ex somno diurno multiplicata sapius in mem-
 bro aliquo coaceruantur, ipsumq; tumidum red-
 dunt. Plane igitur ex his omnibus constat, som-
 num diurnum siue meridianum à sanitatis tute-
 la procul abesse debere. Duas porro causas,
 cur potissimum lædat, Paulus lib. 1. cap. 97. & A-
 uicenna 3. 1. doct. 2. cap. 9. assignant. Quarum pri-
 ma quidem est, quod cito & ante horam suam
 interrumpatur. Calor enim natiuus per somnū
 ad partes interiores recedit, cōtra vero calor So-
 lis eundem, tanquam sibi affinem ad membra ex-
 teriora educit atq; expandit: vnde sanguinis &
 spirituum exagitationem, quæ somnum inter-
 rumpat, cieri necesse est. Cōsultitur ergo, si quan-
 do necessitas per id tempus dormire coggerit, vt
 in vmbra & tenebroso loco, & ante potius, quam
 post cibum, hoc fiat. Secunda vero, quod natu-
 ram stupidam quasiq; perterritam reddat, adeo
 vt retrahatur ab eo in quo erat, nimirum à cibo-
 rum concoctione. Tempus itaq; quo obdor-
 miscunt ad absolutam ciborum concoctionem
 non sufficit: quo fit vt à meridie resurgētes sub-
 inde acidus ructus edant, & flatibus repleantur:
 nonnulli vero fluctuatione ventris infestentur. *Somnus no-*
cturnus.
 Caterum optimus somnus est nocturnus, quo-
 niam nox naturali humiditate silentioque ani-
 mum in somnum deducens, absolutam molitur
 concoctionem. Post somnum item nocturnum
 plurima parte ad excretionem recrementorum
 instigamur. I L L V D tamen ignorandum non
 est, quod licet somnus diurnus in vniuersum im-
 probetur, nocturnus vero, vt prætātissimus com-
 men

mendetur: ex diurno tamen minus offendant, qui capitur à prima luce ad tertiam diei partem. Id quod Hippocrates libro secundo prognostic. aphorismo II. clarissime ostendit. De somno inquit, quemadmodum secundum naturam nobis in consuetudine est, interdium vigilare, noctu dormire conuenit: si tamen hoc transgressum fuerit, deterius est. Minime vero nocebit, si dormiatur prima luce ad tertiam diei partem. Quam sententiam Galenus explicans ita scriptum reliquit: Quod consuetum est, bonum est, insuetum vero malum est. At vero temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud in consuetudine. Nunc vero diuites è contrario agunt, tum in quibusdam alis, tum etiam in somno, interdium dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, vt somnus minus lædere possit, quinque conditiones, Bertratio autore, obseruandæ sunt. *Prima*, vt sit in consuetudine. Ex multo enim tempore consueta, etiamsi deteriora fuerint, insuetis minus molestare solent, Aphor. 50. lib. 2. *Secunda*, ne statim à sumpto cibo ineatur. *Tertia*, ne depresso, sed erecto non nihil & bene alto capite fiat. *Quarta*, ne modum excedat. *Quinta*, ne tumultuosa & subita ab ipso, sed lenis & modesta fiat expergefatio. Porro quod ab Hippocrate dictum est, à prima luce ad tertiam diei partem cōuenire somnum, id spatium est ab ortu Solis quatuor aut quinque horarum. Nam dies significat spatium temporis, quo Sol transit nostrum hemisphærium, vt etiam distinguitur contra noctem. Quemadmodum Christophorus à Vega fusius in comment. declarat.

Ad.

Additio.

Tempus itaq; somni conuenientissimum est vespertinum, aut nocturnum: semperque cauendum, ne statim à cœna ineatur, sed vnus minimus, aut duarum horarum interuallo discludatur. Ingestus enim cibus, quem statim somnus excipit, in suprema ventriculi parte supernatans, probe concoqui non potest, Galeno libro 5. capite 5. de loc. affect. teste. Neq; enim ventriculus tum potest cibum arte cōplecti, quod idem lib. 3. cap. 4. de fac. nat. ad bonam concoctionem cum primis necessarium esse scribit: quare multos vapores, qui multitudine sua caput repleant, gigni necesse est, vt rectissime idem Galenus cōment. 67. aphor. libr. 4. dixerit: A cibo ad somnum conuersis, hoc est, qui sumpto cibo statim dormiant, impletur caput. Vt igitur huiusmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili, leuissima tamen exercitatione corpus dimoueri opus est, priusquam somno indulgeatur, vt cibus in imum ventriculi paulatim descendat. Ibi enim, vt supra ex Galeno dictum est, concoctionis opus potissimum perficitur. Quo tempore etiam cōuenit audire instrumenta musica, cantus, facetias, & historias iucundas, ac conferre sermones cum amiculis de rebus lätioribus, donec cibus subsedisse videatur. Ceruicali vtendum est satis elato & eminenti, vt quo ad eius fieri potest erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi regurgitans concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus qui plane nondum subsedit, facilius ad inferiores ventriculi partes descendet, probiusq; concoquetur. Inter dormiendum corpus pro-

am-

ambientis aeris constitutione decenter regendum est; ne calore & spiritibus circa interiora detentis, externæ corporis partes à frigore obliantur. Caput quoq; noctu convenienti regimento (quod *νεπρωδεν* habeat, hoc est, foramen instar in fumibuli eliciendis vaporibus aptum) operiendum est. Calceatis vero siue vestitis pedibus dormiendum non est: Hoc enim si quid Magnino excellentissimo medico credimus, visum debilitat, memoriam lædit & totum corpus extraneo calore æstare facit, ob vaporum reflexum. Supra dextrum latus somnus inchoandus. Hoc enim modo cibus promptius per stomachum gulæ in ventriculum descendit. Nam etsi gula exakte supra mediam cervicis vertebrarum & quatuor primarum thoracis sedem in neutram partem inclinaret, ad principium tamen quintæ thoracis vertebra, ut ampliori magnæ arteriæ trunco secundum dorsi vertebra inferiora corpora petenti cedat, nonnihil in dextrum latus à media vertebrarum regione abscedit. Deinde primo somno finito reuoluendum est corpus, supraq; sinistrum latus redormiendum, quo scilicet à iecore ventriculo incumbente, ventriculi calor augeatur, eiusq; concoctio adiuvetur. Hinc rursus post breue temporis intervallum, in dextro latere ad consuetum surgendi tempus continuandus est. Pronus decubitus temperatis corporibus non convenit, ventriculi enim contorsionem & repressionem facit, adeoq; oculos obliant: Sed & ira cubantibus superfluitates in oculos declinant, maxime si fuerint naturæ debiliores. His tamen quibus ingestus cibus tardius in ventriculo, conficitur interdum conceden-

cedendus est, quod calorem naturalem arctius comprehendens retinere atq; augere possit. Supinus vero grauissimis ægritudinibus, lepræ nimirum, mania, incubo, epilepsia, apoplexia, stupori, neruorumq; resolutioni, & similibus inritia præbet. Nam ob superfluitatum ad posteriora fluorem, non potest iusta per nares & palatum earundem fieri expulsio. Plinius lib. 28. cap. 4. pronos decubitus tussibus conducere, at supinos oculis tradit. Idem ex Theophrasto refert, celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Duratio autem somni ex alimentorum perfecta concoctione æstimanda est, ita quidem ut septem horarum spacio non sit minor, neq; octo, vel ad summum nouem excedat, ut colligitur ex Galeni de sanitate tuenda lib. 6. cap. 6. Plura habentur apud Auicennam 3. 1. doct. 2. cap. 9. Magninum parte 3. cap. 7. & nostræ ætatis doctissimum Medicæ artis scriptorem Leonhardum Fuchsum, lib. 2. Sect. 4. cap. 3. Institutio- num medicinæ. Ex ijs itaque, quæ conueniunt in hunc locum studiosi transferent.

DE FLATV IN ALVO

detento.

CAPVT IIII.

Quattuor ex vento veniunt in ventre retento:
Spasmus, hydrops, colica, & vertigo: hoc repre-
bat ipsa.

Hic agitur de quatuor nocuentis, quæ ex fla-
tum retentione proneniunt.

Primum est *αἰσχος* Græce, Latinis conuulsio
dicta. Flatus enim retenti influxu suo sæpe ner-
uos plus iusto reſeruiunt, illos vero ita repletos,

Gale;

Galeno lib. 2. cap. 2. de sympt. causis teste, tendi primum ac deinde in conuulsionem incidere contingit. Ea porro ibidem à Galeno in hunc modum definitur: Conuulsio malum est, quod neruos musculosq; ad eundem cogit affectum, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum seruarent, ducebantur. Vel aliter, velut idem aphor. libro 6. comment. 39. definit. Conuulsio est passio inuoluntaria, in qua nerui atq; muscoli præter voluntatem conuelluntur, in eumq; affectum veniunt, quem etiam in moribus secundum arbitrium factis assumebant. In hoc enim malo nerui atq; muscoli in eas partes attrahuntur, quibus innascuntur. Attractio namque fieri non potest, nisi musculus ad suam originem retrahatur.

Quod ad causas eius conuulsionis, quæ primigenia affectio est, attinet, animaduertendum est, Hippocratem aphor. 39. lib. 6. duas duntaxat statuisse, πλήρωσιν & κένωσιν hoc est, plenitudinem & inanitionem neruosorum corporum. In conuulsione siquidem à plenitudine membrum crassum & glutinosum humoribus impletum extenditur, & extensione conuellitur, quemadmodum lora & chordæ extenduntur, ubi multa madent humiditate, & hæc subito contingit. In ea vero quæ ab inanitione proficiscitur, membrum exsiccat & ad seipsum conuellitur, adeoque secundum longitudinem ac latitudinem contractum diminuitur, quemadmodum membranæ accidit, cum igni apponuntur: & hæc sane paulatim & ex longiori temporis interuallo accidere solet. Plura Galen locis iam citatis & libro 2. capite 2. & libro 3. capite 5. & libro 6. capite 5. de loc.

Ioc. affect. & lib. 8. cap. 3. de compos. medic. loca.
& alibi sapius.

Secundum υδρωψ. quod malum Latini aquam *Hydrops.*
intercutē nomināt, & definitur à Bertrutio, Sect.
3. tract. 2. cap. 4. in hunc modum: Hydrops est
morbus materialis, ex re frigida, extranea, pluri-
ma ingrediente & membra omnia manifeste,
aut loca vacua partium in quibus cibi & humo-
rum concoctio perficitur, inflante procreatus.
Eadem fere habet Auicenna 14. 3. Tract. 4. cap.
4. vel aliter, sicuti ab Alexandro Tralliano lib.
9 cap. 1. definitur Aqua inter cutem & ipsa lon-
gus quidam affectus est, iecore adeo refrigerato
proueniens, vt ipsum non amplius deinceps ci-
bos in sanguinem, sed in aliam qualitatem, aut
in aquam, aut pituitam, aut flatum transmutare
possit. Quod certe & Galenus aphoris lib. 6. com-
ment. 12. iis verbis confirmat: Aqua inter cutem
fit, cum sanguinis generatio frustratur: Et huius
quidem cum tres sint species: (vna enim Græcis
ἀσκήτης, alia τυμπανίτης, & tertia ἀσπέρη,
ὑπερσπέρη, σπερκίτης & λήκη φλεγματίας dicitur,
non de omnibus promiscue hoc secundum
nocumentum, sed de tympanite tantum intel-
ligendum est. Quæ quidem accidit, quum flatus
ac spiritus superuacui plurimus: cum humidi
momento intra membranam, quæ *περιτόναι*
Græce, Arabibus vero communi membranarum
nomine ziphac appellatur, & abdomen, quod
ijdem Mirach nominant, colligitur: Stomacho
namque & iecore frigida intemperie laboranti-
bus, fieri non potest vt cibis ingestus in *χυλόν*
benignum, aut sanguinem mutetur: conuertitur
C ergo

ergo in materiam flatulentam, quæ cum neque per superiora ructu, neq; per inferiora crepitu, nec aliunde, obstante viarum obstructione, vel secretrice & expultrice supfluitatū vi debili existente, aut inepto aliquo pudore prohibente expellatur, in prædictis ventris locis colligitur, & aquam intercutem contrahit, in qua abdomen percussum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

*Colica
passio.*

Tertium, Colica passio: quæ grauis quidem ac vehementissimi doloris morbus est. Perinde enim ac si terebra partes perforentur, aut palus infixus sit, molestare solet, Galenolibr. 2. capite 1. de locis affect. teste. Contingit autem in pleniore & laxiore intestino, quod *καλόν* Græce vocatur: cuius etiam merito vehementes cruciatus inducit. Densum enim, crassum, & neruosum est, ac nihil quod in illud confluit facile discuti potest. Et quemadmodum in hoc *καλική ὁδύνη*, ita in gracili ac superiore intestino, quod Galeno, Iulio Polluci, & aliis Græcis *λεπτόν* vocatur, similis morbus existit, grauissimos & lethales dolores inferens. Hippocrates in aphorismis, & passim alijs in locis *εἰλεόν* appellat, quemadmodum etiam Galenus vbique, & potissimū lib. 6. capit. 2. de locis affe. à circumactione nimirū doloris. Quippe *εἰλειδάαι* circumagi & conuolui significat. Ideo cōuoluulus etiam Latinis hoc malum nominatur. Rationi porro consentaneum est, flatuosum & frigidum spiritum in dictis intestinis retentum & egredi nequeuntem hæc mala plurimum prodignere, id quod Galenus etiam loco paulo ante citato monstrat.

Quar-

Vertigo.

Quintum, Vertigo: Flatuofus enim spiritus inclusus ad cerebrū fertur, & in eius partib. inordinate mouetur: quo fit, vt obteneberrationes hebetudinesque oculis obseruentur, & omnia circummagi & rotari videantur. His Auicenna 16. 3. tract. 4. capite 29. Epilepsiam quoq; adiungit, cuius eadem omnino cum præcedenti ratio est: Porro quonam modo hæc retentio in singulis iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrime ex Galeni lib. 3. de Sympt. causis. ca. 1. demonstrari potest. Crepitus enim qui ad sedem deferitur, ac vel in foro, vel alio quopiam loco existentibus, aut negotio aliquo, quod deferere non liceat, dissentis violenter retinetur, rursus sursum reducitur, ventremq; mordet, ac caput vaporando implet, principio quidem ab animali organo sphinctere, id est, musculo ad imum intestinum accepto: hinc vero vno quoque intestino retro illum à se ad supra se positum trudente, simili modo ac prius in præceps trudebat: atque ita quidem hæc retentio, præsertim frequentior, longo temporis tractu prædicta mala excitat. Proinde rectissime ab Hippocrate libro 2. prognost. aphor. 24. in hunc modum scribitur: Flatum sine sonitu aut crepitu exire optimum est, Melius autem est cum sonitu exire, quam reuolui. Hac etiam ratione inductus Claudius Casar dicitur meditaturs edictum, quo veniam daret efflatum crepitumque ventris in conuiuio emittendi, cum periclitatum quendam præ pudore ex continentia reperisset. Autor Suetonius in eius vita, cap. 32. Veteres enim, vt Plinius lib. 28. ca. 2. confirmat, per mensas mundiciarum causa, deflare vetabant. Extat etiam lepidissimū Ni-

Epilepsia.

carchi ἐπορδῶ Epigramma, quo pestiferam re-
tenti flatus vim describit. Id est huiusmodi:

Πορδὴ δ' ἀποκλείνει πολλὰς αἰδιέξοδ' ἔσται,

Πορδὴ κ' σῶζει πρῶτον ἰεῖσαι μέλ' ὅ.

Οὐκ ἔν' εἰ σῶζει κ' ἀποκλείνει πάλι πορδὴ,

Τοῖς βασιλευσίν' ἰσὺν πορδὴ ἔχ' διώμελιν.

Quos versus quoniam eleganter admodum
Ioannes Lascaris Latinos fecit, placuit hic ad-
scribere.

Interimit crepitus ventris datentus in alius,

Et seruat, blasum dum canit ille melos.

Ergo si parimit crepitus, seruatq; canendo,

Regibus imperium par habet hic crepitus.

Atq; hæc sane cum ita se habeant, satius fue-
rit iuxta D. Erasmi Roterodami præscriptum, na-
tura incitante aut secedere, si liceat, aut deuora-
to pudore iuxta vetustissimum prouerbium tus-
si potius crepitū dissimulare, quam comprimen-
do morbum accersere. Recteq; Stoici, quemad-
modum Cicero lib. 9. epist. famil. 22. scribit, cre-
pitus aiunt æque liberos ac ructus esse oportere.

DE COENA. CAPVT V.

EX magna cœna stomacho sit maxima pœna.
Vt sis nocte leuis, sit tibi cœna breuis.

*Præcipitur hoc loco sanitatis suæ studiofis, vt
instante somni tempore frugali cœna contenti
ventriculum vario ciborum genere non disten-
dant, sed ea copia ingerant, quæ vires haud gra-
uer. Nam qui noctu multum ingerunt, primum
quidem somno destituti corporis inquietudine
agitantur: deinde vero pustulas faciei, grauedi-
nem capitis, graueolentiam oris, coli calculiq;
dolo-*

*Cœna par-
tior.*

dolores & podagram sibi accersunt: Neque solum immodica hæc sub noctem ingurgitatio bonæ valetudini officit, sed alias etiam qualibet, vt quæ cruditatem in coctionemque, obstructiones, putredines, febres, apostemata, & lepram haud raro generet. Atque eius sane rei grauissimus testis est Auicena, qui 13.3. Tract.1. capite 36. scribit: Ex rebus ventriculum maxime lædentibus esse immoderatam cibi ac potus ingestionem, & ob id fieri non posse, vt intemperantium vinorumq; ac ventri gulaq; deditorum corpora alantur atque augeantur. Concoctio enim per vitæ intemperantiam impedita necessario humorum cruditatem efficit. Cruda vero, tantum abest vt incrementum corpori sufficiat, vt omnino ne alere quidem possint: quo fit, vt per vitam varijs etiam ægritudinibus consistantur. Qui vero temperantes in victus ratione frugalitatem sectantur, ij inculpatam vsquequaq; ciborum appetentiam conseruant, optimeque non in ventriculo modo, verum etiam per vniuersi corporis molem cibos conficiant. Cauendum igitur vniuersi crit, ne venter torqueatur, adeoq; ingestis distendatur, vt pulsus velocior fiat, & vix spirare liceat. Cui enim ad istum modum vorare in delitijsest, varijs sese periculis exponit. Simili modo & nauseosa satietas, non ex crassis & prauis solum, sed etiam subtilibus & boni fucci alimentis vitanda est. Hæc enim tum febres acutas & malignas, tum etiam maximi cruciatus apostemata: illa vero articulorum & renum dolores, podagram, asthma, hepatis atq; lienis obstructionem ac σκίρρον & ægritudines phlegmaticas & melancholicas inducere solet.

Proinde optimo quidem iure non nocturna solum, sed qualibet etiam ad nauseam usque progrediens satietas à sanitatis tutela excludenda est. Summopere igitur hoc semper curandum, ne desiderium edendi penitus repleatur, sed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Auicenna quoq; 3.1. doct. secunda capit. 7. præcipiens in hanc fere sententiam scribit: Cibo nemo ita replendus est, ut nihil loci sit reliquum, sed à mensa semper cum fame recedendum est. Huic simile etiam vulgo dicitur: Nunquam adeo ventrem cibus expleo, quin apud amicos edendi cella mihi super sit vacua. Et hoc præceptum eos cum primis tangit, qui natura vehemētiorem ad cibos aviditatem consecuti sunt. Quibus vero hæc debiliior existit, iis fortasse concedi potest, ut largius paulo ingerant, quam appetunt. Apparandi autem, ex sententia Cornelii Celsi libro 3. capite 6. & Aëtii libro 9. cap. 20. cibi plures & varii, ac optimo apparatu, & ultra dulcedinem etiam illicientes, & appetitum irritantes. De cœna frugalitate nonnulla etiam supra cap. 1.

Vsitata hoc loco & à multis agitata oboritur quaestio: Vtrum videlicet vberius quidem prandendum, parcius vero cœnandum sit. Quæ sane cum ad hanc materiam proprie pertineat, prætereunda non est. Breuiter igitur hic subiungemus, primo quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio assumendū esse probat: deinde vero Leonharti Fuchsi, quibus è diverso colligit, cœnam ut plurimum prandio pleniorē esse debere. Conciliator igitur differentia 121. in hunc fere modum scribit: Iuxta corporum

porum diuersitatem maior minore cibi copia exhibenda est. Illa etenim aut iam in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt: in morbum vero lapsa, aut iunctum habent humoris vitium, aut non. Si sine humoris vitio fuerint, tum liberius est coenandum. Natura enim in eis ciborum cōcoctioni solummodo, non etiam superfluitatum, quibus carēt, maturationi intenta est: Sin vero humoris vitium adiunctum habuerint, largius prandium concedendum est. Quod Auicenna 1.3. Tract. 5. capite 11. ijs verbis significare voluit: ille, inquit, cuius consuetudo non sustinet, vt solum semel in die reficiatur, diuidat cibum suum in tres partes, & sumat duas tertias in prandio & reliquam tertiam, scilicet partem, in coena post leue exercitium. Eo namq; tempore, quo calor solaris viuificus naturæ in concoquendo debili opitulatur & maior superfluitatum fit resolutio, vberior cibus sumendus est. Hoc autem circa horam prandij magis, quam coenæ contingere solet. Ergo, &c. Ad hæc interdium, ob præsentiam caloris vitalis Solis & lucis melior fit cōcoctio. Sol enim, Aristotele lib. 2. cap. 2. physicon, & libro 2. capite 10. de genera. & corrupt. teste, est vitæ principium. Concoctio itaq; diurna duplex habet calidum, nocturna vero non; in eiusmodi etiam natura noctu circa superfluatorum concoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda non est: Et quamuis calor noctu spirituum ad interiora retractione & somni reductione in quibusdam cōfortetur, duo tamen simul, alimentum videlicet & superfluitates, conficere non potest: in his itaq; coe-

*Gal. de
puero e-
pileptico
ca. 4. ap-
positum
tenet.*

nam non nihil subtrahendum est. Corporibus vero, quæ sub latitudine sanitatis adhuc robusta & sufficienter sana cōsistunt, ac sensibilibus superfluitatibus carent, cum eas proprijs meatibus omnes expellant, vberiore cœna uti expedit: vel quod cœrem natura ciborum concoctioni tantum, non etiam superfluitatum quibus carent, maturationi intenta sit, vel quod soli corporis robori studeant. Hoc autem noctu magis acquiritur: tum enim amplior fit & sanguificatio & distributio, atque hinc deinde spirituum generatio. Corpora vero si à prædicto temperamento ac robore non nihil recesserint, sicuti plurima in ægritudinem usque nunc prolapsa, eiusmodi aut fatigantur exercitio laborioso, vehemēti & continuo, aut non, Siquidem fatigantur, ut sunt eorum qui victum manibus quærunt, ipsis largius prandere, quam cœnare convenit. Expetitur enim alimentum, non tantum ut nutriat, sed etiam humectet & iriget membra, ne aresiant ex forti motu, & ut resolutioni ex caloris incendio provenienti resistat. In prandio igitur vberior cibus assumendus est, eiusmodi enim corpora, propterea quod ita consueverint, ob exercitia à concoctionis opere non cessant. Consuetudo namque in eis addit magnam partem, inquit Galenus in libr. de dissolutione continua. capite 1. Calor enim ex motu auctior redditus, concoctionem in ipsis accelerat. Quare ter in die illiiciente appetentia cibum ingerunt, & ingestum probe conficiunt. Sin vero laborioso, vehemēti & continuo exercitio, quemadmodum prædicti, non agitentur: hoc in præsentiarum dupliciter contingit. Aut enim eo interdum solum
modo

modo & nō continuo fatigantur, aut debili tantum vtantur, quod vtiq; superfluitatum copiam parit. Si exercitio plurimo, vehementi ac laborioso vtantur, sicuti viri complures ciuiles & plebeij circa fortunæ bona negotiantes, haud sanitatis conseruationi intenti, vehementi nōnquam & laborioso exercitio, diu nimirum equitando, iter pedibus faciendo, vel aliud quiddā à consueto fortius agendo, fatigantur, his largiori vtiq; cœnæ, quā prandio indulgendum est. Nam si prandium auerget, cum sicuti priores illi consueti nō sint exercitio adeo vehementi ac laborioso agitari, concoctio ipsorum impedita prauos humores generaret: horum etiam calor superfluo motu dissipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio potissima fortitudinis & concoctionis causa existit. Hæc autem noctu magis quam interdiu contingit: quare cœna instante nocte copiosius alimentum expetit. Eorundem etiam corpora propterea quod tam vehementi motu ante agitari minime soleant, humiditatib. referta sunt, ipsis itaq; ad resistendum resolutioni & exsiccationi, quæ per motum interdiu occurrentem fiunt, paruus cibus sufficit. Sin vero exercitijs & occupationibus paucis & leuibus in vita vtantur, præcipiendum esteis, vt vberius prandeant, quam cœnent. Et ratio eius eadem est cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta est. Hi namque cum debilem habeant virtutem concoctricem, à calore viuifico & luce Solis plurimum adiuuenti percipiunt. Inde enim spiritus propter suum simile confortatur. Ipse enim, vt testis est Auicenna in libro de viribus cordis tract. 1. cap. 2. & lib. 6. na-

C 5

tur-

turalium par. 4. est lux, aut effigiem habet lucis, Adiumentum etiam ex eo percipiunt, quod superfluitates interdiu poris apertis melius quam noctu expellantur. Non oportet præterea eos noctu, vel ob id multo cibo distendi, quod tum natura magis occupetur circa concoctionem crudorum humorum, quos somnus maxime conficit & benignos reddit. Licet enim virtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamen esse non potest, ut simul & cibum & superfluitates superare queat. Insuper quoque animaduertendum est, in exhibitione copiosioris aut minoris cibi in prandio, quam cœna, nonnihil etiam dandum esse consuetudini. Hæc enim cum in tuenda sanitate, tum etiam in profligandis ægritudinibus, plurimum valet, Hippocrate lib. 2. de vict. rat. in morbis acut. aphor. 20. & sequentibus, & ibidem Galeno, testibus. Quod vel ex eo ostenditur, quod omnis subita mutatis, si modum excesserit, non parvam læsionem afferat. Hinc non temere Damasc. apho. 57. ita scriptum reliquit: Mutare consuetudinem, præsertim veterem, & noxium & pestilentissimum habetur. Quare malas & prauas consuetudines corrigere oportet, sed paulatim ac sensim ad meliora transferre. Neque enim natura patitur eas quæ subito fiunt alterationes. Gal. cap. 16. artis medicinalis. Plura Razes lib. 4. 10. ad Alman. & infra ca. 55. Et sic in vniuersum patet largius prandendum, quam cœnandū, cum plurimæ ægritudines sint materiales & corpora plurima lapsa. Attamen si semel tantum in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum afficiantur: tunc enim, Halyabbate 1. pract. 13. teste, melius est prandere.

*Consuetu-
dini quid
tribuen-
dum*

prandere: alias non parum ægotantis oculi & cerebrum laderentur. Exigua namq; cœna capiti confert & oculis, Manardo lib. 6. epist. 4. recte. Hactenus ex Conciliatore adducta Medici excellentissimi Odos de Odis Patavinus duobus libris de cœna & prandij portione. Hieronymus Cardanus lib. 1. Contradicentium tract. 5. contradic. 1. 8. & Leonhartus Fuchsius lib. 2. paradox. cap. 21. magna ex parte falsa esse firmis rationibus conuincunt. Ex quibus Leonharti Fuchsij rationes hic in oppositum subiungere placuit, vt sanitatis suæ studiosis plane constaret, quid in re tam perplexa aut fugere, aut sequi debeant. Nemo est, inquit ille, qui hodie medendi methodum præscribentium libros vel à limine salutauit, qui nesciat vulgatum atque tritum hoc illis esse decretum, vt nunquam non prandio cœna minor sit. Quantum vero aberrent, facile deprehendet qui rem altius expendet. Cœnam enim in omnibus, demptis ijs qui morbis nocturnis & catarrhis seu distillationibus affliguntur, prandio pleniorē esse, conuenit. Qui enim iam nominatis corripiuntur morbis, horum cœna omnino modica sit, tenuis, sicca ac præter aliorum morem, noctemq; præueniens oportet, vt ingruentibus scilicet morbis natura ab omnib. alijs munijs libera vnus morbi cōcoctioni operam nauare queat. Sunt & qui consueuerunt minus in cœna ciborum assumere, quam in prandio: horum certe consuetudo non temere etiam immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore consueta sunt, vt ait Hippocrates 2. Aphor. 50. etsi deteriora sint, insuetis minus molestare solent. Cur autem in alijs omnibus,

nibus plenior cœna salubrior sit, multa in causa sunt. Primum autem omnium, noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinsecus circumstans calorem natiuum in profundum secedere, & hoc nomine fortiolem fieri cogit, ita vt necessario ciborum tum melior fiat concoctio. Et certe idem potest noctis frigiditas, quod alias anni tempus hybernũ, aut regio frigida potest. Horum enim vnumquodque calorem natiuum adaugere potis est. Testis Hippocrates, qui libro 6. epidem. tom. 6. aphorif. 6. sic inquit: Perfrigidior in tempore & regione frigidis, percalidior erit. Sed & in 1. aphor. 15. ventres hyeme & vere natura calidissimos esse asserit. Deinceps est somnus, qui cœnam subsequitur: hic enim mirũ in modum concoctionem adiuuat. Sanguis enim in somno ad interiora magis refugit, vt testatur Hippocrates 6. epidem. tom. 5. aphor. 29. Cum itaq; sanguis cumq; eo calor natiuus per somnum ad interiora secedat, quid mirum si calor auctus fortiolem tum ciborum coctionem efficiat? Hinc rectissime Hippoc. lib. 6. epidem. tom. 5. aphor. 10. dixit: Labor articulis & carnibus, cibus vero ac somnus visceribus prodest. Somnum quoque optime cibum concoquere testatur Galenus lib. 1. de sympto. causis cap. 8. ita scribens: Itaque toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis vero validius agere videtur. Cuius rei coniecturam ex eo facies, tum quod ipsa, si quando laborauerit, post somnum robustior euadit, idq; maxime, cum à modico cibo somnum admittimus, tum etiam quod per somnum cibus optime concoquitur, non solum in ventriculo, verum etiam per vniuersi

uersi corporis habitum. Cui subscribit quoque
 Paulus Æginet. lib. 1. ca. 97. dicens: Somnus est
 animalium facultatum quies, ab vtili humore
 cerebrum madefaciente proueniens: hunc qui
 rite capeſſit, multa conſequitur cōmoda: cibos
 enim conficit, humores digerit. Quod autem
 hac ratione plenior cœna eſſe debeat, teſtatur
 Galenus, vel quiſquis tandem eius libri autor
 fuit, in libro de diſſolutione continua, in hanc
 ſententiã ſcribens: Antiqui cœnã prandio præ-
 ferebant, præcipientes plus ciborum in cœna ſu-
 mendum eſſe, ob caloris circa interiora aggrega-
 tionem noctis frigidityte & per ſomnũ factam:
 calor namq; in ſomno ad interiora corporis re-
 uocatur, eademq; calefacit, perinde, vt in vigilia
 contrarium plane accidit. Id quod Hippocrates
 etiam epidem. 6. Tom. 4. aphor. 12. ijs verbis in-
 dicauit. Plane vigilans calidior circa exteriora,
 frigidior vero circa interiora: dormiens contra.
 Sed hic reclamabũt quidam, pleniorẽq; cœnã
 ideo damnabunt, quod pleno ventre ingrata ſit
 quies, atq; adeo ſomnus minus conueniens: His
 ita reſponſum volo. Nemo eſt tam ſine ſenſu cō-
 muni, qui neſciat inter cœnam & ſomnũ aliquid
 tēporis interuenire debere, neq; quemadmodũ
 in brutis nullam aliam niſi vorandi ac mox dor-
 miendi viciffitudinem eſſe, quum omnium Me-
 dicorum conſenſu conſultum ſit, quo aut hora
 aut amplius interſit. Neq; etiam eſt vt pleniorẽ
 cœnam quis eam eſſe putet, qua multa ingerun-
 tur tanta voracitate, vt vix ſpirare liceat, & peri-
 culum ſit, ne vel crepent qui ita ſeſe replent, ſed
 frugalem potius, talem tamẽ in qua plus, quam
 in prandio abſumitur ciborum. Quod ſi tamen
 hic

hic peccatū fuerit, melius certe in cœna, quam in prandio fertur, quod somnus post cœnam nō diu subsequens, facilius delictum quam vigilia, quæ prandium concomitatur, corrigit. In somno enim, vt diximus, calor interiora petit, & qui illic sunt cibus concoquendis solis vacat. Interdum vero ad exteriora protrahitur, neque iis quæ intus sunt prospicere potest, adeo vt verissime dixerit Hippocrates 2. victus acutorum 59. Vigilia vehemens cruditatem, incoctionemq; ciborum, tum potionis efficit: Porro cur cœnam prandio pleniorē esse oporteat, & hæc ratio est: quod rara admodū existat corporis facultas, quæ paulo liberalius prandium, spatio vel quinq; vel sex horarū, quod fere inter prandiū & cœnā interest, conficere possit. Quantum autem incommodi adfert, si quis nondū plane concocto eo quod prius ingestum fuit, aliud ingerit, morbum mirum facit. Vbi enim cibus præter naturam plus ingestus est, vt ait Hippocrates lib. 2. aphor. 17. hic morbum facit. Et si quis denuo obiecerit: vt cunq; somnum à cœna differamus, tamen fieri non posse, quin ad somnum cōuersis, quod materia tum ad interiora tendat, caput impleatur: huic Galen. quidem respondebit, qui libro 4. aphorif. 67. ita scribit. Et quidem sicuti à cibo ad somnū cōuersis impletur caput, sic in plethoricis dispositionib. somni ipsum replentes aggrauant cerebrū. Et somni videlicet sēp nocerēt, quatenus ad profundum & viscera materia cōfuit, nisi coctionis ratione plus afferrent vtilitatis, quam sit damnū, quod ex motu ad interiora consequitur. Et hæc ad vulgarem multisq; communem errorem explodendum sufficiant.

DE

DE DISPOSITIONE ANTE
cibi sumptionem, edendi item atq; cibo-
rum ratione.

CAPVT VI.

TV nunquam comedas, stomachum ni noueris esse
Purgatum vacuumq; cibo, quem sumpseris ante.

Ex desiderio id poteris cognoscere certo:

Hac sint signa tibi, subtilis in ore diata.

Hic traduntur præcepta quædam ante cibi sum-
ptionem seruanda.

Primum: ne sumatur cibus, cum ventriculus
quibusdam humorib. vitiosis adhuc plenus ex-
titerit. Corruptitur enim simul alimentum
quod in super ingeritur vna cum prauis humori-
bus qui prius sunt in corpore, ita vt ipsoꝝ qui-
dem quantitas augeatur, qualitas vero seruetur.
Eos igitur, vt libro 6. capite 9. de sanitate tuen-
da Galenus autor est, vomitione, in iis qui sua-
pte natura facile vomere possunt, expellere prius
quam cibus ingeratur oportet. Impura namque
corpora & vitiosis humoribus referta, vacuatione
potius, quam ea quæ per cibos fit refectione
egere testatur cum primis Hippocrates apkor. 8.
& 10. lib. 2. & ibidem Galenus in comment. Ven-
triculum vero vitiosis humoribus esse plenum è
nidoribus & ructibus deprehendi potest, quem-
admodum copiose admodum Galenus libro 1.
capite 4. de loc. affect. docet, ad quem sane lecto-
rem nunc ablegamus.

Secundum, ne priore cibo nondum concocto
ne, dum in aluum demisso alius sumatur: qui e-
nim eo modo supereditur. naturâ à prius ingesti
concoctione deturbat, quo fit vt quicquid eius
confe-

*Galen. in
lib. de dis-
solut. con-
tinui, ca. I.*

confectum ex ventre à venis mesaraicis in hep-
par deducitur, reliqua statim omnia etiam incō-
cocta secum in corruptionem trahat, adeoque
tum vasa ipsa, tum totum corporis habitum cru-
ditatibus & vitiosorum humorum multitudine
repleat, ac ob id ipsum morbis non raro tentet.
Proinde rectissime Galenus lib. 7. cap. 6. meth.
meden. præcipit, vt vacuus purusque ventricu-
lus secundum cibum excipiat. Quin etiam Aui-
cen. 3. 1. doct. 2. c. 7. idem præscribens, ita fere in-
quit: nemo sanitatis sue studiosus aliquid com-
dat, nisi ad hoc certo prius inuitante desiderio,
& ventriculo vna cum reliquis superioribus in-
testinis, à præsumpto cibo vacuatis. Priore enim
cibo nondum concocto alium insuper ingerere
corpori perniciosum est. Porro ex ructu nullam
alimenti prioris qualitatem referente, ventricu-
li tumore iam submisso, recrementorum deie-
ctione, & vrinarum coloratione licebit conijce-
re, num prior cibus ad vnguem confectus ac in
alium demissus sit, quemadmodum Galenus li-
bro 7. cap. 6. meth. meden. & post eum Paulus li-
bro. 1. cap. 97. luculenter & perspicue docuerit.
Vrina enim quæ aquæ speciem præ se fert, crudū
adhuc in venis succū esse indicat eum qui à ven-
tre submittitur, quæ vero fulua biliosa quæ est
iamdudum concoctum esse huiusmodi succum
portendit, quæ modice pallet, peractæ modo
secundæ concoctionis est signum, quemadmo-
dum eleganter Galenus lib. 2. de sanitat. tuenda
cap. 4. Cornelius Celsus lib. 1. cap. 2. & Plin. lib.
28. cap. 6. docuerunt. Imperfecta autem concoctio,
nis, vt testis est 6. sectio. apho. commen. 1. Gale-
nus acidus ructus certū indicium est. Signa etiā
qui-

quibus certo comprehendi possit, vtrum à vitio-
sis illis humoribus ac prius ingesto cibo vacuus
sit venter nec ne, & hic subiunguntur.

Primum, desiderium certum, hoc est, vehe-
mentior & vera noui alimenti appetentia, siue *Fames du-*
fames. Nam de Medicorum fere omnium sentē- *plex.*
tia duplex fames est, vna quidem vera & natu-
ralis, altera vero mendosa. Veram describit Ga-
lenus apho. lib. 2. cōment. 16. sic inquit: Fame-
scere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad
extremam esuritionem perueniunt. Idem libro
1. cap. 7. de causis sympro. diserte admodū & co-
piose harum appetentiarum rationem & diuer-
sitatē describit, quem locum, vtpote scitu di-
gnissimum, hic integrum subiicere placuit. Nam
quoniam, inquit, cutetenus vnum quodque ani-
mal in ambientem aerem digeritur, accidit vt
membra quæ sub ea sunt, prima vacuentur: quo-
rum ingenta vis ex proximis sibi alimentū tra-
hit, id scilicet quod vacuatur reficiens: deinde
rursus illa, ex iis quæ sibi sunt proxima: sicut quæ
tertio loco sunt posita, ab iis quæ sibi. Atque ita
semper per continuum, veluti in choro quopiam
trāslatione celerrime facta, ad venas quæ ad ven-
triculum pertinent, vacuatio peruenit. Hæc vero
& solent pariter, & nata sunt ex ventriculo nu-
trimentum trahere, perinde vt stirpium radices,
quæ in terrā sunt demissæ, ab ea. Cum enim hoc
opus vniuersum naturale sit, non animale, simi-
liter in stirpibus & animalibus perficitur. Ac stir-
pibus quidem terrā ventriculi vicē præstat, per-
petuo promptum copiosumq; suppeditans ali-
mentum, quamdiu cœlitus temporū status pro
natura se habet. Quando si ex terra squaloris ex-
cessu

D

cessu

cessu siccatus est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autem utpote terræ non affixis, præter utiq; pauca quadam, natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricauisti, quemadmodum stirpibus terram. Dedit autem animalibus & penuriæ sensum: quo scilicet ad cibum potionemq; proritata in tempore expleantur, vocaturq; eiusmodi implendi desiderium, appetentia. Fit autem ex penuriæ sensu, cum scilicet venæ ex ipso ventriculo veluti emulgentes fugentesq; aliquid trahunt. Non ferens autem cum suctum ventriculus, sed veluti diuisus, offensæ eius medelam cibum comparat. Quippe venæ hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur, atq; ex iis nutrimentum trahunt, nequaquam ex ventriculo. Fitq; post cibi sumptionem, ut & venæ simul ad cibos se conuertant, & ventriculus ex iis quantum prius pervenas est exhaustum, in seipsum trahat. Ac suctus quidem ipsius sensus, fames est. Hæc Galenus. Cum igitur ventriculus non appetit, signum est membrum nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certe & ipsum Galenus libro 3. capite 13. de facult. natural. innuere voluit, inquit: venter si melius paratusq; nutrimentum habet, externum non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturam, non iuuat. Porro mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, ut idem Galenus libro 1. cap. 7. de causis sympto. docet, tum maxime fieri solet cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculū mordet. Vitiosus namque succus, qui frigidus est, si

mitem

milem succui morsum infert: appetentiam vero proritat, naturalis affectus similitudine. Alimenti autem, non potus desiderium excitat, propter frigus. At vitioso succo qui falsus & biliosus sit, ventrem mordente, potio magis, quam cibus expetitur. Præterquam enim quod calescat sicceturq; ab eo ventriculus, quæ utique sitis causa sunt, etiam liquari fundiq; tum in eo, tum venis succos contingit. Fundendorum autem succorum symptoma ea quibus continentur implet, quemadmodum frigiditas vacuat. Itaque etiam non parum ad esuriem frigiditas eorum quæ in ventre habentur, confert: Cum & corpora eorum tunicasq; vacuet, & cogendo constringendoque ad appetentiam irriter. Atque ita quidem vitiosus succus acidus, stypticus & frigidus mendosæ famis existit causa.

Secundum, vera famis signum est subtilis diæta, videlicet præcedens, hoc est, parua cibi exhibitio: quando enim & hanc famis sequitur, tunc illam & veram & naturalem esse significatur. Vnice igitur semper cauendum, ut nunquam neque prandeatur, neque cœnetur, nisi consuetæ hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Omnis enim mora illi nociua est, nisi suspectus sit esse mendosus, qualis ebriorum & fastidio laborantium esse solet. Nam si ventriculus alimentum postulat, ut Galenus libr. 3. capite 13 de facul. natural. autor est, nec eius copia est, excrementis impletur. Ea sunt sanies quædam biliosa pituitosaque, atque ferosa, quas solas trahenti illi, tum scilicet cum nutrimento indiget, iecur remittit. Hinc non temere hætenus hoc usurpatum est. Diutius to-

lerare famem, ventriculum malis ac putridis replet humoribus, quos attrahit ad se loco cibi. Et hoc quidem experientia constat. Quando enim ieiunamus, tunc per noctem auiditate quadam ad cibos inuitari solemus, sed illis denegatis nullam omnino appetentiam postero die percipimus. Vnde satis liquet, ventriculum, & maxime officium eius, iamdudum vitiosis humoribus esse plenum, quæ tamen non vera, sed mendosa repletio est, & ob id pauco assumpto cibo regreditur statim appetentia. Cauendum etiam ne cibis assumatur non præeunte corporis exercitio. Neque enim temere ab Hippocrate 6. epid. part. 4. aphorif. 28. dictum est, *πρὸς στίψιν ἡ γαστήρ* i. Labores cibos præcedant. Nam qui cibis mane, antequam prior descenderit, vel paulo ante exercitationem ingeritur, is, Galeno libro 3. cap. 1. de causis sympto. teste, & intempestive sumitur, & cruditatis etiam causa existit. In ciborum præterea ratione, quemadmodum Instituit. medicinæ libr. 2. Sec. 2. cap. 7. Leonhardus Fuchsius diligenter admonet, id quoque vnice obseruandum, ne illi præpostero ordine ingerantur, id quod fiet, si concocta facilia iis quæ difficulter concoquuntur, præmittantur. & si liquida solidis & aridis, & lubricantia astringentibus antecedant. Ordo, verbi gratia, præposterus erit, si cotonea aut punica mala primum ingerantur, postremum autem olera ex garo. Debent etiam ea præmitti quæ facile & nullo ferme labore subsidant, vt sunt liquida: quæ vero tenacius hærent & difficulter labuntur, vt solida & acida, postremo: idq; si ventriculus naturaliter se habeat. Nam si cui ventriculus sit natura laxior,

xior, huic præstiterit adstringentia magis laxantibus præposuisse, quo ab illis roboratus ventriculus reliqua melius conficere possit. Hæc eadem fere docent Cornelius Celsus libro 1. capite 2. & Galenus libro 2. capite 11. de alimentorum facultatibus. Iam vero cautio etiam sit, ne in vna eademque refectioe multi simul & varii assumantur cibi, ac tempus deinde comedendo ultra quam satis est producat, præsertim si ex diuersis illi consent facultatibus. Ex eo autem genere cum primis fuerint cibi variae substantiae, vt exempli causa ab Auicenna proponuntur, carnes & pisces, vel pulli & suilla, &c. Nam quæ ad istum ingeruntur modum, varie corpus pro succorum diuersitate afficiunt, & concoctionem non vt par est, fortiuntur. Postremo enim accedente cibo, iam primi incepta concoctio est, atque ita partes quidem in coquendo redduntur dissimiles adeo, vt primo loco ingesta confecta fere sint prius, quam ad extremum sumpta medium concoctionis suæ attingant, vnde sæpenumero posterius coquendorum sequitur corruptio. Id quidem Auicenna quoque innuere voluit, 3. 1. doc. 2. capite 7. in hanc ferme sententiam scribens: Nil quidem deterius est, quam si multa ac varia ciborum genera coniungantur, atque iusto longius deinde in comedendo tempus protrahatur. Cum enim postremum accedit nutrimentum, primum iam aliquo modo confectum est, partes ergo in coquendo non adsimilantur. Atque inde sane morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Iam ipsius quoque varius coquendi modus bonæ corporis temperatura non parum officit: vt si in eadem

*Hippocr. in
lib. de flatib.
Galen. comment. 18. lib.
1. & com. 35.
libr. 3. de
morb. ac Ac-
tius lib. 2.
capit. 239.
Paulus lib.
1. cap. 73.*

dem refectione multi elixi, frixi, & assi cibi sepius inuicem modo liquidi, modo solidi & aridi ministrentur. Atque hinc est quod Horatius libro 2. Serm. Sat. 2. vbi victum frugalem ac simplicem pro dignitate laudauit, hanc saporum condimentorumq; aceruacionem, vt perniciosam, his versibus detestatus est:

*Accipe nunc Virtus tenuis quæ, quantaq; secum
Adferat inprimis valeas bene: nam varia res
Ut noceant homini, credas, memor illius esca,
Quæ simplex olim tibi sederit, ac simul assus
Miscueris elixa, simul conchyliæ turdis,
Dulcia se in bilem vertent stomacho, tumultum
Lenta feret pituita. Vides vt pallidus omnis
Cena de surgat dubia? quin corpus onustum
Hesternæ vitæ animum quoq; prægrauat una,
Atque affigit humo diuinæ particulæ aura.*

Pari modo & Plinius libro II. capite 52. hanc saporum aceruacionem damnavit: Homini, iniquiens cibus vltissimus simplex. Acruatio saporum pestifera, & condimenta perniciosiora. Atqui hic nobis fortasse obtrudet quispiam, pleorq; ventri & gulæ mirifice deditos, qui sese à primo statim diluculo ad summam vsque noctem multo varioq; cibo & potu non impleant solum, sed etiam distendant, adeoque cibum cibo excipiant, & toti sint in computationibus, cum nihil tamen inde mali percipiant, imo vero multis incommodis difficultatibusque afficiantur, si vel minimum ab ista consuetudine deflexerint. Huic Galenus quidem respondebit, qui in libro de cibis boni & mali succi cap. 2. ita scriptum reliquit. Hæc enim quamuis protinus nullam iuuenû corporibus sensibilem lêsionem infe-

*Oribasius
lib. I. cap. 5.
ad Eunapiû.*

inferat, sensim tamen occulteq; crescente vitio, cum iam ætas progressu temporis inclinarit, articulos nervosq; & viscera ijs morbis vexât, qui vel difficulter admodum, vel omnino tolli non possunt, neq; id quidem temere: namq; ea pars corporis quæ natura imbecillissima est, à lædente quolibet patitur. Quod autem vitiosi humores morbiq; gignantur, cruditas assidua in causa maxime est, siue ea ex boni, siue ex mali succi oriatur cibus. Qujn Auicenna quoq; 3. 1. doc. 2. cap. 7. idem confirmans sic ferme inquit: Ille cui mala nutrimenta concoquuntur, nō gaudeat ex hoc. Noxa enim etsi ad tempus fortasse delite-
Gal. li. 2. cap. 6. de aliment. fac. & in li. de dissolut. can. capite 6. Auic. 3. 1. doc. 2. cap. 8.
 scit, temporis tamen successu sese exerit, & grauissimā certissimamq; neglectæ artis medicæ poenam adfert. Atq; hinc adeo pauci eorum qui istum viuendi modum sectantur, destinatā senectutis metam contingunt, sed crudis ex intemperantia aceruatis succis podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus, alijsque id genus malis prius torti vitam cum morte cōmutant. Præstat igitur, vt diserte à Fuchsius nostro scribitur, temperantia & parcitate animū corpusq; vegetum ac sanum seruare, quam crapula crebrisq; computationibus & immoderatione infirmum, morbosum, Deoq; & hominibus odiosum reddere. Ac ne illud quidem silentio prætereundum hoc loco, quod protracta ad vnam fere horam mora, ac iuste commanducationis & deglutitionis gratia comestioni iuterposita, nō laudabilis modo, sed ad tuendam etiam valetudinē vtilissima censeatur. Cibus enim qui exacte dentibus manditur: extenuatur, & molitur, ac sensim deinde atq; tarde deglutitur, & si imperfectam ac

modicam omnino, aliquam tamen, ut in suo genere æstimandum, alterationem in ore consequitur, quemadmodum lib. 3. cap. 7. de natural. facult. Galeno, & Auicenna 1. 1. doct. 4. c. 2. visum est. Cæterum imperfecta commanducatio ut cōcoctioni contumax est, ita etiam horrorem quædam & insuauitatem adferens ciborum appetentiam auertit. Mora vero quæ inter edendum multis vltro citroque sermonibus collocutionibusque interpositis ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eamque nocumenta hæctenus enumerata sequuntur.

Vltimus versus in quibusdam exemplaribus hoc etiam modo legitur:

Hæc sint signa tibi subtilis in ore salina.

Nec male quidem. Nam salina quæ subtilis & nulla qualitate infecta, sed perinde quasi aquosa gustui offertur, tum concoctionis, tum absoluta sanitatis etiam indicia ostendit, Galeno libro 3. cap. 6. de locis affectis, teste.

DE VITANDIS CIBIS.

CAPVT VII.

Persica, poma, pyra, & las, casei, & caro salsa:
Et caro ceruina, & leporina, bouina, caprina:
Atta hæc bile nocent, suntque infirmis inimica.

Hic recensentur decem ciborum genera, quæ sanguinem serosum & melancholicum efficiunt, eoque infirmis nocent.

Persica.

Primum, persica: de quibus lib. 2. cap. 19. de aliment. facult. diserte ita Galenus scribit: Ipsorum succus & veluti caro facile corrumpitur, praua; omnino est. Quocirca (quod quidam facere solent) non sunt post alios cibos mandenda: cor-

cor-

corrumpuntur enim in superficie natantia: sed in omnib. quæ prauī quidem sunt succi, verum humida sunt ac lubrica, & quæ subduci facile queant, id communiter tenendum, ea ob hoc ipsum ante alios cibos esse sumenda. Ita enim fiet, vt & citius subducantur, & aliis cibis viam muniant, quæ si sumpta postrema fuerint, vna secum alia quoque corrumpent. Atque inde sane patet, hoc dictum de iis intelligendum perficis, quæ matura post alios cibos vltima eduntur. Præsumpta enim stomacho conferunt, ventrem leniunt, & ciborum appetentiam præstant. Dioscorides etiam libr. 1. cap. 128. idem testatur, in eum modū scribens: Persica matura tam stomacho, quam ventri vtilia sunt: acerba alui cohibent, sed sicca vehementius: decoctum è siccis alui stomachiq; fluxiones sistit. Simeon quoque Sethi de perficis hæc refert: Persica, inquit, quidam in tertio ordine refrigerantium humectantiumq; posuerunt, alii in primo, alii vero in secundo, quod etiam certius est. Phlegma generant, non facile concoquuntur, celerrime in ventriculo corrumpuntur: propterea qui crebrius ad satietatem his vtuntur, in febres incidunt: lædunt & nervos proprietate quadam. Oportet vero hæc ante cætera cibaria assumere, & super his meracum bibere. Quæ ex his matura sunt, ventrem ducunt, immatura contra sistunt, eoq; efficacius sicca. Foliorum succus in potu sumptus, lumbricos ventris perimit: idem perficit, si cum foliis vmbilico apponatur. Suscitant quoque ciborum appetentiam persica, profunt & inflâmato ventriculo, & genitrali semini adiiciunt, serosum tamen sanguinē parant sæpiusq;

D

;

post

post unum vel alterum mensem ob putredinem febres tum longiores tum etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam observare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus libr. 43. cap. de re medica, persicorum folijs siccis & in pulverem redactis, plagas cruentorum vulnerum claudi: quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis siccis attribuit. Quamquam autem persica iam dictis viribus prædita sunt, quia tamen humor inde genitus facile corrumpitur & putrescit, noxia sunt infirmis & maxime si præpostero ordine ac intempestive sumantur. infra cap. 42.

Poms.

Secundum, poma siue mala: In quibus, autore Simeone Sethi multa differentia est: quæcumque enim adstringunt, frigidum habent & terreum succū. Quæ acida sunt, frigidum quidem, verum tenuem illum habent. Medij autem temperamenti sunt dulcia, quæ ad caliditatem magis vergunt. Omnia certe quadam peculiari proprietate nervis nocent: nocent & quæ matura non sunt. Dicuntur & lapidem seu calculum gignere ijs, qui ad satietatem ipsis utuntur. Verum utilia sunt ad *λειποθυμία*, id est, animi deliquia & cordis debilitatem. Spiritum quoque flatulentum in secunda concoctione generant, eoq; infirmis nocent, sicuti de pyris mox dicitur. Et hoc de crudis maxime intelligendum est. Neq; vero ab his solum fructibus, sed ab omnibus etiam, quæ sanguinem seroso ac ebulliente succo replent, agrotos abstinere convenit. Eiusmodi plane sunt recentes, & qui ante perfectam maturitatem eduntur: cum enim humidius ali-

mea-

mentum, obidque excrementosius prabeant, non secus in corpore humano feruent, & ebulliunt, atque vinum, quod nuper ex fructibus vel vis expressum est, in doliis: & hoc quidem ob caliditatem ipsis à Sole, cum maturefcerent, ingentiam, quemadmodum libr 4. capite 3. de vsu partium Galenus attestatur: Et hoc certe Auicenna 3. r. doct. 2. cap. 7. teste, commune est omnibus cibariis, quæ sanguinem seroso succo impleant. Porro etlii vero hoc interim spacio, quo manduntur, humectent, ob succi tamen ebullitionem prompte in ventriculo corrumpuntur, & sanguini putrido gignendo accommodatissimi sunt: qua de causa non temere Auicenna 1. 4. tract. 2. cap. 7. fructus recentes omnes febricitantibus interdixit. Plura Galenus libr. 12. cap. 21. de alimen. facul. & infra cap. 39.

Tertium, Pyra: quæ sane, perinde vt alii fructus recentes accrudi, communiter hoc possident, vt seroso ebullienteque succo sanguinem expleant, eumq; putrefactioni obnoxium reddant: quo fit vt eorum cibus, Plinio libro 23. capite 7. teste, non ægrotis solum, sed valentibus etiam onerosus sit. Inflationes quoq; excitant, & ob id crebrius esitata colicos affectus suscitant: Sed innoxia fiunt, si vna cum carminatiuis vulgo dictis, hoc est, calefacientibus, tenuantibus, & flatum expellentibus comedantur, vel super his vinum verus & odoratum bibatur. Quod Galen. lib. 1. cap. 26. de alim. fac. palam etiam ita scribēs confirmat: Quicquid omnibus cibariis intest flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas inest, vt inter ceteros fructus quam maxime impinguent

Pyra.

impingent: quare fues ipsorum esu magis quam quorundam aliorum fructuū pinguescunt. Laudatiora sunt odorata & dulcia, & ex ipsis cocta quam cruda meliora. Coquēda vero cum sceniculo, aniso & saccharo. Infra cap. 13. & 39.

Lac.

Quartum, lac: hoc enim facile corrumpitur, inque nidorem aciditatemue in impuro ventriculo transit. Quapropter putrida febre correptis exhibendum non est, quia plurimo calori conuersatum in nidorem statimabit. Huc accedit, quod in ventriculo febricitantium haud coquitur, sed potius corrumpitur, adeoque febres augeat. Caput quoque dolentibus malum est, quod confirmat Galenus, qui libro 3. de alimen. fac. cap. 14. lac capiti, nisi quis ipsum habeat admodum firmum, non esse accommodum tradit. Cuius rei causa alia non est, quam quod lac sit nidorosum, ac facile euaporet, caputque petat, adeoque dolorem augeat. Nocet praeterea sitibundis & aliis nonnullis, de quibus Hippocrates aphor. 64. lib. 5. & ibidem Galenus. In phthisi tamen, hectica, & aliis quibusdam passionibus, ut Hippocrates loco iam citato autor est, vtilissime conceditur. Qua de re copiosius infra cap. 34. Quamquam autem lac infirmis ex usu non sit, in sanis tamen ad bonos humores gignendos, ex iis praesertim animalibus quae bono corporis habitu sunt, probatissimum habetur. Et hoc quidem si in ventriculo & hepate perfecte concoquatur. Tunc enim mordaces succos quoscunque inuenerit expurgat, qua de causa in vrinae difficultate & acri egestionē alui non solum bibere conducit, sed etiam inferne per clysterem infundere. Ad acres enim & mordaces fluxiones.

nes.

nes commodissimum est, non solum ablucens ipsas de partibus infestatis, atque hoc per exterioriam humiditatem, quam in serosa sui parte complectitur, sed etiam crassitie ac pinguitudine sua corporibus oblitum ac inductum, non sinit influxum acrem nudis ipsis allabi. Ad pulmonis itaque ac intestinorum vlcera, item renum, vesicæ, ac vteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutis asperitates conuenientissimum est in potu, adeoque cutem ipsam pulchram ac nitidam reddit. Ad hæc lancinamenta ex veneni potione, & quæ in vrinæ meatu fiunt, compescit. Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestin, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad hyoscyamū velut peculiare remedium est. Nam statim resipiscere affectos facit. Cæterum in gutturis exulcerationibus, quæ cum alias ob causas multas, tum ex anginis fiunt, & his qui epheumerum sumpserunt, lac gargarizare conducit. Corporibus præterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, vtilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succum generat, bonam carnem longe meliorem reddit, & corpus conuenienter humectat. Hoc tamen imprimis cauere debet qui lac bibere voluerit, vt interim à reliquis cibis ac potibus abstineat, donec concoctum sit ac secesserit. Si enim ante eius cōcoctionem alium cibum quisumat, necesse est & ipsum lac corrumpi, & cibum qui superingestus est. Præstat autem mane bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrudere, quiete ac sensum ambulare, & interim

terim cessare, citra somni admissionem. Qui enim hoc modo se gesserit, potum lac excernet, idque inutilia secum educet. Opus est enim, si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit aluo commode purgans, non totam corporis molem, sed quæ in aluo & intestinis sunt partibusq; vicinis. Post hæc in venas deferitur, optimeque nutrit, & non amplius secedit, sed ventrem sistit. Corporibus vero dis temperatis infestum inimicumq; est. In calidioribus enim cito in nidorem atque bilem, in frigidioribus vero in aciditatem & putredinem commutatur. Circa electionem denique lactis sciendum, pro ipsorum animalium specie, haud parvam esse differentiam. Boum namq; lac crassissimum ac pinguisimum, & concoctu difficile est, & ob id in ventriculo in flatus vertitur, venarumq; obstructionem parit. Liquidissimum autem ac minime pingue est camelorum, mox equarum, deinde asinarum, media autem consistentiæ est caprarum, hoc crassius ouium. Lac igitur caprarum, cum inter cætera lactis genera moderate se habeat, neq; pingue admodum, neque crassum sit, merito in victus salubris ratione præfertur. Quin & caprarum inter se inuicemq; collatarum, & secundum anni tempora non parua differentia est. Earum enim quæ modo pepererunt, lac liquidissimum, sed temporis progressu magis semper ac magis incrassescit. Aestate vero media ipsum etiam in medio suæ naturæ consistit, post id tempus sensim iam incrassescit, quoad penitus deficiat. Vere autem vt liquidissimum, ita etiam copiosissimum est. Quo sit, vt eligendum sit lac caprarum, non qui-

quidem prægnantium, sed enixarum, quæ tamẽ,
quod ad partum ipsum attinet, mediocriter se
habeant, hoc est, quæ neque nuper enixæ sint,
neque multum à partu recesserint: hoc interim
non neglecto, ut ipsi etiam alimenta propria af-
fatim suppetant. Ac ne illud quidem silentio
prætereundum hoc loco, quod etiam lac capri-
num sine melle sumptum haud citra periculum
sit. Plerisque enim qui purum illud hauserunt,
coactum est in ventriculo in speciem casei: quod
quidem cum accidit, mirum est quam aggrauet
hominem ac straugulet. Ob eam causam lac ubi
sumunt nonnulli, ne in ventriculo coaguletur,
mellis, aquæ & salis nonnihil admiscunt. Atque
hæc quidem hoc loco de lacte sufficiant. Plura
Galenus lib. 3. cap. 14. de alim. fac. & lib. 10. cap.
7. de medic. simpl. fac. & in lib. de cibis boni &
mali succi cap. 6. Oribasius lib. 4. Synopseos ad
Eustathium cap. 12. 18. & 40. Paulus lib. 1. cap. 86.
& 87. Aetius lib. 2. cap. 92. & 93.

Quintum, Caseus, quod quidem, cum de omni *Caseus*.
caseorum genere, tum de inueterato cum primis
intelligendum est. Hic enim ob coaguli & salis,
dum præpareretur, iniectionem temporis pro-
gressu acrimoniam assumpsit, humiditatemque
omnem deposuit: quare se ipso etiam acrior &
manifeste calidior atque ardentior euasit, & ob id
ipsum peioris quoque & crassioris succi, & agre-
concoctilis effectus est: præsumptorum quidem
concoctionem adiuuat certe, sed ipse difficilius
concoquitur, unde vulgo dici solet:

Caseus est nequam, quia concoquit omnia, se quam.

Nutritum habet exile, stomacho nocet,
& ubi forte fortuna in corpore supercalefactus
fue-

fuerit, quemadmodum diferte Galenus libro 3. capite 6. de loc. affect. fcribit, facile melancholicum humorem parit: recens flatuofus quidem minus eft, fed ventrem magis fiftit, magisque ficulofus & æftuofus eft, nec ad calculorum in renibus procreationem minus exiftit noxius. Deterrimum præterea edulium eft iis, (quemadmodum hoc ipfum Hippocrates lib. 4. de vict. rat. in morbis acu. apho. 92. clariffime oftendit) qui fe potu repleuerunt. Grauat quidem os ventris, primumq; corrumpitur, & alia deinceps fecum corrumpit. Fugiendus igitur eft eiufmodi, vt qui nihil conferat, neque ad coctionem, neque ad diftributionem, neque ad mouendam urinam, neque ad ventris deiectionem, ceu vtq; nec ad fucci probitatem. Porro recens ac mollis cafeus frigidi humidique temperamenti eft, & duro ficcoque flatuofior exiftit, fed eo minus astringit, minusq; craffi fucci eft: nihilominus tamen ægre conficitur, obftruitque & calculos gignit. At vero qui inter vtrumque recentem nimirum & cinueteratum, glutinofum & friabilem, durum ac mollem, rarum, laxumne & valde denfum coactumue medius exiftit, quique dulcedine nonnulla participat, modiceque falſus eft, neque lachrymas cum inciditur profundit, neque tardius aluo ſecedit, fed odore & ſapore iucundus, moderateq; pinguis eft, atque ex bono lacte pulcherrime elaboratus, is vtrique reliquis omnibus longe multumque præſtat. Verum poſt alios cibos vltimo loco & exigua plane copia ingerendus eft, alioquin & ipſe, nihilo ſecius ac reliqui caſei, ventriculum grauat, coctionem impedit, aluum cohibet, craſſos humores, atq; flatuſ

rus in corpore lapidemque in renibus parit. Solus igitur

Casem ille bonus, quem dat auara manus.

Plura de hoc apud Galen. lib. 3. cap. 16. de alim. facul. & lib. 10. cap. 9. de simpl. medic. fac. & in lib. de cibis boni & mali succi, cap. 6. Paulum lib. 1. cap. 89. & Aetium lib. 2. cap. 101.

Sextum, Caro salsa. Caro enim sale condita, atque Sole deinde aut vento, siue fumo exarefacta, cuiuscunque ea generis vel animalis fuerit, substantia cum duriore, cum ad coquendum etiam difficiliore constat, & tardius permeat. Alimentum quoque corpori præbet exiguum & mali succi, ideoque sanguis inde generatus crassius existit atque melancholicus, ac proinde, si frequens eius vsus fuerit, non solum infirmis, verum etiam sanis officit, quemadmodum id ipsum ex Galeni libro 3. capite 6. de loc. affect. & comment. 18. lib. 2. aphor. & post eum ex Auicennæ 2. 1. doct. 2. sum. 1. in fine capitis 15. aperte colligitur.

Caro salsa.

Septimum, Caro ceruina, cui & ipsi sane cum omnibus duris & siccioribus carnibus hoc commune est, ut succum vitiosum, concoctu difficilem ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib. de renum affect. digno. & medic. cap. 6. clarissime ostendit. Ceruinam, inquit, carnem vitabis, quippe quæ dura sit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simon Sethi scribit: vnice cauendum, ne quis carne vescatur ceruorum qui per æstatem capiuntur, quod eo nimirum tempore viperas sæpe & serpentes deuorent, atque ideo sitibundi admodum fiant: attamen cum naturæ instinctu edo-

Caro ceruina.

E Ati

eti noverint sibi futurum exitio, si ante illorum concoctionem aquam hauserint, fortiter firum tolerant, eaq; incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore venenosa ac valde noxia sunt: & idcirco obseruandum, ne quis eis per æstatem vescatur. At vero hyeme tutius sumuntur, meliusq; ab innato calore superantur. Nisi enim probe concoquantur, crassum humorem generant, iecurq; & splenem obsepiunt obstruuntque. Quin etiam corpus tremulum atq; infirmum euadere ex frequenti & immoderato eius vsu traditur.

Caro leporina.
na.

Osium. Caro leporina. Hanc Paulus, Pfellus, & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant: Simeon Sethi quasi colligēs quacunq; à veteribus dicta erant, in hunc modum de ea scribit: Leporum carnes his qui exficcare corpus volunt, sunt valde vtilēs: qui vero temperatura sunt sicciore, minus conferunt: sanguinem enim crassarum partium & melancholicum gignunt, aluum cohibent, & vrinam proritant. Quod si tamen probe concocta fuerint, non omnino male nutriunt. Contra vero obstructionem hepatis ac spleni efficiunt, pulmonique nocent, & immodicis torquent vigiliis. Isaacus in diætiis vniuersalibus leporinam pro pharmaco potius quam alimento habendam censet. At ne hoc quidem ignorandum, quod tum hæc caro, tum ceruina quoq; si fuerint animalium ætate declinantium, simpliciter sint euitanda. Si quis tamen comedere omnino expetat, ei sane partium propinquiores, nempe iuniores sunt eligenda, quo nimirum naturalis earum siccitas ab ætate temperetur. Eadem ratione & pinguiores longe

gate-

cæteris antecellunt. Siccitas namq; pinguedine correcta ad mediocritatem in eiusmodi animalibus inflectitur. Verum de hac ipsa Ioanne Mar. lib. 13. epist. 4. diligentius nemo differuit.

Notum, caro bouina circa quam notandum imprimis, & foeminam ipsam, quæ vacca dicitur, & vtrumque marem, tam eum qui castratus est, quam eum etiam qui integer ad speciei propagationem reservatus taure nominatur, communi hac boum appellatione significari. Atque hi sane non parum inter se ætatis ratione differunt. Extremæ namq; ætates, vt in aliis non paucis, ita in his quoque vitiosæ sunt: mediæ vero optimæ & saluberrimæ. Vitulorum igitur recens editorum caro nimis mucosa & excrementitia est. Bimestres autem, quiq; paulo vltra citra eam ætatem consistunt, temperamento viciniore sunt, & carnes habent ad concoquendum perfectis bobus præstantiores, & multum alimentum corporibus exhibent, bonique succi habentur. Prouectiores vero, qui tamen florentem ætatem nondum attigerunt, temperamento sunt quam senes minus sicco, magisq; iis iuuenibus conueniunt, qui bono sunt corporis habitu. His perfectæ ætatis boues valentius quidem alunt, sed ægrius tum concoquantur, tum in membra distrahuntur. Porro ad senium vergentium atque ipsorum etiam senum carnes duræ, sicca, nervosa concoctioniq; rebelles sunt, & melancholicum humorem efficiunt, solisque ventriculis habentibus calidiores, atq; illis insuper qui vehementer sese atque immoderatus exercere concedi possunt. Quod libro 4. de vict. rat. in morb. acut. aphorism. 99. Hippocrates etiam

Caro bouina.

E 2 ita

ita scribens attestatur: Bubulę carnes melancholica protitant *νεφελια*. Nempe harum natura insuperabilis est, nec cuius ventriculus eas cōcoquere potest. Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de alim. facult. idem iis fere confirmat verbis: Carnes bubulę alimentum quidem & ipsę corpori suggerunt non mediocre, neq; dissipatu facile: sanguinem tamen generant quam conueniat crassiorem. Quod si quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prahendetur, si largius his vescatur. Affectus autem melācholici sunt, cancer, elephas, scabies, lepra, febris quartana, & quę peculiari nomine melancholia nominatur: Lien item quibusdam à tali succo intumescit, quam rem *καχεξια* id est, prauus habitus & hydropes sæpenumero consequuntur. Ceterum, qua ratione incommodis, quę frequentiorē earum vsum excipere solent, prouidendum sit, luculenter & perspicue Simeon Sethi in hunc modum scribens edocuit: Si quis eas edere velit, summaq; cupiditate appetat, vel cogatur etiam, is medeatur nocumento quod inde futurum speratur, aceto & alliis cum ruta intingēs. Idem quoque autor est, earundem iure siue brodio *ζωμα* Græcis appellato fluxus ventris ex fluxu bile cohiberi.

Vaccina. Vaccinæ cum præter succi prauitatem etiam, sexus ratione frigidiores sint, merito à sanitatis tutela eximuntur. Non tamē ab eis, quemadmodum nec ab alijs quę hæcenus dicta sunt, ex toto abstinendum est: sed omnibus interdum optimis vero quantū fieri potest, sapius vtendū.

Caro caprina. *Decimum*, caro caprina: de qua idem ferme quod

quod de bouina dicendum. Hoedi enim perinde ac vituli carnes ad conficiendum perfectis capris meliores, & tuendæ valetudini accommodatiores habent. Moderate nutriunt, sanguinemq; tenuem & humidum gignunt. Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maxime si neque tenelli admodum, neque natu grandiores fuerint. Simeon Sethi rufos & glaucos, Rhazes vero rubros in nigrum inclinantes ac pingues præfert. Baldacho foemellæ quam masculi carnem temperatiorem & à siccitate remotiorem esse placet. Mirifice calidis & siccis temperaturis, atque insuper delicatis & ociosæ vitæ deditis conferunt. Hirci carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam ac lentam, ob foetorem tamen ingratam & stomacho inimicam, ægre concoquitur & ad succum bonum generandum parum idonea est. Hanc sequitur arietum post taurorum. Porro in iis omnibus carnes castratorum sunt præstantiores: senum autem pessimæ. Caprina in tota valetudinis cura obseruationeq; vitanda est. Nam Hippocrate libro 4. de vict. ratione in morbis acut. teste, habet mala quæ in bubulis sunt omnia, & cruditatem, estq; flatuosior, & ructus magis generat, acris est, malumq; succum efficit. Ineunte tamen æstate, & circa eius medium capræ melius agunt, longeq; seipsis in cibo præstantiores euadunt. Tunc enim arborum & fruticum surculi & germina, quæ iis maxime idoneam præbent alimoniam, frequentissima sunt. Ac proinde habitiores etiam ac pinguiore, nobisque alendis accommodatiores sunt. Quod autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum possit,

argumento sunt euentiffimo vulpes, quæ autumno probatiffimam ob vuas habent carnem. Sic paffier & ficedula per idem tempus maxime laudabilem carnem obtinent. De caprina plura Galenus lib. 3. cap. 1. de aliment. facult. & de attenuante diæta cap. 6. & comment. 101. & 102. in lib. 4. Hippoc. de viñt. ratione in morb. acut. & Paulus lib. 1. cap. 84. & Aetius lib. 2. cap. 121. Atq; hætenus quidem de cibis & carnibus vitandis.

Exigit nunc ordo, vt de electione alimenti, quod partim à iam dictis, partim vero ab aliis quibuldam animalibus fumitur, nonnihil etiam dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipfos artis medicæ Scriptores controuersia eñt. Galenus enim, vt alii nonnulli, porcinae palmam detulit: Rhazes vero, Auicenna & Auerrhoes hoedinam prætulerunt. Sunt etiam quibus vitulina præstantior videatur. Porro electio hæc & præstantia multipliciter attendi potest. Et primo quidem ratione tum similitudinis, quam cum humanis obtinent carnibus, tum maioris quoque & discussu difficilioris alimenti. Quo sane modo porcina ceteris omnibus longe antecellit. Maxima enim illi cum humano corpore similitudo eñt, quemadmodum Galenus libr. 3. de aliment. facult. cap. 1. diserte iis verbis ostendit: Suillæ carnis similitudinem cum humana ex eo poteris intelligere, quod quidam carnes humanas pro suillis sine vlla in gustu vel olfactu suspitione comederunt: id enim ab improbis hospitibus & aliis quibusdam factum fuisse iam comperitum eñt. Idem lib. 10. de simpl. med. fac. cap. 2. Sanguis, inquit, suillus humano maxime temperie similis eñt. Siquidem & carnes suum huma-

nis

nīs sunt similes. Compertienim sunt hospites & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis venderent: tamen si qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint. Quin & ipse narrantes audiui viros fide dignos, sese in diuersorio publico ius esirasse delicatum cum carnibus suauissimis: ceterum cum iam pene saturi essent, inuenisse digiti partem anteriorem, quæ videlicet ad vnguem est, quo percussi ac metuentes eos qui agebant in diuersorio, ne scilicet se quoque vorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidem illiuc exiere, ac vomitu redditis quæ ederant, ita iter denuo ingressi sunt. Sed & in ipso facinore homines macantes deprehensos, non ita multo post referebant. Itaque iure quispiam existimet suillam carnem humanæ esse simillimam. Quod deinde suillam carnem valdidissime nutrire diximus, hoc Galenus lib. 1. cap. 1. de alim. facult. in eum modum scribens confirmat: Omnium ciborum suum caro potentissime nutrit. Cuius rei athletæ certissimum tibi præbent indicium. Si enim paribus exercitationibus parem molem alterius cibi pridie totum diem comederint, postero die statim sentient sese redditos imbecilliores. Quod si pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modo, verum etiam alimenti penuria macilentiores palam conspiciuntur. Idem lib. 7. method. medend. cap. 6. iis etiam testatur verbis: Omnium quos nouimus ciborum maxime nutriens suilla caro est. Quin & ipse Hippocrates lib. 6. epidem. part. 3. aphor. 4. quum iam corpus ex multis exercitiis conciderit, suillas carnes affatas exhibere præcipit. Porro alimentum quod inde sumitur

firmum esse, neque dissipatu facile, satis confirmat Galenus in libro de attenuante diæta, ca. 6. ubi sic scriptum reliquit: Suum domesticorum caro omnium aliorum ciborum firmissime nutrit. Multum enim in seipsa habet lentorem, tum propter vitam desidiosam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Et similiter in libro de renum affect. digno. & medic. cap. 26. E pedestribus optimi succi est caro suilla, & hominibus maximopere familiaris, maximeq; tum nutritibilis, tum corroborans: sed glutinosum quiddam habet & crassum. Ob id qui diutius ea visitant, iecoris & renum obstructione corripiuntur, quibus hæc à natura adstrictos meatus habent, eoque longiori ab ea intervallo abstinentium. Quia vero glutinosum, ut dictum est, & crassum succum generat, ideo Hippocrates assatam exhibere iussit: quo nimirum viscositate ac crassitie ab ignis caliditate nonnihil consumpta, minus humida ac glutinosa edatur. Idem lib. 4. de vict. ratione in morbis acut. aph. 103. eiusmodi carnem absque pelle, hoc est, cutem, mandendam esse docuit. Cutis enim animalis, utpote frigidior, carni similiter concoqui nata non est. Quæ autem ob assationem ambusta est, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis existit, choleramque parit, propter eam quæ huic accedit acrimoniæ. Ibidem pinguis- simam quoque suam carnem, ea quam medii & bene carnosæ habent, deteriore existimat, suspicionem humiditatis habens: ob quam pinguedo omnis carne sui generis deterior, tum ad concoctionem, tum nutritionem existit. De suilla hoc amplius Galenus in libro de cibis bo-

mi

ni & mali succi cap. 4. Suilla caro, si exacte in ventriculo concoquatur, tum in sanguinem à iecinore conuertatur, probatissimos humores gignit. Quod intelligendum vtiq̃ue, non de carne suum vetustissimorum: (ea enim ob siccitatem & duritiem ægre concoquitur, ac succum vitiosum generat) neque porculorum lactentium: (siquidem hi terrestrium fere omnium quæ vorant homines animalium, maxime humidam & excrementitiā obtinent carnem: atq̃; eam ob rem plurima inde generatur pituita:) Sed ætate mediocriū, anniculorū videlicet, vel bimorū. Idem Galenus etiā libro paulo ante citato, capite duodecimo attestatur: Ex animantibus, inquiens, quorum natura ad bonos humores gignendos aptissima est, sues mediocri ætatis habentur: qui enim ad summum creuerint, hominibus vigentis ætatis seque excentibus: qui vero adhuc increſcunt, iis quorum ætas inclinat, idonei sunt. Caro ex porcellis parvulis excrementis scatet. Quare ex pedestribus animantibus suilla caro probatissimus cibus est. Et hoc quidem tametsi in vtroque genere tam domesticorum quam agrestium vere dicatur, agrestes tamen à Galeno longe cæteris anteferruntur. Atque hinc adeo in lib. de attenu. dicta, cap. 6 sic inquit: Apri suis domesticis in cibo sunt antepponendi. Et lib. 8. method. meden. cap. 2. Ex ipsis suillis carnibus optima est montana. Cuius causam Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 13. hanc esse tradit: Domestici, inquit, sues temperie humidiores sunt, quam agrestes, tum ob aeris in quo degunt humiditatem, tum vero etiā ob vitæ ignauiam. Qui vero in montibus

B 6 de

degunt, multum exercentur ac fatigantur: præterea in aere sicciore viuunt: quapropter eorum caro est durior, nulliusque prorsus pinguedinis aut paucissima particeps: & alimentum quod inde prouenit minus habet excrementi: contra excrementitium est, quod à domesticis sumitur. Necessè igitur est alimentum eiusmodi nutrire valentius, quam alterum, succumque gignere multo meliorem. Addit præterea Auicenna libro 2. cano. cap. 145. eosdem hyeme meliorem sanguinis habitum consequi, longeque seipsis in cibo euadere præstantiores. Ex omnibus hætenus adductis satis iam liquet, hominibus ætate florentibus, fortibus, sanis, & quamlibet fortem ac vehementem actionem obeuntibus, utpote fossoribus, agricolis, messoribus, cæterisque id genus operariis, modo ab oppilationibus puri atque vacui sint, ac denique iis etiam qui impinguari cupiunt, suillam potissimum exhibendam. Ad eiusmodi enim corporum conservationem alimento plurimo, firmo atque ægre dissipabili opus est. Recte itaque Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 9. crassa, inquit, caro multum sese exercentibus conuenit: iis vero qui vitam in maiori ocio ac quiete degunt, subtilis & extenuans. Quod Auicenna quoque 3.1. doc. 2. cap. 7. ita ferme scribens confirmat: Vehementer sese exercentes multoq; labore fatigati firma magis & crassa alimenta requirunt.

Secunda vero carniū electio à temperamento, concoctione, & succi inde geniti probitate sumitur: atq; ea quidem ratione hoc diuina longe cæteris præferuntur. Nam ut Rhazes loco paulo ante citato auctor est, temperatura sunt medio-
cri

eri, nullius prauitatis participes, facile conco-
quuntur, nec non & sanguinem inter subtilem
& crassum, calidum ac frigidum temperatum ef-
ficiunt. Illis tamen qui multum exercentur, in
cibo minus idonea sunt: siquidem alimentum
quod corpori summittunt, forti exercitio siue
labore celeriter discutitur, iuuenibus tempera-
tis mediocri exercitio videntibus, quemadmo-
dum & illis quoque de quibus supra dictum est
magis conueniunt. Porro quemadmodum hac
ratione inter animalia domestica caro hœdina
præstantior est, sic inter agrestia quoque capreo-
li facile primas obtinent: post hœdinam au-
tem secundum locum arietina sibi vendicat, si
quid Rhazæ atque Auerrhoi credimus. Quorum
ille quidem libro 3. ad Alman. cap. 9. ita scriptum
reliquit: Caro arietina quam hœdina crassior
est, viresque magis auget, sed plures efficit super-
fluitates, in bonitate tamen hœdinam sequitur
carnem. Hic vero lib. 5. suorum collecta. cap. 32.
de eadem hæc fere prodidit. Post carnem, in-
quit, hœdinam est arietina, atque ita omnes pro-
pe medici sentiunt, præter Galenum, qui arie-
tum carnes abominatur: persuasum enim habet,
vitulinam arietina longe melioris esse nutri-
menti. Sed Galenus forsitan hanc præstantiam
ex eo attendit, quod vitulina plurimum nutriat,
& nutrimentum eius ægius dissipetur: arietina
vero insigni humiditate prædita sit. Nam humi-
dus alimentum ut distribuitur, ita etiam discuti-
tur celerius. Locus Galeni quem Auerrhoes
citatur est (ni fallor) in libro de cibis boni & ma-
li succi cap. 12. Verba Galeni sic habent: Ex pede-
stribus animalibus caro suilla probatissimus
cibus

cibus est, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina vero humida, lentoremque ac mucorem in se habere censetur. Quod idem in libro de attenuante dixit cap. 7. velut repetens inquit: Ex terrestribus animalibus hirci & arietes, & genus omne ouium ac caprarum non vnde quaque laudabilis sunt alimentis. Solis autem hœdis innocue vtare. Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Ex quibus vtiq; locis fit hoc etiam perspicuum, apud Rhazen atque Auerrhoen agnos masculos, qui aliquantulum increuerint, per arietes esse intelligendos. Id quod ipsemet Auerrhoes his verbis confirmare videtur: Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum, &c.

Tertia, demum carniū electio siue præstantia in eo sita est, vt neq; insuaue, neque mali odoris, neq; glutinosum quicquam gustu repræsentent. Tales autem in primis vitulinæ sunt, quemadmodum Auerrhoes loco citato his fere verbis ostendit: Carnes, inquit, vitulinæ bonæ sunt, minus enim quam bouum ætate decliningium carnes habent tum viscositatis, tum frigiditatis ac siccitatis, ac odore quoque cæteris carni-
bus suauiores & iucundiores sunt. Quæ certe consideratione ipsis etiam hœdinis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum muccago, hoc est; lentor siue viscositas quædam apprehenditur, quæ in vitulinis non apparet. Hœdinæ tamen vitulinis succi probitate præstant. Ex omnibus quæ hætenus adducta sunt, liquido iam constat, non esse tantam inter Medicos de carniū electione controuersiam, quanta prima facie apparet. Hoc quoque scire in vniuersum oportet.

portet, quod siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior est, præstantiores sunt, & minori momento conficiuntur: cum vero adoleuerint, ob siccitatem ægre concoquuntur. Contra humidioribus animalibus carnes, progressu temporis consumpta humiditate superflua, aptiores & ad cōcoquendum & ad nutriendum fiunt. Quod Galenus etiā lib.3. de aliment. facult. cap. 1. in hunc scribens modum innuere voluit: Iis, inquit, animalibus quæ natura temperamento sunt ficiore, adolefcens ætas ad mediocritatem ipsam confert: humidiorū vero natura quod sibi ad probam ac conuenientē temperiem deest, id ab ætate florenti adsumit. Non modo itaq; vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præstantiores, sed etiam, hœdi capris: velut contra verueces anniculi agnis lactentibus, & porci anniculi vel bimī porculis paruis. Hinc non temere ab Auicenna 3. r. doct. 2. cap. 7. dictum est: Oportet vt cibus nimirum sanitati conueniens, sit, qualis caro est, præcipue hœdorum, vitulorum lactentiū, & agnorum anniculorum, &c.

Ex quibus omnibus sequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ouium, bouum atque verrium antiquorum non vnde quaque laudabilis esse alimenti. Carnes verò vitulorum, iuuenum, agnorum anniculorum, & maialium anniculorum vel bimorum, valetudini tuendæ esse accommodatissimas. Hoc quoq; ignorandum non est, quod carnes naturali temperamento sicciore sint elixandæ, quo nimirum ab aquæ humiditate contemperentur: (elixatio enim siccitatem temperat) humidiores vero as-
 sandæ,

landa, nempe vt earum humiditate ab ignis calore attenuata nonnihil atque imminuta, mediocritatem consequantur. Assatio enim ex Galeni sententia humiditatem moderatur. Quo fit vt carnes leporum, cuniculorum, ceruorum, boum, & capreolorum elixæ, porcellorum vero ac veruorum assæ sint preferendæ. Eadem etiam ratione in ætatibus, temperaturis, atque anni constitutionibus humidis, sicciores & assæ carnes magis conueniant: in siccioribus vero humidæ atque elixæ.

DE CIBIS BENE NV- trientibus.

CAPVT VIII.

Oua recentia, vna rubentia, pinguis iura,
Cum similia pura, natura sunt valitura.

Tria alimentorum genera exigua mole plurimū nutrientia his versibus comprehenduntur.

Oua. Primum, oua recentia: de quibus Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 21. in hunc scribit modum: Oua recentia veteribus plurimum præstant, quippe optima sunt recentissima, vetustissima autem pessima. Quæ vero in horum medio sunt, proportionem recessus ab extremis, bonitate aut præuitate inter se differunt. Idem, lib. 1. aphorism. comment. 4. oua inter alimenta pleni victus numerauit. Quam sententiam Auicenna quoq; cum aliis plerisque locis, tum maxime 4. 1. cap. 1. his fere verbis confirmat: Quandoque est nutriens parua quantitatis, plurimo reficiens alimento: eius generis sunt potissimum oua, & testes gallinacei, quorum fere nutrimentū cum ipsorum pensatur pondere. Porro ouorum mu-

1. Meth.
med. c. 1.

ta inter se sunt differentia. Et prima quidem penes propriam substantiam. Gallinarum enim, perdicum & phasianorum iuuenum ac pinguium omnibus præstant, & ad victus salubris rationem accommodatissima sunt: anatum vero, anserum, paunorum, struthiocamelorum, & similibus, deteriora habentur. In figura quoque ouorum aliquod bonitatis discrimen est: paruula enim, oblonga & candida reliquis succi probitate excellere creduntur, id quod vulgatis etiam hisce versiculis comprobatur:

*Ouorum
differentia.*

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneri:

Quod bona sunt oua hac, candida, longa, noua.

Quin ab Horatio quoque hoc obseruatum esse, etiam Plinius meminit, qui lib. 10. natur. histor. cap. 52. ita scriptum reliquit: Quæ oblonga sunt oua, grationis saporis putat Horatius Flaccus. Locus est lib. 2. Sermon. Satyr. 4.

Longa quibus facies ouis erit, illa memento,

Ut succi melioris, & ut magis alba rotundius

Ponere.

Candida præstantiora dixit: atque eius rei vel inde certissimum indicium colligas, quod anatum & anserum oua plus aquæ naturæ possideant, pallidioraque, & ob id cibo minus idonea sint. Quamquam vero oua per se quidem salubria sunt, coctura tamen ratione non parum immutantur, adeo ut interdum insalubria fieri possint. Nam quædam diutius coquantur, alia ad mediocrem usque consistentiam: alia in aqua eousque duntaxat dum incaluerint, elixantur. Secundum quas differentias alia quidem $\epsilon\phi\eta\epsilon\lambda\epsilon$, id est, cocta vocantur: alia $\tau\epsilon\theta\epsilon\mu\lambda\alpha$, id est, tremula. alia vero $\rho\omicron\phi\eta\tau\epsilon$, id est, sorbillia. Tremula itaque,

que, hoc est, quæ eatenus per coctionem inspissantur, ut in manu tenentis in testa siue putamine suo tremere videantur, omnium sunt præstantissima, plurimum alimenti & optimi succi corporibus exhibent, facillimeque tum concoquuntur, tum distribuuntur, & sanguinem cordi quam maxime congruentem generant. Quare iis cum primis qui ex morbo debiles adhuc sese colligunt, senibus & imbecilibus conueniunt, præcipue vero eorum vitelli. Quod Auicenna quoque in libro de viribus cordis, Tract. 2. cap. 3. ubi ex professo de ouis agit, sic ferme scribens confirmat. Oua tametsi cordis medicina non sint, ad refectiorem tamen eius adfiscuntur. Nam ipsum valde corroborant, & potissimum eorum vitelli, dummodo sumantur ex ouis bonæ carnis auium, veluti gallinarum, perdicum ac phasianorum. Eiusmodi enim temperatura constant mediocri, cito in sanguinem conuertuntur, & post transmutationem parum superfluitatis relinquunt: sanguis autem inde genitus est subtilis ac clarus, cor maxime corroborans: quo fit ut ouorum vitelli in dissolutione substantiæ spiritus, & imminutione ipsius sanguinis vitalis, cæteris alimentis iure præferantur. Sorbilia autem oua tremulis minus quidem nutriunt, sed facilius subducuntur, & faucium asperitates ex vociferatione, aut ex humorum acrimonia læuigant: Oua vero immoderatiore coctura penitus densata, quæ Græcis *ῥοζα* vocari diximus, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, crassiusque alimentum corpori tribuunt. Porro iisdem ex vario præparationis modo maior adungitur aut bonitatis aut grauitatis occasio,

nam

nam hæc quidem affantur, alia elixantur, non-
 nulla friguntur, quædam deinq; in iure coquun-
 tur. Assa igitur elixis crassioris sunt succi, ac dif-
 ficilioris concoctionis: eorum enim genuina hu-
 miditas à foci caliditate depascitur: atq; hinc sa-
 ne eousq; assata donec adurantur, ac retrum o-
 dorem reddant, venenosam qualitatem induunt,
 quemadmodum Marsilius Ficinus in libro de vita
 cœlitus comparanda capite 22 diligenter admo-
 nuir. Solent autem bifariam assari: aut enim cum
 putamine feraëtibus cineribus integra obruun-
 tur, aut in testis suis franguntur: quorum hæc
 quidem deteriora sunt. Illa vero rursus duobus
 modis parantur: aut enim tota cinere cooperiun-
 tur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur,
 Quæ cinere tota obruuntur, peiora euadunt, quia
 densata vndique à circumfuso igne extrema par-
 te fumorum exhalatio intercipitur. Nuda vero
 prunis imposita, fumos exhalant depuranturq;
 elixa assis præstantiora sunt: nam aquæ humidi-
 tas, ne foci caliditate exsiccentur, obstitit. Parantur
 & hæc quoque dupliciter: Vel enim integra
 caldarijs superne infusa elixantur, vel ex testis
 fractis in aquam ferme fernidam coniecta co-
 quuntur. Quorum illa quidem, ubi penitus den-
 sata fuerint, deteriora habentur: testa enim quo-
 minus crassities eorum attenuetur, ac fumi dis-
 sipentur, obstant & impediunt: sed si ab igne,
 cum liquidum adhuc coactum densatumq; non
 sit, auferantur, meliora fiunt. Hæc vero calor pe-
 netrat, crassitiemq; attenuat, & odoris insuauita-
 tem auertit, vnde ceteris omnibus laudabiliora
 censentur. Longe vero se ipsis suauiora adhuc
 redderentur, si ad mediocrem consistentiam co-

ctis confestimque à foco summotis aceti non-
 nihil cum butyro & croci momento commi-
 stum inspergeretur. Quæ vero ἐπὶ τῶν πυλίων,
 id est, in sartagine spissantur, atque ob id ipsum
 πυλίστα id est, frixa nūcupantur, pessimum ha-
 bent omnibus modis alimentum, tardeq; trans-
 eunt. Nam interim dum in ventriculo conco-
 quuntur, in nidorem ac fumum abeunt, secumq;
 admistos cibos corrumpunt, & succus inde pro-
 gnatus non solum crassus, verumetiam prauus
 atq; excrementitius est. Quapropter inter de-
 terrimas earum rerum habentur, quæ concoqui
 nequeunt. His vero nocentiora adhuc fiunt, quæ
 in vetere & ferrea sartagine friguntur. In iure
 deniq; cocta, Isaaco in diætiis vniuersalibus re-
 ste; locum inter assa ac ea quæ in aquam ferui-
 dam coniecta coquuntur, medium obtinent. Por-
 ro quæ πικρὰ, id est, suffocata appellatur, eli-
 xis & assis sunt meliora. Ea Galenus ad hunc mo-
 dum parare docet. Vbi ipsa oleo ac garo & pau-
 co vini conspersa fuerint, vas quo continentur
 cacabo aquam calidam habenti inditur: deinde
 ubi ipsum totum superne obturatum fuerit, i-
 gnis substruitur, quoad oua mediocrem habeant
 consistentiam. Quæ enim supra modum fiunt
 crassa, elixis & assis sunt similia. Quæ vero ad
 mediocrem crassitiem perueniunt, & melius
 quam dura concoquuntur, & alimentum corpo-
 ri dant præstantius. In ipsis quoq; ororum par-
 tibus discrimen est. Vitellus nanque, sicuti à
 Rhaze lib. 3. ad Almanf. cap. 14. scribitur, in ca-
 liditate temperatus existens, optime nutrit. Al-
 bum vero frigidum & glutinosum est, ægre
 concoquitur, & sanguinem prauum generat, eaq;
 ratio-

ratione adducti nonnulli albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoq; proprietate quadam substantiæ facile inflammatur, & in fumos abit, quo fit vt in febribus & ægritudinibus calidioribus non nisi probe alteratus exhiberi debeat. Alteratur autē, ex Ioannis Michaelis Sauonarolæ sententia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoq; addit, oua proprietate quadam peculiari *διφραν*, id est, ingenij felicitatem & bonam habitudinem tribuere ijs, qui *μετὰ νόματ' ἰνζα-
πείρον ταύρε. τῷ περιμίλιτ' ἰνζ βετύρε*, hoc est, cum textura filiarum. Tauri, est, melle & butyro assidue esitauerint. Sed Galenus lib. 5. de sanit. tuenda cap. 8. de cibis ex quibus obstruatio incidit mentionem faciens, senes horatur, vt à multo ouorum esu abstineant, quod nimirum crassum lentumq; succum creent. Qui utiq; locus non simpliciter de omnibus ouis intelligendus venit, sed de ijs quæ vel elixa, vel tosta penitus densata sunt, itē de frixis & veteribus. Leonhartus Fuchsius hunc Galani locum in Græcis exemplarib. corruptum putat, & pro *ωνων* legendum esse *δων*, id est, sorborū. *δων* enim *κὺ δ' α* Græcis, Galeno libro 8. de simplic. medicam. facult. cap. 13. teste, sorba sunt: quæ certe vt idem tradit, adstringentem atq; adeo obstruētem facultatem obtinent. Leontius apud Constantinum Cæsarem lib. 14. de argicultura, cap. 27. etiā modum tradit, quo oua diu à corruptela seruari possint. Oua ipsa, inquit, seruabis, hyeme quidem in palis, æstate in furfuribus. Alii aqua abluta oua sale tenui intingunt, & sic conseruant.

F 2

Qui-

Alexand.
Trall. lib.
8. cap. 1.

Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in fursures aut paleas deponunt. Atramen ei quod in muriam aut salem impositum est, pars aliqua decedet. Caterum plenum ouum, aut non plenum, cognosces ex immisso in aquam: defectuosum enim innabit, plenum deorsum demergetur, Eadem etiam à Columella de re Rustica libro 8. capite 6. & à Plinio libro 10. capit. 54 & 60. prodita sunt. De ouis plura Galenus libro 3. de aliment. facult. cap. 21. & in lib de cibis boni & mali succi, cap. 7. Paulus lib. 1. cap. 83. & Aetius libr. 2. capite 132.

Vini differentia.

Secundum, Vina rubentia: ubi ante omnia sciendum, vinum quidem ex eorum esse numero quæ nostrum corpus alunt. Nam si modo quicquid alit, alimentum est, vinum etiam in genere alimentorum est ponendum. Verum permagna eius secundum colorem differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara, nonnulla rufa siue, vt vulgo dicuntur citrina: quædam vero nigra: alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba cæteris tum imbecilliora ac minus calida habentur, tum minoris etiam alimenti: non ergo ab re capiti neruisque innoxia sunt, vrinam cient, & meatus aperiunt. Quod debiliora sint, manifestissimum omnibus sit ex iis, quæ Galenus com. 1. in tertium librum Hippocratis de victus ratione iu morbis acutis scribit, in quiens: Vinum potens vehementer celere iteq; corpus calfacit, caputq; ferit: imbecillum contrario agit modo. Cum igitur minus & calefaciat, & caput tætet, necessario etiam imbecillius erit. Quod deinde minus calefaciât, idem com.

com. in 6. citatum Hipp. lib. clarissime ostendit. Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calefacere potest. Quod enim summe calidum est, id continuo & flauum existit, veluti & quod ab ipso est fuluum: mox ab his rubrum & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calefacit. Quod verum utiq; experientia comprobabit, si vina eiusdem inter se territorii comparentur. Nam inter vina rubra & rufa Gallica, nonnulla albis quibusdam alibi natis longe & potentia & caliditate inferiora reperias. Quare eiusdem territorii vina inter se conferenda sunt. Quod vero vna alba minus quam reliqua alant, declarat ipsorum natura: præterea Galenus comment. 11. libro 2. aphorif. id ipsum in eum scribens modum, confirmat: Vina aquosa (sic autem nominant alba & tenuia) sicut aquæ similem formam habent, ita etiam vim: quare vrinam cient, & minimum nutriunt. Idem commentar. 18. eiusdem libri. Vina, inquit, aquosa exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autem hæc colore quidem alba, tenuia vero substantia. Item in libro de cibis boni & mali succi, cap. 1. de iisdem ita scriptum reliqui: Vina quæ aquosa tenuique substantia sunt, vrinam mouent, & paucissimi sunt nutrimenti. Quod minus etiam caput feriant, Galenus libro 5. de loc. affect. cap. 5. iis ostendit verbis: Vinum album atque modice astringens vt ventriculum robustum efficit, ita haudquam tentat caput, id quod facere solent ea quæ vehementes vires obtinent. Auicenna quoque 3. 1. doct. 2. cap. 8 in hunc prope modum scribens idem confirmat: Vinum album & tenue calori-

ficus præstat, non enim capitis dolorem efficit, sed eundem potius, vbi forte ex stomachi ardore initium duxerit, hñmestando leuat. Cur autem ceteris caput minus feriant, eius rei causa alia non est, quam quod minus fument, euaporentque. Quod denique meatus aperiant, vrinamque moueant, Hippocrates libro 3. de victus ratione in morb. acut. aphorif. 6. his verbis diserte significauit: Ad vesicam alio vino magis penetrat, vrinæque prouocat, & perpetuo per-rumpit: adque multa ad opem his morbis ferendum facit. Rationem eius rei tradit Galenus libro septimo Methodi medendi, cap. 6. in eum scribens modum: Vina aquosa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eoq; fit, vt etiam talia vina præter cetera vrinæ moueant, quando & ipsa totum corpus celeriter transeunt, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt. Celeriter certe transeunt, tum quia tenuia & tepida sunt, tum quia adstringunt. Tenuitate enim & tepiditate promptè mobilia fiunt, adstrictio autè ipsa magis impellit. Ex quibus iam illud quoq; elicitur, nempe alba & tenuia vina tuto exhiberi corporibus in temperie vel naturali, vel quoquo modo aduersitia biliosis: Æque vero & studiosis, & quibuscunq; caput vel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: pari modo & ijs qui calidam & humidam crebri temperaturam obtinent: quippe vina potentia ita adfectis aduersissima sunt. Cumulati enim, quemadmodum loco iam citato Auicenna ostendit, caput humoribus vaporibusq; & caliditate replent, valideq; cerebrum

bram perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quod si tamē res cogat aliquando eis vti, copiosiore prius aqua diluenda sunt. Iam vero & calidiorem ventriculi atq; hepatis temperaturam habentibus, nimioq; æstu & ardore famēq; aut mœrore vexatis, atq; itē in anni tempore regione, tempestateque calida, vina debiliora magis conferunt, vt in quibus calida vina eos qui refrigerandi sunt, impensius calefaciant, capitisq; dolores & febres facile inferant, neruosq; lædant.

Vina vero rubra & clara, cuiusmodi Bellouacēsia cum primis habētur, cæteris calidiora sunt. Quod breuissime Galenus commen. 6. in 3. Hippocrat. lib. de vict. rat. in morb. acut. ijs verbis significauit: Vinum quod summe calidum est, id continuo & flatum existit. Eadem cæteris quoque valentius alere, idem cōment. 11. lib. 2. aph. ita scribens attestatur: Quæ crassa sunt & colore rubea, plus alimenti habent, quam reliqua vina; inest autem eis & citissime implere corpora euacuata, & ob hoc indigentia adiectione. Quod ita sane intelligendum venit, vt vina rubea ea de causa firmitus alere dicantur, quod ex ipsis plus in membrorum substantiam conuertatur. Hac ratione & nigra, cæteris præferri possunt, quod & ipsa nimirum non mediocre, neq; dissipatu facile alimentum corpori tribuant. Atq; hinc certe non temere à Galeno comment. 18. lib. 2. aphor. ita scriptum est: Crassa & fulua multo quidem magis corpus alunt, sed tantum vincuntur à nigris in nutriendo plurimum, quantum superant in præstando acervatum & velox alimentum. Eodem plane modo & illa intelli-

genda, quæ ab Isaaco in dictis particularibus scribuntur, vbi vinum nigrum plenioris alimentum quam rubrum esse contendit. Caterum vina quidem hæc colore rubea, vt vinā leuius quam alba cient, ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis enim facultas promptius quam naturalis aut vitalis calido offenditur: quia calidum caput prompte ferit, ac spiritum animalē dissolvit: Spiritus enim hic subtilis ac vt ab omni eccellente calido discutatur idoneus est: quo fit vt eiusmodi vina debile cerebrum habentibus exhibenda non sint, nisi diluta & exigua plane copia. Ab ijs vero quibus bona cerebri habitudine ac firma sanitate frui datum est, tutius ebibuntur: Firma namque cerebri constitutio: vt eleuatis ad sese vaporibus strenue obsistit, ita ab ijsdem etiam minus offenditur. Vbi hoc quoque ignorandū non est, nempe acui ingenia in eiusmodi hominibus: Nam si vino bono ac potente moderate vtantur, longe seipfis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum ordinandumque vberiores, & ad memoriam denique firmiores atque diuturniores euadunt. Spiritus enim tenues, clari & puri ex bono vino potius, quam quouis alio potu generantur. Hinc est quod Theologi in contemplatione circa sacrosanctæ Dominicæ passionis mysteria, optima cum primis vina deligunt, quæ ob id ipsum iam passim etiam Theologica nominantur. Hæc vtiliter ijs quoque dantur, qui calefaciendi sunt, vt-pote tum pituitosis frigidisque temperamentis crudique humoris copia refertis, tum ijs qui frigidis in locis ociosius viuunt. Dantur quoque in hyeme, frigidaque & humida tempestate. His enim

Vina Theologica.

enim omnibus, ideo quod frigiditatē corrigant, & obstructions tollant, accommodatissima sunt, genuinum calorem refocillant, vnde concoctio melior & sanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, vt quæ facile penetrent, deducūt. Quamobrem ex morbo emaciatis reficiunt, corporaq; ipsorum augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo letitiam voluptatemq; pariunt, & robur adijciunt. Harum itaq; cōmoditatum moderata vini potio, immoderata vero contrarium occasionem præbet.

Vina vero rufa siue citrina minus quidē quam rubea & clara, excellentius tamen quam alba, tum calefaciunt, tum nutriunt: quo fit vt caput etiam quam alba magis offendant, quemadmodum fufius comment. 1. & 6. in 3. Hippocrat. lib. de vict. ratio. in morb. acut. Galenus monstauit. Hæc etiam alba à quibusdam vocari solent, hinc est quod quidam dicunt, vina alba cito plurimum calefacere.

Vina vero nigra minus quam rufa calefaciunt, vnde minus etiam caput ferunt, sed cum tardius per aluum quam alba transeant, vrinamq; ieiuius moueant, vehementius etiam quam alba caput tentāt. Et hæc ipsa plenius quidem quam alba & rufa, minus vero quam rubea nutriunt, vt copiosius locis paulo ante citatis Galenus ostendit.

Tertium, pingua iura, hoc est, sorbilia ex iusculis carniū, & præcipue pullorum confecta, *Σωμολί, Σωμολία* Græcis, Brodia vero vulgo appellantur. Quæ sane cum naturæ amica sint, ci-

Iura è car-
nib. Gal.
lib. 2. de
alim. fa-
cult. c. 17.

F s tius

tius tum concoquuntur, tum per ventrē subeūtur
nam quæcunq; cum voluptate assumuntur, ista
ventriculus audius amplectitur, faciliusq; conco-
quit, plurimū corporibus exhibent alimentū,
& bonum sanguinem produciunt, idq; excellen-
tius adhuc, si cum similaceo pane præparentur.
Simila enim vel similago, id est, subtilissima ac
purissima delicatissimi tritici farina, *σμιδαλις*
à Græcis dicta, copiosum & laudabile corporib.
alimentum præstat, vt testis est Rhazes lib. 3. ad
Almans. cap. 3. Tria hæc alimentorū genera, quæ
exigua mole plurimum nutrire ostendimus, A-
uicenna quoque 2. 1. doct. 2. Sum. 1. cap. 15. breui-
ter, his fere verbis complexus est. Cibus subti-
lis, boni succi, & plurimi alimenti est, exempli
gratia, vt ius carniū, vinum, & oua, eaque tum
forbilia, tum tremula. Talia enim exigua mole
plurimum nutriunt, quia maxima substantiæ i-
psorum portio in alimentum transit, vnde, se-
quitur tandem & robur insigne conciliare ijs,
qui ipsis sepius vsi fuerint. Additio iocosa de Vi-
no Theologico ex Chiliad. 3. Centur. 2. Prouerb.
37. Eras. Roterod. Hac tempestate, inquit, apud
Parisiōs vulgari ioco vinum Theologicum vo-
cant, quod sit validissimum, minimeque dilu-
tum. Nec infestiuiter quidam huiusce Prouer-
bij causam rogatus, respondit; A Iureconsultis
occupari quas vocant Præbendas, Decanatus, &
Archidiaconatus, Theologis nihil reliquum fie-
ri, præter curata, quæ vocant, sacerdotia. Cæte-
rum quoniam de pastoribus scriptum est: Pec-
cata populi comedetis, nimirum ad cibi tam du-
ri concoctionem opus esse vino efficacissimo.
Atque hinc esse natum vulgi dictum.

Hosea 4.

DE

BONA VALETVDINE. 91
DE CIBIS BENE NVTRIEN-
tibus & impinguantibus.

CAPVT IX.

Nutrit triticum & impinguat, lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, cerebella, medulla,
Dulcia vina, cibus gustu iucundior, oua
Sorbilia, & ficus matura vuaq, recentes.

Duodecim alimentorū genera plurimum nutri-
entia & impinguantia hoc loco referuntur.

Triticum, Triticum, vt panem videlicet triti-
cum per triticum intelligas. Hic enim Auicen-
næ 2. Cano. cap. 572. celeriter impinguat, præser-
tim si ex nouo tritico præparatus fuerit. Porro
quod ad tritici temperamentum attinet, ipsam
est primi ordinis excalefacientum: non tamen
nec resiccare, nec humectare manifesto potest,
quemadmodum Galenus lib 8. ca. 72. de simpl.
medic. facult. & post eum Paulus lib. 7. luculen-
ter & perspicue docuerunt. Hinc etiam Rhazes
lib. 3. ad Alman. cap. 2. ita fere scriptum reliquit:
Triticum moderato proximum, aut paulo cali-
dus est. Præstantia eius sumitur, partim quidem
à propria substantia, partim vero à præparatio-
nis modo. Quod quidem ad substantiam atti-
net, est & in tritico non parua speciatim diffe-
rentia: quippe quod graue est ac densum, & in
profundo flauum, copiosissimi id alimenti est,
crassique succi ac lentis: contra quod leue est &
rarum & album, minus nutrit, succumque gi-
gnit crassum minus ac lentum. Atque eius rei
locupletissimus idemque grauissimus testis est
Galenus, qui lib. 1. de alim. facult. cap. 9. ita scri-
bit: Inter tritica plurimum habent alimenti quæ
densa

Triticum

densa sunt, totamque substantiam habent adeo compactam, ut dentibus vix diuidi queat. Tale enim exigua mole corpora plurimum nutriunt: quæ vero iis sunt contraria, quæque dentibus quidem facile franguntur, fractaq; rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quod si utrorumque parem modum pendere libuerit, quæ densa sunt, multo grauiora esse comperies. Hæc autem sunt colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturam non simpliciter oportet, superficiem externam duntaxat contemplando, sed diuidendo quoque, ut diximus, ac frangendo: multa enim quæ extrinsecus flaua ac densa fuerunt visa, rara intrus ac laxa albaque apparuerunt. Hec ille, E quibus sane verbis illud etiam sequitur, nempe panem ex denso, graui ac flauo tritico confectum, omnium esse tum præstantissimum tum maximi alimenti, adeoque magis etiam victus salubris ratione conuenire, quam qui ex quibuslibet aliis granis confectus sit. Panem autem, qui ex nigro atque inueterato tritico præparatur, nemo assatim citra sanitatis dispendium mandet. Quod si quis ei non assueuerit, etiamsi minimum sumplerit, ærotabit. Est enim iniucundus, grauis, coctus difficilis & mali succi. Contra vero qui ex electo tritico conficitur, non modo ad concoquendum est facilis, sed hominum etiam corporibus est saluberrimus, ut qui sanguinem medium consistentia generet. Medium autem Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 27. vocat, qui neque admodum tenuis est, neque aquosus, neque vehementer crassus. Verum hætenus de tritici secundum substantiam electione hæc dixisse huic sermoni.

moni, in quo prestantiam inquirere institui-
mus, satis fit: nunc reliquum est, vt de præparatione
non nihil etiã dicatur. *Scendum* igitur quod om-
nia quæ ex farina tritici friguntur, crassi sunt suc-
ci, & tarde transeunt, iecorisq; meatus, per quos
fertur alimentum, obstruunt, lienis imbecillita-
tem augment, calculos deniq; in renibus gignunt.
Quod si tamen cocta belle fuerint, atq; in san-
guinem mutata, admodum nutrient. Triticum
vero elixum, graue & concoctu difficile est edu-
lium, & inflationes creat. Vires tamen habet ma-
gnas, si sic sumptum concoquatur nutritq; vali-
de corpus, ac robur insigne ijs. qui ipso vsi fue-
rint, conciliat. vt lib. 1. cap. 14. de alim. facul. & in
libro de attenuante diata capit. 5. testatur Gale-
nus. Concoctu autem inter panes sunt facillimi,
qui plurimum sunt fermentati & pulcherrime
subacti, quiq; in clibano igne moderato fuerunt
assati. Nam ignis ardentior primo statim occur-
su superficiem externam circumurens in testa-
modum indurat, acciditque dublici nomine
prauum panem fieri: priore quidem, quod
partem internam habeat crudam atque illabo-
ratam: posteriore vero, quod externam siccam
habeat præassatam ac testaceam. Poro ignis
moderato remissior panem minus belle elabo-
rat, sed ipsum crudiores relinquit, & maxime
partem omnem eius internam. Qui autem in i-
gne moderato largiore spacio per totos seipsos
æquabiliter assati fuerint, istum bellissime in ven-
triculo concoquentur, tum ad cæteras actiones
quæ coctionem consequuntur, erunt accommo-
datissimi. Pessimi autem panes ij sunt habendi,
quibus nihil maturatorum ante adest. Plura

Ga-

Galenus lib. 1. de alim. facult. cap. 9. & infra cap. 24. huius opusculi.

Lac. *Secundum*, Lac: quod de eo lactis genere cum primis intelligendum videtur, quod ὀξύγαλα Græci, Arabes Adoc, vel Adhoc vel Adech, Barbari vero Balbucam nominant, id est, lac acidum ebutyratum. Hoc enim cum pane calido siue recenti, sumptitatum corpora maxime impingat. Verum cum frigidum sit ac crassi succi, non simpliciter omnibus, sed ijs solis qui id pbe concoquant exhibendum est. A ventriculo enim qui quavis de causa frigidior est, minus belle conficitur: à temperato vero, quamuis ægre, conficitur tamen aliquantum. Contra ventriculi iustos, calidiores, siue ab initio tales fuerint, siue à quapiam causa postea in eam temperiem sint adducti, præterquam quod nihil ab huiusmodi edulij, iaduntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copiosius Galenus libro 3. de aliment. facultat. capit. 15. Intelligi etiam de lacte caprino potest, de quo cap. 7. abunde diximus.

Caseus recens. *Tertium*, Caseus infans, siue recens: de quo Dioscorides lib. 2. cap. 61. ita scriptum reliquit: caseus recens sine sale sumptus alit, stomacho utilis est, & facile in membra diuiditur, corpus augeat, aluum modice emollit: alius tamen alio præstantior, pro natura lactis è quo conficitur. Eadem fere tradit & Auicenna 2. Cano. cap. 126. Etsi vero caseus iam dictus abundanter alit, & corpus iupingat, nihilominus tamen & ipsius esum consequuntur nocumenta illa, quæ cap. 7. recensuimus. Quare ad secundæ valetudinis vsus inutilis habetur.

Quartum

Quartum, Testiculi: quod primo quidem de *Testiculis*, gallorum saginatorum testiculis intelligendum est. De illis enim Galenus libro 3. de alim. facult. capite 5. in eum scribit modum: Gallorum gallinaceorum altitium testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum ubi supra cap. 6. Soli gallorum gallinaceorum testes vndiquaque sunt præstantissimi, & potissimum eorum qui saginati fuerint. Et multo clarius adhuc cap. 20. eiusdem libri: Gallorum, inquit, gallinaceorum testes sunt præstantissimi, præcipue altitium, & multo magis, si cibis quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nam & boni sunt succi, & valide nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi. Quinetiam Auicenna testimonio 2. Cano. capite 719. eadem confirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicenna 4. 1. capite 1. teste, plurimum nutriunt. Deinde vero intelligendum etiam de testibus suum iuuenum mediocriter pinguium, qui nondum coierunt. Nam quanto suum caro alijs est præstantior, tanto horum quoque testes aliorum animalium testibus sunt meliores, quemadmodum diserte admodum Galenus lib. 3. cap. 6. de alim. facult. demonstrauit. Illud quoque hoc loco ignorandum non est, nempe adultiorum animalium testiculos, in quibus semē iam fermentatum est, ad coquendum esse difficiles, ac virosi malique succi: iuniorum vero quæ nondum coierunt, & in quibus semen nondum fermentatum est, præstantiores esse, & laudabile corpori tribuere alimentum, si belle conficiantur, alios tamen magis, alios minus, pro ea proportionem, quam in carne inesse diximus.

Quin-

*Caro por-
cina.
Cerebrũ.*

Quintum, procina caro: de cuius præstantia & effectu satis superq; diximus cap. 7.

Sextum, Cerebrum: de quo copiose admodum Galenus lib. 3. de alim. facult. cap. 7. in eum scribit modum: Cerebrum omne cibus est pituitosior, crassiq; succi, & tarde permeans, ac ad coquendum difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne stomacho nocet. Quidam autem ipsius mollitie decepti ipsum ægrotis exhibent, cum præter alia nauseam etiam conciter. Quinimo cum cupiam à cibo vomitum mouere vis, huius partem pinguiter conditam postremis epulis edendam exhibe. Illis vero caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres *ἀνοήτους* appellabant. Merito igitur nemo cerebrum ab alijs epulis mandit, cum omnes ipsa experientia edocti, sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiã plerique cum origano mandunt, vti nonnulli cum sale varijs modis apparato: quippe cum crassi sit succi & excrementitium, omnino fit accommodatius, quando cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen recte conficatur, alimentum corpori præstabit non contemnendum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quam mandatur, super craticulam probe inassandum esse moneant, quod scilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Alinanso: cap. 11. hoc etiam adiungit, nempe cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo esse vtile, frigidioribus vero, quique vitam frigidis passionibus obnoxiam degant, aduersissimum. Neque id quidem temere. Quippe similibus (vt testis est Galenus, cum alibi sapius,

pius, tum præcipue libro. 1. de sanitate tuenda, capite 10.) quilibet excessus au. escit, contrarijs emendatur ac minuitur. Vt autem summam de cerebro perstringam, ad victus salubris rationem parum accommodum est: quare ex intervallo potius ac parce, quam assidue atque affluenter eo vescuntur qui sanitatis tuendæ curam susceperint. Quorundam tamen animalium cerebrum ceu medicamentum valet. Sic cerebrum capreoli aduersus venena & virulentarum bestiarum morsus remedio est. Terrestris leporis inflatum cerebrum manditur iuuandis tremoribus, qui valetudine contracti sunt, affricu aut cibo facilem infantibus dentitionem præstat. Quidam etiam aduersus metum vtiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in vino bibendum datur contra serpentum morsus, sanguinem à cerebri membrana profluentem sistit, & in cibo cerebri substantiam auget, vnde & his qui tardiori leuiorque ingenio ac mente sunt, prodesse dicitur. Quod ad electionem attinet, animalia volucra exiguum quidem habent cerebrum, sed ipsum tamen tanto pedestrium cerebro est præstantius, quanto & ficius: volucrum autem ipsorum, montana cerebrum habent quam palustria præstantius, pro aliarum omnium partium proportionem. Porro ex pedestribus animalibus, Auicenna agninum præfert, post hoc vero vitulinum præcipue commendat. 2. Cano. cap. 128.

Septimus, Medulla: de qua Galenus libro. 3. de alimen. facult. cap. 8. hæc prodidit: Medulla inquit, quæ in ossibus inuenitur, cerebro est dulcior, iucundior ac pinguior, adeo vt si ea inter

G se

*Dioscor.
libri. 2. c. 40.*

*Medulla
ossium.*

se comparando gustes, putaturus sis cerebrum austerum etiam aliquid in se habere. Porro medulla nauseam prouocat, si liberalius sumatur, quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipsa si probe conficiatur. Auicenna cum seminibus & pipere condit. 2. Cano. cap. 492. Quod delicati quidam Iurcones & artis obsonatricis periti faciunt cydonijs & passulis. Laudatissima est ceruina, mox vitulina, post hanc taurina, deinde caprina & ouilla. Dioscor. lib. 2. cap. 66.

Octauum. Dulcia vina: de quibus infra capite vndecimo.

Nonum. Cibus gustu iucundior: talis enim non exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiam libro 2. aphor. 38. monet, ubi sic scriptum reliquit: Paulo deterior & potus & cibus, verum iucundior melioribus quidem, sed in iucundioribus preferendus est, Quam sententiam ipse exponens Galenus: Quęcunque, inquit, cum voluptate assumuntur, ista ventriculus arctius amplexatur, & facilius concoquit. Refugere autem consuevit ea quę iniucunda & insauia sunt, utpote quę vel nauseas, vel inflationes, vel fluctuationes pariant: quod quidem in plurimis etiam ijs qui boni sunt succi, cibus accidit. Quando vero paulo fuerit deterior, tunc in ijs qui libenter hunc assument, non modo non etiam deterior, sed quandoque melior redditur.

Oua forbilia.
Ficus.

Decimum. Oua forbilia: quę sane precedenti capite parua mole plurimum alere ostendimus.

Vndecimum. Matura Ficus, de quibus Simeon Sethi hæc tradit: Ficus admodum nutriunt, carnem tamen non compactam, neq; firmam generant,

rant, ceu panis & suilla, sed sublaſam ac ſubina-
nem, vt fabæ: ventrem flatibus implent, niſi pro-
be concoquantur: minus vero cæteris odoris
ſunt mali ſucci, & ventrem proritant, & facile
exerunt: Effatu vero dignam abſtergendi facultate-
tem obtinent, quo fit vt poſt ipſarum eſum ne-
phritici multas arenas excernant. Maturæ ficus
nihil propemodum omnino lædunt, proximeq;
ad caricas accedunt, multaq; cum illis vtilia ha-
bent. Si quis tamen largius eſtrauerit, in vna re
ab eis offendetur: quandoquidem ſanguinem
non admodum probum gignunt: quo fit vt ex
ipſarum vſu pediculorum multitudo proueniat.
Oportet autem poſt vſum ficuum alimentum
quod incidat & extenuet, ingerere. Ad hæc ſici
pulmonem & thoracem iuuant. Aiunt inſuper
contra venenofa facultatem habere, ſi quis ſin-
gulis diebus ieiunus ijs vratur. Caricæ peſtus
iuuant, & ad tuſſes faciunt, vrinam cient ſatisq;
nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem
efficiunt. Ante cibum ſumptæ ventrem irritant,
ſed niſi celerius ventrem pertranſeant, non bo-
num ſanguinem gignunt. Quapropter ſi ad ſa-
tietatem vſque crebro edantur, ſcabiem & pru-
ritum excitant. Cibus autem bonus eſt, & ad-
uerſus venena remedium, ſi cum nucibus aut
amygdalis comedantur. Renes expurgant, &
iecoris lienisq; obſtructiones auferunt: verum
caleſciunt, & ſitim inferunt, & flauam in cali-
dioribus temperamentis bilem procreant. Ad-
dit Galenus, iecori lieniq; inflammatione ob-
ſeſſis eſſe noxias, quemadmodum & ficus, non
peculiari quadam & eximia facultate, ſed com-
muni ratione dulcium omnium ciborum ac po-

ruum: obstructis autem illis, aut *σχιππῶν* adfectis, ipsas ex sese nil commodare, nec officere, sed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abstergentibus mistas non mediocriter iuuare. Proinde nonnulli Medicorum in dictis lienis ac hepatis affectibus exhibent ipsas longe ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut satireia, aut calamintha, aut origano aut hyssopo. Ad eundem autem modum sicaricæ cum alio quopiam eorum quæ facultatem habeant acrem, aut omnino incidēdi ac extenuandi assumantur, iuuabunt non solum sic affectos, sed etiam sanos. Siquidem iecoris meatus per quos fertur alimentum, apertos esse non ægrotis modo, sed sanis etiam est tutissimum. Ad eum igitur modum vulgo ficibus cum attenuantibus, sale, aceto & garo preparatis vescuntur, quod ipsas utiles esse experientia didicerint. Plura Dioscorides libro 1. capite 142. Galenus libro 2. de aliment. facult. cap. 8. Paulus libro 1. cap. 81. & Aetius libro 1.

Duodecimum, Vux recentes, id est, dulces & *Vua*. maturæ. Nam ficus & vux, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumq; pravi fucci habent, præsertim cum exactam maturitatem fuerint adeptæ. Porro quod ipsa nutrant, maximo argumento sunt ij qui vinerarum fructū custodiunt, qui cum duos menses solis vuis ac ficibus, quarum custodia præfunt, vescantur, (nisi forte panis quippiam cum illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt. At caro quæ ex ipsis gignitur, haudquaquam est firma ac densa quemadmodum ea, quæ ex carnibus

nibus fit, sed laxa est ac præhumida: ob id ce-
 leriter etiam cum vesci ipsis desierint, constringi-
 tur ac confidit. Verum vix minus alunt quam
 ficus, maximumq; id ipsis inest commodum,
 quod velociter subeant. Quo circa si quando he-
 serint, graulter lædunt: neq; enim retentæ, belle
 concoquuntur, & dum in iecur ac venas distri-
 buuntur, succum crudum generant, qui non fa-
 cile in probum sanguinem mutetur. Vinaceo-
 rum siue nucleorum substantia sicca est, & quo-
 dammodo adstringens, omniaq; intestina per-
 uadit, nihil quod sensu deprehendi queat à sese
 mutata. Vix vero tantisper à collectione, dum
 membrana extrinsecus ambiens detumuerit,
 pensiles aëri expositæ neq; sistunt ventrem, ne-
 que proritant, minusq; flatibus implent: cate-
 ris autem facilius concoquuntur, & melius nu-
 triunt. Non parua autem est inter vix differen-
 tia, quod aliæ sint dulces, aliæ acidæ, aliæ auste-
 ræ, aliæ denique nullam vehementem habeant
 qualitatem: vocant autem ipsas vinosas. Ca-
 terum quæ dulces sunt, succum habent calidi-
 orem, & ob id sunt sitibundæ: austere vero & aci-
 dæ frigidiores: vinosæ autem locum inter ca-
 lidum ac frigidum medium obtinent. Aluum
 subducunt dulces, & maxime si sint humidæ. Om-
 nium quidem certe vsus (si quis moderate su-
 mat) est tutissimus, cum natura fuerint carnosæ
 ac maturæ, siue in vite summam maturitatem
 obrinuerint, siue quod maturitati deerat, ex cō-
 sequenti suspensione sint adeptæ. Vix quæ albæ
 sunt, vehementius aluum turbant & subducunt,
 magisq; stomachum inflant, quam nigræ. Om-
 nes vero ciborum appetentiam excitant, & Ve-

nerem. Conuenit cum eduntur membranam
& nucleos expuere, quod difficulter conficiantur,
quemadmodum luculenter & perspicue docuit
Galenus libro 2. de aliment. facult. capite 9. & libro 1. de locis affect. capite 4. & post eum
Simeon Sethi in Syntagmate de ciborum facult. Caterum vna recentis e quibus vinacei
exempti sunt, celerrime pertranseunt, cibusque
alijs praeunt, si in ventriculum purum incidere-
runt, & sumptae primis epulis fuerint. Quod si
sumptae post alios cibos fuerint, aut etiam pra-
uum succum in ventriculo offenderint, celerri-
me vna cum alijs cibis corrumpuntur. Idem de
alijs quoq; fructibus alium subducentibus in-
telligendum. Si cui viridibus ac recentibus vuis
veluti placuerit, ad horam fere in aqua feruida vt
maceret, ac frigida deinde abluat oportet, prius
quam mandere ipsas aggrediatur: quae enim ita
praeparantur, innoxiae sunt. Vuas quae subtilem
ac tenuem habeant corticem, citius deorsum
concedere, minusq; ventrem flatibus implere:
his vero contrarias contraria operari, Rhazes li-
bro tertio ad Almanfo. cap. 20. autor est. Vuae
acerbae atq; immaturae frigidae & humidae sunt,
ventrem constipant, stomachum corroborant,
& caliditatem a flaua bile ortam sedant, sed pa-
rum nutriunt. Succus inde expressus, qui Graecis
vocatur *σικεραριον*, vulgo Italarum & officinis
Agrestis, bibitur ad recentem sanguinis excrea-
tionem, etiam si rupta parte aliqua contingat:
sed pauco & aquatioris est vtendum. Plurimis
vero ante diebus inueteratur, cumq; stillatitio
rosarum liquore decoctus atque exhibitus nau-
seantibus, & his qui cibaria in ventriculo non
reti-

retinēt succurrit. In cibo adstringit, biliofo alui
profluuiō & dysenterix proficit. Sunt præter *Vua passa.*
has etiam vux siccx, quæ quod in siccando So-
lem patiantur & ignem, passæ siue passulæ vo-
cantur: hæ sunt alijs vuis calidiores, stomacho
gratiores, valentius alunt: sed minus subducūt
aluum, eandemq; ferme cum alijs vuis habent
rationem, quam carica cum ficibus. Multæ en-
nim fiunt dulces: acerbæ autem omnino paucæ,
plurimæ vero ex dulci & austera qualitate sunt
mixtæ: quanquam dulcēs nonnihil quoq; au-
steræ qualitatis habeant, & austera dulcedinis.
Cæterum vt dulces temperamento sunt calidi-
ore, ita austera frigidiorē. Ad hoc austera sto-
machum roborant, & ventrem constipant, & his
multo magis acerbæ: mediam autem quodam-
modo inter ipsas constitutionem dulces obti-
nent, vt quæ nec stomachum dissoluant, nec al-
uum subducant. Dulcibus tamen vt vis quædam
semper inest contemperandi, ita & mediocriter
detergēdi: quibus duabus facultatibus exiguas
mordicationes, quæ os ventriculi infestant, ob-
tundunt. Belle nutriunt exacinate, pectus &
pulmonem iuuant: stomachum, iecur, & lienem
corroborant. Cum nucleis manducata condu-
cunt intestinis. Est tamen præstabilius nucleos
expuere, propter duritiem & ferream ipsorum
essentiam. Vux passæ pingues septem drachma-
rum pondere per sex dies sumptæ ab ieiuno pur-
gans phlegma, & sanguinem abundare faciunt.
Tota substantia familiares sunt hepati, & vsu
crebro consueta: nutriunt enim ipsum & im-
pinguant, sanguini bonum colorem præstant, &
humores percoquant: ob id felicissime exem-

ptis vinaceis miscentur medicamentis hepaticis. Sed si paulo largius sumantur, incendunt & exurunt sanguinem. Præstantiores autem sunt quæ tum pingues sunt, tum corticem habent tenuem, dulcioresq; Passulæ minus quidem quæ caricæ ventrem mouent absterguntque, stomacho tamen magis accommodantur. Plura Galenus libro 2. de alim. facult. cap. 9. & 10. Paulus libro 1. capite 81. Aëtius libro 1. Simeon Sethi in Syntagmate, Rhazes libro 3. ad Almanf. cap. 20. Auicenna 2. Cano. cap. 737. Auerrhoes 5. Collectan. capite 37. Rabbi Moses Tract. 3. ad Sultannum Babyloniam, & Iacobus Syluius lib. 1. de medic. simpl. nat. Ex quibus sane omnibus satis liquet, quæ de recentibus hoc loco dicuntur vuis, ea etiam de passulis esse intelligenda.

DE BONI VINI PROPRIETATIBUS.

CAPVT X.

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore.

Si bona vina cupis, quinq; hæc laudantur in illis:
Fortia, formosa, & fragrantia, frigida, frigida.

Quatuor generales boni Vini differentias primus versus complectitur: cuique earum omnes insunt, id ipsum vulgari ioco, nimirum ob colorem, odorem & saporem, Cos appellari solet.

Vini odor.

Prima quidem Odor est. Vinum enim instar *Oribasii* lib. 1. atomatis vnguentiq; suaueolens, Constantino cap. 22. ad Africano libro 5. Theorices. cap. 28. teste, alimētum corpori suppeditat non mediocriter, succum gignit laudabilem, partes principes facultatum ceu fontes corroborat, facultates animamque exhilarat, spiritus quoq; terries adauget, eosq;

lan-

languidos, tantumq; non exsolutos reficit & recreat: quo fit vt sola etiã olfactu *λεπτομερεια* languentibus saepe animum reuocet. Iucundo enim odore, quemadmodum in libro de Alimētis Hippocrates testatur, vires celerrime reficiuntur. Contra quod fœtidum est, natura abominatur. Spiritus namq; crassos & melancholicos, & malum succum generat, prauamq; fumorum qualitatem sursum transmittēs capiti dolorem infert. Humain vero siue Ioannitius de Vini differentia quæ ab odore sumitur, in supplemento commenta. 1. Galeni in lib. 3. Hippoc. de viēt. rat. in morbis acut in hunc ferme modum scriptum reliquit: Vinum boni odoris succum quidem gignit laudabilem, sed quum calidiore sit temperamento, subtilioremque substātia, corpus celeriter calefacit, & caput vaporum copia infestat. Quod vero non boni odoris existit, sed ferientem quandam & insuauem nactum est qualitatem, etsi prauum procreat sucum, capiti tamen ob frigiditatem & crassitiem suam minorem noxam suggerit. Quod nullo deniq; pacto odorem habet, sed est aqua instar inodorum, hoc ipsum cum insigni crassitudine præditum sit, tantum abest vt caput offendant, vt ei ne vapores quidem aut fumos communicare possit.

Secunda. Sapor. Quod præcedenti capite de iucundiorē cibo diximus, si ad iucundiorē etiam *Vini Sapor.* vini saporem transuleris, nihil erit quod nos de ipso nouū dicere oporteat. Etenim & hoc quoq; cum voluptate assumitur, auidius à ventriculo attrahitur, & melius nutrit. Non ignorandum tamen hoc loco, quod & vini secundum gustandi qualitatem permagna sit diuersitas. Dulcia enim,

G s nim,

nim, eodem Constantino teste, plus alijs nutriunt, sanguinem crassiores generant, ventrem humectant, concoctioni renituntur, & sitim excitant. Pontica siue *σιντική* stomachum quidem corroborant, ventrem constipant, & intestinis conueniant, sed in thoracis pulmonisq; ægritudinibus, in quibus sputum detinetur, inhabilia sunt neq; facile concoquuntur. Acerba quæ etiam *δυσεντική* sunt, hoc est, quemadmodum infra cap. 44. ostenderur, vrinam prouocant, crassos humores incidunt atque dissoluunt, amara minore caliditate participant.

Vini nitor.

Tertia, Nitor, siue splendor, qui sane non ipsius modo vini, sed etiam spirituum, qui inde ortum habebunt, subtilitatem arguit.

Vini calor.

Quarta, Color: quod enim ad vini nutrimentum attinet, non parua eius secundum colorem differentia est. Rubicundiora nanque (si ipsis cætera omnia ante pariter adfuerint) potentius quam alba nutriunt: atque ea de causa macris etiam quam alba conuenientiora sunt. Contra vero obelis ac pinguibus alba magis conferunt. Verum de hac vini differentia capite octauo abunde diximus.

Duo sequentes versus quinq; speciales boni vini notas continent. Quarum prima quidem est, vt sit forte: fortitudo vero ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens, Galeno cõment. 1. in lib. 3. Hippoc. de vict. rat. in morbis acut. teste, vehementer celeriterq; corpus calefacit, caputq; ferit. Idem etiam comment. 2. in citatum Hippocratis librum, ijs confirmat verbis: Fortia vina vehementer calefaciẽtia caput humoribus vaporibusque & caliditate replent. Eiusmodi namq;

namq; vina praterquam quod non mediocriter corpus alant, spirituum etiam non exiguam copiam generant. Abstinentum tamē ab ipsis, nisi diluta sint, ijs potissimum qui debile cerebrū habent. Cum. n. vaporosa admodum sint, facile caput grauāt, eaq; occasione cerebrum offendunt.

Secunda, vt sit formosum : Vinum enim formosum siue pulchrum maiore cum voluptate assumitur, probius cōcoquitur, & facilius in corpus distribuitur, promptiusq; nutrit. *Vinum formosum.*

Tertia, vt sit fragrans! Vinum enim fragrans siue suaueolens & aromaticum, vires maxime roborat, & vt paulo ante dictum est, spiritus tenues generat. *Vinum fragrans.*

Quarta, vt sit frigidum. Nam vinum actu siue *φυσικῶς* frigidum esse debet, nō autem facultate aut potētia. Quod enim ab externo aliquo calido calefcit, hoc rarius statim & tenuius penetrantiusq; vt omnia subeat, redditur: qua ratione nisi quis ipsum parcissime sumpserit, citius inebriatur: neruos debilitat, & caput laedit. *Vinum frigidum.*

Quinta, vt sit friscum, siue leue. Tale autem cum primis censendum, quod effundendo sonū efficit, spumamq; agit in medio tenuem ac facile labilem, seu euanescentem: vel per cuius furfuram modo sursum, modo deorsum discurrentes conspiciūtur *ἀτμοί*: id est, minutissima quedam corpuscula, qualia in Sole videntur, quum per fenestram radios ac lumen immittit. Nisi enim ita affectū fuerit, pendulum dicitur, ac multo etiam magis, si penitus sono atq; atomis destituatur. Quod vero spumā habet cum magnis ampullis ad scyphi latus diu herentibus, debile, siue dilutum esse dignoscitur, *Vinum friscum.*

DE CONSERVANDA
DE VINO DVLCI ET
Albo.

CAPVT XI.

Corpora plus augent tibi dulcia, candida vina,
Alij sic:

Sunt nutritiva plus dulcia candida vina.

*Vinum can-
didum &
dulce.*

Docetur hoc versu candida & dulcia vina, si
ipsis cetera quoq; adfuerint, quam reliqua ma-
ioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa
dulcedini attribuenda est. Nutrimentum enim
hominis, vt copiose admodum lib. 4. de simpl.
medic. fac. capite 14. Galenus monstrat, dulce
aut dulci permistū esse oportet. Quippe dulcia
cum naturæ sanguinis nostri & carnis proxime
congruant, non solum ori & palato, verum & a-
lijs plerisq; visceribus accepta sunt, adeo vt ab
illis auidissime excipiantur. Vngunt enim, im-
plent & restituunt erosas particulas. Atq; ita sa-
ne fit, vt vina quoq; quæ cap. 8. in numero cor-
pus nostrum alentium posuimus, quo dulciora
sunt, eo magis nutriant. Quod etiam Auic. testi-
monio confirmatur, qui 3. 1. doct. 2. cap. 8 ita fere
scriptum reliquit: Vinum quod crassum simul
est & dulce, ijs potissimum conuenit, qui corpo-
ris robur atq; molem sibi parare student. Idem
tract. 1. 2. Cano. cap. 3. causam, cur dulcia pluri-
mum alant, hanc esse tradit: Nempe quod dul-
cibus natura delectetur, & quæ visceribus inest
trahendi vis, eadem auidissime rapiat. Quanquā
vero hic versus de omni vino dulci recte intelli-
gitur, mediocre tamen, quod summum dulcedi-
nis gradum non attingit, præferendum est. Nam
quæ excellenter dulcia sunt, quale Appianū est,
quod

quod Muscatellum, siue Muscatellinum vulgo dicitur, sanguinem corrumpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex ventriculo, priusquam cōcocta & à superfluitatibus secreta sint, exugit atq; attrahit: quare sanguis serosis & crudis expletur humoribus, adeoq; vt ebulliat atq; putrescat idoneus efficitur. Neq; id solum de vino, sed & de omnibus extreme dulcibus æstimandum est, Adhæc dulcia omnia, quæ sumuntur immodice, corporibus ad patiendum paratis, triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem est. fastidium: Dulcia enim caliditate atq; humiditate sua os ventriculi leniunt ac læuigant, illique affectionem inanitioni ac accurgationi, famis causæ, contrariam inducunt. Secundum. Velox inflammatio atq; in flauam bilem conuersio: ad cuius generationē dulces humores omnes idonei sunt. Quo fit omniū horum maxime mel bilesat, quod dulcissimum fit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & sitim faciunt propter tum caliditatem, tum crassitiem, nec conferunt febricitantibus, neq; biliosis, quemadmodū Galenus comment. 2. in lib. 3. de vi&. rat. in morb. acut. luculenter & perspicue docuit. Tertium hepatis atque lienis obstructio. Hæc enim viscera dulcia vehementer appetunt, eaq; ante perfectam concoctionem ad se vna cum facibus trahunt, & maxime hepar, vnde facilius etiam in obstructionis periculum adducuntur, crassa nimirum substantia, in qua dulcis sapor fixus ac fundatus est, ad hoc cooperante, vt testis est tract. 1. secundi Can. capit. 3. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotiū minus citant ac profundunt. Cæterum aduersus iam dicta tria in-

commo-

commoda acida cumprimis remedio sunt. Ap-
 perentiam cum aciditate reuocant, inflamma-
 tionem frigiditate restringunt, & obstructions
 substantiæ subtilitate recludunt. Et licet vina a-
 liaque nutrimenta dulcia hepar atque lienem
 obstruant, in pulmone tamen contrarium ope-
 rantur: hunc enim ab obstructione liberant. Nā
 in descensu per *دروء الحار* qui Arabibus Meri
 appellatur, nihil ad ipsum à dulcib. residat, nisi
 subtile: neque sanguis ex rebus dulcibus geni-
 tus ad pulmonem penetrat, nisi prius in hepate
 depuratus atq; in corde tenuatus fuerit, quem-
 admodum id ipsum Galenus comment. 2. lib. 3.
 de vict. rat. in morbis acut. clarissime ostendit.
 Vina itē dulcia minus inebriant. Cuius rei gra-
 uissimum habemus testem Hippocratē, qui lib.
 2. de vict. rat. in morb. acut. aphor. 2. in eum scri-
 bit modum: Vinum dulce vinoso minus caput
 grauat, minusq; mentem ferit. Rationem red-
 dit Macrobius libro. 7. capite 7. Saturnal. Ex di-
 ctis iam omnibus colligitur, corpori quod vel
 naturā ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrin-
 secus obrepente causa extenuatum est vinum
 dulce cumprimis & crassum ac sufficienter co-
 loratum exhibendum esse. Hoc enim eviden-
 ter nutrit, substantiamq; corporis deperditam
 restituit, & impinguat. Sed corpori obeso ac pin-
 gui vina tenuia, odore & sapore iucunda subal-
 bida & moderate fortia, magis ex vsu sunt. Sitis
 restrictioni adhibendum est vinum album te-
 nue, ac debile. Hoc enim non refrigerat solum,
 sed valide etiam humectat, quo fit vt sitim e-
 tiam facilius depeilat: & quanto sitis vrgentior
 fuerit, tanto illud conuenientius sumitur. Ad
 spiri-

spirituū vero & virtutum tum insaturationem, tum roborationem, vinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum & sufficientis fortitudinis vtilius bibitur, idq; cum paucio cibo. Porro affectus thoracis ac pulmonis, qui diurni sunt & sine febre, à vinis mediocris substantia & sapore dulci multum iuuantur, & potissimum qui humoris per sputa expectoratione purgantur, quemadmodum copiosius in libro de attenuante diata capite vltimo Galenus docet. Eadem ad alui subductionem perquam vtilia habentur.

D E V I N O R V B R O.

C A P V T X I I.

*SI vinum rubrum niriū quandoq; bibatur,
Venter stipatur, vox limpida turbificatur.*

Hic recensentur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

Primum, Ventris constipatio: Quod sane de immoderatiore vini rubri styptici, siue pontici assumptione intelligendum est. Hoc enim cum constipandi, densandi, & astringendi vim habeat, non solum agre in corpus distribuitur, sed aluum quoque suppressit.

Secundum, Gutturis & faucium exasperatio, siue raucitas. Eam enim vina quædam impense rubra siccitate & terrena essentia sua efficiunt. In horum numerum vina quoque rubra Brabantia reponenda sunt. Nam & ipsa sane ob siccitatem & terrenam essentiam fauces exasperant, idque potissimum cum adhuc musta sunt, aluum tamen non cohibent. Musta enim admodum rubentia ventris soluendi vim habent, & hoc

Vinum rubrum non cium.

Faucium exasperatio.

hoc quidem ex multa terrenæ fecis admiffione. Hæc enim propterea quod nitrofa ac falſa qualitate prædita fit, inteſtina mordicans & abſtergens, alui ſubductionem molitur. Ab eiufmodi igitur, dum muſta, id eſt, turbida ſunt ac feruent, abſtinendum eſt. Ex quo enim mordicant, mordax etiam fumus ab ipsis reſoluitur, qui ad cerebrum ſublatus oculos acrimonia ſua corrodit atque rubefacit. Idem de muſtis quoque Brabantia, ſiue ea rubra, ſiue alba fuerint, æſtimandum eſt. Cauſa autem cur fumus iſte mordicet, ex eo eſt, quod vinum vnde diſſoluitur, ſit mordicatum. Oportet enim ſimilem eſſe deſluxum ſubiectæ ſubſtantia, vt comment. 14. libro. 1. aphoriſ. & comment. 2. libro 3. de vict. rat. in morb. acut. Galen. clariſſime oſtendit. In vniuerſum vina craſſa, pontica, ſiue *γυναικεία* rubra vel nigra opportune ad retentoria facultatis ventriculi aliorumque viſcerum corroboracionem bibuntur: quando nimirum recrementum vel plura iuſto, vel ramentofa deſcendunt, velut in alui profluuium atque dyſenteria contingit, ſicuti & vina alba auſtera, & quacunque alia adſtringentia medicamenta. In eum uſum & fulua ~~vina~~ profunt, non tamen ſimpliciter fulua, ſed fulua auſtera, quemadmodum Hippocrates libro. 3. de vict. rat. in morb. acut. aphoriſ. 7. & poſt eum in ſuis commentarijs Galenus manifeſte docuerunt. Quibus autem ventri non facile concoquit, ijs vina ſubtilia, vel ſubſtantia & colore mediocria odorata, ſapore iucunda, ſufficienter fortia, ac ſtypticitate quadam participantia conferunt.

DE

DE LETHALIVM VENENORUM
Remediis.

CAPVT XIII.

Allia, ruta, pyra, & raphanus, cum Theriaca nux,
Præstant antidotum contra lethale venenum.

Hic sex referuntur *ἀντιφθόγοι* & remedia
contra lethalia venena ac venenatorum morsus.

Primum, Allium: quod cum aduersus omne
venenorum genus, tum imprimis aduersus vi-
tiosæ accorruptæ aquæ noxas remedio est. Præ-
sumptum enim, quemadmodum id ipsum Dio-
scorides lib. 2. cap. 138. Plinius libro 20. cap. 6. &
Constantinus Cæsar lib. 12. cap. 30. de agricultura,
clarissime ostendunt, vires eius quæ per im-
prudentiam bibitur, inefficaces atq; irritas red-
dit. Auicenna 2. Can. cap. 122. parem facultatem
& Cape attribuit: quo fit vt sub Allio hoc quo-
que comprehendi debeat. Idem 3. 1. doct. 5. ca. 7.
ceu Theriacen vitiosarum aquarum capæ com-
mendat, & maxime quidem, si cum aceto sumat-
ur. Nam cape cum extenuandi, incidendi cum-
que stypticitate quadâ abstergendi & non igna-
uiter aperiendi vires obtineat, caloreque quar-
tum ordinem accedat, malas aquas, ne frigidita-
te ventriculum offendant, temperat, crassasq; vt
promptius descendant, extenuat. Acetum vero
cum ipso permistum non modo virtutem eius in
aquarum, tum extenuatione, tum penetratione
auget, sed à siti quoque, quam cape mouere so-
let, præseruat. Eadem & in allio ratio est: quare
post crassarum & turbidarum aquarum potum
præcipue cōmendatur. Eas enim vt cito ascen-
dant, extenuat, & ne ventriculo ac intestinis of-

H ficiant

ficiant, venasque obstruant, iuuamentum præstat. Allium præterea Auicenna 3. 1. doc. 5. cap. 4. teste, iter facientibus contra occurrentis aeris frigiditatem mirifice prodest: qua ex causa per diuersas mundi plagas oberrantibus variisq; potu ventibus vtilissime præsumitur: id quod Macer lib. 1. c. 5. hisce etiam versibus innuere voluit:

Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,

Hunc ignotarum non laedet potus aquarum,

Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium quoq; contra virulentarum bestiarum, serpentium & viperarum ictus, & priuatim hæmorrhoi, prodest, ita vt non aliud magis, si cum vino ingiter adsumatur, aut tritum in eodem bibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu & cibo valet. Venenatis *μυζαλῶν* hoc est, muris aranei moribus efficacissime cum ficulneis frondibus & cymino illinitur. Quin & venenata animalia alij odore fugantur, vt Æmilius Macer loco paulo ante citato his versibus innuit:

Hæc ideo miscere cibis messoribus est mos,

Ut si forte sopor fessos de presserit illos,

Vermibus à nocturnis tuti requiescere possint.

Hanc forte ipse ob causam, aut potius quia sint allia addita apud Virgilium,

Thestylis & rapido fessis messoribus æstu

Allia serpillumq; herbas contundit olentes,

Porro cum foetor alij ijs qui id non degustarunt, longe grauissimus & molestissimus sit, ei quoque rei, ne qui sumpserunt, alios offendant, remedium aliquod adhibendum est. Menander itaque à Græcis autor est, allium edentibus si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem extinguere. Quidam tradunt ipsa grauem hali-

halitum non esse factura, si quis ab ipforum esu crudam fabā insuper mandat. Hieronymus Traagus eandem facultatem viridibus etiam Rutæ folijs assignat. Macer lib. 3. cap. 6. Zedoaria radicem id efficere his verbis tradit:

Allia quem faciunt fetorem pellit ab ore.

Cape quoque ex Dioscoridis Anazarbei sententia rabiosi canis moribus cum sale ruta & melle illitum auxiliatur. Eadem ad verbum habet Auicenna 2. Cano. Cap. 122. *Cape* præterea flatus venenatorum in cibo discutit atq; expellit. Et succus, qui ex eius esu plurimus in stomacho gignitur, peculiari quadam proprietate venenatorum noxas frangere à quibusdam creditur. Cæterum silentio illud hoc loco minime prætereundum est, quod Allium, *Cæpe* ac Porrum in cibo non conueniant, neque temperatis, neque calidis corporibus. Nam præterquam quod paucissimum & prauum dant alimentum, acrem etiam atque pungentem sanguinem, maxime si cruda ingerantur, generant: humores tamen crassos tenuant, lentosq; incidunt. Deniq; omnia hæc si cruda edantur, peiores quam cocta succos procreant, ac plus humoris excrementitij continent. *Torrum* Simeon Sethi calidum & siccum in secundo facit ordine. Vrinam ciet, & noxium sucum creat. Assidue comestum visus hebetudinem & capitis dolorem efficit. Stomacho aduersatur. Difficilia inuehit somnia. Nervos, dentes & gingiuas acrimonia sua lædit: & sanguinem nigrum atque melancholicum generat. Biliosis itaque & melancholicis vitandum est, potissimum si crudum fuerit. *Cepæ* ex quarto sunt ordine excalfacentium,

H 2 ea-

earumque essentia crassarum est partium. Si succum exprimas, quod reliquum est admodum terreæ substantiæ est, eiusq; calidæ: at succus aquæ aeræq; caliditatis. Si crudæ edantur, humores in stomacho malos, putridos & corruptibiles generant. Difficilia & terribilia inducunt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient. In morbis costæ etiam lethargicos & phreniticos efficiunt, memoriam & rationem, ut aliqui ferunt, lædunt. Si vero cum electæ carnis iusculo coquantur, plurimum malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouent, & frigidos cibos, quibus cum percoquantur, temperant. Si quis tamen crebrius his utatur, in lienis vitia incidit. Tutius igitur est, eas raro attingere. *Allium*, ut Galeno placet, excalefacit quarto excessu, humiditate quidem participat aliqua, sed minore quam cape, inflationes permutat alteratue. Veterem tussim crudum coctumue comestum lenit. Asperas arterias clarificat, & screatum prouocat. Aciem oculorum esu hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus lib. 12. method. medend. cap. 8. Est inquit allium ex eorum ciborum genere, qui & flatum discutiant, & minime sitim inferant. Sunt qui, parum id experti, existimēt maiorem quam capas sitim excitare: sed plane errant: cum non modo non maiorem quam capæ, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium plane eduliorum maxime flatum discutit. Itaque ipse certe agrestium theriacen id appello. Abstinentum tamen ut paulo ante dictum est, assiduo horum trium usu, & potissimum cum is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui vel succū pituito-

tuitosum, vel crudum & crassum ac lentum aceruariint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

Secundum, Ruta: Eius duo sunt genera: Vnum *Ruta.* satium atque hortense: alterum montanum, syluestreque. Ruta montana syluestrisq; in cibis damnatur, quod ex quarto sit ordine excalfaciendum & siccantium. Satiua vero cum ex tertio sit, in cibos magis admittitur. Est autem non solum gustu acri, sed & amaro. Ex quo sane etiam digerere atque incidere crassos lentosque humores potest. Ob eam vim & per vrinas euacuat. Quin & tenuium est partium flatusque extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri, & recti intestini competit, ac Veneris appetitum cohibet, discutit atq; exiccat strenue: est enim eorum ex numero medicamentorum, quæ valenter desiccant. Traditur etiam, quod cruda saleq; condita ac comesta visus aciem mirum in modum exacuat: ob id antiqui sculptores & pictores hoc cibo assidue utebantur. Nonnulli & succum eius. cum succo foeniculi & melle cōmiscentes, medicamentum ad oculorum aciem acuendam conficiunt. Verum cum acrimonia quædam oculis infesta succo eius insit, ventilando applicari debet, vt vapor eius tantum, & non substantia oculos pertingat. Quæcunque autem ruta & per se pro lethalium medicamentorum antidoto valet, folijs tritis & ex vino sumptis: contra acinorum maxime & ixiæ, item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Valet & contra scorpionū ictus, & araneorum, apum, crabronū, vesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisue rabiosi morsus. Acetabuli mensura succus, siue semen è vino bibitur, & folia trita vel comman-

H 3 duca-

ducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo vero perunctos aut eam habentes negāt feriri ab his maleficijs, serpentesque, si vratur ruta, nidorem fugere. Folia per se praesumpta, aut cū nuce iuglande aridisq; ficis inefficaces venenorum vires reddunt: contra serpentes simili modo fumere conuenit. Aristoteles libro 9. cap. 6. de historia animalium tradit, Mustelam dimicaturam cum serpente rutam comedere. Odor enim eius infestus est serpentibus: Ruta quoque cum ficibus & amygdalis dulcibus mane sumpta, à veneno praeseruat. In sanctuarijs Mithridatis maximi Regis deuioti Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ folijs viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturū illo die. Autor est Plinius lib. 23. natural. histor. ca. 8. Eadem Galenus quoq; lib. 2. de antidotis cap. 43. & lib. 2. de aliment. facult. cap. 28. & in libro de cibis boni & mali succi, capite 14 confirmat. De Ruta plura leges apud Dioscoridem libro 3. cap. 44. Plinium lib. 20. cap. 13. Galenum lib. 8. cap. 49. de simpl. medicament. facult. Constantinum Casarem lib. 12. cap. 25. de agricult. & Simeonem Sethi in Syntag.

*Aetius lib.
13. cap. 46.*

Pyra.

Tertium, Pyra: Hac namque venenū & praecipue fungorum malignitatē pellunt abiguntq; Quod quidem de pyris syluestribus cum primis intelligendum videtur. De eis enim Dioscorides libro 1. capite 129. ita scriptum reliquit: Aiuunt fungos, si syluestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 2. cap. 28. de lethalibus

me-

medicam. Fructus aut folia pyrastri cum fungis decocta strangulante illam vim auferunt, *esi Actium* tataq; eisdem auxiliantur. Quod Paulus Aegi- *libr. 13.* neta lib. 5. cap. 54. in hunc scribens modum, in- *cap. 73.* nuere etiam voluit: Pyra syluestria, aut folia simul incocta, vim strangulandi quæ fungis inest, tollunt, eademq; in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam Plinius lib. 23. cap. 7. ponderi & pugnanti succo attribuit. Intelligi præterea potest & de pyris aromaticis, quæ sane cum spiritus fragrantia sua corroboræt, veneni etiam noxam pellunt.

Quartum, Raphanus: Eius Græci duo faciunt genera, satiui & syluestris. Satiuus hodie peculiariter Raphanus minor dicitur Syluestris Plinio libro 19. capite 5. teste, Latinis Armoracia appellatur. Satiuus excalefacit ordine tertio, deficcet secundo. Syluestris autem in vitroque efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Satiuus contra viperarum ictus auxiliatur. His qui fungis strangulatur tam cibo, quam potu salutaris est. Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, ut ne à medicamentis lædatur. Succus ipsorum ex aqua acceptus boletis & venenis resistit. Si vero raphani succo quis manus suas probe illinat ac confricat intrepide & citra periculum reptilia ac serpentes apprehendet. Scorpijs impositi raphani vestigio ipsos interficiant, & succus ad hoc magis valere experimento comprobatur. Si quis præsumpto raphano à scorpio percutiatur, non solum non morietur, sed etiam celerem sanitatē adipiscetur. Raphanus autem ob eam etiam causam contra venena valere dicitur, quod vomitiones moueat, quibus

bus stomachus à noxiis humoribus expurgetur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduersatur. Contra cerasa morsus potum ex vino auxilio est.

Raphanus ipse cum manifesta calefactione attenuandi atq; incidendi facultatem habet. Nam qualitas acris in ipso superat: quibus rebus pituitam incidit & absumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoque biliosis nocet. Stomacho aduersatur, ructus ciet, humorē crasum ac lentum, & si virtus concoctrix debilis fuerit, crudum etiam generat. Vomitus cieri per raphanum sumptum ante reliquum cibum, dicit Dioscorides lib. 2. cap. 101. utpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euocandam protrudat.

A reliquo autem cibo sumptum, *αὐτὰ ὀδον*, hoc est, distributionem ciborum in corpus iuuare perhibet, his verbis: Summo tamen cibo sumi debet, quo magis eius distributionem adiuet: cum autem praesumitur, cibum suspendit: quare vomituris commodissime datur ante cibum. Verum Galenus libr. 2. de alim. facult. cap. 70. se mirari ait, tum Medicos, tum idiotas, qui raphanos crudos à cœna *ὀπιψίας ἔνεκα*, id est, bonæ concoctionis gratia edunt. Ipsi quidem, inquit, hanc rem experientia satis sibi exploratam esse affirmant: qui tamen ipsos sunt imitati, omnes lasi fuerunt. Sumpti enim post cibum, coctionē non iuuant, sed impediunt potius. Subinde enim eructant, ventriculū probe claudi non sinunt, caput vaporibus replent, eiq; gravitatem inducunt. Minus tamen officiant qui exigua copia à cœna cum sale & aceto ingerunt: Inde *ὀψίαν καὶ τινὲς ἀγνοίαν ὀπιπόλογον*, id est, bonā inge-

ingenii habitudinem ac industriã homini, mentemque quæ recte & perspicue percipiat atque intelligat efficere tradunt. Dioscoridi sensuum etiam aciem excitant: Lienem extenuant, iecini & lumborum doloribus profunt. Nonnulli quoque cum oxymelite vomendi gratia propinant, multamque educunt pituitam, & à febre quotidiana sæpe & quartana liberant. Folia si parua copia sumantur, coctionem adiuuant, & ad appetentiam quæ collapsa fuerit, excitandam accommodata sunt. Plura de raphano Dioscorides atque Galenus locis paulo ante citatis, Plin. lib. 20. cap. 4. Constantinus lib. 12. de agricul. cap. 22. & Simeon Sethi in Syntag.

Quintum, Theriace: Hæc enim tota substantia sua tam brutis, quam ratione præditis animalibus contra omne veneni genus auxilio est, neminemque pollicito frustrari sinit. Siquidem nullum vnquam à feris, quæ hominem solent interimere, commorsum, hoc statim epoto antidoto periisse, memoriæ est proditum. Nullus eadem præsumpta haud multo post morsu imperitus belluæ veneno ceu illam superante, interiit. In pestifera etiam lue solum hoc antidotum malo correptis prodesse adeo hætenus visum est, vt nullum aliud præsidium tanto malo resistere fuerit idoneum. Namque pestis, tanquam & ipsa existat quædam bellua, haud paucos interimit, verum ciuitates quoq; totas depascetis male conficit. Quippe praua quædam aeris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines, cum respirationis necessitate periculum euitare nequeant, ipsum aerem veluti venenum quoddam ad se per os attrahunt: Theriacen au-

Theriace,

H 5 tem

tem in eiusmodi aëris statu praesumentes, neutiquam à malo corripiuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aëris inspirati malitiam alterans mutansque, ut quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniuriis secarum facit, ut nec à deleterio quopiam possit infici. Consimilis fere virtutis est & aliud quoddam antidotum, quod ab ejus, cui in frequenti usu fuit, nomine Mithridatium appellatur. In qualitate enim atque efficacia theriacæ proximum est, parumque ab ea differt, nisi forte quod Theriacæ paulo calidior, & contra serpentum venena potentior est. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum praesumentem ob firmam corporis constitutionem ex illo preparatam, non potuisse veneno potio interire. Cum enim bellum aduersus Romanos gerens à Pompeio victus in extremis medicamentum veneno sanus mori cogeretur, medicamento epoto eoque copioso ipse quidem non interijt: filia autem ob eximium erga patrem amorem, cum eo mortem volentes oppetere, eiusdem medicamenti potu subito conciderunt. Deinde cum mortem ille obire statim non posset, veneno propter antidotum praesumptum inefficaci, vocato quodam ipsius amico, nomine Bistoco iniunxit ipsum ut iugularet. Atque sic medicamenti opus ferro absolvens, mori ipsum violenter coëgit. Hæc fere Galenus in libro de Theriaca ad Pisonem, capite 2. & 8. & 28. Lege plura apud eundem in libr. de usu Theriacæ ad Pamphilianum per totum, & libr. 1. de antidotis, capite 16. & Auicenn. 64. Tract. 3. capite. 1. & 6. 4. Tract. 2. cap. 5.

Sextum, Nuces, nempe iuglandes quas nōnuli etiam regias appellant. Hæ multo sane in vsu sunt. Cum ruta & ficis præsumptæ, & à sumpto cibo, lethalibus venenis aduersantur, nec minus si à veneni haustu comedantur. Largius esitatz latos lumbricos pellunt. Cum capæ vero, sale & melle, canis hominisque morsui conferunt. Et hoc de aridis cum primis intelligendum est. Alimentum porro quod corpori præbent, exiguum est. Aridæ viridibus ac humidis peiores habentur: vnguinosiores enim magisq; pingues sunt, itaque facile etiam in bilem transeunt: & quod diutius reconditæ fuerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueterataris exprimere liceat. Tunc sane concoctu difficiles, & stomacho, præsertim bilioso, inutiles fiunt, atq; bilem augent, faucium & capitis dolorem adferunt, tussientibus inimicæ, oculos lædunt, vertiginem faciunt, idque cum à cibo sumuntur, linguæ *παρὰ τὸν στόμα* inducunt, & in ore inflammationes & vlcera pariūt. Stomacho meliores fiunt, si cum caricis edantur. Ad vomitiones ieiunis in cibo viles. Caterum quæ virides adhuc sunt atque humidæ, neque adstringentis qualitatibus, neque oleosæ conspicue participes, sed magis quodammodo qualitatis expertes, hæ stomacho minus nocent: dulciores enim sunt, faciliusq; concoquuntur, & multo magis, quando & ipsæ cum caricis manduntur. Humidæ præterea aptæ ad delectionem sunt, siccæ vero minus. Plerique autem ventris subducendi gratia cum garo etiam ipsas præsumunt: in quem vsu virides sunt accommodatiores, vt quæ adstringētis qualitatis minus sint participes. *Quin*
&

& siccarum quoque, si prius (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerint macerata, facultas viridibus est adsimilis. Adhæc viridium nuclei à pellicula mundati atque torrefacti aliquantum, si à reliquo cibo commanduentur, ciborum in corpus distributionem adiuuant. Et sic patet in vniuersum, corporibus sanis nuces virides magis quam siccas conuenire. Plura Dioscorides libro 1. cap. 138. Plinius libro 23. cap. 8. Galenus libro 2. de aliment. facult. cap. 28. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE AERE.

CAPVT XIV.

Lucidus ac mundus sit rite habitabilis aer,
Infectus neq; sit, nec olens fœtore cloaca,

Aeris optimi nota.

Hic agitur de prima re non naturali, nempe de Aëre, cuius, vt Galenus libr. 9. cap. 14. metho. medend. & in arte medicinali cap. 85. testatur, nulla est euitandi ratio. Nam in aëre nos ambiente semper versari, comedereq; ac bibere, & vigilare, & dormire est necessarium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hic igitur causæ sine qua non obtinet rationem. Quapropter sedulo hoc agendum, vt in ambiente, quoad fieri potest, quam optimo habitemus. Quod, vt recte consequamur, quatuor eius notæ hisce versibus expressas diligenter consideremus oportet. Quarum prima quidem est, vt sit lucidus, clarus minimeque crassus, aut nebulosus. Crassus enim & obscurus humores confundit, turbidusq; ad cor descendit: quo fit vt spiritus etiam turbidi ac crassi, tum corpus pigrum, ac languidum reddentes, tum animam quoque con-

contristantes, ex eo producantur. Nihil autem magis viuudum ac iucundum, minusue circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, quam si in lucido ac claro versetur aere, aut mane surgat. Secunda, vt sit mundus, hoc est, exquisite syncerus ac purus, nullisq; vaporibus inquinatus. Impurus namq; iuxta qualitatem & naturam illius quod ipsi admiscetur, cordis temperaturam variat atque immutat, quemadmodum id ipsum Haly Rhoboam comment. 16. in lib. 3. Artis medicinalis Galeni ostendit. Tertia, ne sit infestus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, sicut post prælia contingit. Nam hunc pestis fere subsequitur: inspiratus siquidem corporis spiritus insicit. Quarta, ne foetorem habeat cloacæ: sub qua sane comprehenduntur & particulares aeris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur, nempe latrinarum, cœni, sterquiliniorum, fouearum, culinæ, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum comportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multo quidem magis, si linum insuper aut cannabis in eis putrescit. Quando enim aer huiusmodi sordibus inquinatus per inspirationem trahitur, spiritus insicit, ac maximam cerebro noxam suggerit, viarum spiritus obstructione, facultatis animalis transitum prohibens, & halitu suo caput grauâs. Huiusmodi ergo aer omnibus ex æquo ætatibus, omniq; temperaturæ noxius est: sicut è diuerso qui purus omnino est, nulli non ætati est utilis. Hinc non temere Auicenna 2. 1. doct. 2. sum. 1. cap. 2. in hunc prope modum scriptum reliquit: Aer quidem optime temperatus & clarus,
cui

cui nihil prorsus admistum est alienæ materiæ, quæ tota substantia spiritus temperatura contraria sit, sanitatem non efficit tantum, sed etiam conseruat: contrarius vero effectus producit contrarios. Verum quo prædictorum exactior habeatur notitia, sciendum est, Aerem pro tuenda bona valetudine duobus modis esse necessarium. Primo quidem ob spirituum & caloris innati refrigerationem: deinde vero ob humidi excrementi, spiritibus ac calori innato molestiam exhibētis, expulsionem. Quemadmodum enim externum ignem sine aeris euentilatione suffocari atque extingui videmus: ita etiam de spiritibus & calore innato imaginari oportet. Nisi enim per assiduam inspirationem & transpirationem calor naturalis refrigeretur & quali ventiletur, necesse est spiritum perire: aere enim indiget nutriente, conseruante, temperante, atque depurante, siue segregante. Nutritio ergo, conseruatio & temperatio caloris innati fiunt per aeris attractionem: depuratio per eiusdem expulsionem. Ac priores quidem fiunt aspera arteriæ dilatatione, quam *ἀεργαλὴ* Græci nominant: ea enim aer frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde spiritus quoque animalis gignitur, excitat & recreat. Altera vero eiusdem arteriæ accidit contractione, *σπασμὸς* Græci vocant, qua certe quod ex humorum deustione in toto animante contractum, velut fumidum est excrementum, expellitur. Aer itaque qui sic attrahitur, si foetidus & impurus fuerit, calorem innatum atque spiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi potest, facillime infici corda venenato aere. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus est aer opti-

optimæ essentia, qui nihil vaporis seu halitus alieni in se admistum habeat, neq; turbidus aut nebulosus appareat. Qui enim talis existit, humores conturbat, & vt antea etiam dictum est, animam contristat. Sed sit exquisitè purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu vndiq; lustretur: & cui fumi, pulueres & nebulae admistæ non sint, & qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentem auram spiret, qualis circa *περὶ θεῶν* & Hierapolin, alibiq; in multis terrarum locis visitur: nec ex cloacis, qui urbem aut numerosum exercitum purgent, vitium contraxerit: nec ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine aut fumo coinquinatus sit: nec ob stagnum, vel flumen vicinum nebulosus sit: nec editis vndique montibus in cauo loco, siue valle conclusus vllum recipiat perflatum. Suffocans enim putrisq; est, similis ei qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum plurimus acervatur squalor ac situs. Proinde omni plane ætati noxius est, & vitandus, quemadmodum & quilibet inclusus. Hęc fere Galenus lib. i. cap. 16. de sanitate tuenda. In pestilente tamen ambientis constitutione ob generaliore putrefactionem, inclusus conuenientior existit: vnde per id tempus domi manere, fenestrasq; occludere oportet, ne qua pestilens aër ingrediatur. Quod si cui tamen eas aperire placuerit, curandū imprimis, vt sint versus Orientem aut Septentrionem constitutæ: idq; fiet à Sole iam aliquot horis orto. Calor enim Solis citius irrumpens caliginem atq; putredines aëris dissipat, omnemq; crassitudi-

tudinem eius attenuat. Ad postremum vero cauendum etiam, ne vel minimum quidem aeris qualitatibus suis tam actiuis quam passiuis, caliditate nimirum, frigiditate, humiditate & siccitate, excedat. Si vero talis loco habitationis nostræ natura defecerit, arte nostra moliendum erit, ut qualem esse expedit, præparetur. Id autem qua ratione fieri possit, Galenus lib. 9. Method. meden. cap. 14. & Auicenna 2. 1. doct. 2. Sum. 1. cap. 6. 7. 8. & 9. copiose admodum docent.

DE NIMIA VINI POTATIONE.

CAPVT XV.

*Si nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu mane bibas iterum, & fuerit medicina.*

Præceptum hoc loco de iis traditur, qui mane ob pridianum vini potum agrotant, nempe utrum quoq; ipsis paulum vini propinetur. Porro largior vini inuitatio, quæ ultra quam satis est, ac multam in noctem producitur, ebrietatem nonnunquam, sæpe sitim matutinam, aliquando vero immodicam etiam corporis excalefactionem suscitare solet. Siquidem excalefactionē, maximus error est, id mane repetere: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni adderes, oleoq; incendium restingueres. Si ebrietatem cum nausea quadam, nihil incommodauerit, si etiam paulum eius mane propinetur. Quin Hipp. 2. Epid. in crapula & capitis dolore vinum meracum, vel panem quam calidissimum cum vino meracoco edendum suadet: scilicet voluit tum Hippoc. meracum exhiberi, ut ascendentes à crapula vapores ad vias urinæ deriuarentur, vel ut excitato

cx

ex meri potu naturali calore præ copia grauato ac torpidiore reddito crapula ipsa vel per vomitum, vel per secessum solueretur. Sic enim facile vomitus elicietur, ventriculusq; à bile & pituita ceterisque prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerabitur, adeoq; crapula cum omni eius noxa discutietur. Vomitum enim præstare iudamentum, vt stomachus à materiis humoralibus euacuetur, auctor est Auic. 4. 1. cap. 13. probatque vomitum bis in mense continuis duobus diebus, ex auctoritate Hippocrat. in libro de dextra salubri & in libro de insomniis, nimirum vt secundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idem 3. 1. doct. 2. capit. 8. non parum emolumenti ex eo consecuturum adferit, si quis semel in mense inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, vt qui maxime ab ægritudinibus chronicis, hoc est, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moses tract. 4. ad Sultanum Babylonie hanc sententiam ceu erroneam, his conuellit verbis: Nocet, inquit, ebrietas omnis, & maxime assidua: errauit ergo qui esse putauit utilem ebrietatem semel in mense. Quin eadem etiam à Gulielmo Placentino libr. 1. capite 8. de curatione morborum, & à Gordonio particul. 2. Lili, capite 21. & à Valesco libr. 1. Philonii cap. 8. redarguitur, vt quibus præferuari, quam curari melius esse videatur. De vomitu plura infra cap. 85. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea quod bibere illud non consueuerit, obleditur, huic & mane, quod adfuescat, idem propinandum est: sic enim fiet, vt ex vini sumptione minorem lacionem sentiat. Nam ab assuetis, vt est apud Hippocratem libro 2. a-

I

pho-

*Diosc. lib. 5.**cap. 7. &**Rhazes lib.**4. cap. 5. ad**Alman.*

phorif. 50. minor fit laſio. Si vero nocturnam vini potationem mane ſitis excipiat, ea mendofa eſt, & curatur quidem ſumptione vini, ſed magis tamen aqua. Caterum ininime ignorandum hoc loco, ab aſſidua & quotidiana ebrietate ſumopere omnibus tam firmum, quam imbecille cerebrum habentibus ex æquo cauendum eſſe.

Plinius lib. 14. cap. 22. Frequens ſiquidem ebrietas, quemadmodum 3. 1. doct. 2. capite 8. Auicenna teſtatur, ſex morborum genera in humanis corporibus excitat. Primo namque iecoris *ἰκτερίαν*, hoc eſt, bonum habitum diſſoluit. Vinum enim immoderatiuſ ſumptum calorem eius naturalem vel obrundit, vel reſoluit atq; debilitat, adeo vt facultatem amittat ſanguificam, & aquoſas humiditates *ὑδρωπικὰς* efficientes pro ſanguine generet: vel hepar ipſum vna cum humoribus eius adurit; quam ſane tam magna ex parte ſequi ſolet *ἐλεφαντίασις*, quæ eſt Arabum lepra, vel mania. Deinde aſſidua fumorum è vino ſublatione bonam etiam cerebri conſtitutionem deſtruit: calidum quidem phrenitidi aut mania, frigidum vero epilepſiæ, lethargo, apoplexiæ aut caro, Arabibus Subeth appellato, obnoxium reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continua- tam vini perpotationem ſequitur: atque inde ſane accidit, vt bibacibus & frequenter inebriati ſolitæ caput, manus, ac reliqua membra prope omnia tremula efficiantur: idq; non tantum in ſenio, cuius maxime proprium hoc vitium eſt, ſed in cruda quoq; viridique ſeneſcæ, & quandoq; etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruiſ vitia, nempe conuulſionem ac paralyſin adducit. Vbi enim immoderatiuſ ſumitur vinum, vt quod cali-

calidam habeat temperaturam, facillime eos re-
plere solet. Talis siquidem natura prompte om-
nia subintrat, præsertim quum non admodum
crassam substantiam habuerit. Substantiæ igitur
copia vinum nervis hæc adfert mala, Galeno
comment. 5. lib. 5. aphorism. teste. Vinum etiam
frequenter in ventriculo acescit, vnde non mi-
nimum læduntur nervi. Ex defectu præterea cō-
coctionis vinum sæpe conuertitur, vel in crudas
atq; aquosas humiditates, quibus laxati nervi
resoluantur, vel in frigidos, crassos & glutino-
sos succos, quibus iidem obstructi aut distendū-
tur aut contrahuntur. Quinto apoplexiam pro-
creat: pituitoso enim, hoc est, frigido, crasso, len-
toque humore, quem temporis tractu generat,
adeo principalissimos cerebri ventriculos vna
vice & cumulativè replet, vt subito omnes cor-
poris particulæ motu simul ac sensu destituan-
tur. Sexto vero repentinam sæpe mortem adfert.
Locis enim spirationis vini vel inde generatarū
humiditatum multitudine vehementer coarctā-
tis atq; impeditis, ebrius stertendo & dormien-
do suffocatur. Hæc omnia Galenus etiam libro
tertio de temperamentis, in hunc scribens mo-
dum confirmat: Vinum, inquit, non semper ani-
mal calefacit, æque vt nec oleum flammam ac-
cendit, tamen aptissimum est ignis nutrimen-
tum. Imo si imbecillæ & exiguæ flammæ confer-
tim multum oleū infundas, suffocabis eā, prorsusq;
extingues potius, quam augebis. Sic igitur
& vinū, vbi plus bibitur, quam vt vinei possit, tā-
tum abest, vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora
vitia gignat, quippe apoplexia & paraplegia,
& quæ Græce Caros & comata vocamus & ner-

uorum resolutio, & comitiales morbi, & conuul-
siones, & tetani immodicum vini porum comi-
tantur: quorum vnumquodq; frigidum est vi-
tium. Hæc ille. Quanquam vero à nobis hæte-
nus dicta mala vino immoderatus sumpto ac-
cepta ferenda sunt, non parum tamen conferre
existimandum est, si modice bibatur. Auicenna
loco supra citato quinq; eius recenset commo-
da. Primo namq; calore & subtilitate substantiæ,
tum conuenienti quoq; & occulta proprietate
facilem efficit ciborum, quibus permiscetur, in
omnia membra distributionem. Vnde elegan-
tissime ab Hippocrate in libro de alimento, *ἐπι-
μαρτὴς τοῦ φησ* hoc est, alimenti vehiculum nun-
cupatur. Idq; merito sane: neq; enim ex ventri-
culo in venas, quæ sunt in hepate multæ & an-
gustæ, succus facile transmitti posset, nisi aliquis
census & aquosus humor, tanquam vehiculum
permisceretur. Deinde eadē etiam ratione phleg-
ma incidit atq; resoluit, meatuum obstructions
aperit, adeoque naturam ipsam ad excretionem
incitat. Tertio flauam bilem per viam, sudore-
rem, excrementa, & transpirationem insensibi-
lem, *ἀδρὸν αὐτὸν ὁ Ἀλ. πρὸς* Græci vocant, ex-
pellit: idque intelligendum maxime de vino te-
nui, subrubeo, siue albo, per naturam debili, vel
abunde diluto. Potentia enim flauam bilem au-
gent potius, quam expellunt: quod insita qua-
dam vi in eam facile commutentur, & hepar ul-
tra quam satis est calefaciant. Quarto atram bi-
lem, quæ crassa & tardi motus est, per proprios
meatus ab hepate ad splenem, & à splene ad os
ventriculi nullo negotio deducit, eandemque è
corpore tandem vna cum facibus exigit. *Quin e-*
tiam

tiam melancholiz noxas substantia, temperamento, & effectibus suis contrariis reprimat ac tollit. Melancholia siquidem tristitiam, timorem, pusillanimitatem & auaritiam: vinum vero letitiam, audaciam, magnanimitatem & liberalitatem parit. Quinto medetur omnibus modis seu speciebus lassitudinis, nisi multa extranea caliditas ipsis coniuncta fuerit. Spiritus enim languidos tantumq; non exolutos, abunde reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis, nervis, chordis & iuncturis infidentes aut eximit, aut certe minuit. Adhuc in arefactina lassitudine, re ita postulante, velociter humedat, praesertim si dilutam fuerit. Praestat praeterea & alia quamplurima commoda: Galeno enim teste libro 3. de temperament. capite 3. omnium celerrime nutrit: nam vt adsimiletur, mutationem desiderat minimam. Calorem praeterea & spiritum naturalem corroborat, totum corpus calefacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam remouet, libidinem incitat, praeterea omnibus aliis potibus concoctionem semicrutorum humorum in quauis corporis parte adiuvat, & vt vnico verbo rem totam perstringam, hominem & anima & corpore reddit viriliorem: vnde abstemii, si cetera aequabiliter se habeant, reliquis sunt effeminatiore.

DE MELIORE VINO.

CAPVT XVI.

Gignit & humores melius vinum meliores,
 Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
 Vinum fit clarumq; vetus, subtile, maturum,

Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.

Hic docetur inprimis, ex meliore vino meliores humores procreari: neque id sane immerito. Nam quanto præstantior humorum materia fuerit, tanto ex ea etiam meliores humores gigni rationi consentaneum est. Subiungitur deinde, corpus nigri vini potu turpidum ac pigrum reddi, & ne hoc quidem citra rationem. Nam cum reliquis sit crassius ac terrenæ naturæ magis particeps, spiritus etiam crassiores inde produci necesse est. Similem enim esse oportet de fluxum subiectæ substantiæ, vt locis supra aliquoties citatis Galenus autor est. Iam vero spiritus crassiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiendos pigrum reddunt. Tertio loco septem referuntur præcepta de electione vini.

Primum, vt sit clarum: hoc enim, vtpote subtile, spiritus etiam claros ac subtiles generat.

*Vinum v-
etum.*

Secundum, vt sit vetus. Nouum enim siue mustum (si cætera consentiant) facilius inebriat, aluum subducit, colicos cruciatus generat, & alia quædam adfert incommoda, de quibus infra capite 26. Neque ita tamen hoc intelligendum venit, vt nobis admodum vetus eligendum videatur. Tale enim, iuxta Auicennæ sententiam, 3.1. doct. 2. capite 8. inter medicamenta potius, quam potus reponendum est. Maior siquidem ei corporis ad caliditatem & siccitatem alterandi, quam alendi facultas inest. Alimentum enim quod ex ipso corpori hominum accedit, exiguum est: eo quod a facibus & viriditate, quibus permistum & confusum fuit, iam repurgatum, seque ipso calidius quodammodo effectum sit. Vinum namque, sicuti libro 8. capit. 14. de

de simpl. medicam. facult. à Galen. scribitur, ex secundo est ordine excalefacientium: sed quod admodum vetus est, ex tertio: sicut mustum, quod vocant, ex primo. Caliditati eius proportionem respondet siccitas.

Tertium, vt sit subtile: tale enim spiritus procreat multos atq; subtiles: cum è diuerso crassum crassos generet.

Quartum, vt sit maturum, non austerum, siue stypticum. Austerum namque vinum, quemadmodum comment. 8. lib. 3. de victus rat. in morbis acut. Galenus attestatur, excretionem omnes cohibet. Quare lædit ea corpora, quibus per vrinas expurgari est opus: lædit quoque superiora omnia. Sed tamen ipsa adstrictionis ratione omnino iuuamentum præstat ægrotudinibus intestinorum. Verum huiusmodi adstrictio remouetur, si aqua temperatum fuerit.

Quintum, vt sit dilutum: Vinum enim cum diluitur, hoc est, aqua temperatur, remittit fumositatem suam, atque ob eam rem minus cum caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipsum de vino subtili potissimum intelligendum videtur: nempe crassum si diluas, subtilius ac magis fumosum efficias, vnde citius inebriat. De eo igitur Auicennam intellexisse censendum est, 3. 1. doct. 2. cap. 8. dum inquit: Mixtum velocius inebriat.

Sextum, vt in fundendo quasi subsiliat: & est vna de boni vini conditionibus, de quibus supra capite 10. dictum est.

Septimum, vt modice sumatur. Vinum enim modice sumptum acuit ingenium. Excitat enim vini calor inueniendi vim, quæ torpet nunquam in ieiunis. Extat hæc sententia in li-

Dilutum.

bro de disciplina Scholarium, qui Seuerino Boethio adscribitur, lib. 2. Vinum, inquit, modice sumptum intellectui videtur conferre acumen: non autem modice sumptum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam enervat, obliuionem immittit, errorē infundit, ad ignorantiam perducit. Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conseruanda bona valetudine eligendum esse vinum aetate medium, clarum, rubedine nonnulla participans, odoratum, sapore aequale, ita vt non acre sit, nec acutum, neque dulce, nec fumosum, neq; crassum, neq; subtile nimis, sed ad subtilitatem inclinans, neq; excellenter potens, neq; plus a quo imbecillum, sed medium: natum in colle aperto, Meridiem spectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hac fere Auicenna loco citato. Porro circa vini vsum pro aetatis ratione tres notanda sunt regulæ. Prima, ne pueris detur vinum in potumnam perinde hoc esset, ac si ignem igni addas. Quippe quod haustum & humectat nimium & calefacit corpus, tum caput halitu replet ijs, qui humido calidoq; temperamento sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atq; nec repleti his caput est vtile, nec supra quam par est humidos calidosq; fieri: quoniam eo iam caloris humorisq; perueniunt, vt si paululum vtramvis qualitatem auxeris, iam modum excesserint. Cum autem sit omnis excessus fugiendus, maxime hunc fugere expedit: ex quo non corpori modo, verum etiam animo damnum accedit. Galenus lib. 1. cap. 15. de sanitate tuenda. Secunda, vt seni detur, quantum citra dispendium valetudinis ferre queat, hoc est, quantum appetit genui-

ma

*Virgilius 2.
Georg. A.
perios Bac-
chus amat
colles, &c.*

na ac regularis appetentia. Quemadmodū enim ocreæ veteres, aridæ, & corrugatæ oleo, ita corpora senum vino electo, quale est Bellonacense, reficiuntur ac renouantur. Senibus enim, cum exangues & frigidi sint, vnum illud maximum commodum ex vino accedit, quod aratis frigiditatem ad symmetriam & mediocritatem caloris reducat, tristitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat, & soporem quo fere destituuntur, reuocet, obstructions item, quibus idem obnoxij sunt, tollat. Sane vinū sicuti pueris alienissimum, ita senibus aptissimum est. Galenus libro. 5. de sanitatē tuenda, cap. 7. Tertia, vt iuuenibus non exhibeatur, nisi temperate. Nam vt Galenus inquit lib. 1. de sanitatē tuēda. cap. 15. neq; iam adultis vinum, nisi modice sumptum, existimandum est vtile esse: quod videlicet & ad iram & ad libidinem præcípites facit, & partem animi rationalem hebetem turbidamq; reddit. Cæterum his ipsis ad bilis excrementa vel mitiganda vel expellenda est sane non inutile: corpus coroborat, & ingenium ob subtilium & tenuium spirituum copiam exacuit. Plura Plato libro. 2. de Legibus, Senec. libro 2. capite. 20. de Ira. & Galenus in libro, Quod animi mores corporis temperaturam sequantur, capite. 10.

*Vinū lae
senum.*

D E C E R V I S I A.

CAPVT XVII.

Non acidum sapiat ceruisia, sit bene clara
Ex granis sit cocta bonis sara ac veterata.

Hic quinq; traduntur notæ eligendæ ceruisiæ.

Prima, vt non sit acida: hæc enim ventriculo

I § ini-

inimica est. Acetum namque quemadmodum comment. 39. libro 3. de vict. rat. in morbis acut. Galenus docet, suapte natura nervos offendit, idque sane experimentum testatur, & demonstrat ratio: nempe exangues sunt, & ideo frigidi facileque ab iis, quæ refrigerant simul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. Laudantur præterea & à reliquis perfrigerantibus omnibus: sed substantia aceti, quod tenuium est partium, in eorum mergitur profundum, atque in omnes ita irrumpit partes, ut ne minimum quidem ex eis illæsum maneat. Sic igitur acetum nervosas offendit partes. Ventriculus autem nervosus est. Ergo, &c.

Secunda, ut sit clara: turbida enim impinguat quidem, sed vinarum meatus obstruit, atque ob id calculosis plurimum nocet, status gignit, difficilem atque breuem spirationem efficit, & pituitam auget.

Tertia, ut sit cocta ex bonis, ac validis, & minime corruptis granis, nempe ex optimo hordeo, tritico, vel auena: quanto enim grana meliora fuerint, tanto & meliorem inde humorem gigni par est.

Quarta, ut sit bene ac perfecte cocta. Hæc enim melius concoquitur, & naturæ convenientior existit: Male vero cocta ventris inflationes, tormina, & colicos cruciatus generat.

Quinta, ut sit vetus & à facibus repurgata. Reens enim præterquam quod iisdem malis, quibus male cocta, obnoxia est, stranguriam etiam facit. Plura infra cap. 46.

DE qua potetur stomachus non inde grauetur.

Hic vnicum de Ceuuifia vfu præceptum traditur, nempe vt modice fumatur, neque ea stomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex ceruifia, quam vino, deterior eft, & diutius perdurat, quod craffior, concoctusq; difficilior fit, quam vinum. Fumi namque craffiores inde ad caput eleuantur, quam ex vino; quare tardius etiam difcutiuntur. Ex quo fanè loco fequitur etiam, in principio prandii vel cœnæ potum à ceruifia vtilius, quam à vino inchoari. Ventriculus enim ante cibi fumptionem vacuus & nutrimenti indigens è proximis haud dubie vifceribus attraxit. Illa vero, vt copiofe admodum lib. 3. de facul. nat. cap. 13. Galen. docet, nihil præter fupervitutes & excrementa retribuiffe certum eft: quo fit, vt fupervitutibus iam atq; excrementis abundet. Quæ certe potiffima caufa eft, cur in maxima fame Medici confulant, vt ante cibi fumptionem vomitus eliciatur: quo nimirum fupervitutes illæ à ventriculo attractæ euacuentur prius, minimeq; cum χυλῶν mifceantur. Si igitur in principio mēſæ biberetur vinum, quo natura præcipue delectatur, quodq; avidiffime ab ea, quæ vifceribus ineft, trahendi vi rapitur: fupervitutes à ventriculo attractæ vna cum vino in omnia ftatim corporis membra, non fine fanitatis difpendio diftraherentur. Atque ob hoc fortaffis Ioannes Matthæus de Grad. confilio 90. non in principio ſolum menſæ, ſed in maxima quoque ſiti, & poſtquam.

quamlibet actionem fortem ac vehementem à vino abstinendum censet: quippe quod ita sumptum inconcoctum adhuc ac crudum ad nervos facile penetret, atq; inibi in acetum commutetur. Cerevisia vero, utpote crassior & ad concoctionem pernixior, non tam auide rapitur: quare ab ea potus in principio prandii vel coena utilius inchoatur. Cerevisia humores etiam officio stomachi infideutes abluit, & sitim, quæ ex nimia vini potatione timetur, præterea quamlibet aliam mendosam, coercet ac reprimat.

QUÆ VICTVS RATIO QVQ;
libet anni tempore sit utilis.

CAPVT XIX.

Temporibus veris, modicum prandere iuberis:
*Sed calor æstatis dapibus nocet immoderatus,
Autumni fructus caueas, ne sint tibi luctus,
De mensa sume quantum vis, tempore Bruma.*

Hic pro singulis anni temporibus conueniens instituitur victus ratio. Et primo quidem de Vere agitur. Verno siquidem tempore modice prædendum est, id est, paulum cibo demendum, addiciendumque potioni, Cornelio Celso libro 1. cap. 3. & Auicenna 2. 1. doct. 2. capite 6. testibus. Hyeme enim ob temporis gulositatem, exercitii paruitatem & resolutionis prohibitionem, humores crudi, maximeque phlegmatici, ex temporis proportionem generati in interioribus corporis, ob ambientis aeris frigiditatem, siue *adnati* adunantur. Ver autem superueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit. Quare natura per id tempus plurimum circa illorum concoctionem occupata est. Si itaq; in
Vere

Vere magna daretur cibi copia, natura impedita prædictorum humorum concoctione diuerteretur, vtpote humoribus & magna ciborum copia plus æquo grauata: vnde relictæ in corpore humores crudi & inconcocti facile in membra aliquod decumbentes, ægritudinem inducerent. Quare summopere cauendum est, vt id temporis cibo nonnihil dematur. Ciborum enim diminutio ab ægritudinibus Veris maxime præseruat, Auicenna ibidem teste. Et hoc quidem de adulto & extremo Vere intelligendum. Nouum enim hyemi adsimulatur, vnde & hyemis ritu per id tempus cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus repleto. Corporum namque in humoribus temperato, cibus iuxta caloris innati atque eius quæ à corpore fit resolutionis, proportionem exhibendus est: ablati enim causa est diminutionis cibi. Vnde Hippocrates lib. 1. aphor. 15. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Et enim tunc calor innatus plurimus est, vnde & pluribus eget alimentis.

Secundo, de æstate: nempe quod immoderata cibi sumptio æstate noceat. Siquidem virtus concoctrix tunc debilis existit. Calor enim innatus, qui omnium operum naturalium causa est, propter extrinsecus circumstantis caloris excessum, ad sibi affinem extra protenditur atque ita contingit dissolui ac dissipari eius substantiam: ob hoc igitur debiliior redditur quam vt multum cibum conficere queat, Galeno comment. 15. lib. 1. aph. teste. Vbi minime tamen silen-

*Æstatis vi-
tus.*

lento prætereundum est, ob maximam humiditatem corporis tam substantialium, quam nutritimentalium, quæ per æstatem fieri solet, distillationem, plurimum quidem ac crassius alimentum exhibendum esse, si virtus concoctioni sufficeret. Verum cum vno eodemq; tempore multum conficere non sufficiat, parum de eo ac sæpius exhibendum est. Id quod comment. 17. libro 1. aphor. Galenus his significavit verbis: *Æstivo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, sæpius pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adiectione, ut qui sunt dissoluti, & vires habeant imbecilles.* Idem Cornelius Celsus lib. 1. cap. 3. sic scribens confirmat: *Æstate ut sæpius cibo utendum, sic exiguo est.* Quamquam vero cibo nonnihil per æstatem demendum est, potioni tamen adiciendum videtur. Maxima siquidem tum fit distillatio & exsiccatio corporis & calor humidum longe exuperat, unde maior etiam sitis exoritur. Elixis itaq; frigidisq; cibis, ac potione tum multa, tum diluta utendum. Vinum vero purum ac vinosum, ut quod facile inflammetur, & violento actu vehementem calorem incendat, vitandum.

Tertio, de Autumno: ut scilicet in eo à pomis ac cæteris autumnalibus fructibus, nimirum vis, persicis, ficibus, & similibus abstinetur, vel parce saltem de ipsis assumatur: ob ebullitionem enim quam in corpore & humoribus faciunt, sanguinem nimis fluidum, & putrefactioni accommodum generant, idque maxime in ventriculo impuro, & corporibus κακῶς χυμῶσι, qualia per Autumnum sæpius occurrunt, quæ ob id etiam malis corripiuntur ægritudinibus, cuius-

iusmodi habentur in primis variolæ, morbilli, & pestilentia. Quod palam etiam Paulus Ægineta libro 1. capite 53. ita scribens attestatur: Poma in Autumno affatim assumere noxium est, ut quæ non copia tantum obfint, verum etiam vitiosos procreent humores & inflationes. Etenim præstantissima, nempe ficus & vuar, flatus pariunt, corrumpuntq; cibos, nisi ante alios præsumantur: ita vero neq; inflant, neque corrumpunt. Caterum quo exactior victus ratio per Autunnum habeatur, vnice hoc omnibus qui sanitatis tuendæ curam susceperint, cauendum est, quemadmodum lib. 4. ad Almanfo. cap. 26. Rhazes præcipit, ne famem vel sitim patiantur, vel cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum autem bibendum est paulo liberius, non tamen immodice, ceu in æstate, dilutum: nempe vt corpus humectet, & calorem reprimat. Quod enim aqua immodice temperatum est, calorem obtundit, inflationes, ac inde colicos cruciatus procreat: Minus etiam eius quam per æstatem sumendum est. Siquidem natura tunc imbecilior existit, quam vt magnâ vini copiam concoquere queat. Sunt apud Galenum in libro de cibis boni & mali succi, cap. 3. pulcherrima quædam ac utilissima de horæis fructibus præcepta: quem sane locum, quia valde eruditus est, hic integrum subiicere placuit. Pater meus, inquit, geometriæ, architectoriæ, astronomiæ, arithmetici, logistici studiis plurimum valuit: maximeque omnibus, quibus erat notus, ob ipsius iustitiam, modestiam, bonitatem, vt quibus ex Philosophis, admirationi fuit. Is cum puer ipse adhuc essem, eam mihi victus rationem instituit, vt nullis per

Oribas. lib.

1. cap. 10. ad

Eunapinio,

ad

id tempus obnoxius morbis vixerim. Vbi vero adolescentiam sum ingressus, ille in agrum rei rusticæ studiosus concessit, ego vero doctrinæ studiis ardentius, quam ceteri condiscipuli die noctuque operam dabam. Sed cum per totum id tempus, quod *ἐννέμω* vocant, horæis, hoc est, temporariis vel fugacibus fructibus vna cum æqualibus meis vberius usus essem, adueniente Autumno acuto morbo correptus sum, venamque incidere opus fuit. Cum ergo in urbem pater reuerteretur, ad me obiurgandum se conuertit, eiusque generis victus admonuit, quo eodem suadente, usus antea fueram, utque ab illo in posterum minime discederem: vitaremque sodalium incontinentium consuetudinem præcepit. Tum sequenti etiam anno operam curamque adhibuit, ut sobrie viverem, atque horæos fructus cum moderatione gustarem. Atque ita in eo anno, qui erat ætatis meæ vndeicesimus, incolumis vixi. Sed cum altero deinde anno pater excessisset è vitâ, ipseque vna cum eiusdem ætatis amicis operæ fructus ad satietatem sumerem, in ægritudinem superiori consimilem incidi, ut tunc quoque sanguinis missione opus esset. Deinde vero vel singulis annis, vel alternis nonnunquam ad octauum vsque & vicesimum annum morbo aliquo laborabam. Cumque tunc temporis periculum esset, ne ea pars mihi, qua iecur septo transuerso annexum est, abscessu corripereetur, ab esu horæorum omnium mihi penitus abstinentum proposui, exceptis sicibus vnisque omnino matris, quas neque intemperanter, ut antea, sed cum moderatione, sumebam. Quam sane victus rationem, cum quidam ex sodali-

dalibus natu me duobus annis maior compro-
baret, curā ambo adhibuimus, vt exerceremur,
cruditatesq; omnino vitaremus, ob idq; ad hāc
vsque diem multos iam annos incolumēs vixi-
mus. Reliqui quoq; ex amicis, qui me hortante
exercitatione vsi sunt, moderateq; cibum sum-
pserunt, recte omnes semper valuerunt: sed alij
quidē à quinto iam & vicesimo, alij ab aliquan-
to paucioribus annis, vt cuique scilicet persua-
sum fuit, horros fructus, cibosq; alios mali suc-
ci vitari oportere. Hæc ille

Quarto, de hyeme: Hyberno siquidem tem-
pore, Auenenna. 2. 1. doct. 2. cap. 6. teste, quantum
volumus, hoc est, plus quam ceteris temporib;
edendum est. Quod Galeni etiam testimo-
nio confirmatur, qui comment. 17. lib. 1. aphor.
in hunc scribit modum: Hyberno tempore mul-
ta quidem danda sunt propter robur virium, sed
raro, quia non valde multa indigent adiectione
laborantes, vt quibus non multa fiat euacuatio.
Et ratio quidem est, quia calor innatus hyeme
intensior est, tum quia vnitus, tum quia corro-
boratus. *ἡ δὲ πλὴν ἀνταρξίσταται*, id est, iuxta po-
sitionem sui contrarij, nempe aeris frigidi cor-
pora ambientis. De qua plura Aristoteles libro
1. cap. 12. *μετὰ τοὺς λογισμῶν*. Sed hoc veritatem ha-
bet in robustis & corpulentis, non autem in ra-
ris & debilibus. In his enim intensum hybernū
frigus non modo non corroborat calorem inna-
tum, sed magis debilitat. Quod vero hyberno
tempore calor plurimus sit, innuit Hippocrates
aphor. 15. lib. 1. Ventres hyeme & vere naturā ca-
lidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea
tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda.

K

Lte-

Etenim tunc calor innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis. Quæ quidem & crassiora & concoctu difficiliora exhibere licet, eo quod calor intensior sit. Vino autem vtendum est tum meraciore, tum rubicundiore. Quantum vero in hyeme, ob robur caloris innati & fortitudinem virtutis concoctricis, cibi crassiores ac densiores cōueniunt: quia tamē tūc temporis ob phlegmatis abundantia corpora facillime replentur & obstruuntur, & parua sit à continente resolutio, tutius est vti cibis inter solidū & rarum medijs: qualis est caro hœdina, vitulina, veruecina, luciorum, percarum & cancrorū. Crassioribus vero, vt bōuina, ceruina, porcina, concharum, ostreorum, carpionum, & similium abstinendum, aut certe cum moderatione vtendum: adhibitis semper rebus aperitiuis & diureticis, nimirum petroselino, nasturtio, apio, & exercitio forti. Caterum circa victus rationem, pro singulis anni temporibus cōuenientem hoc etiam notandū venit: Quod autumno quidem melancholicis cibis ac siccantibus abstinere oporteat, hyeme vero eis vti, quemadmodum sanæ æstate humectantibus & refrigerantibus: Vere autem, quod medij sit temperamenti, mediæ facultatis cibus edere, quemadmodū lib. 1. cap. 25. de aliment facult. Galenus attestatur.

DE PRAVO POTU

corrigendo.

CAPVT XX.

S Aluia cum ruta, faciunt tibi pocula tuta,
 Adde rose florem, minuuntq; potenter amorem,
 Duo traduntur hoc loco prauī potus remedia.

Tri-

Primum, Salvia: cuius folia potibus immer- *Salvia.*
 favitia eorum proprietate quadam tollunt. Pe-
 culiarem præterea habent gratiam, roborandi
 cerebrum ac nervos: ijs vero roboratis, malis
 fumis ex prauo potu procedentibus melius re-
 sistitur.

Secundum, Ruta: Huius namque folia integra *Ruta.*
 ac citra contritionē vllam porioni imposita, au-
 xiliarem vim contra perniciem potus præstant.
 Etenim caliditate & proprietate sua potus vitia
 emendant. De Ruta quomodo aduersus venena
 conferat, satis dictum est supra cap. 13.

Additur in posteriore versu, quod flos rosæ
 superioribus adiunctus non modo dictam illa-
 rum vim augeat, sed Veneris insuper appetitum
 cohibeat atq; tollat. Quod sane de rosis potissi-
 mum intelligendum est, quæ puniceo colore ru-
 bent: hæ namq; fragrantia ac styptico suo sapo-
 re potus nocumentum remouent.

DE NAUSEA MARINA.
 CARVT XXI.

Nausea non poterit hæc quem vexare, marinam
 Vndam cum vino mixtam qui sumpserit ante.

Cum plerisque necessitas incidat nauigio per
 mare proficiscendi, hic etiā remedia quadam
 aduersus nauseas & vomitiones, quibus premi
 solent, qui nauium insueti primum iam nauiga-
 re incipiunt, enumerare placuit. Nempe, si diui-
 tes illi fuerint, vt per dies aliquot antequam na-
 uem conscendant, vinū suum aqua marina tem-
 perent: si pauperes, aquam marinam absque mi-
 stione bibant. Sic enim fiet, vt nauseas citra vl-
 lum negocium euitent. Nam vinum, & præcipue

K. 2. aqua-

*Gale. cō-
 ment. 14.
 libro 4.
 aphor.*

Oribas.
lib. 5. cap.
3. Synops.
ad Eusta-
chium.

aquosum, quod Paulo Aegineta *οὐδὲ 307* Græce dicitur, stomacho vomitionibus turbato maxime conuenit. Aqua uero marina, salis & adustioria sua vi os ventriculi claudens, vomitiones præcidit atq; impedit. Porro vomitionibus primum iam oborientibus, nec facile, nec uiliter resistitur; ut quæ omnino magna ex parte præsidio esse soleant cōtra magnas & uolentes ægitudines, nimirum elephantiasin, aquam intercutem, apoplexiam, & stomachi tum frigiditatem, tum inflationem. Siquidem ab his non solum præseruant, sed easdem etiam iam obortas uel curant, uel certe leuant. At si diutius crebriusque urgeant, adeo ut nauigantes uolenter debilitentur, comestione stypticorum & acidorum fructum, cuiusmodi sunt mala cydonia, mala Mariana, hoc est, ut interpretatur Iacobus Syluius, poma syluestria, ut uero Ianus Cornarius, poma Arantia) & nostra oricularia & curtipendula poma, quæ Epyroticis malis respondere purantur, vulgo Capenduta: siue *pommes de Capentus* Gallice vocantur, & punica siue gradata acida, restringendæ sunt. Hæc enim os ventriculi corroborant, & humorem sursum repentem deorsum reuellunt, ac inferne per ventrem euacuant, fluentemq; stomachum sistunt. Quia & ipse stomachus ab hisce roboratus fructibus humores ad se undarum exagitatione confluentes reprimat. Apij quoque semen torrefactum ac in uino potum confert. Absinthium quoque tam in cibo, quam in potu sumptum nauicæ tollit. Panis item assatus si ex uino aquoso & odore maceratus ingeratur, prodest. In summa tota victus ratio tum ex acidis & ventricu-

triculum roborantibus, tum vapores etiam siue Vapores sto-
fumus ad caput ascendere prohibentibus, con- machi pro-
stituenda est: in quorum numero & lenticula hibentia.
cumprimis in aceto vel succo vitz acerba inco-
cta reponenda sunt. Plura Paulus Agineta lib.
2. cap. 36. & Auicenna 3. 1. do & 5. cap. 7.

DE GENERALI CON-
dimento.

CAPVT XXII.

Saluia, sal, vinum, piper, alia, petroselinum,
Ex his fac salsam, ne sit commixtio falsa.

Communes recensentur hoc loco materiz, ex
quibus in mensa *ῥητάματα*, hoc est, intindus,
condimenta siue salsamenta ex tempore parari
possint, si specialia defuerint. Sunt autem ex nu-
mero sex. Et prima quidem Saluia est: Ex hac e-
nim fit condimentum in assatione siue coctura
anferum & porcellorum. Hi nanq; Saluia per-
sepe farciri solent, antequam assentur: vt nimi-
rum superfluis ac glutinosis ipsorum humidita-
tibus resolutis atq; dissipatis, Saluia penitus si-
bi cum odorem, tum saporem induant. Saluia ta-
men post assationem reijcienda, & non come-
denda est. Quin etiam rusticola & plebeiij ho-
mines condimentum ex Saluia conficiunt, quo
in anferum esu viuuntur. Alium enim cum Sal-
uia cotundunt, vt acrimoniam deponat, & vino
commisceant. Secunda, Sal: de quo infra capite
52. Tertia, Vinum: Quod sane extemporale di-
uitum vel nobilium condimentum est. Nam in
sinapeos aut omphacij defectu vinum cum sale
temperatum pro salsamento ingerunt. Quarta,
Piper: Estq; rusticorum & agrestium hominum

*Salsamita
varia.*

*Sal cum vi-
no.*

Piper.

K 3 sal-

salsamentum : quippe quibus fabæ atq; pisæ pipere condita in quotidiano sint usu. Quientiam ex pane tosto cum ceruisia, siue vino ius nigrum pipere conditum pultis instar conficitur, quod ob id vulgato iam fere vbique nomine piperatum etiam appellatur. Hoc super carnes aut pisces effusum in delicijs habetur. Quinta Allium: hinc quoque salsamentum Rustici conficiunt, quod cum omnibus prope cibis suis, siue assis illi fuerint, siue elixi, siue dulces, siue salsi, imo vero & cum induratis ouis esitant. Allium namq; tritum cum molli caseo ac lacte commiscet, atque epulis deinde apponunt. Sexta, Petroselinum : Siquidem ex folijs eius contusis cumque omphacio vel vino albo commistis fit salsa viridis, quæ cum assis fere manditur. Caterum silentio minime prætereundum hoc loco, quod pro ratione temporum sibi inuicem succedentium, ac cibariorum etiam quibuscum apponuntur, salsamenta variari conueniat. Calidis siquidem temporibus frigida, aut minima certe caliditate participantia, è contrario vero frigidis calida conferunt. Salsamentorum igitur statuenda materia est, in æstate omphacium, turiones vitis, acetum, succus malorum limoniorum, vel citrægulorum, vel punicorum siue granatorum cum saccharo, stilatitio rosarum liquore, qui ποδάρκων Græce dicitur & amygdalis : quibus tamen interdum serpylli nonnihil ac petroselini ad frigiditatis commoderationem addi potest. Temporibus frigidis aptissima constituetur salsamentorum materia, sinapi, cruca, zingiber, piper, cinamomū, caryophyllon, alliū, saluia, serpyllam, mentha, petroselinum, iuscula carniū,

v.

*Allium.**Petroselinum.*

vinum & acetum, idq; non acre nimis, sed vini naturę propinquum. Temperatis autem temporibus inter caliditatem & frigiditatem media magis congruent. Porro quod ad cibaria ipsa attinet, alia alijs, quemadmodum sanę coqui non ignorant, egent condimentis. Carni namq; veruecinę, similiter & vitulinę atq; hoedina apponi solet, in æstate quidem ex aceto & omphacio cum paucis speciebus cum petroselino, zingibere albo, omphacio & pane tosto in aceto vel agresta macerato, sine allij admistione: In hyeme vero eadem, sed cum largiore specierum copia, pauco allio, optimo vino & pauca agresta apponitur. Nonnunquam vero sinapi & etuca sufficiunt. Carnibus bubulis elixatis perquam utile pro condimento est, duntaxat ad vsus eorum qui recte valent, iusculum nigrum ex pane tosto, cum iure carniū, pauco omphacio & pipere coctum, quod piperatum etiam appellari diximus. Hoc idem & pro suillis nō inutile hyberno tempore fuerit. Nihil porro vetat in primo cibo per æstatem carnes suillas etiam frigidas cum aceto ac petroselino mandi. Quod si tamē eadem carnes, nempe bouina atq; suilla fuerint, hyeme quidem cape atque allium cum exiguo specierum dulcium pondere: æstate vero *εμψυχιον* sine capis, aut paruulas capas, sed minuta plane copia assumere alienum non est. Sin vero ex concisis carnibus minuta paretur, repudiato per æstatem caparum vsu, lac amygdalarum cum omphacio & exiguo specierum dulcium puluere apponendum est. Ouum etiam conuassatum cum omphacio in fine conceditur. Hyeme vero vinū in omphacij locum sufficere, adeoq; species au-

gere operæpretium erit. Cuniculorum & pullo-
rum assatura cōuenit condimentū ex cinnamo-
mo & mica panis, æstate quidem cū omphacio,
sed hyeme cum vino. Suilla carni assata per hye-
mæ cōueniet liquor, qui in de assando destilla-
uerit, cum capis contritis & optimo vino tempe-
ratus: per æstatem vero salsa viridis, cuius supra
mentionē fecimus, ex usu magis erit. Thasianor-
um, perdicum & turturū assatura præter salem
aliud non requirunt condimentum. Caponibus
vero & gallinis elixatis non inutile condimen-
tum est per hyemem, proprium decoctionis ca-
randem ius, cum paucis specierum dulcium pul-
uere: & maxime quidem si saluia, hyssopus ac pe-
troselinum iuri simul incocta fuerint: æstate ius
ipsū per se cum momēto croci & succo turio-
num vitis sufficit. Cæterum pro caponum & gal-
linarum pinguium pastilatarum condimento,
præter exiguam specierum dulcium copiam ni-
hil penitus apponendū est, idq; in fine tantum,
per æstatē quidem cum omphacio, per hyemem
vero cum optimo vino. Pisces vero tâto calidio-
ribus atq; acrioribus opus habent condimentis,
quanto crassiore natura constiterint, concoctuque
& humidiores fuerint. Eadem in carnibus quoq;
habenda est ratio. Plura Magninus de conseruā-
da sanitate, part. 3. cap. 20. & 21.

DE VTILITATE LOTIO- nis manuum.

CAPVT XXIII.

Lotio post mensam tibi confert munera bina.
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.

Si

Si fore vis sanus, ablue saepe manus.

Dux hic referuntur commoditates ex lotionem manuum à sumpto cibo. Primo namq; manus ipsas puras atq; mundas, efficit. Deinde vero lumina etiam reddit acuta, id est, visus aciem excitat: & hoc quidem non per se, sed ex accidenti. Manus enim instrumenta sunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas atq; mundas esse conuenit. Sed de hoc abunde supra, cap. 2.

DE PANE.

CAPVT XXIV.

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatusq; oculatus, sit bene coctus,
Et saluus modice, ex granis validis electus.
Non comedas crustam, choleram quia gignit adustam,
Et panis saluus, fermentatus, bene coctus,
Purus sit sanus, non talis sit tibi Vanus.

Duo circa Panis electionem tenenda esse hoc loco præcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis autem existit recentior, & iam primum è furno extractus. Nam cum lentorem quandam adhuc retineat, vehementer inflet, visceraq; obstruat, necesse est: eoq; ad sanitatem inutilis habetur: quod 2. Can. tract. 2. capite 572. in hunc prope modum scribens Auicenna innuere etiã voluit. Non comedatur calidus, sicut est, quando videlicet è furno extrahitur, huius enim, quemadmodum & reliquorum similium vsus, propterea quod inflet, & immodice viscera obsepia atq; obstruat, naturæ aduersus, infensusq; est. Hic idem, vt libro 2. de vict. ratione in morb. acut. aphorif. 34. Hippocrates scriptum reliquit, & loco citato Auicenna confirmat, manifesta

K s cali-

caliditate & recenti fuligine fitim facit, celeriterq; vaporosa humiditate satiat, sed supra suspenditur, & tarde descendit. Vetere tamen (reliquis accidentibus circumcissis) facilius concoquitur, quippe cum sit humidior: idque duobus potissimum modis cognoscitur. Primum ex pueris: fere enim ij maxime eo delectantur, vt pote simili. Alterum testimonium ab ætate sumitur. Nam si vetus est siccissimus, cum qui recentissimus est humidi simū esse oportet. Attamen hic etsi victus salubris rationi vt alimentum minus congruit, odoratu tamen præstantissimus habetur. Valenti enim ac sua uolenti vino imbutus & naribus admotus cor ipsum mirū in modum recreat ac roborat: atq; hac sane ratione syncope correptis utilissime adhibetur. Imo vero & solo eius olfactu vitam prorogari nonnulli memoriam prodiderunt. Quod proinde à Democrito factum esse Diogenes Laërtius libro 9. in eius vita his testatur verbis: Cum iam ex senio deficeret, & propinquus videretur morti, mœrentem fororem, quod ille in celebritate Cereris moriturus ipsa dea vota exoluere nequiret, bono animo esse iussit, panesq; calidos sibi quotidie afferre: eos igitur naribus quū admouisset, viuum se, dum ea celebritas transiret, seruauit. Vbi vero dies illi transierunt (tres autem erant) quietissime ac minimo dolore conclusit vitā 109. ætatis anno. Extat super hac re Græcum eiusdem Laërtij Epigramma, sic Latine conuersum:

*Quisnam tam sapiens visus, qui tale patrarit
Vnquam, quale sciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit presentia fata dies, &
Illa recens cocti panis odore aluit.*

Plu-

Plura hac de re Conciliator differentia 155. & Manardus libro 18. epistol. 6. Secundum, ne veritate induratus siue mucidus edatur. Naturæ enim humanæ, propterea quod nimium exsiccet, melancholicumq; succum generet, pro alimento non conuenit.

Secundo loco quinque enumerantur panis electi conditiones. Prima, vt sit bene fermentatus: Siquidem concoctu inter panes, vt lib. 1. de aliment. facult. cap. 9. Galenus attestatur, sunt facilissimi qui plurimū sunt fermentati & pulcherrime subacti, quique in clibano igne moderato fuerunt assati. Porro qui fermento omnino caret, nemini prorsus est accōmodus. Qui vero parum habet fermenti, hic iuxta Auicennæ sententiam vbertim quidem nutrit, sed nisi multo exercitio ac labore fatigetur qui eo vititur, prompte laeditur. Iecoris enim meatus, per quos fertur alimentum, obstruit, lienis imbecilitatem auget, calculos deniq; in renibus gignit. Secunda, vt sit oculatus, id est, rarus, porosus, & minimum pōderis magna mole nobis præstans: huic enim viscositatem omnem sublatam esse perspicuum est. Parum tamen, si Auicennæ credimus, alit, venter excrementis implet, & facile per intestina descendit, quemadmodū ille quoque, qui, quod ex farina & fursure non separata & fursure à pura farina nō separato fiat, *αὐτὸ πύργος* siue *αὐτὸ πύργος* à Græcis, à Galeno vero *πυρρίαις* id est, fursufaceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Fursur enim cū nonnihil facultatis habeat absterforiæ, merito intestinis irritatis velox fit eius deiectio. Iis autem contrarij quidem sunt panes purissimi, plurimū ponderis exigua mole habentes,

Panis electus,

tes omnium vero panum tardissime deiiciuntur. Tertia, ut plurimum ab artifice sit subactus, & in clibano mediocriter calido belle percoctus: male namq; coctus cum agre conficitur, tum ventriculum etiam grauat. Quod Auicenna etiam testimonio confirmatur, qui loco citato ita fere inquit: Panis qui non probe percoquitur, plurimum quidem nutrit, sed si quis priuatus & ab exercitatione alienus eo uti voluerit, celerrime in obstructionis periculum incurret. Huius etiam generis est in patella coctus. Nam partes ipsius intima minus belle elaborantur. Sed de hac conditione abunde supra cap. 9. in Tritico dictum est. Quarta, Ut mediocri sit sale conditus: dulcior enim obstruit, salisior exsiccat: qui vero in vtriusque excessus medio consistit, si ipsi cetera omnia ante pariter adfuerint optimum præbet alimentum. Modus vero salis gustu iudicandus est: qui namque in longiori huius mistura offendit, prauus existit. Quatenus igitur gustus nullum adhuc sensum tristem ex ea mistura percipit, eatenus ipsius copiam augere præstiterit. Quinta, ut ex optimis granis, laudatissimo nimirum tritico sit confectus: de quo satis superq; dictum est capite 9. Tertio demum loco præcipitur, ut ab esu crustæ panis, propterea quod choleram adustam atque succos melancholicos generet, abstineamus quatenus enim ipsa adusta & sicca est, succum etiam inde genitum adustum & siccum esse oportet. Quod Galeni testimonio confirmatur, qui in 4. Hippocrati. lib. de vict. ratione in morbis acut. comment. 103. ita scriptum reliquit: Ob assationem ambusta, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem sunt

Crustæ panis
non

sunt inhabilia choleramq; pariunt, propter eam quæ his accidit acrimoniam. Merito igitur nobiles qui natura biliosi sunt, vtrunque sibi crustam, tam superiorem, quam inferiorem auferri à pane curant: quos præcellentes Ecclesiarum proceres atq; delicatiores obsonatrici speculationis magnitri imitantur. Delienda itaq; è pane medulla est: quippe quæ melius, firmitus atque velocius, quam crusta præstet alimentum. Iis tamen qui sani adhuc sunt, sed ventriculum habent humidiores, quiq; extenuari cupiunt, crusta nonnunquam post alios cibos vesci conceditur: vt quæ præsumptos cibos deorsum subducatur, & os ventriculi roboret. Vltimi duo versus optimi ac saluberrimi panis quinque notas continent: nempe, vt sit probe salitus & fermentatus, vt bene percoctus, vt purus ac sanus, id est, confectus ex granis mundis & validis ac bona messe collectis, quæ imbriũ multitudinem vitiatam non sint. Quod Auicenna loco citato his fere verbis innuere etiam voluit: Oporteret, inquit, vt panis sit mundus salitus, belle subactus, fermentatus, probe coctus, & hesternus, hoc est post biduum non repositus. Minime præterea silentio prætermittendum, quod maior panis portio ex comparatione semper sumenda sit ad pisces herbas & fructus humidiores, quam ad carnes & oua: rursus ad carnes maior, quam ad oua: & ad mollia oua copiosior, quam ad dura.

A D D I T I O.

Tritum in scholis Medicorum est dictum, Differsionem vtiq; omnem esse incommodam: verum quæ ex pane fiat, pessimam. Quod sane desumptum est ex, 3. 1. doct. 2. cap. 7. Auicennæ, vbi
inter

inter reliqua sic ferme scribit: Panis impedimentum, ubi non percoquat ventris, maximum censerī debet: carnis vero non ita. In stomacho quippe residet diu onere imprimis molesto: quod si non concoctus fatis tandē dilapsus fuerit, hepar prarfarcit ac mesaraicas. Caro autē maiorem ducit cum humano corpore similitudinē: proinde ex ea minus prouenit nocuenti, & hepatis aut mesaraicarum prarfartio leuior, ac curationi minus minusq; obfistens, imbibentibus membris longe procliuius ob cognitionem quandam carnis succum, quam panis. Hæc Cælius Rhodiginus libro 5. cap. 36. lection. antiq. Sciendum præterea, quod panis ex farina cribro succreta & à fursure repurgata maius ac purius præstet alimentum: fursuraceus vero, id est, cui fursuris nonnihil cōmixtum est, minimum quidem omniū nutriat, sed facilius, ceu antea quoque diximus, per aluum subeat. De Pane plura Galenus lib. 1. cap. 9. & 10. de aliment. facult. & lib. 5. cap. 8. de sanitate tuenda.

D E C A R N E P O R C I N A . C A P V T X X V .

E *St porcina caro sine vino peior ouina:
Si tribuas vinum, fuerit cibui ac medicina.*

Priore versu carnis porcinae instituitur cum ouilla comparatio, nempe quod porcina absque vino sumpta, quam ouilla peior habeatur. Porro quod praua sit ouilla, Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 1. his confirmat verbis: Agni carnem habent humidissimam ac pituitosam: ouium vero excrementosior est, ac succi deterioris. Hac ipsa tamen suilla, quæ bonum alioqui

liouqui succum generat, peior esse, si absque vino edatur, hoc loco asseritur. Idque non aliam certe ob causam, nisi quod & ipsa pituitosam habeat substantiā: quæ quidem vino corrigitur, & ad *sumptam* perducitur. Altero deinde versu innuitur, eandem cum vino sumptam, supra quam quod valentissime nutrit, facultatē etiam habere ceu medicamenti, vt quæ humectando corpus inalteret. Id quod de porcellis assis potissimum atq; aptis pulcherrime apparatis intelligendum est. Cæterum carnes porcinae, quæ fale cōdiuntur ac Sole deinde vel fumo exiccantur (quemadmodum apud nos in annum reponendæ à rusticis ac plebeijs hominibus apparantur) ouillis nihilo meliores censendæ sunt, siue cum vino, siue absque vino mandantur. Quare de assatis porcellorum carnibus, siue aprugnis hoc ipsum quod hic traditur, eo videlicet quod diximus modo, accipiendum est:

Illa porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum.

Illa siue omasa, id est, pinguiora porcorum intestina cum reliquorum animalium intestinis hoc versiculo conferuntur: quantumque ad victus salubris rationem attinet, aliorum animalium intestinis natura multo cum prastantiora, rum suauiora sunt, testis est cap. .ii. lib. 3. de aliment. facult. Galen. Neq; vllius etiam animalis intestinis libentius quam eorum quæ sanguine referta, vel pingua admodum sunt, vescimur. Eiusmodi autem porci cum primis habentur. Iam vero & sanguis suillus humidus est & minus calidus, humano maxime temperie similis: siquidem & carnes suillæ humanis sunt similes. Cum itaq; porcorum intestina sanguine plena sunt,

sint, nec aliud animal ex brutis facilius tum sanguinetur, tum pinguescat, non abs re intestinis eius libentius vescimur. De carne suilla abunde supra, cap. 7.

DE MUSTO.

CAPVT XXVI.

Impedit Vrinam mustum, soluit cito ventrem.

Hepatis & Phlegmatis, Splenis generat, Lapidemq.

Quinq; referuntur hoc loco incommoda, quæ vini recentis siue musti potum sæpius excipiunt.

Primum quidem, reddendæ vrinæ impedimentum est, quod dupliciter sane intelligendum est. Vel enim crassitudine, quam ex multa terrena facis admixtione obtinuit, vsque eo hepares adeoq; renes ipsos obsepit atq; obstruit, vt vrina penitus supprimatur: vel certe consuetum eius reddendæ morem ac ordinem immutat. Id quod de mustis nonnullis Rhenensibus, ac alijs quibusdam subtilioribus nemini dubium est. Siquidem fæces eorum terrena & nitrosa qualitate præditæ sunt, atque eam ob rem, vbi in vesicam descenderint, ipsam mordicant, vrinamq; inordinate ac præter morem consuetum profundero cogunt.

Secundum, facilis ac cita ventris solutio: viscera enim nitrosa siue salsa facis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat idq; præstat, primo quidem facis acrimonia, deinde flatuum, etiã quos progignit multitudine, tertio vero propterea, quod ad coquendum sit difficile ac stomachũ grauet, cito deorsum subit, inferioremq; ventriculi meatum, qui Græcis πυλῶρος nobis autem Ianitor & inferius os ventriculi, Barbaris

*Musti non-
essentia*

baris portonarius appellatur, compressum ar-
ctissimeque coactum & contractum aperit & re-
laxat: qua de causa etiam promptius aluum sub-
ducit: sed potior tamen ea est, quod nitrosum
quippiam ipsi insit, ac tergendî facultate prædi-
tum sit.

Tertium, bonæ hepatis temperatura noxa: He-
par enim quemadmodum 3. 1. doct. 2. capite 8.
Auicenna confirmat, plurima facis commistio-
ne obstruit, flatuum multitudine debilitat, &
dysenteriam hepaticam inducit. Pari modo &
νεφελίαν, ac reliquas prauas hepatis ægritudi-
nes: diuersas nimirum hydropis species generat.

Quartum, Splenis ac constitutionis eiusdem
offensio: Siquidem hoc viscus æque obstruitur
musto atque hepar: imo vero & duro insuper
tumore, quem *σχιρρὸν* Græci dicunt, haud raro
corripitur.

Quintum, Calculi generatio, & potissimum
in renibus: qui colore ruber est, & friabilis. Hunc
eam maxime ob causam mustum generare dici-
tur, quod substantia constet crassiore, adeoque
crassitudine renes offerciat. Et hoc vere quidem
de musto dulcioris vini, cui nitrosa ac mordi-
cantes faeces admixtae non sunt, intelligitur. Nam
cui ea admixtae sunt, tantum abest à generatione
calculi, ut nihil ei magis possit esse contrarium:
quippe quod urinam vehementer moueat ac
prouocet. Eiusmodi vero nonnulla ex Rhénensi-
bus inuenias, quæ non modo arenulas secum
per urinam agant, sed meiere etiam frequentius
cogant. Frequens porro mictio arenulas iam ad-
hærescentes motu suo abstergit & aufert. Qua-
re, &c. Plura infra capite quadragésimo quinto.

DE CONSERVANDA
DE AQUÆ POTV.
CAPVT XXVII.

Potus aqua sumptus comedenti incommoda præstat
Hinc friget stomachus, crudus & inde cibus.

*Aqua potus
noxiosa.*

Duplex noxæ genus inter edendum aquæ potum consequi hoc loco asseritur. Primo namque ventriculum infrigidat & relaxat, maximeque omnium cibi appetentiam deiecit. Deinde concoctionem interrumpens cruditatem generat. Pendent autem ea potissimum, ut testis est libr. 7. method. meden. cap. 6. Galenus, ex eius frigiditate omnia, cuius culpa & in præcordiis diutissime moratur, & fluctuationes excirat & in flatum mutatur, & corrumpitur, & ita ventriculi resoluit robur, ut deterius ob id concoquat. Proinde eodem in loco Galenus etiam præcipit, ne ilico post cibum largius bibatur, videlicet antequam cibus fuerit concoctus. Siquidem innatant cibi, si bibatur, ita ut eos ventriculi corpus propter interpositum humorem non contingat. Quod innuere etiam 3. 2. doctr. 2. cap. 7. his fere verbis Auicenna voluit: Neque post cibum multa bibenda est aqua, quæ inter ipsum, videlicet cibum, & ventriculi corpus separationem faciat, & fluctuationis sensum inuehat. Hoc idem sequente etiam capite, nempe octauo, in hunc prope modum scribens attestatur: Cum à commestione natura concoctioni studet, si tantum aquæ exhaustum prius fuerit, quantum commodæ ciborum permissioni sufficit, tum ea quæ succedit aquæ portio inchoatam concoctionem turbat atque impedit. Idem in Canticis sectio 2. aphorif. 29. & 30. Aquæ potu in mensa utendum

dum non est, nisi ratione adhaerentiae & tardioris descensus buccellae. Aqua enim cum cibo sumenda non est. Quem locum Auerrhoes exponens inquit: Causa quidem huius est, quoniam aqua quae statim à comestione bibitur, antequam ingestus cibus à ventriculo incalescat, in-frigidat, concoctionem impedit, & cruditatem parit. Eadem etiam causa est, cur ingestus cibus ventriculo innatet, neque eidem adhaereat, nec vniatur, ut ipsum, sicuti par est, conterat. Actio namque ventriculi in sumptum cibum fit conterendo simul & coquendo. Vnde simile quiddam succedit, quale solet cum multum aquae in lebetem feruentem infundimus: nam tum caloris vis in elixando heberatur. Ita & in ventriculo contingit. Nam & cibi in corpore concoctio elixationi similis est, ut diserte admodum docet Aristot. lib. 4. Meteorolo. cap. 3. & post eum Galen. lib. 2. de facul. natur. cap. 7. Exigua tamen aqua potio, quae paulatim & quasi sugendo sumitur, ante cibi descensum concedi potest, nempe ut per eam cibi promptius ventrem permeent, & ad inferiora descendant, idque magis adhuc, si sitis etiam molestans ad bibendum vrgeat. Exigua enim frigida potio eo, quo diximus, modo sumpta ventriculum alleuat ac colligit. Alleuat quidem, quia sitim extinguit, & cibi descensum promouet. Colligit vero, quia partes eius in vnum cogit. Et hoc ex locis Auicennae iam citatis satis liquet. Ceterum notandum, quod quamuis in depulsiōe sitis aqua quam vini potus magis conueniat, omnibus tamen quae valetudini tuendae sunt consideratis, vinum haud dubie praferendum est. Nam dato ac concess-

L 2 fo,

fo, quod in firis extinctione (quæ ex Aristotelis & Galeni sententia, est appetitus frigidi simul & humidi aut alterutrius) aqua in vniversum sit melior, quia frigida & humida: naturaliter tamen in cibi permissione & eiusdem ad omnes corporis partes delatione, vinum præstantius habetur. Siquidem facilius cum propter substantiæ tenuitatem, tum actionis celeritatem cibus permiscetur. Quinetiam natura eo magis deletatur, adeoque citius attrahit, & aliis cibus permiscet: idque eo excellentius etiam, quod hæc mistio per modum quendam fiat ebullitionis, quam vinum vtique, cum sit potestate calidum, adiuuat: aqua vero ob innatam frigiditatem turbat atque impedit. Et sic omnibus perspicuum fit, vnum in ciborum tum permissione, tum delatione aquæ præferendum esse: quippe substantiæ tenuitate & genuina caliditate prompte permeat & penetrat. Nam quæ calida simul & tenuia sunt, facile penetrant: quo fit, vt vinum etiam, quam aqua magis ad omnes corporis partes deducatur. Aquæ nihil inest potestate calidi, nihil substantiæ aeræ, nihil ignæ, vnde tardiuscula sit, & plurimum temporis moretur, adeoque omnem cursum impediat necesse est. Assignatur præterea & alia ratio, cur aqua vino in potu sit postponenda: nempe hæc, quod aqua cum per se neque concoquat, neq; nutriat, alimenti tamen nutritionem vel maxime impedit. Atque inde sane cibi omnes quanto aquæ naturæ magis participes sunt, tanto minus nutriunt. Vinum igitur commodius cum cibo bibitur, quippe quod non solum non impediat nutritionem, sed multum etiam iuuat. Maxime enim

nim celerrimeque tum nutrit, tum instaurat: quemadmodum supra cap. 8. & 11. abunde ostendimus. Insuper & hoc notandum, quod aque potio, Auicenna 3. r. doc. 2. cap. 8. teste, non interdendum modo, sed in aliis quoque certis quibusdam vitæ studiis noxia existit. Et primo quidem, si ieiuno stomacho sumatur, tunc enim libere ceu nullo retinaculo præpedita ad principaliora membra penetrans, insita sua frigiditate calorem innatum aut extinguit aut certe debilitat: & hoc potissimum in homine vere ieiuno. Nam ebrio maximum quandoque leuamen adfert, neque ipse quicquam inde læsionis percipit, si ieiunus aquam bibat: idque eam maxime ob rem, quod ieiunus ebrius non sit omnino ieiunus, aut stomacho vacuo, sed nonnullas etiam tum retineat hesternæ crapulæ reliquias, eas igitur, cum nitrosa qualitate prædita, ac ob id perquam molestæ sint, aqua contemperans stomacho abstergit: quin etiam vapores ad caput tendentes deorsum reuellit, ac totum ventriculi habitum in pristinum quodammodo statum reponit corroboratq; ita vt alimentum rursus appetat, contineat & concoquat. Secundo, si ab excitatione vehementiore, aut statim à coitu sumatur: tunc enim pori corporis aperti, ac robur non nihil dissolutum est: aqua igitur in profundum penetrans calorem innatum aut extinguit, aut certe deteriorem reddit. Tertio, si mox à balneo sumatur: idq; eis potissimum, qui vacuo ventre loti fuerint. Siquidem cutis ipsorum laxata iam & meatus immodice aperti sunt: quare aqua, vt dictum est, libere ac citra vllum obstaculum penetrans in summum vitæ discrimen perducit.

Aqua crapula conser.

*Diosc. lib. de
terhalibus
medic. cap.*

*38. Aetius
lib. 13. capit.*

*45. & 83. &
Paulus lib.*

1. cap. 65.

Hinc est quod Auicenna 6. 4. Tract. 1. Sum. 1. ca-
pite 12. ita fere scriptum reliquit: Ex aqua frigi-
da, quæ ieiuno stomacho, aut ilico post balneū,
siue coitum bibitur, bonæ temperaturæ corru-
ptio & *ὀδῶν* timenda est. Quarto, si deprauatæ
sitis, quæ ebriis sæpe ac aliis quibusdam ventri
ac gulæ seruientibus media nocte, aut summo
mane oboritur, depellenda gratia sumatur. Fri-
gidæ enim potu tum concoctio impeditur, tum
resolutio ac dissipatio vini potentis, vel falsi aut
biliosi humoris in ore ventriculi contenti prohi-
betur. Quo fit vt sitis æque vehemens statim vr-
geat, & temporis spacio magis augeatur. Proin-
de hæc sitis somno tutius placabitur: per hunc
enim humores prædicti sitim excitantes conco-
quantur & descendunt, ideoq; vt subinde cesset
sitis necesse est. Quod si vero sitis vehementior
fuerit, quam vt frigidi aeris inspiratu, aut oris
collutione sedari possit, aquæ frigidæ potu restin-
guenda est: nam melius est concoctionem ali-
quantisper impediri, quam multa siti ventricu-
lum accendi, præsertim ex meraciore vino. A-
qua igitur frigida ex vase stricti orificii siue gra-
cilis colli bibenda est, vt plurimū temporis mo-
reatur in orificio stomachi, valentiusq; sitim mi-
tiget: ac de ea sapius etiam, sed paululum su-
mendum est, ne concoctio penitus excludatur.
Quinto generaliter ac communi ratione sanis
obest, si multum aquæ frigidæ bibant: calorem
enim innarum extinguit, pectus offendit, cibo-
rum appetentiam delicit, & nervosis omnibus
aduersatur partibus, vt testis est lib. 5. apho. 18. &
24. Hippocrates. Prudentissime igitur monuisse
videtur, quisquis ille fuerit, qui ita cecinit:

Vina

*Vina bibant homines, animantia cætera fontes,
Absit ab humano pectore potus aqua.*

Veruntamen aqua temperate frigida appetentiam amissam reuocat nonnunquam, non per se quidem, sed ex accidenti. Ventriculus namque ac vna villos eius in vnum cogendo firmat ac roborat.

DE CARNE VITVLINA.

CAPVT XXIIIX.

Sunt nutritiua multum carnes vitulina.

Laudibus hic efferuntur carnes vitulinæ, eo quod alimentum corpori suggerant non mediocre, & hoc satis ex Auicenna constat. Nam 3.1. doct. 2. cap. 7. inter cætera præcipit, vt cibus sanitatis tutelæ conueniens, sit talis, quales sunt carnes, & proprie hœdorum & vitulorum lactentium paruorum, & agnorum anniculorum, vt quæ consimilis fere sint naturæ, & facile in sanguinem commutentur. Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de aliment. facultat. Carnes vituli lactentis sex vel octo hebdomadarum assatas, vt optimas tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum, tum ad nutriendum commendat. Sed de his abunde dictum est supra capite 7. Ideo non est cur hic plura referantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS.

CAPVT XXIX.

Sunt bona gallina, & capo, turtur, sturna, columba,

Quiscula phasiades, merula simul ortygometra,

*Terdix frigellus, * ōtis, tremulus, g. amarellus.*

* al. Ores.

Agitur hoc loco de præstantia alimenti, quod ab auium genere sumitur. Enumerantur autem

L †

qua-

quatuordecim, sed ita quidem, vt inde & reliquarum iudicia facile colligas.

Gallina.

Primum, Gallina est: quo nomine non solum gallinæ iuuenes mediocriter pingues, sed galli etiam gallinacei hoc loco intelligendi veniunt. Siquidem horum omnium caro (vt copiose admodū differentia 68. Conciliator ex Haly, Auennozoris, Auerrhois & Mesuæ sententia probat) alimentum est inter aues optimi: quia facile in sanguinem vertitur, & parum excrementosa est. Caro autem gallinarum est melior quam gallorum, nisi sint castrati. Nigrarum quoque, & quæ nondum pepererunt, est melior & leuior, vt gallorū qui nondum coierunt. Miram in corpore obtinet cum ipsius temperamenti, tum humorum æquandorum facultatem. Iis maxime conuenit, qui vitam in otio ac quiete degunt, quique leuiori ingenio ac mente sunt. Colorem viuulum comparat, vocem clarificat, genitali semini adiicit, & cerebri substantiam auget. Insculū eorum optima leprosis medicina est. Ad hæc gallorum cum gallinis nondum coeuntium testes deperditas in morbis vires mirifice restituunt: quam ob causam hædiciis & marasmo laborantibus, morborumque diuturnitate macrefactis vtiliter exhibentur. Insuper & semen prolificum suppeditant, & venereas roborant vires. Decrepitorum autem præcipue gallorum caro nitrosa & falsa, cibo inepta, medicamentosa est iure suo maxime: potissimum vero gallorum ruforum, qui ad motum sint alacres, ad coitum ardentes, ad dimicandum fortes, obesorum ac macrorum medii: quoque vetustiores, eo magis sunt medicamentosi. Plura Mesues libro 2. de

me-

medicam. simpl. purgant. dist. 1. capit. 23. Simeon Sethi in Syntagmat. & Auicenna 2. cap. 296.

Secunda, Capo, siue Capus: hoc nomine seminare gallum vocant, quum fuerit castratus, sicuti à M. Varrone libr. 2. capite 9. & Columella lib. 8. cap. 2. de Re rustica traditur. Hic enim in cibis gravior est, utpote remoto Veneris usu pinguior atque salubrioris alimenti redditus. Quare cum voluptate assumitur à ventriculo, ac facilius concoquitur.

Capus.

Tertia, Turtur: huius quoque caro cibis annumeranda est nulla omnino ex parte dammandis, qui neque tenues, neque crassi sunt, sed veluti in *omnibus* omnisq; excessus mediocritate consistunt. De ea Galenus cap. 7. lib. de attenuante diætâ, in hunc scribit modum: Qui non exercetur, mandendâ ei erunt modice non modo gallinæ, sed columbæ etiam, ac turtures, ramet si turtur temperamento est sicco, & potissimum quæ in montibus degit, itaque vesci quis poterit eis innoxie: recens tamen non turtur modo non est mandenda, sed nec perdix, nec alia omnia, quæ carnem habent moderate siccam: sed ubi vnum diem ad minus suspenderit, ita demum mandas licet. Porro palumbes præterquam quod carnem habent columbis & perdicibus & turturibus duriorem, difficilem etiam ad coquendum & excrementitiam habent. Perdices vero ac turtures neque durissimas habent carnes, neque concoctu difficiles, neque prauo succo vitiosas: sed & ipsarum durities, si mortuæ vno die asseruentur, facile vincitur, fiuntq; friabiles omnino atq; inculpatæ. Alimentum enim corpori dant laudabile, sanguinemque minime

Turtur.

L 5 visco-

viscosum generant, & crassi ac tenuis medium. Proinde quibus salubris cibus curæ est, eos, vt arbitror, his vti conuenit. Hæc ille. Plura Galenus in libr. de cibis boni & mali succi, cap. 5. & Rhazes aphor. lib. 3. aphor. 17.

Sturnus.

Quarta, quorundam opinione, Sturnus est, quem $\psi\alpha\pi\sigma$ Græci vocant: auis nigra, albis maculis distincta, magnitudine Merulæ. Eius generi proprium cateruatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus, sicuti ab Aristotele libro 9. cap. 26. de historia animalium, & à Plinio lib. 10. cap. 24. traditur. Galenus lib. 6. cap. 16. de sanitate tuenda, inter perdices, attagenas, merulas & turdos, quæ quidem boni succi esse ab omnibus existimantur, sturnos etiam commemorat: cum tamen à multis illaudabilis esse alimenti iudicentur: quippe qui melancholicum atque vitiosum generant succum, & cicuta, quæ venenum esse ab omnibus statuitur, vescantur, vt est apud Galenum libro 1. cap. 2. & lib. 3. capit. 17. de simpl. med. fac. Huic obiectioni Aloisius Mundella sic occurrendum putat: Nempe Galenum in 6. de sanitate tuenda in calculi renum vitio sturnos tanquam tenuis alimenti approbasse, itemq; palumbes & passerulos qui in turribus nidificant $\pi\upsilon\epsilon\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ Græci vocant. Vel Sturnos non ita fortasse improbi succi esse, præsertim iuuenulos, vt vulgus putat: quædam namq; sunt animalia, quæ adhuc in tenella ætate existentia boni sunt succi, vt vituli & hœdi: si vero annosa fiant, prauæ. Hæc enim, vt ait Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 1. & concoctionis, & boni succi, & nutritionis laude carent. Multo autem magis Galeno crederetur.

dendum est, quam vulgo ita inconsulte aliquam
 generalem proferenti sententiam. Neque etiam
 quod veneno pascantur, ab horum esu abstinend-
 um est. Nonnulla enim animalia sunt, quæ li-
 cet venenis quandoque nutriantur, boni tamen
 sunt succi: quemadmodum de sturnis iam com-
 memoratis constat. His enim cicuta nutrimen-
 tum est, homini medicamentum, imo etiam ve-
 neaum. Siquidem sturnorum natura cicutam in
 substantiam suam vertere potest, quod hominū
 non potest. Sunt tamen quibus Starna hoc loco
 magis arrideat, vt per eam auis accipiat gran-
 diuscula, magnitudine anseris, colore, cinereo,
 cuius caro succi sit laudabilis, præsertim iuuen-
 cula. Atque ita sâne Rhazes libro 3. ad Almanf.
 cap. 10. intellexisse videtur, vbi hanc reliquo a-
 uium generi præferens, in hunc prope modum
 scriptum reliquit: Starnæ caro inter aues leuissi-
 ma atque his qui attenuante victus ratione de-
 lectantur, conuenientissima inuenitur. Vel per
 Starnam auis forma & magnitudine pusilla per-
 dices intelligenda est. Sic Rabbi Moses accepisse
 videtur, ita ad Iudæos inquit: Pari modo nec
 starnæ domino nostro conuenire putandæ sunt:
 quia ventrem constringunt. Sed hanc proprieta-
 tem alii ipsis perdicibus adscribunt. Nam car-
 nes earum, sicuti à Simeone Sethi & Rhaze loco
 paulo ante citato, asseritur, ventrem sistunt.
 Quinetiam Baldachus quidam non contemnendus
 autor starnas mirifice commendans, tabula
 15. de rebus non naturalibus, ita fere scribit:
 Starnæ, phasianorum, ac perdicum naturæ pro-
 pinquæ sunt, & secundum ordinem sese in tem-
 peramento & subtilitate habent. Præstantissimæ
 enim

enim sunt starnæ, mox phasiani, deinde perdices, ut quæ reliquis excellentius desiccant. Docet præterea Ioannes Michael Sauonarola, ab harum trium esu abstinendum esse, tum iis qui quamlibet actionem fortem ac vehemētem ob eunt, tum sanis etiam: ut si quando morbus aliquis inciderit, habeant quod ultra consuetudinem ad edendum inuitet.

Columba.

*Quinta, Columba, avis vulgo nota, quæ cum biliosam admodum habeat carnem, sanguinem moderato crassiorem & calidiorem necessario gignit: atque ob id febres nonnunquam facit. Quare in pastillis potius cum aceto aut omphatio & coriandro præparata, quam assa mandenda est: ita namque exuperantia caliditatis eius ad *suppressionem* commodationemque reducitur. Renes frigiditate dolentes iuuat, semini genitali & sanguini adiicit, sed caput atque oculos lædit. Quincria leporina caro, si frequentius usurpetur, generare ferrur. Non minimum vero reliquis pulli eius volucres tum succi probitate, tum concoctionis facilitate præstant. Involucres enim calidam ac humidam habent carnem, atque excrementitiam, & maxime domesticæ. Ex columbis enim, ut Oribasius tradit libro 4. ad Eustathium, cap. 1. agrestes domesticis præstantiores sunt & omnino agrestia domesticis præcellunt. Electiores quoque pulli sunt per Ver & Autumnum, quam per Æstatem atque Hyemem exclusi fotique. Porro antiquæ & annosæ non solum columbæ, verum & turtures, tum ob caliditatis & siccitatis excessum, tum vero & concoctionis difficultate vitandæ sunt. Plura Simeon Sethi, in Syntag. Rhazes lib. 3. cap. 10. ad Alman.*

Aui-

Auicenna lib. 2. Cano. cap. 132. & Auerrhoes lib. 5. Collect. cap. 32.

Sexto, Quiscula: vulgare nomen à sono fictū: *Quiscula*
Coturnix, Neoterici Qualeā vocant: Latinis (vt Festus ait) dicta est Coturnix, itidem à voce, à qua multis auibus nomina indita sunt, *ὀρνίς* à Græcis appellatur. Caro eius, iuxta Auerrhois sententiā temperata est, ad caliditatem tamen paulo propensior, ac tenuis substantiæ optimiq; succi: quare sanis, ac iis qui conualescunt, alimentum est ad bonam valetudinem accommodatissimum. Verum Psello, Isaaco, atq; aliis quibusdam non aspernandis Medicinæ scriptoribus, Coturnix auis est tum ad concoctionem, tum ad succi bonitatem inhabilis, vt quæ & Veratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur. Vnde Auicenna 2. Canon. capite 153. ab eius vsu suadet abstinendum, quippe quæ tetanum & spasnum inducat. Vbi notandum tamen Auicennam non ob id solum coturnicis cibum improbare, quod elloboro nutriatur, sed etiam quod talis facultas, spasnum ac tetanum generandi, illius insit substantiæ. Hac ratione igitur Galli coturnices cum molli ac pingui caseo pastillatas edere consueuerūt. Potest etiam per coturnicem intelligi alia quædam auis, perdice aliquātulum maior, genis, rostro & pedibus rubenti colore, reliqua vero penarum facie ad leucophæum vergente, quæ Italicorum vulgo Coturnix appellatur: estq; de Alpinarum volucrum genere, & in syluestribus & frigidis locis montibusque versatur & degit, neque ab Italicis regionibus vnquam recedit. Cuius animum speciei apud veteres fuerit, nondum satis compertum habetur: sed ex gustu, & odoratu

ratu, & loci natura in quo continue commoratur, & ex iis quibus pascitur (nam illa grati admodum sunt odoris) boni & laudabilis esse alimenti iudicanda est, & propterea in cibis merito expetenda. Quo sane modo Rhazes etiam lib. 3. cap. 10. ad Almanf. coturnicem accepisse videtur, cum ei secundum post starnam bonitatis locum tribuit. De utraq; coturnice cum plurima, tum cognitu pulcherrima habet Aloisius Mundella epist. 6.

Phasianus.

Septima, Phasianus: quem à Phaside amne apud Colchos, vbi primum cognitus est, ita nuncuparunt. Hac est decantata omnium libris auis, quam primam fere in mensis esse iudicant, propter carnis bonitatem, à qua Medicina professorès veluti à scopo, de temperamentis ciborum iudicia auspicantur: succi enim probitate & iucunditate longe ceteris antecellit, neque solum ad victus salubris rationem, verum ad robur quoque conciliandum accommodatissima est. Caro enim iuuenuli ac pinguis conualescentibus & morborum diuturnitate macrefactis optimus cibus est. Sed ob nimium atque immodicum precium Principum duntaxat atque magnatum mensis dicata est. Meminit Phasiani Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 18. sic inquit: Caro Phasianorum, quod ad concoctionem & nutrimentum attinet, gallinis est similis, voluptate tamen in edendo superat: quin & sicciore constat temperamento, ut qui in sicciore degat aer, & magis exerceatur. Lege plura de hoc apud Simeonem Sethi, & Rhazem aphor. lib. 3. aph. 13.

Merula.

Octava, Merula: quæ quidem avis est nigro pennis.

pennarum colore. rostro rutilo, & sturni magnitudine, *Κότυφος* à Græcis dicitur. Quanquam vero hæc à Galeno, Oribasio atque Ægineta inter optimi succi alimenta connumeratur, carnem tamen, quam perdicis & attagenis, duriorē obtinet. Quare & ipsa iuuenula ac pinguis mandanda est. Turdi quoque & reliqua id genus auicula montanæ omnes in hanc classē referendæ sunt.

Nona, ὀρνυγμήτης: ea avis est turturis magnitudine, pennarum calore nequicquam à coturnice differens: rostrum longius est & acutius, crura pedesque satis etiam pro ratione corporis longos obtinet, quinetiam frugiuora est & aduena antequam coturnices haud vsquam audias, neque coturnices te amplius visurum speres, vbi hæc audire desit. Vox mirifica est coaxantium ranarum clamori non absimilis, nisi quod subtilior multo & acutior est. Caro eius optimum gignit succum, vbi per diem suspenderit. Gilbertus Longolius in eruditissimo suo de Avibus Dialogo eandem esse putat cum *κυχράμω, ὀρνυγμήτης* autem Græcis dicta est, quasi coturnicum matrix, quod coturnicibus per maria terrasq; aduolantibus dux & rex itineris esse soleat, ab *ὄρνις*, id est, coturnix, & *μήτης*, id est, matrix. Plura Aristoteles libro 8. capite 12. de historia animal. Plinius libro 10. capite 23. natural. histor. Solinus capite 18. & Athenæus lib. 9. deipnosophist.

Decima, Perdix: huius quoque caro medii fere temperamēti est, & concoctu facilis, probumque succum gignit, præsertim si non illico post occi-

*Ortygonia-
tra.*

Perdix.

occi-

occisionem, sed vnum ad minus diem suspensum
comedatur. Sic enim quod durum in se continet,
abiicit, & friabilis redditur, quemadmodum
ex Galeno paulo ante ostensum est. Sanguinem
copiosum ac tenuem generat, adeoque crassiorem,
si forte in corpore inuenerit, extenuat: idque alia
potissimum præstant: quæ ut in reliquo auium
genere, ita in hoc quoque facilius concoquantur.
Et vno verbo optimæ quidem alia sunt auium
iuuenum saginatarum, pessimæ vero macilentarum
& antiquarum. Alimentum autem perdicum
optimum est iis qui se non exercent, & qui
vitam degunt otiosam, quique imbecilliores &
inualidi sunt, tum etiam attenuante victus ratione
assuetis, & hydropicis, quiq; humido sunt
ventriculo: vitiosos enim & corruptos ipsius humores
consumit atque abstergit: memoriam assidue
mansa corroborat, impinguat, semen augeat,
& ventrem stimulat, sed eundem cohibet: unde
accommodatissimum diarrhoea laborantibus fit
edulium, si assa cum aceto ingeratur. Medulla
cum vino præsumpta ictericos sanat. Iecur comitiali
morbo correptis auxilio est. Fel quoque suffusionibus
oculorum à principio mirifice prodest: facit & ad ipsorum
hebetudinem. Si tempora singulis mensibus eodem felle
perungantur, memoriæ confert. Plura Galenus lib. 3. cap.
18. de alim. facult. & lib. 8. cap. 2. meth. medend.
& Simeon Sethi in Syntag.

Frigellus.

Undecima, Frigellus: Ea ex turdorum genere
auis est, cuius Aristoteles libro 9. capite 20. de historia
anima. tres constituit species. Vna visciuosa,
quæ nisi visco & resina non vescitur, & magnitudine
paulo minor quam pica est: altera pilaxis,

laris, quæ sonū edit acutū, & magnitudine me-
rula est: tertia, quam iliacam vocāt nonnulli, mi-
nima inter has, minusque maculis distincta, de
qua sane intelligenda sunt, quæ de frigello hoc
loco dicuntur. Hæc vtrinque iuxta oculos, & in pe-
ctore & in ipso alæ flexu, intus & foris maculas
habet latiusculas, rubras. Primum genus nō nisi
hyeme apud nos cernitur, aut si videatur, rarum
est. Secundum per totum annum apparet, macu-
loso valde pectore, & cantus sui gratia à multis
in caueis alitur. Tertium per æstatem apud nos
nusquam videtur, sed vindemiæ tempore atque
instante hyeme primum cernitur, adeoque ob id
frigellus, nempe quod aduentu suo frigus insta-
re prænunciet, nominatur. In vineis potissimum
reperitur, ac dulcium vuarū esu sapius inebria-
tur, velociter volat: & optimi est succi, præsertim
circa festum Omnium sanctorum. Lege Guliel-
mum Turnerum in libello de Auibus.

Duodecima, Otis: quæ & ipsa in cibis gratissi- *Oti.*
ma atque optimi succi est, nempe ex syluestrium
gallarum genere, Perdicum similis: sed obesi-
tate corporisque pondere parum se alis attollit:
quapropter canibus se obnoxiam quodammo-
do cognoscens, ad eorū latratum extemplo pro-
ripit sese latitans inter frutices. Lege Ælianum
& Oppianum. Gilbertus Lon. eam esse adserit,
quam bonosam vulgo nuncupant: de qua Ga-
lenus lib. 3. de alim. facult. cap. 19. & Athæneus
lib. 9. dīpnofo. Sunt tamen quibus orex hoc lo-
co mapis placeat, vt gallina phasiani per eam ac-
cipiatur. Alij vero gallinam aquaticam interpre-
tantur. Siue igitur gallina sit aquatica, siue pha-
siani, caro eius bonum gignit succum.

M

Deci-

Tremulus.

Decimatertia, Tremulus: quæ quidem avis est fusco pennarum colore, magnitudine quàm gallina minor, velocissimi volatus, alte vociferans ac clamosa in cuius capite crista plumea, ex earum aviũ genere, quas *τειστρονυχίδες* Græci vocant: caudam enim, cum pedibus incedit, assidue quatit, & ob id tremulus vocatur. Semper fere iuxta maria versatur: ne quis parvam illam auculam longæ caudæ, quæ codatremula vulgò sine motacilla dicitur, per tremulum, hoc loco intelligendum putet. Huc etiam referri posset (si non eadem est) avis quædam cornice minor, plumis fere viridibus & nigris per totum dorsum, caput & collum: ventre albo, longæ & semper erectæ in capite cristæ plumeæ, alis obrustioribus & inter volandum magnũ strepitum edentibus, vnde & vannellus à barbaris dicitur, clamosa admodũ & querula: quæ aquis vermium gratia, quibus solis victitat, appropinquat, sed ipsas non ingreditur, in planis & locis circa confitis plurimum degit.

Amarellus.

Decimaquarta, Amarellus avis aquatica, forma perinde ac anas, sed minor, ab Aristotele libro 8. cap. 3. de histor. animal. *βόρρα* appellatur. Illud porro nosse in vniuersum, expedit, quod præstantius alimentũ ab iis sumatur avibus quæ volatu magis nituntur, celeriusque volant. Et quemadmodum prædictarum aviũ caro concoctu facilis & ad bonam valetudinem accommodatissima, sic è diverso quarundam excrementitia est ac mali succi, multoq; ad coquendum difficilior, atq; inæqualis temperamentis: eiusmodi in primis existit pavonum, anserum, gruũ, ardearum, & quotquot oblongum habent

bent collum ac rostrum : inq; paludibus nutriuntur. Huc , quod ad succi prauitatem attinet, passeret etiam referendi sunt, qui in turribus nidificant, pyrgitæ appellati: nam & calidissimi sunt , & longius à temperamento recedunt , ac durius alimentum dant, Veneremq; impensius stimulant. Circa electionem vero alimēti quod ab auium genere sumitur, sciendum est, iuxta diuersas præstantioris alimenti proprietates (si eius quod nutritur sanitatem vel robur spectes) carnes varie laudari. Sic Galenus ad facilem concoctionem & subtilitatem respiciens, bonitatis palmam perdicibus attribuit. Rhazes & Isaacus ob leuitatem & subtilitatem starnam prætulerunt. Idem quoq; Isaacus diuersa ductus ratione diuersarum auium carnes laudauit. Auicenna turturis carnem, quod mentis aciem atq; intellectum roborēt, mirifice commendat. Auium porro omnium volucrum genus paucissimum præstat alimentum , si ad genus gressiliū conferatur potissimum si ad suillam, quæ non aliud inuenias , quod copiosioris sit nutrimenti : volucrum tamen caro ad coquendum est facilior: quare ijs qui neglecto corporis exercitio, consilijs potissimum & studijs ac contemplationi vacant, conuenientissima est, præcipue perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinacii & gallinæ, quemadmodum libro 3. de aliment. facult. cap. 18. Galenus testatur. Sanguinem enim procreat clarum atq; mundum , & spirituum generationi ac mentis exercitijs & intellectu aptissimum. Siccior namq; alimentum, quale diatarum auium est, studio contemplationiq; intentis conuenit. Siccitas enim prudentiæ familiaris

liaris est, sicuti luculenter & perspicue docuit Galenus in libro, cui titulus, *Quod animi mores corporis temperaturam sequantur*, cap. 5. Lege plura apud eundem lib. 8. cap. 2. method. medendi, & in libro de attenuante diæta, capite 6. De Attagene pulcherrima quædam & scitu dignissima Gilbertus Longolius in Dialogo de Auiibus prodidit.

DE PISCIBVS.

CAPVT XXX.

*Si pisces molles sunt, magno corpore tolles:
Si pisces duri, parui sunt plus valituri.*

Hic duæ traduntur laudabilium piscium notæ. Pisces enim, aut dura carne suapte natura sunt, aut molli. Ex his igitur qui molles sunt, vetuli iunioribus præstant. Carnis namque mollities pro modo humiditatis respondet, quæ crudior in nouello pisce, in vetulo vero cōcoctior existit. Quare nouelli pisces lento ac pituitoso succo magis quam vetuli abundant. Atque hac cer. ratione nonnulli anguillam etiam vetulam iuniori præferunt. Ex ijs vero qui dura carne præditi sunt, iuniores longe præstantiores & concocti faciliores habentur: cuiusmodi porro lucij cum primis sunt & perca. Carnis enim durities concoctioni resistit. Quæ sane sententia ex 2. Cano. capite 553. Auicennæ desumpta est, ubi sic ferme scriptum reliquit: Ex piscibus dura carne præditis eligendi sunt minores, ex molli vero maiores ad terminum aliquem. Plura Galenus libro 3. de alim. facult. cap. 29. & 30.

*Lucius & perca, & saxatilis, albica, tencha,
Gornus, plagitia, & cum carpa galbio, truta.*

Hic

Hic decem recensentur pisces, quorum alimentum hominum corporibus saluberrimum esse puratur.

Primus, Lucius est, piscis vulgo notus, qui quod non modo in alterius, sed suæ etiam speciei pisces grassetur, tyranni appellationem vulgato versiculo sortitus est: *Lucius*,

Lucius est piscis, rex atq; tyrannus aquarum.

Natatu velox ac duræ carnis est, sed omnium.

Medicorū iudicio *ὀπριλός*, atq; optimi succi- *Perca*,

Secundus, Perca: qui branchijs subruffus est,

d orso spinis armatus, vnde *ἀγκυροσέφῃ εἶναι καὶ ποικιλόχροα* ex Aristot. Athenæus scribit, lib *δε- πνστήφ.*

.7. Duræ quoque carnis est, & vulgo cognitus. Porro alimentum quod ex eo sumitur, non modo ad coquendum est facile, sed gustui etiam gratum, atque hominum corporibus saluberrimum, vt quod sanguinem medium consistentia generet, supra cap. 9. Vnde maximo in precio hic piscis semper est habitus, Aufonius in Mosella sic de eo canit:

Nec te delicias mensarum Perca silebo,

Amnigenos inter pisces dignante marinis.

Quantū certe *τὸ πῆγμα* antiquissimis etiam Græcorum vñtatum sit, reperiuntur tamen quibus per *ἀντιφραστὴν* quod nulli piscium parcat, à parcendo sic dictus esse videatur: vt qui iratus alios pisces pinnis suis quas supra dorsum habet vulneret. Qua ratione à Lucio quoque immunis est: imo, vt Albertus refert, naturalis quædam lucio cū perca amicitia est. Læsus enim Lucius non tam facile à quouis alio piscium sanatur, quam à perca.

M 3

Solum

Solum igitur liquidis parcam laceratus in undis
Vestigat, lustrans, solum hunc medicamina pascit.

Qui sic inuentus vulnera eius tangendo lenit
 atque sanat.

Saxatilis.

Tertius, Saxatilis: quo quidem nomine piscis
 à nonnullis hoc loco accipitur ex eorum nume-
 ro, qui parui perpetuo manent: cuius alimen-
 tum (licet squamis careat) ad voluptatem, co-
 ctionem simul ac distributionē & succi bonita-
 tem præstantissimum est. Multos tamen inne-
 nias quibus Saxaulus potius, siue Saxaulis hic

Saxaulus.

legendum esse videatur, vñ hoc nomine ex pla-
 norum piscium genere eum intelligamus, qui
 βὲν λωπὸς καὶ βὲν λωσος à Græcis dictus, hodie
 γλωπὰ, nuncupatur: à Varrone & Plauto lin-
 gulaca, à linguæ figura, quæ Græcis est γλωπὰ,
 cui βὲ particula addita est, vt magnitudinem po-
 tius quam bubulæ linguæ figurā significet: à Fl-
 nio Solea, itemq; ab Ouidio in Halieutico:

Fulgentes Solea candore, & concolor illis

Passer.

A figura Soleæ quæ solo pedis subijcitur. Hic
 vero inter marinos pisces alimēti est haudqua-
 quam contemnendi. Galenus lib. 3. de aliment.
 facult. capite 29. similes quodammodo inter se
 esse Passerem & Soleam scribit, non tamen om-
 nino eiusdem esse speciei: Soleam enim mollio-
 rem esse, ciboq; suauiore, ac in totum Passere
 præstantiorem. Suauitate quidem, alimenti co-
 pia, succi bonitate solea præstantior est: at carne
 durior, solidiorq; esse experiētia sensusq; con-
 nuncunt. Plura Gulielmus Rondelerius lib. 11. ca.
 11. de piscibus marinis.

Quat.

Quartus, Albica, qui & ipse marinus reponendus in numerum sale conditorum, & in fumo deinde vel in aëre exsiccatorem, qui deinde baculo ante coctarum contunduntur. Albica autem ex eo dictus videtur, quod molli humida atq; candida admodum sit carne, Italis Mollo à carnis mollitie, Gallis *merlos*. Afellus est veterū, vel ei omnino cognatus ex Gesneri sententia, & pro bono gratoq; cibo habetur.

Quintus, Tinca, vel tencha: piscis aquæ dulcis notus pelle lubrica, muccosa, ad nigredinē tendente, ac carne dura: vnde ab his tribus, nempe lucio, perca & tinca post coctionem pellis auferri solet. Aufon. in Mosell. vulgi solatium vocat, quod pauperibus tantum apponatur. Excrementitius est, & totus lutosus.

Sextus, Gornus, gornatus, siue gurnadus: piscis marinus albus: atq; minimus, medij digiti longitudinem non excedens, vna cum capite ac spinis manditur.

Septimus, Plagitia: piscis marinus planorum generi subijciendus, rhombo figura similis, sed contractior, lingulaca latior. Hic piscis supina parte albicat, prona fuscus est & terrei coloris, instar passerum auium, vnde à Latinis passeretiam dicitur, à Græcis *ψηττα* Gulielmus Rondeletius lib. II. cap. 7.

Octauus, Carpa, siue Carpio: Cyprinus quorundam opinione: piscis fluuiatilis notus, squamosus. Huius caro excrementitia est ac muccosa, quare à magnatibus in vino decoquitur. Ita namque multo quam ante præstantior euadit: quicquid enim muccosum aut virosum gustu refert, id totum deponit.

M 4 Nonus

Albica.

Tenchæ.

Tinca.

Gornus.

Plagitia.

Carpa.

Notus, Galbio: piscis marinus notus, cartilagineus, corpore tenui & in amplissimas alas expanso, raia Latine dicitur, & à quibusdam rochetus, siue rochus, à Grecis βα' τ' & βα' π' à rubi, quem βα' π' vocant, similitudine. Quem admodum enim spinosus est aculeatusq; rubus, ita raia omnis aculeis aspera non quidem toto corpore, sunt enim λειόε'ται, id est, laeves raia, quibus nulli sunt in corpore aculei: sed siue laeves sint raia, siue aspera, omnes vicos aculeos in cauda gestant, sicuti in rubo, cynosbato & rosis cernuntur. Piscis est dura carnis, cōcoctu difficilis, sed alimenti firmi & sani. Vide Gulielmū Rondeletium libro 12. cap. 3. Nonnulli Galbionem referunt in baculo contundi solitorum piscium classē, vt eum hoc nomine intelligamus, qui & ipse dura carnis est ac sanus. Alij textus habent Gobio, de quo Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 28. Gobio inquit, littoralis est piscis ex eorum numero qui parui perpetuo manent, suauissimus ac cōcoctu facilimus, simulq; ad distributionem & succi bonitatem optime comparatus, Gallice *Gouion*.

Truta

Decimus, Truta: Hic omnium qui in dulcibus aquis generantur piscium 'aquali cunctarū gentium iudicio lōge nobilissimus habetur. Varius admodum est, purpureis guttis siue maculis totum dorsum speciose pingentibus, carne interiori rubra, quemadmodum in salmone etiam conspicitur, vt proculdubio is piscis sit, qui Ausonio in Mosella Salar vocatur, cum dicit:

Purpureūq; Salar stellatus tergora guttis.

Celebratur apud homines, tanquam voluptate cibos reliquos superet: Carnem habet valde fria-

friabilem, vt in qua nihil neq; lentoris neq; pinguedinis infit: quo fit vt alimentum quod ex eo sumitur, hominum etiam corporibus saluberrimum esse censeatur. Huc quod ad succi bonitatem attinet, aschia etiā & aurata referendi sunt. Porro Truta Gallicum est: nam vulgo *Truite* vocant. Verum hactenus singulatim de piscibus: nunc generatim etiam atq; vniuerse nonnihil de præstantia ipsorum dicemus.

Sciendum igitur imprimis, alimentum quod *Piscium* ex piscibus prouenit, quemadmodum id ipsum *electio.* libro 3. capite. 25. de aliment. facult. Galenus attestatur, sanguinē gignere consistentia tenuiorem, quā quod ex pedestribus animalibus sumitur, adeo vt non affluenter nutriat, & celerius discutiatur: magis tamen excrementitium est. Phlegmatici enim, id est, frigidioris humidiorisq; temperamenti sunt pisces. Ob eandem tamen causam quidam ipsos concoctu difficiles esse ac tardi transitus censuerunt: quippe ratione frigiditatis lenti etiam sunt, atq; diutius ob id ventriculo immorantur, & concoctioni repugnant: quo fit vt sæpius corrumpantur, & putrescendo litim generent. Carnium itaq; laudabilium alimentum hoc nomine, quam piscium salubrius est.

Secundo vero hoc etiam sciendum: nempe pelagicos, hoc est, marinos (modo cetera bonæ naturæ consentiant) in victus salubris ratione, quam qui in aquis dulcibus nati sunt, esse meliores. Alimentum enim quod præstant, minus excrementitium est, & carniū naturæ propinquius. At vero cum pelagici (ceteris paribus) quam fluuiatiles sint carne duriore, consentaneum est

M s col.

eosdem difficilius etiam concoqui & resolui, ac magis nutrire, sanguinemq; gignere puriorem. Agris tamen ob concoctricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accommodatiores sunt.

Tertio sciendum, ex piscibus tam marinis, quam fluuiatilibus eligendos esse, qui carne sint minimum mucosa aut lenta, sed alba, suauis, subtili, friabili, odorata, quæ tarde putrescat: & qui non degunt in paludibus lacubusque, atq; id genus locis limosis ac fordidis, nec in aquis limosas herbas & mali succi radices habentibus. Pessimam enim habent carnem qui in eiusmodi locis degunt.

Eligendi vero non admodum iuuenes, neq; prægrandes, neq; pinguedine multa respersi, sed ut in suo genere carnosissimi, & celerrimi cursus.

Ex marinis præstantiores habentur, qui in fluminibus longius à mari distantibus capiuntur, vtrique si cetera laudabilium piscium nota non abfuerint. Eisdem quoq; notis consentientibus, quanto spinis adnatis ac squamis horridiores fuerint, tanto præstantiores etiam esse par est. Spinarum enim & squamarum multitudo substantiæ puritatem arguit. Præterea optimi sunt ex pelagicis, qui viuunt in mari puro ac profundiore, ventorumque procellis magis agitato, & quod fluuios multos & magnos excipit. Quare in mari Pontico & Balthico nutriti ipsi præstant, qui in Mortuo siue Meridionali capiuntur.

Eorum autem qui in fluuijs gignuntur, salubriores sunt qui in ipsis gignuntur, in quibus aqua rapide fluit, ac copiosa est. Ex quibus iam dictis liquido constat, qui piscium probi malive censeri debeant.

Ceta

Cetacci enim ac bestiales, cuiusmodi porcus & canis marinus, delphinus, & morhua potissimum habentur, cum laudabilium piscium notis, nimirum albedine, subtilitate, ac friabilitate careant, in cibo sunt prorsus iniucundi, & ad coquendum difficiles, exiguumq; boni quidem alimenti, excrementi autem plurimū reddunt, & praesertim recentes. Quare mirum non est, si prauum succum in eorum corporibus qui quotidie illis vescuntur, cōgerant. Attamen eos si quando meliorum nō suppetente copia, edere cogamur, magnopere cauendum, ne ilico à captu ingerantur, sed seruandi sunt per dies aliquot, dum caro eorum mollescat adeoq; citra substantiæ corruptionem tenerescat. Id quod fieri solet, vbi leuiter sale conspersi fuerint: quomodo sapidiores etiam ac multo quam ante praestantiores euadere, libro 3. de aliment. facult. cap. 24. & 40. Galenus autor est. Quicquid enim mucosum aut virosū gustu referunt, id totum deponunt.

Ex piscibus marinis Raia & Gornus in laudabilium classe censentur: carnem enim habent consistentia purissimam. Deinde vero Passer & Solea, quorum tamen caro lentior est, minusq; tum alba, tum friabilis, & crassior, sapore etiam atque odore minus commendabilis. Merlango tamen, siue merlanò, quem à *Philu* Græci vocant, secundus forte à raia deberetur locus; minore enim participat crassitie ac lentore, quam passer & solea, & substantia vtcunque friabilis est: sed si odorem, saporem, colorem, substantiæ puritatem & mollitiem spectes, bonitate nonnihil è gorno ac raia deficere vide-

videbitur. Idem de harengo iudicium est. Morhua iuuenis bonitate p̄dictis satis propinquat, sed si diligentius ad p̄scriptas laudabilium piscium notas exigatur, crassior multo atq; lentior inuenietur. Salmones autem, rhombi, (vulgo Gallorum turbori) scombri, vulgo maquerelli siue macrelli, longe à reliquis bonitate deficiunt: sunt enim multo crassiores, magisq; lenti, & concoctu difficiliore, neq; competunt nisi vehementiore exercitio fatigatis, robustis ac iuuenibus, idq; magis etiam si quid falsedinis ipsis commisceatur, quo lentor, crassities, & frigiditas eorum remittantur ac corrigantur.

Ex piscibus autem aqua dulcis, Lucius & Perca mediocres laudatissimi sunt, p̄sertim si p̄ter dictas bonitatis notas pinguedinis non omnino expertes fuerint. Secundum post illos locum obtinet Vendosia: carnem tamen habet nō perinde albam, subtilem, & friabilem, sapiusq; in stagnis, quam fluuijs reperitur.

Illud porro summatim nosse etiam expedit, quod pisces fluuiatiles, modo cetera consentiant, tum ad bonos humores gignendos, tum etiam ad gustus ipsius voluptatem ceteris multo sint p̄stantiores, si in aqua profunda, petrosa aut aspera ad Boream spectante, ac rapide fluente degant: p̄sertim si vrbis alicuius amplissimæ, latrinarum, balnearū, culinarumq; loturæ & purgamenta in illam non defluant, neque vestes & alia eiusdem generis in ea abluantur. Multo vero magis, si p̄terea & herbarum ac bonarum radicum copia abundet. Cancris vero tam marini quam fluuiatiles, sicuti lib. 3. de aliment. facult. cap. 33. à Galeno traditur, dura in

in totum carne constant, ideoq; & ad coquendum sunt difficiles, & firmi alimenti, ægre tamē in ventriculo corrumpuntur.

In piscibus quoque id communiter memoria tenere oportet, quod recentes valde nutrant & humectent, mammas lacte repleant, semen prolificum suppeditent, adeoq; venerem excitent, & biliosis corporibus sint accommodatissimi. Cæterum astinendum ab ipsorum esu post quālibet actionem fortem ac vehementē: qui nanque id temporis ingeruntur, eos & male concoqui, & dum in iecur ac venas distribuuntur, succum generare crudum, qui non facile in probum sanguinem mutetur, a ratione alienum nō est. Præterea vero cum hæc ipsorum etiam natura sit, vt tardius pertranseant, cura non minima adhibenda est, ne in ventriculum incidant debilem aut prauis succis vitiatum: quippe qui tum non belle concoquantur, & facilius fere vna cū alijs in ventriculo existentibus corrumpantur. Neq; item vna cū carnibus, aut lacticijs, neque summo post alios cibos loco, si quid Auicennæ credimus edendi sunt.

Postremo vero hoc etiam sciendum, quod crassioris succi pisces infra mediocritatem salitū recentibus sint præferendi. Verum recens saliti, Galeno libro 3. de aliment. facultat. capite vigesimoquarto, teste, iam diu salitis sunt meliores: Pisces etiam laudabiles exiguo sale conspersi atq; moderate sumpti, appetentiam, si quis eis delectetur, reuocant, & roborant.

DE

Vocibus anguilla prava sunt, si comedantur.
Qui physice non ignorant hac testificantur.
Caseus, anguilla, nimis obsunt si comedantur.

Nec tu sepe bibas, & rebibendo bibas.

Anguilla.

Anguillam vocibus nocere hoc in loco traditur, idq; rationibus tum medicis, tum philosophicis comprobatur. Limosus enim piscis est, crassusq; & lenti succi, obstructions facit, longiusq; à memoratis paulo ante probi piscis indicijs recedit: quod Galenus etiam in libro de cibis boni & mali succi, cap. 15. in hunc modum scribens attestatur. Anguilla nunquam boni succi sunt, tametsi puro in humore versentur, nedum in eo qui urbium fordes & purgamenta in se recipit. Idem fere & in lib. de attenuante diata, capit. 6. confirmare videtur: Anguilla, inquit, & mollium pars maxima, tametsi carnem habent mollem, quod tamen succo lento & pituitoso abundant, ijs qui salubri victus ratione uti volunt, plurimum est noxia. Pari modo de mustelis quoque, quæ vulgato iam nomine lampetræ dicuntur, sentiendum est. Nam & ipsæ nihilo secius quam anguilla plurimum crassi succi gignant: tametsi parvula lampetræ non perinde mala & periculosa sint. Minore enim, ut sensus ipse iudex est, crassitie & lentore participant. Quo fit ut hi pisces, licet non ingratum ori saporem offerant (quod salua tamen eorum reuerentia dictum velim), qui in eorum usu diu perseuerant) admodum sint periculosi. Siquidem generatio

ratio eorum in aquis serpentum generationi in terris respondet, non sine veneni suspitione. Vnde etiā M. Varroni lib. 4. de lingua latina nomen habent, quod anguibus adsimilentur. Atq; hac certe ratione capita & cauda, ac similiter interior spina, vt quæ venenū in se contineant, nullo modo edenda sunt. Conueniens autē erit ob fucci crassitiem ac lentorē vt in optimo vino immersa necentur, atq; cū iusculo deinde optimarum specierum, sicuti ab Apitiana scholæ sectatoribus solent, præparentur: ac primo quidem duabus ebullitionib. in vino & aqua præbulliāt illisq; reiectis tandē ad perfectionē coquantur. Vel gelu inde in patina fiat, vel pastillatura, vel assatura, idq; cum fassamento cōpetenti: in hyeme quidem cum fassamento viridi, fortibus speciebus, & vino: in æstate vero cum debilib. speciebus, omphacio & aceto. Cōmodius tamen ab eiusmodi pisciū esu abstinetur. Stomacho enim & renibus sunt inimici: sed præcipuum sentiunt nocumentū ex corū obsoniis qui arenulas mingere consueuerunt, quoniā illæ anguillari glutino in calculos cogi & adstringi videantur. Podagra quoq; laborantibus manifeste officiunt, nec ullis morbis medentur, sic vt inique natura fecisse videatur, quæ tam suauem refutandis expuendisq; piscibus indiderit saporem. Medici omni ex loco omniq; tempore, & præsertim circa solstitium anguillas detestantur.

Sequitur deinde, caseum atq; anguillas plurimum nocere, si comedātur: quod sane de ijs quæ magna mole ingeruntur, intelligendū est. Causæ quidem de caseo supra cap. 7. de anguillis vero in præsentī capite habentur.

*Anguilla
colitis.*

*Anguilla
esui calcu-
sis noxia.*

Postre-

Postremo loco hoc etiam adseritur, nempe prauitatem eorum vberiore ac frequentiore vini potu corrigi atq; emendari: quod minime tamen de vino subtili ac penetrante, neq; item de eo quod in potus delatiui vicem substituitur intelligendū est. Tale namq; cum cibus mali succi bibendū non est, quemadmodū 3. 1. doct. 2. ca. 8. Auicenna sic ferme scribens diligenter admodū monuit. Neq; vero cum cibus prauī succi, nec antequam illi conficiantur, neq; ab eorundem concoctione vinū protinus bibidendū est: quippe q̄ mali chymi cibos in omnia statim corporis exteriora membra, quo fortasse citra vinis adminiculum minime penetrassent, non sine sanitatis dispendio secum trahat. Intelligendum igitur de vino forti, non admodum penetrante, quod sapius atq; modice commodæ ciborū permistionis gratia sumitur. Hoc enim prauitatem eorum corrigit, cōcoctōriam facultatem roborat, frigidōsq; & phlegmaticos humores concoquendo benignos reddit: quo fit vt ad cāsei atq; anguillarum, quæ ægre admodum conficiuntur, concoctionem non parum proficiat.

Cæterum neque illud silentio hoc loco inuolandum, nempe vinum non in anguillarum modo, sed quorumlibet etiam piscium esu exhibendum: quippe frigidiōris humidiorisq; temperamenti sunt omnes, adeoq; difficilīus ob id ipsum conficiuntur, tardiusq; transeunt: vino igitur sapius ac modice sumpto facile emendatur, adq; *supperet* perducuntur. Hinc non temere hactenus hoc vsurpatum est: Ex piscibus viuos quidem aqua foueri, mortuos vero vino condiri oportere.

DE

DE CIBI POTVSQVE IN

prandio atque cœna permissione,
siue alteratione.

CAPVT XXXII.

In prandendum sit sæpe parumq; bibendum,
Si sumas ouum, molle sit atq; nouum.

Hic duo traduntur præcepta.

Primum, de cibi potusq; in prandio atq; cœna permissione siue alteratione. Inter prandendum nanque cœnandumue inuicem modò edendum, modo bibendum est, ac ne id quidem large & copiose, sed sæpe potius & parce. Neque enim iumenta nobis in hoc imitanda sunt, quæ tum demum bibunt cum cibo exaturata fuerint: sed potio subinde interponenda est, quoniã cibis permissione potionis mollior redditus per membra nutritioni deseruiencia facilius peruehitur.

Atq; hic notandũ, triplicem à Medicis constitui potum: ac primum quidem permixtium vocari, quod vna nimirum cum cibis ingeratur: alterum delatium, quod concoctione in ventre iam confecta & absoluta, in hepate vero inchoata, vt cibi penetrationem adiuuet, exhibeatur: tertium vero sitis sedatium, quo in explenda siti utimur. Quæ igitur de potu hoc loco traduntur, ea de permixtuo accipienda sunt. Hic enim interponi sæpius ac permisceri cibis debet, neq; ad finem prandij vel cœnæ, siue dum sitis vrgeat (saluo tamen aliorum iudicio) differendus est. Imo vero crebrius etiam ab illis assumi debet, qui cibis actu vel potentia siccioribus vrescuntur, quiq; vehementius sese atq; immo-

N dera-

Potus triplex.

Permixtium.

deratius exercendo siccum panem vorant, non tamen copiose, ne concoctio impediatur. Simile enim quiddam succederet, quale aquam in lebetem feruentem sæpius large & copiose infundentibus solet: quippe caloris vis in coquendo hebetaretur.

Sedatiuus.

Sitis autem sedatiuus potus circa prandij vel cœnæ finem natura congruere magis videtur: tunc enim ob calidi sicciq; cibi æstuationem vera sitis vrget. Namque verisimile non est eodem ac breui temporis momento infestari naturam esurie sitiq; simul, eo quod hæc irritetur à calore, illa stimuletur à frigore interno. Estq; hic potus augendus, vel minuendus, prout ipsa sitis expostulat.

Delatiuus.

Atque delatiuus prima coctione iam peracta, atq; etiam paulo ante quam aliud quippiam edatur, propinandus est: præsertim cum prius ingestus cibus consistentia fuerit crassior: neque differendus est, dum sitis oboariatur. Ventriculum enim ad reliquū suscipiendum cibum reddit expeditiorem, ac eorum etiam quæ in ventriculo continentur distributionem ad hepar plurimum iuuat. Non tamen immoderatus eo abutendum est, vt mature concoqui possit. Si quidem incoctus ad hepar non transit. Quod verum utiq; erit, si in delatiui locum non substituaturs aqua. In illa enim necesse non est vt cōcoctio expectetur, priusquam ad hepar transeat. Rationabiliter vero in potu delatiuo, ceu etiam in permixtuo, non aqua, sed vinum propinati debet, aut aliud quidpiam, quod vino sit *αιολογον*, veluti ceruisia, *μυλινεσθον*, aut ex cerasis vel malis, aut simili quopiam fructus gener-

nere confecta potiones : quibus tamen omnibus vinum est præferendum. Facilem enim efficit alimenti in omnia membra distributionem: vnde nõ inepte ὅχιμα τῆς θεοφύς ab Hippocrate nuncupatur, vt copiose admodum supra capite 15. & 27. ostendimus.

Sed quia de commoda cibi potusq; permissione satis iam diximus, illud minime omitendum est, quod nonnullis vt rectum placere video, nempe vt iuxta crassiores, sicciorem & frigidiores cibum de vtroq; potu tam delatiuo, quam permixtuo largius assumamus: & vt rursus circa calidiores, subtiliores atq; humidiores, parcius. Et iterum vt vinum subtile valensq; cum cibo natura crasso, duro ac frigido bibamus: & è diuerso calidioribus concoctionib; magis parentibus cibis vinum debilius adiungamus. Quæ ratio si stabit, valentiore vino iuxta carnem vtemur bubulam, quam pullorum gallinaceorum: itemq; iuxta pisces, quam carnes animalium terrestrium.

Secundum præceptum de ouis erat, nempe vt recentia ac mollia ingera: musculus ratio redita est supra, cap. 8.

D E P I S I S.
C A P V T XXXIII.

Pisum laudandum nunc sumpsimus ac reprobandum.

*Est inflatum cum pellibus, atq; nocuum,
Pellibus ablatis, sunt bona pisa satis.*

Inquisitione dignum videtur, quod de pisib; *Pisa.* hoc loco traditur, nempe ipsa laudem mereri quandoque, nonnunquam vero & vituperium. Vbi scire ante omnia conuenit, pisa duas habere

N 2 10

re facultates , adstrictoriam nimirum & purgatoriam : quarum hæc certe in ipsorum velut carne est, illa vero in corticibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice manduntur: culpantur quæ non decorticata ingeruntur. Priore enim modo sumpta , vt in diætiis vniuersalibus Isaacus id ipsum confirmat, ventrem subducunt: altero vero magis condensant & adstringunt. plurimumq; flatulenti spiritus pariunt, ita vt pugna quædam ac tormina in intestinis excitentur , purgatoria quidem facultate succum excernere volente, adstrictoria vero retinente: hincq; intus affligitur natura , ab utroq; horum diuexata. Porro si pisa cortice spoliata mandantur, tunc purgatoriæ actioni maxime conferunt. Quod de pisibus hic dicitur , idem de omnibus ferme leguminibus, puta fabis, lentibus, phaseolis, & si qua sunt similia , præcipue tamen corticem habentibus crassiorum, vt de fabis & ciceribus nigris, intelligendum est. Hac namq; ratione legumina omnia, quemadmodum libr. 4. de vict. rat. in morb. acut. aphorif. 93. Hippocrates attestatur, flatuosa sunt, & cruda, & cocta, & fricta & macerata, & viridia. Cortex præterea in omnibus peiorem generat succum , quam quæ ipsorum velut caro est. In pisorum genere reperiuntur quædam alba & rotunda, cortice tenui, leui ac fragili, quæ tametsi vna cum corticibus innoxie mædi queant, præstat tamen vt decorticentur. Legumina viridia adhuc & nondum exacte matura valde tenuem habent corticem, ac minus ipsis discrimen ineft , quo ad corticem saltem & carnem attinet, faciliusq; concoquuntur: quare ea nonnulli sanis corporibus , quam matura atq; exicata

cata magis conuenire arbitrati sunt: quod tamē à veritate alienum videtur. Nam ea admodum esse excrementitiæ substantiæ & corruptioni magis obnoxia constat: quo fit vt à sanis non vsquequaq; citra noxam sumi queant. Hoc tamen negari non potest, quod matura & exiccata cum ab extimis corticibus purgata fuerint, ad victus salubris rationem, quam recentia non decorticata accommodatiora sint: & è diuerso viridia, quam exiccata cortice non spoliata. Porro cum omnium leguminum substantia inflet, concoctioni reniratur, crassiq; & prauī succi alimentū in corpus diffundat: merito à victus salubris ratione excluditur. Brodium tamen siue iusculum eorum, eo quod statum cum omni & alimenti & concoctionis prauitate deponat, ventrem subducatur, vrinam cieat, venarum atq; viscerū obstructions amoliat, adeoq; ad vasorum etiam, quæ colatoria vulgo vocantur, nempe hepatis, renum & vesicæ emundationem sit efficacissimum, non parum commoditatis in victus salubris ratione habere dignoscitur. Cuius proinde vsum ieiuniorum tempore, quando crassis atq; obstruentibus vtimur cibis, frequentiore esse conuenit. Multiplex porro ac varius hominibus leguminum vsus esse solet. Nonnulli enim cum falsis carnibus esitant: quem modum Galenus libr. 1. cap. 25. de aliment. facultate non probat. Nam hæ quoque sanguinem crassiores & melancholicum magis generant. Quapropter non est his copiosius vtendum, & maxime si cui corpus sit aut melancholicum, aut crasso vel prauo succo abundet. Pessime autem coci diuitibus legumina sapa apparant: quando-

Pisora coctio.

quidem legumina haud quaquam incrassantiū
mitionem postulant, sed humidorum potius,
& quæ ipsorum crassitiem incidant. Quibus ve-
ro sapa cōmiscetur, iecoris obstructions solent
gignere, viscerisq; huius ac lienis inflammatio-
nes inaugment, nisi melle addito meliora fiant.
Perspicuum autem est, quod & scirrhosos visce-
ris utriusq; affectus sapa exacerbat. Ut autem le-
gumina elui accomodatiora fiant, magis nu-
triant, & crassum paruumq; succum amittant,
in hunc fere modum coquenda veniunt: Sub no-
ctem in aquam feruentem infundantur, ac pri-
mo quidem manibus diutule confricentur, ut à
cortice separentur, deinde per totam noctem in
eadem macerentur, sequenti vero die duabus
vel tribus ebullitionibus in eodem liquore, dum
tertia quartave aquæ portio absumatur, perco-
quantur. Aquam autem adhibere oportet leuif-
simam, ceu pluuiālē. Nam & hac citius coquen-
tur & molliora euadent, & concoctioni minus
faceissent negocij. Ius decocti colo tandem trāf-
fundendum, & ad vsus reservandum. De quo
ubi & quantum cuique libuerit, accipiendum,
cumq; cinnamomo denuo & croco temperan-
dum ad lentum ignem. Hoc enim pacto terre-
am naturam magna ex parte deponet. Nonnulli
duas partes zingiberis, vnam piperis, aliquantū
etiam cymini adijciunt, quo facilius secedat: ad
extremum aliquid aceti vinive, & butyri admi-
scant, atque Vnica iterum ebullitione coquūt,
spumā interea diligenter auferentes. Quod qui-
dem in principio refectionis potissimum sumē-
dum. Illud postremo minime prætereundum,
quod brodium siue iusculum ciccerum & piso-
rum

rum alborum multo sit præstantius, & humanæ naturæ accomodatius, quemadmodum & tota eorum substantia.

DE LACTE TABIDORVM.

CAPVT XXXIV.

Lac *Φθιγγίς* sanum caprinum, * *postq̃* camelī, * *al. pisco camelinum.*
 Ac nutritiuum plus omnibus est asininum.

Plus nutritiuum vaccinum, sic & ouinum:

Adsit si febris caput & doleat, sugendum est.

Hic præcepta quædam traduntur de electione lactis genere, quatenus videlicet *Φθιγγίς*, *Lactis lectia.*
 hoc est, tabidis, emaciatis, hæctica febre laborantibus, & quomodocunq; consumptis sit conducturum. Cibi enim his ipsis, quod calorem natium imbecillum obtineant, concoctu faciles conueniunt: boni item ac multi alimenti, vt corpus emaciatum instaurent: sed liquidi & tenuēs, vt vias, ob siccitatem contractus facilius fubeant & penetrent: od febrim quoq; refrigerent non nihil, & ob vlceris saniem, detergant, & ob solutionem continui, glutinent. Quas dotes omnes habet lac: facile enim coquitur, ac inter omnia: quæ alimenti gratia sumimus, lac butyro & caseo multum nutrit: optimū optimi est succi, sero casei & butyri liquidum & subfrigidum est, vt lib. 5. cap. 20 & lib. 10. cap. 7. de simp. medic. facul. terget sapore dulci butyroscæ substantiæ & acrimonia feri glutinat caseo, & eodem ac butyro est emplasticum. Quapropter nonnulli, Galeno in libro de cibis boni & mali succi, cap. 9. teste, pulmonis vlceribus affectus potione raturum lactis curari putant, antea scilicet quam ea ipsa vlcera ampliuntur, callosaq; fiant.

N 4

Ac

Lac caprinum.

Ac primum quidem præceptum est de lacte caprino, quod utile esse phthiicis, Auicenna libr. 2. Cano. cap. 442. & 1. 4. tract. 3. cap. 6. confirmat. Neque id sane iniuria: siquidem inter cætera lactis genera moderate se habet, cum non admodum pingue crassumq; sit: ob id medium quoque esse censetur, quod in corporibus nostris præstat.

*2. Cano.
cap. 442.
& 1. 4. 3.
Tract. 4.
cap. 15.*

Secundum de camelino, quod illo tenuius est, serosiq; humoris magis particeps: quo fit ut minus tum nutriat, tum emaciat conferat. Hydropticis tamen, & quibus hepar male affectum est, non parum commoditatis adfert, præsertim si fuerit cameli nuperrime enixa. Eo namque hepar, si quid Auicennæ credimus, reficitur atque instauratur.

*Alexand.
Trall. lib.
12. cap. 4.*

Tertium de asinino: Asinæ namque inter cætera brutorum genera lac præbent ad propositos affectus accommodatissimum: quippe cum tenuissimum sit, & minime coageletur, & quoquo versus ocyssime in corpus digeratur, quemadmodum elegantissime libro 7. method. medendi capite 6. à Galeno scribitur: Quod Auicenna quoque 1. 4. tract. 3. capite sexto confirmat: Non est, inquit, lac post muliebre, quod hæcticis æque conferat, ac asininum. Hæcticam enim, siquidem curabilis fuerit, ad plenum curat. Sed præ cæteris lac muliebre, quam naturæ eiusdem, & humano corpori familiarissimum, ab alijs Medicis, præcipueq; ab Herodoto & Euriphonte ad rabidos affectus celebratur. Quoniã enim cæteris est subtilius, frigidius & humidius, citius concoquitur, velocius penetrat, & melius nutrit. Sumendum autem quoduis horum ma-

Lac muliebre.

nc

ne ieiunis, horis tribus aut quatuor ante cibum, vnc. quatuor primum; & has si recte confecerit, die sequenti quinque, sex vncias & sic diebus consequentibus auctum; si bene concoquat, vsq; ad libram vnam. Quatenus enim vires auferi cernimus, eatenus nos quoq; cibis adiiciemus. Sumat autem patiens ex mammilla, aut minimum diu extra propria conceptacula moratum (illic enim & sanguis & semen promptissime corrumpitur) per se, aut cum pauco melle vel saccharo & sale, ne in ventriculo acefcat. A lacte hausto non dormiat, ne corrumpatur, nec corpus exerceat motu ac frictione, ne crudum lac in corpus trahatur.

Cæterum silentio prætereundum. hoc loco non est, quod non semper lac muliebre aut afininum phthysicis profit: imo vero lac acidum, sine ebutyratum ab ipsis in certis quibusdam casibus conuenientius adsumitur. Et primo quidem, quando cum phthysi fluxus ventris simul infestat. Deinde cum metus est, ne in ventriculo coaguletur, vel ardor adest vehementis febris, aut ventriculus saupte natura biliosus existit, vt in quo lac nullo negotio in bilem trāseat. Quinetiam quando phthysi febris coniungitur putrida, & multæ in inferioribus partibus sunt obstructions. Lac enim acidum cohibet & adstringit aluum, neq; facile in bilem conuertitur: quippe cui butyrum, quo prompte accendi poterat, ademptum sit: eadem ratione nec in putrida facile putrescit. Præterea cum immundus ac sordidus est ventriculus: in eiusmodi enim ventriculo lac promptissime corrumpitur. Porremo vero cum phthysicus lac integrum & dul-

ce abominatur, ab acido autem siue ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copiose admodum Hieronymus Cardanus libro secundo Contradictentium, Tract. 4. Contradict. 1. & Conciliator differentia 194.

*Lac vacci-
num.*

Quartum de lacte vaccino: quod ut inter cetera lactis genera crassius ac pinguius inuenitur, ita alere etiam magis putandum est. Atq; hinc sane Rhazes lib. 3. cap. 15. ad Almanso. sic ferme de eo scriptum reliquit: Lac vaccinum quorumlibet aliorum animalium lacte crassius iudicatur, atq; ob id corporis molem & obefiratem adipisci volentibus accommodatissimum habetur. His amplius Auicenna lib. 2. Cano. cap. 442. hoc quoq; addendum putauit: Nempe lac cuiuslibet animalis, cuius foetus eandem in utero moram cum homine ducat, id est, per nouem menses, humano lacti esse maxime conforme: illud vero quod sit animalis, cuius imprægnatio quam mulieris diuturnior sit, esse deterius: quo fit ut cum vacca nouem mensibus vitulum ferat, lac eius humano maxime conforme, atq; ob id optimum quoq; habeatur.

Quintum de lacte ouino: hoc, quod ad consistentiam quidem & nutrimentum attinet, ad vaccinum quodammodo accedit.

Sextum de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cuius rei causæ adsignatæ sunt supra, cap. 7.

DE BUTYRO.

CAPVT XXXV.

L Enit & humefcat, soluit sine febre butyrum.
Três butyri proprietates hic referuntur.

Primo

Primo, cum doloris sedatione lenit &, maturat: Siquidem temperate calidum est, & natura pingue atq; oleosum, facultatisq; concoquentis, paulum habens etiam digerendi potentia, in medijs nimirum corporibus secundum duritiem & mollietatem. Bubonas igitur & parotidas iuuat, gingiuas extenuat, & praesertim in infantibus dentientibus, item humores in pectore ac pulmone fixos linctu concoquit.

Secundo humectat, ex meliore namque lactis essentia constat. Quemadmodum ergo lacti, unde seiunctum est humectandi vis inest, ita & butyro inesse oportet.

Tertio vero soluit, largius enim sumptum, cum ob suae substantiae lubricitatem, tum ob communem omnium ciborum humidorum rationem. qui scilicet citra adstrictionem sunt humidi, facile per ventrem subit Sed febricitantibus & calidioribus naturis non aequae ut alijs conuenit: ipsis enim in flauam bilem conuertitur.

Illud porro nosse hoc loco utile est, quod butyrum ob superabundantem & humiditatem & pinguitudinem in alimentis, usu praesertim immoderatiore, expetendum non est. Ventriculum enim resupinat ac subuertit, & ad vomitum incitat. Neq; vero ultimo post alios cibos loco ingerere conuenit, quippe cum humidum sit ac lubricum facileq; subduci queat, in superficie natans corrumpitur, atq; ob hoc ipsum ante alios cibos sumendum est. Ita enim citius subducitur, & alijs cibis viam munit. Quocunq; oleo magis tum nutrit, tum cibos condit: quo fit ut obsonijs additum olei atq; adipis vicem merito penset. Vnice tamen hoc semper cauendum

AC

ne vsus eius sit immoderatus, ne ve in ventriculo accendatur. Pinguia enim inflammata, quemadmodum in maiori praxi tract. 6. cap. 15. rub. 4. Ioannes Michaël Sauonarola scriptum reliquit, in melancholiam adustam transeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo fit, inquit ille, vt omnium Butyri vsus multi leprosi in Germania reperiantur. Recens etiam butyrum contra bestias quæ virus eiulantur venenaque & foris illitum, & per os assumptum efficax est: ab aspidē enim percussis vtilissime imponitur, & in pestilenti aëris constitutione quotidie cum puri panis tribus aut quatuor bolis mane ab ieiuniis deuoratum, mirifice ad sanos ab infectione præseruandos confert. Plura de butyro Dioscorides libro 2. capite 62 Galenus libro 10. capite 10. de simpl. med. facult. Paulus Ægineta libro 7. Simeon Sethi in Syntag. & Auenzoar, Tract. 3. cap. 4. lib. 3. Theyfir.

D E S E R O.

CAPVT XXXVI.

Incidit, lauat, penetrat, mundat quog, serum.

Hic agitur de facultatibus Serī, quod lactis aquosa est substantia. Hoc (vt libro secundo distinct. 1. capite 9. de med. simpl. purgan. Mesues inquit) excalefacit atq; siccat ordine primo completo, & vsq; ad secundum. Quinetiam attenuat, abluit abstergit, & nitrosa qua refertum est facultate, aluum absq; aliqua mordacitate leniter subducit. Bilem tum flauam tum atram ab exustis humoribus genitam deijcit: quo fit vt mirifice conferat maniacis & melancholicis. Præstat item ad viscerum infarctus, & morbis inde

inde prouenientibus opitulatur: nimirum aqua
intercute laborantibus, felle suffusis & lienosis.
Datur vtiliter febrientibus ex bile, & viscerum
ac vasorum obstructionibus. Cōpetit etiamnum
virijs in cute à bile & perustis humoribus emer-
gētibus. Quare lichenibus, vitiliginibus, alphis,
pforis, leprisq; admodum cōuenit. Hæc ille. Co-
mitialibus quoq; atq; ijs qui ob potētis vini lar-
giorem potum male habent, auxilium præstat.
Plura Dioscorides lib. 2. cap. 60. Galenus lib. 10.
de simpl. med. facult. cap. 8. Rhazes lib. 3. ad Al-
man. cap. 15. & Auicenna 2. Cano. cap. 442.

DE CASEO.

CAPVT XXXVII.

Caseus est gelidus, stipans, crassus, quoq; durus,
Caseus & panis sunt optima fercula sanis.
Si non sunt sani, tunc hunc ne iungito panis.

Duo hoc loco peraguntur. Primo quatuor refe-
runtur facultates Casei. Quarū prima est, ipsum
esse gelidum, id est, temperatura frigidum: quod
intelligi debet de recente ac molli qui frigidus
& humidus, & non de vetere, qui calidus & fic-
cus est. Atq; huius sane rei grauissimum habemus
testem Paulum Æginetam, qui li. 7. sic ait:
Caseus recens cōpactus & mollis repulsoriam
vim habet, leniter perfrigerans. Quinetiam de
eo intelligi potest, qui conficitur ex sola lactis
coagulatione, absq; vlla alterius rei commistio-
ne. Reperitur enim qui ob aromaton quorun-
dam ac odoratarum herbarum admistionem a-
rior & calidior euaserit, & ob id linguam yelli-
cet, atq; ventriculum excalefacit. Talis autem
colore potissimum viridis existit, qui si maiore
paule

paulo, mole ingeratur, corpus vehementer exurit. Secunda est, caseum stipare, hoc est, adstringere ac cohibere aluum, quod maxime solet prætare vetus, cui mulrum coaguli admistum est. Tertia est, ipsum esse crassum, quod est, crassos generare humores, idq; nullo excepto. Omnis enim caseus fit ex crassiore & terrestri magis cuiuslibet lactis substantia, admisto coagulo, & expresso inde sero. Quarta est, Caseum esse durū. i. ægre & concoqui, & aluo discedere: nimirum propter succum crassiorē.

Secundo deinde loco hoc etiam adferitur: nempe caseum parua mole cum pane sumptum optimum sanis hominibus esse cibum, quippe qui panis admistione concoctu reddatur faciliior: cum alioqui per se sumptus admodum ob concoctionis tarditatē offendat. Ægrotantibus vero, propterea quod neq; ad concoctionem, ut dictum est, neq; ad mouendam vrinam, neque ad ciendam aluum, neq; ad succi deniq; probitatē quicquam boni confert, omnino fugiendus est. Plura de hoc supra cap. 7. & 9.

CASEVS DE SE IPSO.

Ignari Medici me dicunt esse nocuum,
Et tamen ignorant, cur nocumenta feram.

Expertus reor esse ratum, quia commoditate

Languenti stomacho caseus addit opem.

Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,

Si consipietur, terminet ille dapes.

Qui physice non ignorant, hac testificantur.

In prioribus duobus versibus *ἑαυτοπρονοία* est. Fingitur enim Caseus seipsum aduersus malignos vicinos aut vituperatores defendere: Ignari,

gnari, inquit, Medici, dicunt me nociuum esse: quū ipsi tamē ignorent causam, cur humanę naturę nocere dicar. Allusum autem videtur ad illud, quod ab Hippocrate in libro de veteri medicina scriptum est in hunc modum:

Atqui, inquit, mihi necessarium esse videtur, vt omnis Medicus de natura sciat, & omni studio annitatur vt cognoscat (si modo aliquid eorum quę fieri debent, recte prestare velit) quidnam sit homo ad ea quę comeduntur ac bibuntur comparatus, & quid cuique ab vnoquoque contingat & accidar. Nec simpliciter tantum sic existimet oportet, quod malum edulium est caseus, quia dolorem afferat repleto ex ipso, sed etiam sciat, quem dolorem afferat, & propter quid, & cui parti intra hominem existenti incommodus existat. Quandoquidem & multa alia esculēta ac poculenta, quę natura mala sunt, hominem tamen non eodem modo afficiunt. Exempli causa, Vinum meracum, si multum bibatur, hominem aliquo modo debilem reddit: & omnes qui viderint, hoc fatentur, & cognoscunt hanc esse vini vim, & vinum causam esse: quinetiam in quas hominis partes maxime agat nouimus. Talem proinde veritatē in alijs quoque apparere volo. Ergo caseus (quandoquidem hunc in exemplum assumpsi) non omnes homines lędit: sed sunt qui ex ipso repleti ne tantillum quidem offendantur, imo gracilibus mirabiliter etiam conferre pernibetur. Sunt autem alij, qui eo sumpto difficulter à noxa liberantur. Horum igitur naturę differunt. Differunt autem secundum hoc, quoniam id quod in corpore caseo est contrarium, à caseo excitatur & com-

mo.

mouetur, in ijs quibus eiusmodi humor multus existit: & quanto potentior hic est, tanto peius illos habere rationi consentaneum est. Quod si toti humanæ naturæ inimicus esset, omnes utiq; læderet. Eam ergo differentiam si quis nouisset, non incurreret profecto, neque pateretur ista. Hactenus Hippocrates.

Secundo deinde loco duæ recensentur utilitates ab ingesto caseo. Quarum prima quidem est, ipsum debilitatem abscindere stomachi: ubi sciendum, tamen quod non quilibet statim caseus cuius subueniat stomacho (casei siquidē in certis quibusdam casibus omnes ex æquo nocent, stomacho nimirum raræ texturæ, ac illi quoque qui ex longa ægritudine adhuc debiles se colligit) sed recens, mollis, ac pauci lentoris particeps, quemadmodum libr. 3. ad Alman. capite 15. Rhazes testatur: calido atq; sicco stomacho apprime confert: exustionem enim, caliditatem, & siccitatē eius, frigiditatis ac humiditatis ratione, reprimat & emendat. Contra vero eadem verus admodum & acris, cuiq; multum coaguli iniectum est, manifeste officit. Stomacho autem cuius pelliculis multa infarta sunt phlegmata, plurimum confert caseus qui inueterauit, & ob id quam prior acrior atq; ardentior euasit: phlegmata enim acrimonia sua incidit, abstergit, & infra subducit. Rursus vero recens ac mollis huic maxime nocet.

Secunda est, caseum priori loco exhibendum ijs, quibus venter maiorem in modum soluitur: posteriori vero quibus idem ob imbecilitatem non respondet. In vniuersum nanq; adstringentia, si prius ante alium cibum aut edantur, aut bi-

bibantur, aluum comprimunt. Quibus autem ob imbecilitatem venter non respondet, ii molliendi virtute prædita, nempe olera, aut pisces, aut id genus aliud præsumunt: deinde adstringentia, (quorum in numero caseus etiam reponitur) quæ dum ipsum firmant ac roborant, deorsum in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina est, propellunt, adq; excretionem tadem incitant: id quod ex veræ medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum lib. 2. de aliment. facult. cap. 22. vbi rationem tradit, cur Rhetori cuidam adstringentibus post alios cibos laxantes sumptis venter fuerit solutus. Huiusce rei meminit etiam Paulus lib. 1. cap. 1. 81. De acido caseo ita scribit Aetius lib. 2. cap. 101. Recens caseus qui ex acido lacte fit, & ob id *ὀξύγαλακτικόν* appellatur, omnium optimus censendus est. Nam & in cibo iucundissimus est, & stomacho innoxius præ omnibus aliis caseis existit, minus ægre concoquitur, & minus ægre transit, neque vero valde crassi succi est, quo crimine in communi omnes casei sunt infames. His addit Rhazes, acidũ caseum exigua mole vltimo post alios cibos loco ingestum roborare os ventriculi, atq; auferre etiam *ἀνοξιαν* ac nauseam, quæ ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant.

DE MODO EDENDI
& bibendi.

CAPVT XXXIIX.

*Inter prandendum sit saepe parumq; bibendum,
Vt minus agrotet, non inter ferula potes.*

Præcipitur in primis hoc loco, vt inter prandendum coenandumue inuicem modo edatur,
mo-

modo bibatur, id est, inter edendum sæpius quidem, sed parum bibatur: neque potus, quemadmodum supra quoque capite 32. dictum est, eo usque differatur, dum venter cibo expletus videatur. Deinde vero ut eo tempore, quod inter prandium ac cœnam intercedit, potus, quoad eius fieri potest, evitetur: & maxime si ingestus cibus in ventriculo nondum concoctus fuerit, nisi magna cogente necessitate. Interrumpitur enim & impeditur primo sumpti cibi concoctio, ita ut eum inconcoctum è ventriculo descendere contingat, appetentia cibi in cœna sumendi deiicitur, corpus grauat, & ad dispositionem, in qua homo neq; sanus neq; æger dici queat, siue qualis ea est quæ febrim præcedere solet, adducitur.

Ut vites pœnam, de potibus incipe cœnam.

Cœnam à potu inchoandam esse hic adseritur. Sunt qui hunc in modum exponant: Si vitare pœnam, id est, infirmitatem, in principio cœnæ bibas prius quam comedas. Sed inepta prorsus ac inualida est hæc expositio. Secundum Medicos enim cœnam à cibo quam potu auspicari conducibilis est. Neque Angli ipsi, quibus præsens liber dicatus est, eiusmodi morem consuetudinemue servant. Quacunque enim diei hora bibere voluerint, bolum fere siue frustulum panis præsumunt. Quare quod dicitur sic intelligendum potius videtur, incipe cœnam à potu, id est, à cibo liquido & concoctu facili. Et hoc est, quod ait Hippocrates in aphorismis lib. 2. aphor. 11. Facilius est impleri potu quam cibo. Atque eius quidem rei hæc assignari potest ratio. Quia si cibus liquidus & concoctu facilis

cilis postremo sumeretur loco, concoctionem eius multo citius, quam crassi aut duri, qui prius ingestus fuerit, perfici contingeret. Somnus enim qui cœnam subsequitur, mirum in modum concoctionem adiuuat. Hancque ob causam liquidus cibus, cum ob crassum illum nondum ex toto concoctum ad exitū peruenire nequeat, nimis aduretur: aut certe, si exierit, crassum illum, sed incoctum adhuc secum traheret, periculumq; ita ei qui comederit, non vulgare compararet. De recto ciborum ordine nonnihil etiam supra capite 6. diximus. Porro de quæstione hac, Vtrum à potu cœna inchoanda sit, lege Conciliatorem differentia 118.

*Post pisces * nux sit, post carnes caseus adsit.
Vnica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.
Singula post oua, pecula sume noua.*

al. Nucet.

Tria hoc loco peraguntur. Primus namque versus duo præcepta complectitur. Quorum *primum* quidem est, vt post esum piscium nux in casei locum substituantur. Id quod tribus ferme modis probari solet. Ac primo quidem, propterea quod nux collectionem phlegmatis (quod ex frequente piscium esu generatur) caliditate ac siccitate sua discutiant & dispergant. Atque hinc sane est, quod in vere, quando nimirum quadragenario ieiunio corpora macerantur, summo statim post alios cibos loco nux exhibeantur. Deinde etiam quod pisces frigidioris fere humidiorisque sint temperaturæ, adeoque difficilius ob id ipsum concoquantur, tardius subducantur, & promptissime in ventriculo corrumpantur ac putrescant: Nux vero cum euidenter

*Nux post
pisces.*

O 2 ex

excalefaciant atque desiccant, eorum concoctionem adiuuent, prauitatem corrigant, & ad mediocre temperamentum perducant. Tertio vero ob eam quoque causam, quod pisces interdum veneni nonnihil in se contineant: nuces autem vt copiose admodum ostendimus supra, cap. 13. venenis aduersentur.

Secundum, vt post carniū esum non nuces, sed caseus exhibeatur. Caseus enim præstat, vt cibis ad fundum ventriculi, vbi concoctionis opus potissimum viget, promptius descendat. Quod de eo sane caseo maxime intelligendum est, qui medium locum inter recentem ac veterem fortitus sit.

In secundo deinde versu de triplici agitur nuce: quarum vna quidem prodesse, altera nocere, tertia vero mortem inferre dicitur. Per primam autem eam nonnulli intelligunt, quæ ob odoris præstantiam Moschata vulgo appellatur. Hæc siccatur & excalefacit ordine secundo completo, adstringit, oris suauitatem commēdat, & fœtentis animæ virus commansa abolet, lentigines in facie emendat, visum acuit, ventriculum & iecur roborat, lienem absomit, vrinam ciet, fluentem aluum sistit, flatu discutit, & frigidis vteri affectibus mirifice prodest. Per alteram accipiunt vel nucem Auellanam, quæ *λεπτοκάρυον* καὶ *κάρυον πονπικόν*. Græcis appellatur, vel eam quæ in communi est vsu, & *κάρυον βασιλικόν*. Græce, Latine vero Iuglans dicitur. Harum illam quidem nocere ob id tradiderunt, quod ægre concoquatur, cibis in ventriculo supernatet, vomitus excitet, flatu generet, & largius esitata caput tentet, hanc vero, quod pari modo conco-

ctū

Et difficilis, stomacho inutilis, biliosa & tussientibus inimica sit, capitiq; dolorem inferat. Ob hancque ipsam sane causam, Nuces etiam dici à nocendo Grammatici autumant. Græcorum quidam *νηφρα*, quod *νηφραειον* id est, capitis grauedinem faciant, nominari tradunt. Per tertiam vero iocose nonnulli nucem interpretantur balistæ, quod nimirum repentinam inferat mortem. Verum alii nucem intelligunt Metellam: quippe quæ venenum sit *ναιφρατιον*, id est, torporem inducens. Quarto enim refrigerat excessu, ita vt drachmarum duarum pondere esitata statim interimat, minore vero mensura temulentiam faciat. Et hos quidem effectus præstat etiam in canibus, quibus necandis aptissima habetur. Lege Rhazin lib. 3. cap. 30. ad Al. Serapionem de simpl. med. cap. 365. & Auicenn. 2. Canon. cap. 508. P O R R O vt grati etiam discipuli vicibus fungar, Georgii Sturtiadæ medici eruditione & experientia clarissimi, meique olim in re medica præceptoris obseruandiss. de tribus hisce nucibus opinionem huic quoque loco inferam. Is igitur per nucem hic aliud nihil quam Iuglandem intelligendum adferebat: per vnicam quidem paucas numero, quæ citra denarium consistenter: per alteram, quæ paulo largiore copia ingererentur: per tertiam vero quæ immoderatissime sumerentur.

Secundum hanc igitur interpretationem vnicæ nux prodesse dicenda est, vel quod nuces lethalius aduersentur venenis: vel quod viridium ac recentium nuclei decorticati & ante alios cibos sumpti ventrem leniter subducant, torrefacti vero aliquantulum, atq; à reliquo cibo com-

manducati ciborum in corpus distributionem adiuuent. Altera nocere, quod nimirum concoctu sint difficiles, ac caput immoderatiore usu tentent. Tertia vero mortem inferre, quod præter iam dicta incommoda *δυσπνείαν* etiam ad istum ingesta modum generent: quæ nisi præcipiti & compendiario auxilio cohibeatur, mortem breui inferat.

Tertio demum versiculo præcipitur, ut post oui cuiusq; recentis atq; mollis esum hautilulus & præcipue vini, sumatur. Eiusq; rei duplex fere assignatur ratio. Ac prior quidem, quod ouum recens ac molle succi sit optimi & concocti facilis: paruaq; mole, ut supra cap. 6. ostendimus, plurimo corpus reficiat alimento, idque vitello suo potissimum: vinum autem, quum natura co-delectetur maxime, præter ut à mēbris audius attrahatur, celeriusq; ita permeet. Posterior vero, quod ouū tardius descendat per gulam (quæ Græcis proprio nomine *δυσπνεία* ab *δύσ* feros & *πνεία*, cibis, quod cibum & potum in ventriculum transuehat, Arabibus Meri nuncupatur) vinum autem descensum eius adiuuet.

DE PYRIS.

CAPVT XXXIX.

Adde pyro potum, nux est medicina veneno.
 Fort pyra nostra, pyrus, sine vino sunt pyra viris.
 Si pyra sunt virtus, sit maledicta pyrus.
 Dum coquit, antidotorum pyra sunt sed cruda venenum.
 Cruda grauant stomachum, releuant sed cocta grauatem.
 Post pyra da potum, post pomum vade cacatum.

Pyra.

Hic docetur imprimis, ut super pyrorum esu vi-

vinum bibatur, idq; tum vetus, tum odoratum:
atq; eius quidem ratio reddita est supra cap. 7.
Pyra enim sanguinem seroso replent succo, in-
flationesq; ac colicos cruciatus suscitant. Vi-
num ergo cum calfaciat, tennet, flatu discutiatur,
& serosam redundantiam consumat, super ipsis
conuenientissime bibitur. Deinde Nuce[m] vene-
no medicinam esse traditur, de quo copiose su-
pra, capite 13. Secundo ac tertio versu dicitur, py-
ra absq; vino commansa esse virus, hoc est, nocere
humanæ naturæ, cuius ratio iam reddita est.
Ne quis interim simpliciter, vt de illis quæ ex-
cessu qualitatum elementorum, quarum mi-
stione constant, aut propria qualitate, siue for-
ma (vt vocant) occulta venena esse noscuntur, ita
de pyris quoq; suspicetur. Sic enim commansa
perniciem subinde vel noxam aliquam infer-
rent, ac proinde arbor ea ferens merito detesta-
bilis esset, adeoq; ob id ipsum excindenda, at-
que in ignem coniicienda. Quarto versu innui-
tur, pyra recentia & cruda esse venenum, id est,
nocere humanæ naturæ. Nam extra hoc quod
sanguinem seroso atq; ebulliente replent succo,
inflationes & colicos cruciatus excitat, phlegma-
ta etiam ac scabiem generant. Cocta vero contra
crudorum id est, remedium præstant, perinde atq;
illa paulo ante præstare diximus, quæ cum vino
manderentur. Atque hæc sane vltimo post alios
cibos loco sumenda potissimum sunt: ita nan-
que excrementorum subductionem adiuuant.
Quinto versu docetur, crudorum pyrorum esum
grauem esse stomacho. Ipsum enim non à conco-
ctionis tantum opere distrahit, sed flatibus etiã
distendit. Cocta vero è contrario grauatum

○ 4

sto-

stomachum leuant & reficiunt, inque suum pristinum vigorem restituunt. Vltimo tandem versu hoc inprimis præcipitur, vt vinum super pyrorum esu bibatur: cuius quidem ratio iam reddita est. Deinde, vt à pomorum esu alius subducatur: quam rem Galenus libro 2. cap. 21. de aliment. facult. sic scribens confirmat: Poma acida cum succū crassum in ventre inuenerint, ipsum incidunt, ac deorsum subducunt, ob idque deiectiones humectant. Quod si ventrem purum inuenerint, ipsum magis sistunt. Porro succus dulcis cum sine acrimonia & crassitie, hoc est, solus plane fuerit, celerius, quantum in ipso est, distribuitur. Quod si acrimoniam aut crassitiem habuerit, citius subducitur. Eadem habet Oribasius libro 4. Synopses ad Eustathium filium capite 69. & Auicenna 2. Cano. cap. 569. Quinetiam hæc assignari potest ratio, nempe quod poma flatum in ventriculo excitent, flatu vero per anum deinde facile emittantur.

DE CERASIS.

CAPVT XL.

S Terasum comedas, tibi confert grandia dona:
Expurgat stomachum, nucleus lapidem tibi tollit,
Hinc melior toto corpore sanguis inest.

*Ceraforum
semmeda.*

Tria ex ceraforum esu commoda hoc loco recensentur: ac primum quidem, quod stomachum expurgent: idq; de illis potissimum intelligendum, quæ vna cum nucleis manduntur. Ad eum namq; modum (vt nonnullis placet) ingesta abstergent & emundant. Secundum, quod nuclei eorum, cum inde expressus succus siue lac sumitur, peculiari quadam proprietate lapidem

non

non in renibus tantum, sed in vesica quoque frangant & expellant. *Tertium* vero, quod quæ ipsorum velut caro est, optimum generet sanguinem, corroboret & impinguet. Et hoc certe experientia testatur & demonstrat ratio. Siquidem in passeribus, qui cerasis plurimum delectantur, eo ipso tempore quo hæc matura sunt, icuscula non paulo maiora quam alias reperiuntur. Vnde hepar frequentiore cerasorum usu augeri ac roborari certo colligitur. Sed hic notandum, quod duplicia sint cerasa, crassa nimium & parua: ac crassa rursus duplicia, nempe dulcia & pontica siue acerba. Dulcia omnia & parua insalubriora sunt, facile corrumpuntur, & lumbricos in corpore generant. Crassa pontica quoque duplicia inueniuntur. Quædam enim pediculo constant longiore, bacca etiamnum cæteris crassiore, gustu acerbo & admodum acido, colore perpetuo rufescente, nec vnquam in atru vergente: Italici verè dicuntur. Hæc tenera adeo & fragilia sunt, vt nisi sub arbore sua comedantur, facile gestatu collidantur & marcescant. Quare non nisi recentia, atque in principio tantum mensæ sumenda sunt. Abstergendi stomachi & ciendæ appetentiæ vi prædita sunt. Alia denique crassa, nigra, & maxime omnium pontica sunt, quæ in compluribus Italiæ locis Marasche vulgo nuncupantur, à sapore sic dicta, quod non iuicundi amaroris tantillum respiciant. Ea summo post alios cibos loco edenda sunt, ita vt os ventriculi ponticitate sua claudant: quo clauso concoctio & melius & citius peragitur. Galenus faciens cerasorum omnis generis mentionem, lib. 7. simpl. medic. cap. 19. scribit in hunc modum:

O ;

dum:

dum: Cerasus arbor fructus fert non paris adfrictionis in omnibus particulatim plantis participationem. Nam & in harum, sicut etiam malorum granatorum & malorum, quibusdam austera qualitas, in quibusdam vero dulcis, in nonnullis autem acida exuperat. Quinetiam ipsorum dulcium quæ nondum cocta sunt, ac natura quædam admodum sunt acerba, quædam similiter moris acida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbam exuperat, in cerasiis non semper. Ergo quæ dulciora sunt, magis quæ in intestinis sunt subducunt, sed minus grata stomacho sunt. Contra austera. Quæcunq; vero acida sunt, ea pituitosis excrementosisq; stomachis sunt apta. Siquidem austeris magis desiccant, & non nihil etiam incidunt. Porro ipsius arboris gummi communem omnibus viscosis & mordacitatis expertibus medicaminibus facultatem obtinet, quæ & ad arterias exasperatas accommodata est. Proprie autem, siquidem, quod quidam subscribunt, verum est, calculis vexatos adiuvat. Nam sic illi tenuium partium inesset facultas quædam. Hæc ille. Plura Dioscorides libro 1. capite 126. Plinius lib. 15. cap. 25. & Simeon Sethi in Syntagmat.

DE PRVNIS.

CAPVT XLI.

Frigida sunt, laxant, multum prosunt tibi pruna.
Dux prunorum facultates hic referuntur. Ac prior quidem, quod corpus mediocriter refrigerent. Dulcia enim (quemadmodum lib. de medicaminibus simpl. purgantibus bene capite 19. à Mesue scribitur) calido frigido sunt temperata, aut paulo frigidiora humida ordine
secun-

secundo: *μέσση* id est, dulcacida frigida principio secundi. Omnia tamen refrigerant. Quare Lusitani, qui calidam incolunt regionem, carniū suarum coctura pruna plerunque immiscunt, & potissimum Damascena. posterior vero quod alium moueant. Et hoc Galenus quidem lib. 2. de alimēt. facult. cap. 31. ita scribens cōfirmat: Corpori, inquit, ex hoc fructu minimum alimenti accedit: utilis tamen est iis, quibus propositum est, ventrem mediocriter humectare ac refrigerare. Ipsum enim cum humiditatis, tum lentoris sui gratia subducit. Quod certe de maturis intelligendum: cruda enim, quemadmodum Auicenna testatur, non parum adstrictionis praeferunt. Et quanquam posterior haec prunorum facultas, non secus atque prior etiam, Damascenis fere attribuitur, Armenis tamen potius adscribenda erit, ut quae, Auicenna & Mesue testibus, praeter cetera magis alterent, largiusque soluant. Vsi vero maxime sunt matura, immatura minus: optima autem inter ipsa, & humanae naturae conuenientissima sunt oblonga, carne cum dura, tum exigua, siccitate nonnulla participantia cortice exteriori tenui, sapore non prorsus dulcia, sed *μέσση* id est, dulcacida, qualia Damascena cum primis habentur. Haec enim mediocriter humectant ac refrigerant. Multa porro & varia prunorum genera reperiuntur, non omnium tamē vsus approbatur. In hoc genere sunt agrestia quaedam parua, dura acerbaque, & cibo iniucunda, Galeno *ἀγροειδὲς πρῦνον* vulgo prunola siue prunula nominatur. Horum fructus, inquit Galenus lib. 7. de simpl. medic. facult. capi. 55. euidenter adstrictorius est, ventremque sistit.

Quo

Quo fit vt aquam nonnulli ventri sistendo accommodatissimam inde eliciant. Cæterum pruna quæ ventris subducendi gratia sumuntur, in aqua frigida, prius quam ingerantur, aliquandiu præmaceranda sunt. Ita namque præparata magis tum humectant, tum refrigerant, adeoque ad appetentiam, quæ collapsa fuerit, excitandam, & ad flauam præterea bilem, quæ in ventre habetur detergendam ac subducendam accommodatiora fiunt. Quare biliosis etiam non solum febribus, sed aliis quoque morbis salubria redduntur. Pruna recentia atque humida siccis valentius quidem alterant: sed excrementitium magis & peioris succi corpori præbent alimentum. Sicca vero non solum ad nutritionem accommodatiora sunt, verum magis etiam corroborant. Quod de prunis hoc loco diximus, idem de cerasis quoque aliquo modo intelligi potest: sed horum humiditas quam illorum subtilior ac minus lenta est: quæ fit vt minus etiam alant. De prunis Dioscorides libro 1. capite 134. Galenus & Mesues locis paulo ante citatis, & Aui-cenna libro 2. Canonum capite 539.

DE PERSICIS, RACEMIS, & Passulis.

CAPVT XLII.

Perfica cum musto vobis datur ordine iusto
Sumere, sic est mos nucibus sociando racemus.

Passula non pleni, iusti valet, est bona rens.

Duo præcepta cum primis hoc loco traduntur.

Ac primo quidem, vt mustum cum persicis biba-

bibatur, aut sane persica simul cum musto exhibeantur. Mustum namq; calefacit admodum, ebullitionemque in corpore efficit: sed persica ebullitionem hanc atque excalefactionem frigiditate sua cohibent & moderantur. Contra vero persicis, cum vehementius refrigerent, merito adhibetur mustum, quippe quod frigiditatem eorum, ne ventriculo noxam inferant, calore suo facile mitiget ac temperet. De persicis supra capite 7.

Secundum vero, vt uuarum racemi cum nucibus edantur: quod de aridis potissimum & antiquis nucibus intelligendū est. Virides etenim ac humidæ per se salubres censentur: antiquæ vero & aridæ excellenter siccant, adeoque ob oleosam suam qualitatem prompte in corporibus accenduntur. Iure igitur uuarum racemi cum ipsis mandendi veniunt, vt qui exsiccationi atq; inflammationi humiditate sua resistent. De nucibus copiose supra, cap. 13.

Tertio deinde versu traditur, passulas siue vuas passas lieni officere. Ipsum enim communi ratione dulcium omnium obstruunt atq; lædunt. Hinc Galenus in libro de attenuante diæta, capite 9. in hunc modum scriptum reliquit: Vuæ passæ si non sint adstringentes, lieni quidem & hepatis tumentibus non conueniunt: thoraci tamen ac pulmonis affectibus conducunt. Renibus etiam conferunt, quippe quos lauant & abstergunt, vrinamque cient. Renes namque multa ad ipsos deriuata humiditate mundantur. Sed de his quoque supra, capite nono.

DE

al. tenet.

Ficuum fa-
cultates.

*S*cropha, tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt.
Iunge papauer ei, confracta foris * trahit ossa.

Hic duæ ficuum cataplasmatibus modo imposi-
tarum facultates referuntur: Ac prior quidem,
quod cum aqua, siue alio quopiam conuenienti
liquore decoctæ humidæque impostæ scrophu-
las, glandes atque tumores discutiant. Per scro-
phulas vero, quemadmodum doctissime à Iano
Cornario in cap. 8. lib. 1. Macri scribitur, Latinis
non recepto adeo vocabulo, strumæ intelligun-
tur. Videtur autem ex Græca voce factum esse.
Sicut enim Græci *χεῖλος* appellant, quas nos
strumas dicimus, sic visum fuit huic, qui primus
scrophas appellauit, eos glandularum circa col-
lum ac guttur tumores, Græcæ vocis etymon ex-
primere, *χεῖλος* enim *ὁ πὸ τῶν χοίρων* appella-
ta sunt, hoc est, à porcis ac suis: vel quod, Aui-
cenna 3. 4. tract. 2. cap. 9. teste, ob edacitatē haud
raro circa hoc animal reperiantur, vel quod ea-
rum figura porcis plurimum adsimiletur. Per
Glandes accipiendus hoc loco abscessus, vt Gui-
doni Cauliaco placet, vtunque mollis, vnicus,
mobilis & separatus à partibus circumiacenti-
bus, in emunctoriis plerumque nascens: talis e-
nim à glandis forma quam præ se ferre videtur,
nomenclaturam accepit. Lege Io. Tagaultium
lib. 1. Institutio. chirurg. cap. 13. Porro per tumo-
res quælibet inflationes in quauis corporis par-
te exorta intelligi possunt. His enim omnib. cu-
randis ac maturandis ficus in aqua cum momē-
to aceti, vt penetrationem earum adiuuet, deco-
quen-

Aetius libro
13. cap. 5.

quenda sunt, donec mollescant: mox liquore per colum transuso, ficus ipsa in mortario contundenda, ac cum eodem rursus cataplasma informandum. Cataplasma autem proprie medicamentum vocatur, quod è plantis viridibus coctus, vel iisdem ad mollitudinem vsque in aqua decoctis componitur: id quod innuitur etiam vulgato versiculo:

Tunc cataplasma facis, cum succum ponis & herbam.

Posterior vero facultas: quod cum papauere imposta ficus fracta extrahât ossa. Quo sane loco erraticum illud papauer intelligendum est, quod in aruis passim nascitur flore rufo, & capite pollicaris vnguis magnitudine. Pueri in Scholis ἑγκαισὲν id est, atramentum librarium ex contritis florum foliis conficere solent. Dioscorides lib. i. cap. 142. de foliis eius priuatim testimonium præbet, quod cum ficibus cataplasmatibus modo imposta ad extrahendum ossa fracta conducant. Sed adscribam ipsius verba: Ἀνάγειν ὅτι ὁλευθῇ καὶ ὅτι πρὸς μέλαν & ἀγέλας φύλλοις id est, Grossi cum sylvestris papaueris foliis ossa extrahunt.

Vermiculos, veneremq; facit, sed cuiuslibet obstat.

Duo hic traduntur effectus ficuum. Primo namque ex largiore ipsarum vsu pediculorum multitudo prouenit: quod de iis potissimum intelligendum est, quæ, vt refert Galenus libro 2. de aliment. facult. capite 3. & post hunc Auicenna 2. Cano. capite 283. maturæ prorsus ac siccæ sunt: quandoquidem sanguinem non admodum bonum sudoremq; multum gignunt. Deinde vero ad Venerem irritant. Excrementitiæ enim sunt, &

& inflationes pariunt, quibus virga erigitur, & Venereæ roborantur vires. Plura supra cap. 9.

DE MESPILIS.

CAPVT XLIV.

* al. Escula. **M**ultiplicant mictum, ventrem dant * mespila sternum.

Mespila dura placent, sed mollia sunt meliora.

Mictio nocturna.

Dux mespilorum vtilitates hoc loco recensentur. Vna quidem, quod mictum siue vrinam multiplicent atq; augeant. Quod certe non primo & per se ac propria sui ratione efficiunt, sed ex accidenti. Faeces enim comprimendo indurant, quo fit, vt ventris humor ad vesicam distribuat. Quinetiam ratio adsignari potest similis illi, quæ est apud Hippocratem aphorif. libro 4. aphor. 83. Mictio noctu plurima facta paruam significat deiectionem. Quoniam, inquit Philotheus, multa & magis conferta distributio facta est in iecinore, & alio deriuata est materia, ideo multæ vrinæ fluxerunt, parum autem stercoreis: & è conuerso si multa stercoreis deiectio fiat, pauca erit vrinarum excretio, eadem de causa: nam parua distributio facta est, & ideo etiam parum vrinæ, multa autem per stercoreis deiectio, quoniam in ventriculo manet humidum. Altera vero, quod ventrem detineant; idque præstant maxime qualitatis ratione, quæ inest ipsis acerbæ admodum & styptica. Ex quo inferitur hoc loco, mespila dura placere, quippe quæ ob adstrictionem aluo fluenti in cibo accommodatissime exhibeantur: sed mollia esse meliora, vt quæ magis nutriant, & aluum minus sistant. Illud porro neminem latere debet, omnibus huiusmodi

modi parce vefcendum eſſe, non autem affluenter, vt pyris, perſicis, ficubus, vuis, & ſimilibus. Nullo enim ipſorum vt alimento, ſed vt medicamento potius indigemus. Quod ſatis quidem colligitur ex ſaporis acerbitate, & duritie ſubſtantia, vt quæ præterquam quod tardius in arbore maturitatem conſequuntur, minus etiam quam vt edi queant molleſcunt. Arque hac ſane de cauſa priuſquam edantur, reponi ſolent donec emolliantur. Sic enim quamplurimum ex acerbitate & ſtypticitate amittunt, & in cibo ſuauiora fiunt.

DE MVSTO.

CAPVT XLV.

Prouocat vrinam muſtum, cito ſoluit, & inflat.

Tres hic enumerantur facultates muſti.

Primo enim vrinam prouocat. Siquidem ſæcibus eius-nitroſum quidpiam ineſt, ac tergendæ facultas, atq; eam ob rem vbi in veſicam deſcenderit, ipſam mordicans ad vrinæ profuſionem impellit. Hic tamen verſus non de quolibet muſto, ſed de eo ſolum intelligendus eſt, quod fæces habet mordicantes. Eiuſmodi porro ex Rhenenſibus non pauca reperias. Muſtum enim cui fæces inſunt craſſæ, non mordicantes, quemadmodum ſupra cap. 26. oſtendimus, meatus obſepit atque obſtruit vrinarios, ita vt vrina potius ſupprimatur.

Deinde ventrem ſoluit: Viſcera enim nitroſa & ſalfa fæcis ſuæ qualitate abſtergens ad deiectionem incitat.

Tertio vero inflat, quod quidem propter eam contingit, quam in corpore excitat ebullitione:

P inde

inde enim status proueniunt. Sed de his omnibus satis supra, cap. 26.

DE CEREVISIA ET

Aceto.

CAPVT XLVI.

Crassos humores nutrit ceruisia, vires.

Præstat, & augmentat carnem, generatq; cruorem.
Prouocat urinam, ventrem quoque molliat, & inflat,
Frigidat & medicum. Sed plus desiccatur acetum.
Frigidat, emaciaturq; melanch. dat, sperma minorat.
Siccus infestat neruos, & pinguis siccatur.

*Ceruisia
proprietates.*

Duo hoc in loco peraguntur. Primo enim breuiter octo Cerueisæ proprietates percurruntur. Quarum prima quidem est, quod crassos humores in humano corpore generet: idq; maxime, si vino comparetur. Porro iuxta materiæ varietatem vnde conficitur, aliam in se atque aliam recipit vel incrassandi, vel extenuandi humoris rationem. Siquidem ex crassiore substantia crassiores, ex tenuiore vero tenuiores humores procreari par est.

Secunda, quod robur addat.

Tertia, quod carnem augeat.

Quarta, quod bonum gignat sanguinem, Quæ quidem tres proprietates potissimum intelligenda sunt de cerueisâ multæ substantiæ, non nimis recenti, neq; nimis inueterata, ex optimis granis rite & perfecte cocta: qualis Erphordienis cumprimis existit. Ea enim multum habet substantiæ, boni est succi, vberimum corporibus exhibet alimentum, & vires auget.

Quinta, quod urinam prouocet: quæ proprietatis claris maxime conuenit cerueisâ, quibus plu-

plurimum incoctum est lupuli: qualis est Embeccensis. Ea namq; ob lupuli copiam celerrime penetrat & vrinam prouocat.

Sexta, quod ventrem molliat. Eiusmodi inter triticeas Hamburgensis existit: grati saporis est, multum substantiæ habet, copiosum & boni succi alimentum præbet, sanguinem bonum generat, & in soluenda aluo per se, aut cum butyro Phrysico primum locum sibi vendicat. Minus tamen conuenit illis, quibus caput non admodum firmum est: quippe qui ex ea facile inebriantur.

Septima, quod flatibus ventris distendat, idq; maxime præstat Cereuisia cruda, hoc est, male & imperfecte cocta: quæ certe præterquam quod ægre concoquitur, inflationes etiam & obstructions gignit, vrinamq; remoratur: impingat tamen admodum. In hanc classē Coya Hollandiæ referenda est.

Octaua, quod paululum infrigidet. Eiusmodi censentur cum primis cereuisiæ Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebei homines vulgò vtuntur. Ea namque omnes vino collata refrigerandi facultatem habere videntur. Vbi sciendum cereuisiam confici posse ex aena, hørdeo & tritico, sed iuxta materiæ rationem diuersa ei inducitur temperatura, siue qualitas. Quæ namq; ex hørdeo sunt frigidiores euadunt. Hordeum enim refrigerat siccaturq; in primo gradu. Quæ ex hørdeo simul atq; aena, minus alunt, nec instant neque obstruunt admodum. Quæ vero ex tritico, calidiores existunt, magis que tū obstruunt, tū nutriunt. Crassiores cereuisiæ tenuioribus tardius concoquantur, atq; in

*Cereuisiæ
preparatio*

corpus vniuersum distribuuntur : magis tamen nutriunt. Tenuiores vero contra cito alterantur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent vrinam, & parum alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter. Pessima habenda est cereuisia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel chamepeuce. Ea enim adeo efficitur valida & halitiosa, vt parum absit quin bibentes paulo immoderatus ad insaniam redigantur, maximum capitis dolorem generat, & nervos lædit. De Cereuisia plura supra capite 17. & 18. Est præterea eruditissimum Ioannis Placotomi de natura & viribus cereuisiarum opusculum in omnium manibus, vnde facile suppleri queant, quæ hic desiderantur.

*Aceti proprietas
quing.*

Secundo deinde loco quinque aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem, quod exsiccat. Secunda quod refrigeret. De temperatura vel maxima est inter autores controuersia, aliis frigidum, aliis contra calidum adstruentibus. In hoc tamen præcipui consentiunt, quod vim habeat refrigerandi magis, quam calfaciendi. Exicat tertio gradu, estq; valde tenuium partium, crassos & glutinosos humores attenuat, atq; incidit, humorumq; putrefactioni vel maxime resistit. Eamq; ob rem Medici peste grassante cum in cibo, tum in potu aceti vsum mirifice commendant. Hinc sane 3. 1. doc. 5. capite 1. Auicē. inter alia sic ferme de eo scribit : Aceto præterea pestis tempore vt in cibo atq; potu, nocumētri ipsius securitatem præstat. Tertia, quod emaciet, hoc est, macrum reddat. Vehementer enim attenuat, incidit, ac desiccet, & excellentius, si, vt 3. 1. doct. 4. cap. 5. Auicēna traditiciuno vsurpetur

petur stomacho. Assiduus tamen atq; immoderatio eius vsus plurima omnino adfert incommoda. Visum nanq; debilitat, pectus ac pulmonem offendit, & tussis commouet. Hepati quoque inimicum est: siquidem, vt tract. 3. ad Sultatum Babylonie Rabbi Moses autor est, ipsum radit, sanguinemq; eius dealbat. Stomacho præterea, iuncturis, & nervosis omnibus mali non nihil immoderatiore vsu ingenerat, articularesque dolores, tremores, & paralyfin excitat. Proinde qui frigido sunt & sicco tēperamento, qui que inualidum pectus, pulmonem, hepar, stomachum, & nervos habent, ab aceto abstineant, aut modice saltem eo vtantur.

Quarta, quod generet melancholiam: Frigiditate enim sua & siccitate ipsum hepar refrigerat & exiccat, atque ad generandam faciem melancholicam opportunum reddit, quæ deinceps facile in verā melancholiam vertitur. Hippocrates libro 3. de vict. rat. in morbis acutissimis aphor. 38.

Quinta quod Veneris appetentiam rescindat, & semen imminuat. Nimum enim attenuat, incidit, exiccat & refrigerat. Cibarium tamē appetentiam suscitatur. Harum facultatum libr. 3. ad Almansorem cap. 17. Rhazes etiam meminit: Acerum, inquit, frigidum est & siccum, maciem efficit, virtutē destruit, sperma minuit, bilemque corroborat nigram, flauam vero demolitur, sanguinemque debilitat, & cibos quibus admiscetur, attenuat atq; incidit.

Vltimo tandem versu tria comprehenduntur: Ac primum quidem, quod macris noceat. Cum enim acetum excellenter attenuet, incidat atq;

desiccet, ex necessitate etiā maciem auget. Quippe similibus, vt Galenus lib. 1. cap. 10. de sanitat. tuend. testatur, quemlibet excessum augescere par est, contrariis vero remitti aut minui.

Secundum, quod noceat nervis. Exangues enim sunt: & cum tenue sit, valde eos penetrat. Plura de hoc supra cap. 1. in acida cereuisia.

Tertium, quod immodice pingua corpora emaciet: atq; eius quidem ratio iam reddita est. De aceto plura Dioscorides libro 5. capite 17. Galenus libro 1. de simpl. medic. facult. capite 19. & deinceps. & libro 8. eiusdem operis capite 22. & Simeon Sethi in Syntag.

DE RAPIS.

CAPVT XLVII.

Rapissiuat stomachum, nouit producere ventum.
Prouocat vrinam, praestatq; in dente ruinam.
Si male cocta datur tibi torsio sic generatur.

al. fictio
tunc
gen.
Raporum
commoda
incommoda

Hic tres cum primis raporū recensentur proprietates. Ac primum quidem, quod stomachum iuuent. Secundum, quod flatus gignāt. Tertium quod vrinam prouocent. Quae sane omnia de iis intelligi debent, quae belle & perspicue cum pinguibus carnibus percoquuntur. Ea enim iucundiora ac gratiora stomacho fiunt, satis tum nutriunt, tum impinguant, sed humentem ac fluxam carnem creant, flatus & genitale semen generant, Veneremque stimulant, vrinam prouocant, fauces leniunt, atque thoracem, ac visum praeerea (vt Auenzoar in libro de conseruanda sanitate & tract. 8. capite 21. libri 1. Theysir. & Auerrohes lib. 5. capite 41. collect. testantur) peculiari quapiam proprietate roborant,

Fer-

Fertur etiam quod fibra illorum, siue caude, aluum fortiter moueant: Atque hinc sane vulgati excogitati sunt versiculi:

Radix rapa bona est, comedenti dat tria dona.

Usus clarificat, ventrem molli, bene bombit.

Secundo deinde loco duo eorundem referuntur incōmoda. Nam & dentes lādunt, & torsiones siue tormina in ventre fuscitant. Atque his quidem malis cruda maxime obnoxia sunt. Primum enim non agre modo dentibus franguntur, verum etiam minus iusto in ventriculo conficiuntur, quo fit vt & ipsa corumpantur, & fœtidos preterea halitus dentibus suggerant, acciditque duplici ita nomine dentes offendi, comanducatione nimirum & halitu. Deinde vero ad istum modum liberalius ingesta concoctu sunt difficiliora, ac flatulenta magis, stomachoque noxia. Nonnunquam autem & ventrem mordicant: Quorum posterius etiam vulgato nobis indicatur versiculo:

Ventum saepe rapis, si tu vis viuere rapis.

Crebrior raporum vsus crassum humorem generat, & obstructiones iecoris parit. Ventrem nec sistunt nec mouent. Inter radices tamen omnes, quę quidē edendo sunt, rapę corporis nutritioni vel maxime conueniunt, idq; ex saporis incunditate facile deprehenditur. Ea enim eduliorum omnium natura est, vt amara, & quę linguam contrahunt, minus: dulcia vero magis alant. Rapa autem cum aliis radicibus dulciora sunt minusq; linguam contrahunt, maius etiam aliis præstare alimentum, magisq; victus salubris rationi conuenire consentaneum est. Sanguinem tamen crassiorem & melancholicum

generant, cum minus iusto in ventriculo ob co-
coctoria facultatis imbecilitatē conficiuntur.
Coctionem autem diuturniorem postulant, eaq;
sunt laudatissima, quæ primæ ebullitionis aqua
segregata & abiecta bis percoquuntur. Cruda ob
prædictas paulo ante causas nullo modo eden-
da sunt. Cymæ raporum decoctæ manduntur,
& urinam cient. Rapum muria conditum, vel
cum aceto & sale sumptum, minus quidem ali-
menti sufficit, sed multo magis appetentiam
recreat. Huius semen tritū & magna copia hau-
stum, Venerem suscitatur. Fertur, quod si quis
hoc ipsum semen cū calamintha & Lemnia ter-
ra commixtum sumat, eo die neque veneno, ne-
que morsu venenati animalis lædi. Appensum
inguinum morbis peculiari quapiam proprietate
in edetur. Plura Dioscorides libro 2. capite 99.
Plinius lib. 18. cap. 13. Galenus lib. 2. de aliment.
facult. cap. 62. & lib. 6. de simpl. med. facult. cap.
98. & Simeon Sethi in Syntag.

DE ANIMALIVM VI-
sceribus.

CAPVT XLIIIX.

al. digeritur.

Egeritur * tarde cor, concoquitur quoq; dure.

Sic quoq; ventriculus, tamen exteriora probantur.

Reddit lingua bonum nutrimentum medicina.

Concoctus facilis pulmo est, cito labitur ipse.

Est melius cerebrum gallina, quam reliquorum.

Agitur hoc loco de natura & facultate visce-
rum, quæ homines cibi causa ex animalibus se-
cant. Recensentur autem numero quinq; Quo-
rum primum quidem est, Cor tarde tum conco-

Caro. qui, tum per intestina descendere. Caro enim e-
ius

ius dura est, cui vt ægre concoquatur, & tardissime descendat, natura comparatum est. Testis Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 11. Cor in-
 quiens substantia quidem sua caro est fibrosa ac dura, ideoq; ad concoquendum est difficile, & tarde permeat. Huc iecur quoque referendum videtur. Nam, vt ibidem testatur Galenus, omnium animalium iecur crassi est succi, ac ad co-
 quendum difficile, tardeq; permeat. Renes itidem prauī admodū sunt succi, & concoctu diffi-
 ciles. Galenus ibidem cap. 5.

Secundum est, stomachum quoq; ægre conco- *Stomachus.*
 qui, & lente transire. Est enim membrum car-
 tilaginosum ac nerueum, neq; facile in bonum
 sanguinem mutari potest. Cartilaginosa enim
 dura sunt: neruæ vero animalium particule suc-
 cum absolute pituitosum gignunt, Oribasio li-
 bro. 4. Synop. ad Eustathium filium cap. 7. teste.
 Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 12. in
 hunc fere modum de eo scriptum reliquit: Du-
 rior carnibus est stomachus, ob id etiam si rite
 conficiatur, succum tamen gignet non plane
 sanguineum, neque inculpatum, sed frigidio-
 rem ac crudiorē. Proinde multum temporis
 requirit, priusquam satis confici & in probum
 sanguinē mutari queat. In extremis tamen par-
 tibus, nempe in fundo & orificio, facilius confici-
 tur in quibus pinguior sit, & carniū natu-
 ra propinquior.

Tertium est, Linguam boni esse alimenti, idq; *Lingua.*
 maxime, Auicenna lib. 2. Cano. cap. 145. teste, cir-
 ca radicem. Illic enim suauissima est, facile con-
 coquitur, & probum corpori alimentum præ-
 stat: cum fungosa alioqui laxaue sit, & respectu

solidioris carnis parum alimenti habeat. Inter omnes tamē porcellinæ præstantissimæ sunt, vt quæ oblata circumcingente pellicula à structoribus ac prægustatoribus principum carni æquiparentur aprugnæ. Bouillæ ob exuperantem humiditatem parum in victus salubris ratione commendantur. Quamobrem ipsis vsuri obsonatrici artis periti caryophylla inferere solent, priusquam assentur, sic enim illarum humiditas con-temperatur, edendoque accommodatiores fiunt.

Pulmo.

Quartum est, pulmonem facile & concoqui, & per intestina descendere, mollis enim admodum est & rarus. Paulus lib. 1. cap. 85. hæc sic tradit. Pulmo facilius quidem, vtpote fungosus, concoquitur, sed leuiorem cibum præbet, pituita generanda efficax. Agninus vero pulmo, licet pro alimento minus conueniat, medicamenti tamen vim possidet. Impositus enim vt autor est Dioscorides lib. 2. cap. 34. & Galen. libr. 11. de simpl. med. facult. cap. 8. attritus à calceamentis contractos ab inflammatione tuetur & sanat. Idem tradit Auicenna 2. Cano. cap. 568.

Cerebrum.

Quintum est, gallinæ cerebrum omnium esse præstantissimum. Vbi sciendum imprimis, cerebrum esse pituitosum crassi vitiosique succi: lēte transire, concoctioni aduersari, stomachum ledere & nauseam excitare: ideo recte vulgo ad corrigendam frigiditatem & humiditatem, cum sale & puluere zingiberis, aut piperis condiri solet. Suillum naturæ inimicum est, ouillum vero, Vitulinum leporinum cuniculumve cū sale ac calidis speciebus mandi conceditur. Inter omnia tamen cerebrum gallinæ primam laudem obtinet, abunde enim nutrit, genitali se-
mini

mini adiicit, & cerebri substantiam auget: vnde & his qui tardiori leuiorq; in genio ac mente sunt, prodesse dicitur. Dioscoridi libro 2. capite 40. sanguinem à cerebri membrana profluentem sistit: Quod Auicenna lib. 2. Cano. cap. 128. & 296. ad fluxum sanguinis narium transtulit, nempe qui membranæ cerebri vitio contractus sit. Cerebrum inquit, gallinæ prohibet fluxum sanguinis narium, accidentem ex velaminibus cerebri. Plura de hoc supra cap. 9.

D E S E M I N E F O E N I C V L I .
C A P V T X L I X .

Semen fœniculi pellit spiracula culi.

Hoc in loco traditur, semē fœniculi, quod *μυράδος* Græce dicitur, flatus dissipare atq; expellere, idq; maxime ratione caliditatis. Nam vt lib. septimo de simpl. medic. facult. capite 97. Galenus memoriæ prodidit, tam valenter excalfacit, vt ex tertio ordine excalfacientium censeri promereatur: desiccatur vero non æque, sed ipsum quispiam in hoc primi esse ordinis posuerit. Proinde lac procreat: quod si admodum desiccaret, non sane efficeret. Suffusis eadem ratione auxiliatur, vrinas mensesque ciet. Ex esu præterea feminis fœniculi manant & alia quædam commoda. In febribus enim nauseam & stomachi feruorem ex aqua frigida potum sedat, stomachum purgat, oculorum aciem reficit, & cum vino decoctum virulentorum vermium ictus sanat. Contrariæ radices & cum melle illitæ moribus canum medentur. Quæ quidem omnia à nonnullis memoriæ iuuandæ gratia hisce versibus inclusa sunt.

*His duo dat marathriū, febres fugat atq; venenū.
Et purgat stomachum, lumen quoq; reddit acutiū.*

Transcripta autem ea sunt, partim ex Dioscoride lib. 3. cap. 71. partim vero ex Auicenna lib. 2. Cano. cap. 281. Quo sane loco inter alia refert Auicenna, etiam Democritum existimasse, serpentes & vermes venenatos recentis fœniculi semine pastos senectam exuere, oculorumque aciem succo eius reficere veris initio, vbi latebris relictis in apriçū prodierint. Vnde intellectum est, hominum quoq; caliginem præcipue eo releuari. Plura hac de re Nicander sub exordium Theriacon. Plinius lib. 8. cap. 27. & lib. 19. ca. 91. & lib. 30. cap. 23. Macer libro 1. cap. 16. & Mesues cap. 1. de ægritudinibus oculorum. Attamen quū concoctioni aliquantulū renitatur, & exiguum prauiq; succi alimentum corporibus exhibeat, non vt alimento, sed vt medicamēto potius fœniculo vtendum est. Proinde aliis interim cibis ipsum vice condimenti, & vt eorum prauitatem corrigat, adhibemus. Quemadmodum enim petroselinum nōnunquam cum lactucis, vt earum humiditas & frigiditas contemperetur, sic etiam cum cucurbitis interdum aut rapis, vt prauitas eorum minuat, fœniculum decoquere simul & mandere consueuimus.

DE ANISO.

CAPVT L.

E*Mendat visum, stomachum confortat Anisum.
Copia dulcoris Anisi sit melioris.*

Dux hic referuntur vtilitates Anisi.

Primo namq; visum emendat, & maxime quidem foris impositum. Atq; hinc sane apud Plinium

nium

nium libro 20. capite 17. naturalis hist. epiphoris oculorum è vino radicem eius tusam ab Iolla imponi solitam legimus. Ipsum cum croco pari modo & vino, & per tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendaque si qua in oculos inciderint.

Secundo deinde loco stomachum roborare dicitur, quod profecto de semine eius potissimum intelligendum est. Illud namq; vt lib. 6. de simp. medic. facult. cap. 44. Galenus adserit, maxime utile est acre & subamarum, vt prope ad vrentium accedat caliditatem. Est autem & in siccando tertii ordinis, sicut & in calefaciendo. Stomachum igitur calefacit, & qui in ipso sunt humores crassos ac frigidos lentosque attenuat, incidit, liquidosque & expulsionem accommodos reddit. Inflationes quoque, quæ ab iisdem proficiuntur, discutit. Atque hinc adeo fit vt stomachus tum repurgetur, tum exsicceetur, & onere quo grauatus fuit, deposito roboretur. Quinetiã visui eadem ratione conferre existimandum est: quippe cui nihil æque noceat atque stomachi impuritas. Hinc enim impuri, foetidi & turbulenti fumi ad oculos sublari noxam spiritibus visui inuehant. Melius ad hoc semper recens, plenum, non fursurosus, dulcedine & odore præstans. Præter has utilitates & aliæ quamplurimæ à Dioscoride lib. 3. cap. 55. à Plinio loco paulo ante citato, Serapione cap. 242. & Auicenna lib. 2. Cano. cap. 1. recensentur. Oris enim halitû iucundiores facit, doloris leuamentum præstat, urinam ciet, discutiendi vim habet, aquam quæ subit cutē dissipat, potum sitim ex salis humoribus contractam extinguit, animalium venenis ad-

aduerfatur, valet ad inflationes. Aluum & alba
foeminarum profluuia tostum fiftit, lac ad mam-
mas elicit, Venerem ftimulat. Dyfpnoæ a pitui-
ta profectas, tostum purgat, cum melle fumptum
melius. Veruftis & antiquis ex frigore hepaticis
affectibus prodeft. Iecoris, lienis, renum, vteri ac
reliquorum etiam vifcerum obftractions tollit.
Vias enim ab humoribus craffis, frigidis ac len-
tis præclufas & obfeffas aperit. Atq; ob id feбри-
bus quoq; opitulatur antiquis. Dolores capitis
leuat, fuffitum naribus: cum rofaceo tritum in-
ftillatumque fractis auribus medetur.

DE SPODIO.

CAPVT LI.

Spodium.

Si cruor emanat, Spodium fumptum cito sanat.

Spodium fanguinis profluuia hic fiftere tra-
ditur: quod de Spodio ab Arabibus nobis de-
feripto potiffimum intelligendum venit. Hoc, vt
ex Auicenna 2. Cano. cap. 617. colligitur, non eft
nifi radices cannarum arundinumve aduftæ.

Quare cum eo quod Græci *ἀσπώδιον* appellât
conuenire videtur. Officinæ Platearii nixæ testi-
monio pro fpodio tam Græcorum, quam Ara-
bum offibus vftis vruntur, quæ elephantis effe
putant: quum verifimilius fit bonis, vel alterius
effe animantis offa. Quocirca cum veterum &
Græcorû fpodiû, quod Turhiacus vocata fpecies
eft, habeatur, ex officinis prorfus hæc combufta
offa proferbantur, eufq; in Græcorum compo-
fitionibus vfus fit: in Arabum vero cõpofitio-
nibus cannarum Indiæ fpodio, aut fi illud haberi
non poffit, radicibus cannarum noftrarû ad-
ftis vtendum erit. Græcorum fpodium folum ad-

mq.

mouetur: Arabum vero etiam sumitur & deu-
 ratur. Hoc ipsum itaque sanguinem vndecunque
 etiam manantem hic sistere traditur, & maxime
 quidem quod frigidum sit & succum, valideque
 adstringat, aut certe quod sumptum siue admo-
 tum peculiari quadam proprietate hepar intem-
 perie vel naturali, vel quoquo modo aduentitia
 calidius moderetur ac roboret. Hoc autem visce-
 re (quod principiū ac fons sanguificationis est)
 roborato, sanguis ab eodem melius etiam reti-
 netur. Pulvis igitur eius cum stillatitiis liquori-
 bus rosarum & plantaginis in nares iniectus
αιμορροϊα earundem curat. Idem cum succo
 plantaginis contra *αιμορροϊαν* & dysenteriam
 efficaciter sumitur. Quin & alia quam plurima
 ab autoribus spodio attribuuntur dotes. Siqui-
 dem cor quoque proprietate quadā corroborat,
 & spiritus claros ac solidos efficit: quapropter
 exhilarat etiam atque laticat. Potum aut appo-
 situm calidæ cardiace & contractæ ab effusione
 flauæ bilis ad os ventriculi syncope, calidoq; cor-
 dis tremori auxiliatur, adiuuante scilicet talem
 ipsius actionē facultate adstrictoria, & maxime
 quidem in temperaturis calidis. In frigidis ve-
 ro cum croco temperatū eadem præstat. Febri-
 bus confert acutis, firim sedat, & immodico cho-
 lerico alui profluuiio atq; vomitui subuenit. Pu-
 stulis quoque quæ in ore & lingua erumpunt pro-
 deest. Feruorem furoremque flauæ bilis cōpescit,
 ventriculum roborat, ardori eius atque imbe-
 cillitati proficit, flauæque ad ipsum bilis inhibet
 effusionem. Contra melancholiam ex sollicitu-
 dine, timorem de præteritis, terrorem de futuris
 & quaslibet animi pturbationes efficax est. Vti-
 liter

liter calidis oculorum abscessibus illinitur. Plura Rhazes lib. 3. ad Almanforem cap. 36. Auicenna loco citato, & tract. 2. de viribus cordis, cap. 3. Auerrhoes lib. 5. collect. cap. 56. Serapion capite 332. & Leonhardus Fuchsius lib. 1. ca. 17. de composit. medic. Porro autem quemadmodum spodium peculiari hepatis roborandi facultate præditum est, ita & aliæ nonnullæ medicinæ aliis singularibus quibusdam membris roborandis accommodatæ sunt, veluti macis cordi, moschus cerebro, glycyrriza pulmoni, capparis lieni, & galanga stomacho, id quod vulgatis etiam hæc versiculis comprobatur:

*Gaudet hepar spodio, mace cor, cerebrum quoq; moscho,
Pulmo liquiritia, splen. capp. stomachusq; galanga.*

DE SALE.

CAPVT. LII.

V*As condimenti præponi debet edenti.*

Sal virus refugit, recte inspidumq; saporat.

Non sapit esca probe, quæ datur absque sale.

Urunt res salse visum, semenz minorant,

Et generant scabiem, pruritum siue rigorem.

Tria hoc in loco peraguntur. In primis enim generale traditur præceptum, nemini hætenus humaniori saltem atque ciuiliori non obseruatum: nempe vt vas condimenti, hoc est, salinum primum in mensa apponatur: idque adeo vulgarum vbique est, vt hæc etiam versiculis decantetur:

Sal primo poni debet, primoz, reponi.

Non bene mensa tibi ponitur absq; sale.

Duo deinde salis recensentur commoda: ac primum quidem, quod venenis resistat. Cuius duplex

duplex assignari potest ratio: Vel quod sal vim habeat vehementer siccam & adstringentem, atque ob id quicquid in corporibus humidum est, id omne depascit reliquum adstrictione leniter contrahit: eiusq; rei testis est Galenus libro vndecimo, de simpl. medic. facultat. capite 50. sic inquit: Nam sal quicquid in corporibus humidum inest, id quodammodo absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ adstrictione contrahit: ac proinde etiam conditura sua carnes seruat, & à putredine ruetur: Vel quod sal non solum humores è corpore ducendos liquet, incidat, tenuet, purget & exiccet: sed poros etiam, per quos venenis vis in interiora corporis irruere solet, denset ac constringat, adeoque penetrationem eius intercipiat & excludat. Secundum vero, quod cibos condiat, id est, sapidiore reddat. Nulla siquidem cibaria citra salis commissionem sapere quotidiano discimus experimento. Tertio demum loco salis, *Salis siue* siue persalsorum eduliorum, *cibariorum* quatuor enumerantur *nimis sal-* *forum nocu-* *menta.* *menta.* Quorum primum quidem est, quod vsu præsertim immoderatiore vrant, hoc est, corrumpant aut hebetem certe ac debiliorem reddant visum. Ac huius itidem duplex assignari potest ratio: vel quod oculi, vt supra capite secundo, ex Aristotele ostendimus, sint de natura aquæ: res vero persalsæ humidam ipsorum substantiam exiccent & consumant, adeoque hebetudinem ob id visui adferant: Vel quod à cibarijs persalsis in ventriculo existentibus mordaces admodum atq; acres resoluantur fumi, qui ad oculos sublatis ipsos acrimonia sua rodant ac rubefaciant. Atq; hinc sane eos qui

Q la-

salet excoquunt, rubros fere oculos habere cōspiciunt. Secundum, quod Veneris appetentiam conpescant. Nam cum omnes corporis exsiccent & consumant humores, sperma quoque necessario exhauriūt ac minuunt. Tertium, quod scabiem generent. Acrem enim ac mordacem procreant faccum, sanguinemque adurunt, atque hinc profecto scabies incidere consuevit. Quartum, quod pruritus etiam excitent: mordacia enim ac pruriginosa generant excrementa. Horum nocumentorum Rhazes etiam meminit libro 3. ad Almanfor. capite 17. Sal. inquit, sanguinem eorum qui multam ex ipso sumunt quantitatem adurit: visum quoque debilitat, atque sperma minuit: pruritus generat & scabiem. Ad hæc serpiginem nonnunquam & impetiginem, morphæamque ac lepram progignit iis, quorum corpora ad patiendum sunt parata. Quin vrinarios etiam meatus, vsu præsertim immoderato ac frequentiore, excoriat. Modice tamen salsa profligato fastidio appetentiam reuocant. Fertur præterea quod si sal cum aceto & succo rutæ permixtus pedum, plantis diligenter infricetur, non noxam tantum ex vini crapula contractam curet, sed iis etiam qui cibos auersantur, Græci *δυστροφία*, appellant, auiditatem restituat. Plura de Sale Dioscorides libro 5. cap. 90. Galenus libro 9. capite 30. & libro 11. capite 50. de simpl. med. facultat. Simeon Serhi in Syntaga

Auicenna 2. Cano. capite 624. & Mesues libro 2. sect. 2. capite 16. de medic.

simpl. purgantibus.

DE S A P O R I B V S A C
eorum qualitatibus.

CAPVT LIII.

Hic feruore vigent tres: *salsus, amarus, acutus* :
Alget acetosus, sic stipans, ponticus atque:
Vntus, & nisi, idus, dulci dant: imperamentum.

Hic agitur de saporibus, siue qualitatibus gustatoriis: Vbi sciendum imprimis, Saporem accipi pro omni eo quod gustu diiudicatur. Species autem eius aliter ab aliis numerari solent. Gale-nus lib. 1. de simpl. med. facult. capite 38. non facile numero comprehensibiles esse tradit. A Theophrasto lib. 6. de causis plantarum cap. 1. *Saporeractiones* 4. eius octo recensentur differentie: exempli gratia, dulcis pinguis, austerus, acerbus, acris, salus, amarus & acidus. Quibus nonum quoque nonnulli adiiciendum putarunt, nempe insipidum, quem *2. 109* Græci vocant, quod extra omnem sit insignem tum caliditatem tum frigiditatem, medium, quoad fieri queat, constitutionem obtinens, qualem præbet sensum aqua plane omnis qualitatis expers. Ex his tres calfacere hoc loco traduntur, nimirum salsus, amarus, & acris. Sed in his non parua est maioris minorisq; ratio. Siquidem acre, vt Auicenna 2. Cano. tract. 1. cap. 3. confirmat, est calidus, hinc amarum, deinde salsum: quoniam acre maiorem vim habet resoluedi, incidendi & abstergerendi, quam amarum: salsum vero est velut amarū frigida aliqua humiditate rerum hebetatumq;. Secundo deinde loco tres ex saporibus statuuntur frigidi: acidus videlicet, austerus & acerbus. Ex quibus acerbus tamen frigidior existit, mox austerus de-

inde acidus. Quod sane perspicuum euadit in omnibus fructibus qui dulcescunt. Principio enim sese prodit acerbitas vehementis infrigidationis: processu deinde temporis cum per solarem calorem aliquo modo ad concoctionem ducti fuerint, austeritas in eis sentitur: qua sensim deposita, aciditatē acquirūt, sicut ^{de Phænici} hinc dulcedinem tandem adsciscunt. Acidum vero quamuis acerbo minus sit frigidum, tamen ob subtilitatem & penetrationem suam in pluribus maioris est infrigidationis. Acerbum autem & austerum in sapore sunt propinqua, sed hoc nihil linguae præter extimā eius superficiem contrahit: illud vero non modo extimam superficiem, verum etiam interiora eius contrahit atque exasperat. Postremo vero tres dicuntur temperati, id est, mediæ qualitatis, ita ut corpus neque refrigerent excellenter, neque calfaciāt: nempe dulcis, pinguis, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, in ipso tamen non apparet excellentia caliditatis, vt lib. 3 ad Almanso. cap. 1. Rhazæ visum est. Porro suæ ac propriæ saporis cuiusque assignantur facultates.

Dulcia,

Dulcia enim cōcoquant, emolliūt, rarefaciunt, laxant plurimumque corporibus exhibent alimentis & impinguāt. Cum enim natura sanguinis nostri & carnis proxime congruant, lingua auidè excipit ac voluptate dilatationeque afficitur, eis fruens non læditur, non exulceratur ab eis, nec refugit ea, ut amara seu acrida. Ac sane quicquid nutrit, ex genere dulcium esse oportet. Nam dulcia vngunt, implent & restituunt erosas particulas. Sed interdum excellenter dulcia nocent: quia cum sint valde calida & aërea cito

cito in igneam naturam tranſeunt, vel mel & ſaccharum celerrime: vertuntur in ſlauam bilem. Quare auidius uſi ſaccharo ſape periculose inflammantur. Ad hæc dulces cibi intemperantius eduntur, humorisq; copiam generant, quam ſequitur interdum vel putrefactiones, vel obſtructiones & abſceſſus hepatis atq; lienis: & maxime quidem cum hæc viſcera ad patiendū accommodata fuerint. Stomachum quoq; relaxāt admodum. & aluum cient. Peſtori tamē conſerūt & pulmoni, genitalesq; ſemen augent.

Amara meatus perpurgant, abſtergant, extenuant, humorum craſſitiem incidunt, & linguam mordent, ſuntque in natura terreſtri craſſa, in qua excedunt calor & ſiccitas, ut in Bile, Nitro, Marrubio, Abſinthio: immodico uſu ſanguinem cito adurūt & corrumpunt, bilemque augent ſlauam.

Acerba Græcis *σπυφρά* appellata, recentiores pontica à pungendo vocant, quo verbo medici quoque libenter vtuntur, linguam contrahunt & introrſum pellunt, ideoq; conſtipandi, denſandi & abſtringendi vim habent, ſuntque in natura terreſtri, craſſa, frigida & ſicca. Ideo enim acerbus ſapor dicitur eſſe tardior quam acidus, quia acidus eſt in natura tenuiore minus terreſtri. Acerba ſunt fructus glandium, pyra ſylueſtria, & in genere immatura poma, mala cydonia ac magis immatura. Nam poſtquam maturuerunt, fit mixtus ſapor ex acerbo & dulci, ſicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt *σπυφρά* & fructus qui vulgo Ribes dicuntur: item caſtaneæ, corna, & poma Cynosbati.

Auſtera Græcis *αῖσνη* medicis etiam noſtri

Q

tem-

temporis *σπλινγι*, à verbo Græco *σπλινγι* dicta. contrahunt, constringunt, densant, increassant & infrigidant. Sunt enim in natura terrestri, crassa, frigida, & sicca, sed plus habent caloris & humiditatis quam habeant acerba. Frequentiōre in cibis ac immoderatiore vsu humores abunde extenuant inaniuntque, eoque sanguinem gignunt melancholicum, & corpus reddunt gracile. Ventericulum tamē quemadmodum Galenus id ipsum in libr. de cibis boni & mali succi, cap. 17. attestatur, corroborant. Omnia, inquit, quæ egregie austera sunt, laxum stomachum ac ventrem firmant, ac tum præcipue, cum calida in temperie affecti sunt. Hac enim de causa, atq; etiam ad alui fluxiones sistendas, austeris vtimur vinis. Iuuant enim ventriculum natua siccitate, & aliquantulum adstringunt.

Pinguis.

Pinguis siue oleosa, quæ Græcis *λιπαρά* & vulgo vinctuosa nominantur, dulcibus vicina sunt, aqueæ & aeræ substantiæ: leniunt, emolliunt, lubricant, laxant, concoquunt, maturant, & humectant, sine manifesta tamen calefactione. Hæc si sunt mediocria, optime nutriunt: sed immodice pinguis supernatant, abominabilia sunt & nauseabunda, ventriculum resupinant, coctionem impediunt, flatu & obstructions generant. Ad hæc cibi quoque, antequam edendo naturæ satisfactum sit, satietatem adferunt. Quod Galeni testimonio confirmatur: qui libro tertio de aliment. facult. capite 29. ita scriptum reliquit: Pinguis & lenta cibaria statim vt sumpra fuerint, celeriter implent, & appetentiam euertunt. Præterea, quod maius est, cōpluribus deinceps diebus ipsorum esum non sustinemus.

Fe-

Febricitantibus, ac iis etiam quibus stomachus atq; hepar calidiora sunt, non æque vt aliis conferunt: ipsis enim facile accenduntur, & in flauam bilem transeunt. Reliquis vero phlegmatis generant copiam, somnolentiam pariunt, rationalemque mentis partem reddunt hebetiorem. Carnium tamē atque olerum cocturæ non mediocriter tribuunt condimentum.

Acrida, Græcis *σπικία*, & vulgo acuta, non solum mordent ac rodunt linguam, sed etiam penetrant, vrunt, vlcérant, aperiunt, flatus dissipant, tenuant, incidunt, separant, resoluunt, à longinquo attrahunt: suntq; in natura tenui, in qua excedunt caliditas & siccitas, & superant calore res amaras. Vnde calorem augent & corpus velociter inflammant, ac sanguinem adurunt, ipsumque in bilem prius flauam, deinde in nigram conuertunt: siccant etiam emaciantque, ac sitim faciunt. Acrida autem sunt, vt piper, zingiber, allium, cepa, calx, & granum gnidium.

Salsa (Græcis *αλμυρά*) incidunt, tergent, tenuant, liquant, mordent, condiendo seruant & à putredine vindicant, conturbant, subuertunt ventriculum, & ad vomitum impellunt, desiccant citra apertam aut caliditatem aut frigiditatem, sitim excitant, exasperant, radendo expurgant, & aperiunt. Plura supra cap. 52.

Acida, Græcis *ὀξεία*, vulgo acetosa, mordendo constringunt & refrigerant, penetrant, incidunt, extenuant, diuidunt, tergent, sacro liberant, purgant citra excalefactionem. Sunt in natura tenui, frigida & sicca, in qua dominatur frigiditas. Nam quæ sunt tantum acida, sunt præcipue frigida, vt *ὀξυλίς*, quæ vulgo acetosa nominatur: quia

hæc pure hunc saporem habet. Est & species mali punici vere acida. Alia quædam sunt mixtæ qualitatis, vt acetum, quod est subacre, quia et si frigidum est, tamen retinet obscurum calorem ex vini corruptione: inde fit subacre, sed tamen dominatur frigiditas. Cum enim exhalant æreæ partes & reliquæ manent terreæ, diluta aquosa tenui parte fit accetū sua natura frigidū. Acida sanguinis atque flauæ bilis feruorem compescunt, & vt libro 2 cap. 21. de aliment. facult. Galenus attestatur, cum in ventriculo succum crassum inueniunt, eundem incidendo alnum subducunt, & ob eam causam fæces liquefaciunt. At si purum ventriculum inueniāt, eum magis supprimunt: corpus infrigidant ac deficiant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant: neruis etiam ac neruosis omnibus nocent. Appetentiam tamen crient: quia humores vitiosos in orificio collectos diuidunt & pellunt, & mordicatione non vrente irritant ventriculum. Ex insipidis quædam magis nutriūt, nempe quæ propius ad æqualitatem accedunt: quædam vero mediocriter calefaciunt aut refrigerāt. Et hæc sane si multa etiam humiditate prædita fuerint, humectantium: sin vero siccitas in eis exuperet, exiccantium ordini adscribenda veniūt. De his omnibus plura Galenus in libr. de simp. medic. facult. præsertim libro 5. capite 25. Paulus libro 7. capite 1. Aëlius libro 1. capite 1. Rhazes libro 3. ad Almanfor. cap. 1. Serapio sermo. 2. de temperam. simpl. Auicenna lib. 2. Cano. tra& 1. cap. 3. Mesues libro 1. Theorem. 1. & Philip. Melanth. in libro de Anima.

Inspida.

DE

DE VIPPA.

CAPVT LIIII.

BIs duo vippa facit, mundat dentes, dat acutum
Visum: quod minus est implet, minuit quod a-
bundat.

Hic quatuor recensentur commoda Vippæ:
 Primo dentes mūdat. Panis enim vino imbutus
 diutius circa dentes moratur, atque eam ob cau-
 sam facilius etiam fœculentā materiā ipsis ad-
 hærentem abstergit ac consumit, quam vinum
 per se sumptū. Deinde visum acuit: malos enim
 fumos, qui e ventriculo cerebrum petunt, suaq;
 permissione spiritus visiuos obscurant, repri-
 mit: adeoq; materias prauas stomacho inhæ-
 rentes concoquit, incidit & deorsum pellit. Ter-
 tio cruda cōcoquit: quia os ventriculi leni qua-
 dam adstrictione claudens concoctoriam facul-
 tatem roborat, plurimumque alimenti corpori-
 bus exhibet. Quarto vero vitiosorum humorum
 multitudinem minuit: eos enim concoquit, in-
 cidit, exiccat & deorsum expellit: idq; maxime,
 si panis assatus prius, aut super prunis exiccatus
 fuerit. Quin eodem modo etiam superflue cō-
 cocta ad *συμμετέλλειν* renocat. Porro de vippa
 quā Galice *Soupe au vin* vocāt, Hermolaus Bar-
 bar. cap. 65. lib. 5. corollarij in Dioscoridem ita
 scribit: Erat veteribus ientaculum, buccæ ex
 vino, quod genus Barbari à vino & pane vippam
 vocant. De eo Athæneus lib. 1. Deipnos. sic ait:
πρωινὸν ἔμψρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρωπισμὸν καλεῖμεν,
ἀλλὰ τὸ ἐν ἀκρωτῆρι βρέχειν καὶ σπαστέσαι ψωμῆς,
 id est, matutinū edulium siue ientaculū, quod
 nos *ἀκρωπισμὸν* vocamus, propterea quod panis
 buc-

Q 5

buccellæ mero tingantur. Lege de eodem Plutar-
tarchum in Sympol.

DE DIÆTA.

CAPVT LV.

OMnibus adſuetam mbeo ſeruare diætã,
Quod ſic eſſo probò, ni ſit mutare neceſſe.
Hippocrates teſtu, quoniam ſequitur mala peſtiu.
Fortior hac meta eſt medicina, certa diætã.
Quam ſi non cures ſatue regu, & male curas.

Cum primus præcipuusq; non ſolum morbi
cuiuſuiſ curandi, ſed ſanitatis etiam tuendæ ſco-
pus (vt in libro qui de facile parabilibus inſcri-
bitur, capit. 28. & in præſagio experientia confir-
mato, capite 5. & in libro de attenuante victus
ratione cap. 1. Galenus adſerit) in exacta victus
ratione conſiſtat: operæ præcium fuit de ea etiam
hic aliquid præſcribi. Præcipitur ergo imprimis
vt ſeruetur conſuetã diætã. Per quã ſana admi-
niſtratio ſex rerum non naturalium modo intel-
ligenda venit. Et ratio quidem eſt, quod trans-
greſſio à conſuetudine noceat nocumento ma-
gno. Conſuetudo enim eſt alterã natura: quia, vt
lib. 1. cap. 11. Rhetoricorũ ad Theodeſten. & lib.
7. capite 10. Ethicorum, & cap. 2. de memoria &
reminiſcentia ab Ariſtotele ſcribitur, conſuetu-
do eſt eorum quæ vt ſæpe ſiue vt plurimũ ſiunt:
natura eorum quæ vt ſemper. Sæpe autẽ & ſym-
per ſunt ſibi inuicem propinqua. Quod eſt ergo
diu adſuetum, in naturam fere tranſiuit. Quem-
admodum igitur naturam cuſtodire oportet, ita
& conſuetudinem, ſi laudabilis fuerit. Et quem-
admodum conſuetã cibi & potus adminiſtra-
tio, eadem ratione & aliarum rerum non natura-
lium

Diætã.

Conſuetudo.

lium obseruanda est. Vnde si quis cōsuetus multum laborare velit hanc consuetudinem immutare, ocioq; indulgere, minusve laborare, vel aliud laboris genus adsumere, idq; alio & tempore & modo, ille proculdubio multum ex hoc debilitabitur. Idem intelligendum de cibo ac potu somno & vigilia, repletione & inanitione, & animæ accidentibus. In quibus omnibus consuetudinē obseruare decet, & maxime quidem si sit laudabilis, vel ab hac non multum declinet, siue medium etiam locum inter bonam ac malam obrineat: respectu nimirum illius ad quod fieri debet permutatio. Porro quāta sit vis consuetudinis, vel inde colligas, quod debiles & senes consuetos labores facilius ferant, quam fortes atque iuuenes inconsuetos: quod profecto lib. 2. apho. 49. Hippocrates etiam hisce verbis confirmat: Qui consueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles & senes, non consuetis fortibus atque iuuenibus facilius ferunt. Quod dicit inquit Philotheus, tale est: Sunt duo, hic quidem senex, ille autem consistenti ætate, ambo incipiunt fodere, & huic quidem seni contingit recte fodere, illi autem qui est inconsistenti ætate, non recte: seni quidem ob consuetudinem recte, quāuis sit imbecillus, iuueni autem non recte, cum non adsuetus sit. In vniuersum enim oportet cognoscere, fortiores alij fieri partes quæ exercentur, & hac de causa solitos labores facilius sustineri. Ex hoc autem particulari exemplo licet nobis & de omnibus ratiocinari. Deinde vero malam pestem, hoc est, maximū periculum ex repentina cōsuetæ diætæ permutatione sequi confirmatur autoritate magni

*Mutatio su-
bita nocet.*

gni Hippocratis, nempe ex 2. libro de vict. rat. in morb. acutiss. aphor. 21. & 22. vbi sic inquit: Atqui facile est hoc addiscere, quod simplex victus cibi ac potus ipse sibiipso semper similis, securior omnino est ad sanitatem, quam si quis repente ad alium meliorem magnā mutationem faciat. Nam & his qui bis in die cibum sumunt, & his qui semel, repentinæ mutationes noxas & ægritudines inducunt. Et eos sane qui prandere non adsueta sunt, si pransi fuerint, statim infirmos facit hoc, & toto corpore graues, & debiles, & pigros, &c. Ælianus quoq; initio libri 5. de varia historia: Tachi cuiusdā exemplo admodum diserte nobis significauit, quam periculosa sit repentina diætæ permutatio. Tachus Ægyptius, inquit, donec vsus est vernaculo victu, & frugaliter vixit, omnium hominum fuit sanissimus: Postquam vero ad Persas venit, & in illorum luxum delapsus est, cum non posset ferre insolentiam ciborum, vitam in dysenteria transegit, & luxuriam cum morte commutauit. Quanquam autem non sanis tantum, sed ægris quoq; adsueta victus ratio diligenter obseruanda præcipiatur, haud tamen raro incidit eius permutandæ necessitas: quando nimirum illa laudabilis existit, ita vt, nisi permutetur, perniciosæ inde consequantur ægritudines. Talis autem eorum est, qui prandium aut coenam prauis terminare solent alimentis. Eiusmodi igitur consuetudinem necessarium est corrigi ac permutari, non quidem subito, sed paulatim & ordinate. Omnis enim subita permutatio vehementer nocet, maxime si à consueto ad inconsumum transitus fiat. Hinc est quod in libro de natura

natura hominis ita scriptum reliquit Hippocrates: Detrahendi sunt cibi ac potus, quibus, vti consueuerunt: idque paulatim facere oportet. Nam si quis cito diætā permutet, periculum est, etiam à permutatione aliquid in corpore nouatum iri. Quin etiam laudabilem victus rationem interdum mutari necesse est, quo (si quando necessitas inciderit) natura non offendatur insolentia nouitateque, neque renuat, neque recusset. Nam qui omni diætā sese assuefacit, minus læditur, cum ad inconsueta transire cogitur. Eadem in alijs quoque rebus non naturalibus ratio est. Quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui libr. 2. aph. 50. ita scriptum reliquit: Quæ ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sunt, insuetis minus molestare solent. Oportet igitur ad insueta permutari. In cuius quidem sententiæ explicatione Philotheus inter cætera sic inquit: Cum enim quodq; ipsorum factum sit peculiare, minus lædit, quamuis ex sua natura molestum sit, si nondum in consuetudinem venerit. Verbi causa, solitus est aliquis mannā comedere, hic si ad bonum cibum sumendum conuertitur, læditur, cum adsuetus nō sit: adsuetus est aliquis aquæ potioni, si præter consuetudinē bibat vinum, offenditur, quoniam consuetudo contemnitur. Oportet igitur ad insueta permutari, vt, si necesse sit, ea quæ offeruntur ferre possimus. Vtentem enim copioso nutrimento, oportet etiam parum cibi quandoque assumere, vt, si contingat ferat etiam illius vsum. Hinc est quod Cornelius Celsus libro 1. capite 3. in hunc etiam modum scripsit: Nimis ociosa vita utilis non est, quia potest incidere
labo-

*consuetudo
varianda,
Orisbaſ lib. 1.
cap. 2. Eupa-
riſſon. ad Eu-
apiu. 10.*

laboris neceſſitas. Neq; etiam ex nimio labore ſubitum ocium, neq; ex nimio ocio ſubitus labor ſine graui noxa eſt. Huc igitur reſpiciẽs Hippocrates reſtiſſime conſulit, conſuetudinem eſſe mutandam. Proinde non temere à Plutarcho in libro de tuend. bona valetud. in hunc modum ſcribitur. Exaſta illa & vehementer ad vnguẽ, vt dici ſolet, obſeruata vita ratio ſimul & corpus formidoloſum reddit, ac periculis obnoxium, & animi frangit vigorem. Quocirca cauere quiſque debet, quemadmodum libro 4. capite 10. ad Almanſ. prudentiſſime Rhazes monuit, ne alicuius rei ſibi conſuetudinem faciat, quam deinceps ipſum obſeruare neceſſe ſit. Exempli gratia: Si quis vno cibo conſuetus ſit vti, vel aliquo potu, vel omnino ab eis abſtineat: vel dormire: vel moueri, vel egerere. Venerine indulgere conſueſcat, & ab aliquo iſtorum imperuoſe irriterur, maximum incurret nocumentum, ſi ab eis abſtinuerit. Quapropter quiſq; corpus ſuum debet ita præparare, vt caloris & frigoris patiens eſſe poſſit, & ad motiones & cibaria ſibi neceſſaria aptum reddatur, & vt ſomni & vigiliarum horas, atque manſiones & domos ſine læſione permutare queat. Fortaſſe enim ex neceſſitate id ipſum quandoque facere cogerur. Poterit autem commode, ſi conſuetudinem non obſeruet ad vnguẽ, ſed interdum ad inſueta tranſeat. Porro quò tempore, quoue modo conſuetudo mutanda ſit, copioſe admodum docet Galenus libr. cap. 8. & lib. 6. cap. 3. de ſanitat. tuen. & libro 8. cap. 9. method. medend. itemq; Conciliator different. 98. & Hieronymus Cardanus libr. 1. tractat. 6. Contradiſt. 2. Tertio demum lo-

eo traditur,fortiorem ac potioremedendi me-
tam,esse certam diatam: quam sane si medicus
curare noluerit, ac aliam quandam eamq; non
satis commodam administauerit, fruste ægrum
regere, ac male curare merito dicitur. Sciendum
est autem, apud Galenum hæc alimentorum ge-
nera inueniri copiosum, medium, tenue. Copio-
sum est sanorum cibus, qui non solum vires con-
seruat, sed etiam auget. Medium ad sanos etiam
spectat. (Nam vires quidem conseruant, non ta-
men auget.) Tenue, id est, quod vires quidem
comminuit, eatenus tamen vt non exsoluantur.
Hoc ab Autoribus in multas partes diuisum est,
nempe in tenue simpliciter, in tenue exquisitè,
in tenuissimum citra adiectionem, in & tenuis-
simum in extremo. Tenue simpliciter per pau-
ca, aut ea quæ parum nutriunt edulia fit: eius-
modi est ptisanæ succus, mulsæ, & forbitio ex ali-
ca. Tenue exquisitè, vbi ptisanæ succus exigua su-
mitur quantitate. Tenuissimum citra adiectionem,
per mulsam aquam, siue meicratum fit so-
lum. Tenuissimū vero in extremo per in ediam
ad iudicationem vsque progreditur. Copiosum
autem vel est, vbi tota ptisana sumitur: vel co-
piosum, vbi pisces, oua, & ius carniū: vel co-
piosissimum, vbi caro: Medium autem horum
est, vt panis lotus, vel placenta. Sanī homines
nō solum conseruandi, sed augendi etiam sunt,
propterea alimentum copiosum illis competit.
Qui vero ægritudine longa laborant, vires auge-
re non debent, sed bene conseruare: aliter vsque
ad finem non sufficerent: propterea hi medio
victu cibandi sunt, qui etiam sanis conuenit, in
quibus vires augere non cupimus, sed illas so-
lum

*Alimen-
torum ge-
nera.*

lum conseruare in animo est, quas etiam in longo morbo totis viribus seruare studemus. Quū vero ægritudo breui terminatura est, si quarto die finire debeat, aliquid dare non est opus, iuxta illud Hippocratis, libro 1. aphor. 6. Extremis morbis extrema exquisite remedia optima sunt. Imo si vires sufficerent, & in septimo terminatura esset, nihil penitus dandum esset; nisi post illum terminum. Hac de re plura & cognitu non indigna reperies apud Galenum & Philotheum in comment. aph. 4. 5. & 6.

DE ADMINISTRATIONE
diætæ.

CAPVT LVI.

Q Vale, quid, & quando, quantum, quoties, ubi,
recta

Debent hac medico in Viçtus ratione notari,

Ne male conueniens ingrediatur iter.

Sex circumstantias medico in præscribenda victus ratione considerandas esse, hoc in loco traditur. Prima quale, hoc est, cuius qualitatibus exhibendus sit, quia in calida ægritudine, cibis frigidus, in frigida calidus, in humida siccus, in sicca vero humidus conuenit. Corpus tamen quod secundum naturam est, similem semper victum postulat: quemadmodum quod præter naturam est, contrarium. Siquidem quod naturaliter se habet, custodire: quod præter naturam est, tollere oportet. Sed de hoc plura Galenus cum alibi sæpe, tum maxime in arte medicinali cap. 86. & lib. 1. cap. 10. de Sanitate tuend. & lib. 8. cap. 9. meth. meden. Secunda, quid: id est, cuius substantiæ: Athletis enim ac rusticis, ijsq;

qui

qui quamlibet actionē fortem, ac vehementem
 obeunt, cibus exhibendus est crassius ac durus:
 quia facultatē concoctoriam possident fortem.
 Neq; vero tenuis substantiā cibus, velut est caro
 pullorum, caporum, vitulorum, agnorum, hœ-
 dorum, & similibus, ipsis competit: quippe quæ
 in ipsis vel adureretur, vel quam par est citius
 conficeretur, ita vt sapius ob id cibari cogeren-
 tur. Non temere igitur inquit Glossa delectabi-
 lis in l. Seruis vrbani in principio. ff. de leg. ter-
 tio. Rustici non debent vti pane albo, vel pultis
 aut alijs delicatis cibarijs: sed pane grosso, caseo,
 capis & fabis. Porro nobilibus atq; ocio dedi-
 tis hominib. tenuis substantiā cibus magis con-
 gruit: quippe qui virtutem concoctricem ha-
 beant debiliore, quam vt crassos cibos, cuiusmo-
 di sunt salsæ suum atq; boum carnes, & pisces
 Sole aut vëto aut fumo indurati superare queāt.
 Pari modo & in ægitudinibus acutis tenuiore
 vtendum est diætā, quam in chronicis, id est, lon-
 gis, sicuti quartanis. Tertia, quando, id est, quo
 potissimum diei tempore cibus adsumi debeat:
 in sanis enim consuetudo maxime obseruanda
 est. Vnde hominibus mane surgentibus, & bis
 tantum in dei cibū sumentibus, æstate quidem
 prandendum est hora decima, vel paulo ante,
 neq; differendum donec propinquet meridies,
 vt qui maximū æstum importare soleat: cœnan-
 dum hora sexta, vel paulo post. Hyeme vero
 iisdem ob somni prolixitatem prandendum est
 hora vndecima, vel duodecima: cœnandum ho-
 ra septima, vel paulo post: sed ita tamen, ne quid
 præter consuetudinem fiat. Quinetiam in ægris
 cibandis temporis habenda est ratio, præsertim

R. in

in febricitantibus. Siquidem in ipsis paroxysmis, vel non multo ante futuram accessionem à cibis abstinendum est: quod nimirum naturam, quæ circa morbi materiam tum occupata est, cibibus oblatus distrahat, atq; adeo humores morbum efficientes adaugcat. Neq; immediate post paroxysmum cibus dandus est, quippe quem facultas à febris intemperie deiecta nondum superare queat. Quapropter tamdiu ante sequentis accessionis initium exhibendus est, ut prius quam ea appropinquet, decenter in ventriculo coquatur, & ad inferiores partes descendat: idque in illis potissimum ita observandum, quibus virtus adhuc satis valida existit. Iis vero quibus vires prosteruntur, dandus est cibus quocunq; tempore etiam in vigore. Cuius rei testis est Galenus, qui lib. 1. aphor. comment. 9. ita scribit: Aliquando in ipso etiam morbi vigore ubi symptoma aliquod interuenerit, robur naturæ dissoluens, nutrire cogimur. Quod idem copiosius etiam monstrat lib. 20. cap. 3. & 5. meth. medend. Hæc omnia de paroxysmo Stephanus Atheniensis in primum librum Galeni ad Glauco. comment. 39. multo clarius in hunc modum exponit: Sciendum sane est naturam egere semper alimento, quod basin ac sedem illius quod digestum est, ipsi repleat. Sed hoc ipsum alimentum præcipue dandum est, quando ipsum concoquere ac conficere potest. Concoquit autem quando pura ac integra est, nec à febris caliditate vexatur. Quare in interuallo dandum id est. Si enim in accessione demus, facultas quæ à febris intemperie deiecta est, ipsum superare non potest. Alimentum autem non concoctum, mate-

ria

ria fit febris. Et nocet ^{quod} Hippocrates libr. r. aphor. ii. ait: in accessionibus subtrahere oportet: nam addere nocuum est. Dandum igitur est alimentum in interuallis. Sed hæc dici possunt in intermittentibus. In continuis vero quid vti- que quis faceret? neque enim in his inuenire licet remissum ac quietum tempus, quoniam fe- bris continenter affligit. Tamen in his etiam cernitur *μειοπυξία*, id est, febris diminutio, quæ interuallum imitatur: tuncque alimentum dandum est, non quando exacerbantur. Plura & ad præsentem speculationem maxime facientia habentur apud Brudū Lusi. lib. 2. cap. 9. de victu febricitantiū. Quarta, quantum, id est, quantitas sumendi cibi: quæ profecto in æstate, vt supra cap. 19. diximus, minuenda est: quod tum ob im- modicas resolutiones calor innatus debilior exi- stat: Hyeme vero augenda, propterea quod con- coctoria facultas id temporis ob frigus ambiens roboretur. Quinta, quoties in die videlicet cibus exhibendus sit. Est enim æstate quam hyeme, autumno aut vere, sæpius exhibendus, sed mi- nori quantitate. Pari modo facultate concocto- ria debili existente, sæpe, sed parua quantitate dandus est. Eadem vero robusta existente, dan- dus est quidem quātitate magna, sed rarius. Sex- ta, vbi, id est, quo in loco: Cibus enim per æsta- tem quidem locis suis arte siue natura frigidis, per hyemem vero temperatis, sumendus est.

DE CAVLE.

CAPVT LVII.

IUcaulis soluit, cuius substantia stringit,
Virag, quando datur, venter laxare paratur.

R 2

Hic

Hic agitur de conditis, per quos nihil iam aliud intelligendum, quam vulgare illud olus, quod *νεγκυρα* Græcis, Latinis vero Brassica dicitur: atque hoc vel ex Martiali discere licet, qui xeniorum libro eos caules per nitratam aquam virides conseruari ait:

Ne tibi pallentes moueant fastidia caules..

Nitrata viridis brassica fiat aqua

Recensentur autem hoc loco tres ipsorum facultates: Quarum prima quidem est, decoctionum, & maxime primæ ebullitionis, ventris soluendi vim obtinere. In folijs namq; & exterioribus partibus nitrosa quædam & absterforia inest qualitas, quam sane, cum debiliter admodum inhæreat, modica elixatio in aquam facile deponit, eiq; potentiam adiicit purgatoriam, Atque hinc adeo fit, vt ius primæ decoctionis aluum excellentius, quam secundæ deiciat. Nitrosa enim illa & absterforia qualitas exquisitè per primam segregatur, atque in aquam deponitur. Secunda est, corpus ipsum siue substantiam communi siccantium ratione ventrem sistere, magis, quam ad deiciendum incitare: quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur, & relinquitur substantia terrea secca, quæ sumpta ventrem adstringit, idq; multo magis, si non bis duntaxat, sed ter aut quater aquam effuderis. Nam quanto exquisitus in aquam succum suum deposuerit, tanto & illi quidem maiorem purgandi vim adiiciet, & reliquam sui substantiam, quæ velut oleris ipsius caro est, restringentem efficiet. Eadem est ratio in beta, atq; adeo in omnibus ferme, quib; sapor aut acris aut nitrosus, aut falsus inest. Quippe & lenticula ipsa, tametsi

fatís magnum adstringendi potentiam gustu refert. tamen eiusmodi quid sortita est. Nam & huius decoctum ventris soluendi vim obtinet. Verum hic succus, etiam si degustes, perspicuam misturam repræsentat, tanquã si nitroso austerum quid commisceas. Sed & conchularum, maris cæterorumq; fere ostreorum succus plane tum falsus est, tum ventrem soluendi vim obtinet: quamuis eorum caro ventrem reprimat. Tertia est, vtrunque, nempe decoctum atque substantiam simul ventris subductionem efficere: cum enim vires suas ita retineant, abstergere etiam & intestina ad expulsionem irritare consentaneum est. Lege hac de re plura apud Galenum, libro 3. de simplic. medicam. facultat. capite 14. & libro 1. capite 3. & 25. & libr. 2. cap. 44. de aliment. facultat. Proditum quoque est, Brassicam naturali quadam facultate vino aduersari, & curare temulentiam: Vnde quærit Aristoteles, 3. Sectio. problemat. 17. Quid est cur brassica sedet

Brassica temulentiam curat.

crapulam? Nonnulli respondent hoc euenire solito, quod ex esu eius fumi eleuentur admodum crassi, qui, cum vini vapores increassent, ad cerebrum ascendere etiam prohibent. Aristoteles tamen aliam assignat causam, nempe quod quicquid humores vinosos vndique & omnia ea corporis parte ad se in alutem trahit, & corpus refrigerat, tollat crapulam. Brassica autem est huiusmodi. Ergo brassica curat crapulam. Minor probatur, quia per succum eius humores, qui vinosi crudique tenentur, è toto corpore detrahuntur. Ipsa vero substantia frigida, styptica ac terrea, supra in ventriculo remanens corpus refrigerat, quo fit vt tenues humores ad vesicam

R 3 laban-

labantur. Cum igitur humor vtrinque educatur, corpusque refrigeretur, recte per consequens a crapula liberatur. Euenit ad hæc vt cum humores deorsum ad se trahunt atque excernunt, flatum etiam secum deducant, qui, si per vinum liceat, in caput se efferens grauitatem creat & crapulam: sin autem deorsum se vertit, corpusque ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ omnis tollitur. Quin & ipsa Brassica folia, quemadmodum libro 2. de composit. medicam. local. cap. 5. Galenus attestatur, calida macerata capitq; circumposita ac obligata naturaliter ebrietati resistunt. Porro Brassica quæ edendo est, calfacit & siccat primo abcessu: prauum & melancholicum succum procreat. Aëstia tamen peior est quam hyberna. Oculorum aciem hebetat, vnde Græcis *κρημνή* dicta cēsetur, quasi *κρημνέλη*, quod pupillas oculorum, quas illi *κρημνίς* vocant, obtundat hebetetq; somnum per contraria insomnia interturbat, stomacho incommoda est parumque nutrit, at si cum pingui carne coquatur, plurimum noxæ atq; vitii amittit. Vrinam ac menses ciet, & lumbricos interficit. Sucus eius cum melle sumptus magnifice defectiones vocis iuuat, & si vulneribus imponatur, ea glutinat, dolosa malignaque vlcera & induratas inflammationes sanat. Plura Dioscorides libro secundo, capite 108. Plinius libro vigesimo, capite nono: Galenus locis supra citatis: Simeon Sethi in Syntagmate: Rhazes libro tertio, capite decimo octauo. ad Almansorem, & Auicenna 2. Canon. capite 142.

DE MALVA.
CAPVT LVIII.

Dixerunt Maluam veteres, quod molliat aluum,
Huius radices rase solubnt tibi faeces.
Vuluam mouerunt, & fluxum sapa dederunt.

Hic agitur de facultatibus Maluæ. Et primo quidem versu, qui ex libro 2. capite 36. Æmilii Macri huc adscitus est, veteribus Latinis Maluā ab emollienda aluo dictam esse traditur. Cuius sane rei testis etiam M. Varro, qui Maluam, quasi moluam quod aluum molliat, dictam esse contendit, quippe quæ clysteribus infusa vel in cibo accepta ventrē facile moueat. Quin etiam Græcis *μαλάχη* ab emollienda aluo nomen traxit. Siquidem ipsis *μαλάσσειν* mollire significat. Antiqui enim ea in acetariis cum lactuca ad subducendam aluum utebantur. Vnde Martialis libro 10. Epigrammatōn:

*Exoneraturas ventrem mihi villica maluas
Attulit, & varias quas habet hortus, opes,
Et alibi:*

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Cæterum hoc olus facile subducitur, non modo propter humiditatem, verum etiam propter genuinam viscositam, & potissimum quando quis cum oleo & garo copiosam ipsam sumferit. Atque ob id inter quatuor etiam emollientia, quorum decocto in clysteribus ad induratarum fecum educationem passim vtimur, primū locum sibi vendicauit. Porro duplex malua est. Vna quidem floribus sanguineis, altera vero candidis, & in hac quam illa maior emolliendi vis inest.

R 4

Se

Secundo deinde versu innuitur, radices Maluæ rasas facibus educendis esse accômodas : & maxime quidem, si inde, perinde atque è radicibus Mercurialis, *Βάλανοι*, Id est, grâdes siue suppositoria fiant.

Tertio demum versu, Maluam menses ciere dicitur, quod & ipsum sane ob manifestam humectandi facultatem ac genuinū lentorem præstat. In sessione namq; vterum emollit, ita vt vena eius ab acri sanguine promptius fundantur. Quinetiā menses prouocare certo se experimento didicisse Platearius adferit. Folia Maluæ trita cum folijs salicis omnibus emplastris cōmodiora sunt. Nam & inflammari nō sinunt, & sanguinem sistunt, & recens vulnus cicatrice includunt: Sed & luxatis ac contusis medentur. Phalangiorum quoq; & reptilium plagas curant folia eiusdem, si cepas & porrum triueris, eisq; miscueris, ac imposueris. Siquis vero syluestris Maluæ succo cum oleo illinatur, à vespis & apibus non pungetur: sed & qui punctus iam est succo opem sentit: & folia Maluæ contusa & imposita similiter percussū ab illis sanant. Similiter autem curat Malua illita lichenas, & occulta foeminarum vitia. Succus vero eius auribus instillatus dolorem aurii sedat. Cum melle acceptus thoracem pulmonemq; iuuat, & raucā vocem lenit, hepaticos sanat, & comitiali morbo apprehensos resipiscere facit. Eodem modo & nephriticis & ischiaticis auxiliatur. At vero decoctum ipsius potatum difficultatē emittendi vrinam emendat, lapides cōterit, somnū conciliat, facilemque partum præstat. Prodest etiam erosionibus vesicæ & intestinorum, vuluæ se-

disque,

disque, clystere infusum. Malua illita inflammationes lenit. eaq; quæ incurata sunt, emollit. Plura Dioscorides libro 2. capite 106. Plinius libro 20. capite 21. Galenus libro 7. de simpl. medic. facultat. cap. 95. & lib. 2. de alim. facult. cap. 42. Constantinus Cæsar lib. 21. de agricultura, capite 12. & Simeon Sethi in Syntag.

D E M E N T H A.

CAPVT LIX.

MEntitur mentha, si sit depellere lenta
Ventri lumbricos stomachi vermes, nocuos.

Mentham eo nomine nō esse dignandam, nisi alui etiam lumbricos & stomachi vermes enecandi atq; expellendi facultatem obtineat, hoc loco adseritur. Amarum enim quiddam in se habet & acerbum: & amaro quidem, non secus atque absinthium, lumbricos interficit: acerbitate vero, si cum oxycrato bibatur, recētes sanguinis reiectiones reprimat. Exhibendum autem decoctum eius, velut absinthij quoq; & non substantia. Est enim, vt si qua alia herba, tenuiū partium gustu acri, & facultate calida, ex tertio nimirum ordine excalfacientium & secundo siccantium. Quare vt medicamento potius, quam alimento ipsa vtimur. Hepar enim frigidum & ventriculū iuuat, coreroborat & stomachū, & concoctionē facit, sedat quoq; singultum, & vomitum phlegmaticum atq; sanguineum. Prodest quoque ad cordis morsus, & appetitionem suscitāt. Mediocriter item ad Venerem excitat: id quod omnibus accidit, quæ humiditatem semicoctam & flatuosam continent. Aperit & iecinoris ac splenis obstructions. Verum hac vefci ad satietatē

R s

non

non oportet: quoniam sanguinem extenuat & serosum facit, & ipsum in flauam bilem permutat, deinde efficit vt sanguis, qui maxime est tenuium partium, discutiatur, & crassius ac melancholicus relinquatur: atque idcirco oportet biliosos ab ea abstinere. Contrita cum sale, & morsui rabiosi canis imposita, medicamentum fit salubre. Arida vero trita & post cibum sumpta ad concoctionem facit, & lienosos iuuat. Cum vino pota, difficulter parienti succurrit. Ferunt etiam quod mansa lippienti imposita fiat remedium, quodque eius decoctum absorptum confestim sanguinē ē faucibus eiicientes sanat. Coire lac densarique in caseum non patitur, si folia potionibus lactis immergantur. In summa stomacho utilis est, & in condimentis peculiarē gratiam habet. Huius semen ventrem purgat, & pulmonem lēdit. Plura Dioscorides lib. 3. cap. 34. Plinius libr. 20. cap. 14. Galenus lib. 6. de simpl. med. facult. cap. 136. Simeon Sethi in Syntagm. & Auicenna 2. Canonum, capite 459.

DE SALVIA.

CAPVT LX.

CUr moriatur homo, cui salvia crescit in horto?
 Contra vim mortis non est medicamen in hortu.
 Salvia confortat nervos, manuumq; tremorem
 Tollit, & eius ope febris acuta fugit.
 Salvia, castoreumq; lauendula, primula veris.
 Nasunt. Athanas. hac sanant paralytica membra.
 Salvia saluatrix, natura conciliatrix.

Permagnam esse utilitatem Salviae, hoc loco traditur. Ac primo quidem versu per modum dubii quaeritur, qui fiat vt homo moriatur, cui
 Salvia

Saluia crescit in horro? Ad quod ira responde-
tur secundo versu: quanquam medicina in hor-
tis reperiatur, quæ corporis putrefactioni resi-
stat, humiditatemque custodiat naturalem, ne-
citius quam par esset, dissipetur, nulla tamen in-
uenitur, quæ moriendi necessitatem è medio
tollat. Et hoc est, quod Auicenna 3. 1. cap. singu-
lari ait. Ars quidem sanitatis tuenda nos à mor-
te securos non facit, neque corpus à foris inci-
dentibus nocuentis minuit, neq; vnumquod-
que corpus ad vltimam vitæ longitudinem, quæ
est secundum hominē, absolute perducit. Sed de
duabus rebus securitatem præbet: putrefactio-
nem enim penitus excludit, & humiditatem de-
fendit naturalem, ne iusto citius resoluatur.

*Gale. lib. 1.
cap. 17. de sa-
nit. tuenda.*

Secundo loco tres referuntur Saluiæ effectus.
ac primo quidem, quod neruos roboret. Siquidē
manifeste calfacit, & leniter adstringit, humorū
igitur copiam, qua nerui impediti relaxabantur,
exiccat, refrigeratosque recalfacit. Deinde, quod
manuū tremorem tollat: Nam quicquid neruos
roborat ac excalfacit, tremorem etiā tollit. Tre-
mor enim ex neruorum imbecillitate & frigiditate
potissimum accidit. Atq; hanc sane ob cau-
sam senes nonnulli & anus decrepitæ cibis ac
potibus suis folia Saluiæ imponere solent. Ter-
tio, quod acutam remoueat febrem: cuius hanc
adsignaueris causam, nepe quod humores exic-
cet, adeoque putrefactionem, quam acuta febris
magna ex parte comitatur, impediat. Porro sal-
uia temperamento est euidenter excalfaciente
& exiccante, atque eam ob rem per se in victus
salubris ratione nō temere vsurpanda. Attamen
cum neruos excellenter roboret, dupliciter ea

*Manuum
tremor.*

ho-

*Saluiatum
vinum.*

homines in sanitatis tutela vti consueuerunt
Aut enim inde parant *epicacuarum*, id est, intin-
ctus, quemadmodum ostendimus supra cap. 22.
appetentiam ita renocantes ei, cui ventriculus
crudis, inconcoctis ac prauis humoribus refer-
tus fuerit. Aut vinum ex ea etiam conficiunt,
Saluiatum ipsis appellatū, quod in mensa prin-
cipio potissimum expetitur. Hoc cum sibi qua-
litate quandam à salua calidam simul ac ad-
stringentem, aromaticamq; & exiccantē adsci-
feat, tremulis, *neuralgicis*, & epilepticis mire cō-
ferre putant, est: praesertim si post purgationē
epotom dicamēto modice sumatur. Quin &
ventriculus, cerebrū, neruos ac reliquas quoq;
corporis partes pra humilitate laxas exiccat ac
roborat, idq; per hyemē maxime. Valet cōtra re-
num, vesicae & laterum dolores, reiectiones san-
guinis, tussim, rupta & vulsa. Difficili vrinae auxi-
liatur, & suppressos menses proritat, sed im-
moderatus: quocirca grauidis non nisi cum timore
exhibendum est, quippe quod partus facile ene-
cet, & abortus faciat. Vaporosum est admodum,
facileq; caput ferit, & cito inebriat: quare caput
debile habētibus, quibusq; plurimum molestiae
catarrhus exhibet, ab ipso in roborando ventri-
culo cauendum est: ne dum vni parti auxilium
quærunt, reliquas offendant. Imo vero nec alias
immoderatus eo vtendum est, neq; ad depellē-
dam sitim, neq; ad deferendū permiscendum ve-
cibum: quippe quod vniuersum ita cibū ad ex-
tremam plane caliditatem ac siccitatē perduce-
ret. Primum enim per se calidum & siccum est
vinum, deinde vero & Salua, sat strenue excalfa-
cit, desiccaturque & renuium est partium: quare
quod

quod inde fit vinū, ad immodicam haud dubie caliditatem ac siccitatem inclinabit, atq; ob id sanitatis tutelā minus conueniet: vt quod ingestum cibum permutare atq; ante perfectam concoctionem è ventriculo ac hepate ad cerebrum facile & nervos deferre, obstructionemq; omnis putredinis matrem, in humano corpore excitare valeat. Plura de hoc Magninus ca. 21. part. 3. Regiminis sanitatis, & Ioan Michael Sauano porro Saluia passim in hortis spectatur: Vna magni latis & asperis folijs. Altera vero folijs minoribus, contractioribus & lauioribus. Græci, q̄ ipsa herba retorrída semper & exucca appareat, communi vtranque appellatione nuncuparunt, ἐλελίσφακον, quod quasi in tabē, vel siccationem redacta videatur.

Theophrastus lib. 6. cap. 2. de hystor. plant.

Tertio loco sex enumerantur medicamenta *Salvia.*

simplicia πικρὰ λυτὰ curandę accōmodatissima, nempe Saluia, Castorium, Lauendula, Primula veris, Nasturtium & Athanasia. Hęc nanq; omnia proprietate quadam membra paralytica curant ac sanant. De Saluia quidem ex modo dictis satis constat: quippe quę genuina caliditate & siccitate sua pituitosum humorē, quo nervi obstructi resoluebantur, facile consumat, adeoque nervis ipsis robur addat. Castorium calefacit siccaturque cum extenuandi viribus eximijs quibus præter alias actiones, etiam nervorū, qui ex copia humorū male habent, affectibus, nempe tremori, stupori, cōuulsioni & paralyfi congruit, & refrigeratos facile recalfacit, & extrinsecus applicatum, & potui datum: idq; ita, vt nullam aliam offendat particulam, etiam si mediocriter fe-

Castorium.

febris affligat, quemadmodum in veternis & cataphoris: sed & mensibus retentis proficit, & secundas expellit. Iuuat etiam, si quis suffitū eius in prunis impositi inspiratione hauriat, maxime affectus in pulmone aut capite consistentes. Frigidæ quoque surditati, & auribus ob crassos flatulentosque spiritus dolentibus præclare opitulatur, ad lentis magnitudinem cum oleo nardino infusum. Oleum præterea castorii non minus contra frigidos neruorum & iuncturarum affectus omnes valet, quam Castorium ipsum, præsertim si post materiæ euacuationem applicetur: residuum enim consumit, neruos roborat, paralyti, conuulsioni ac tetano medetur, & acerrimos rigores, & frigora febrium, si spina dorsii eo liniatur, sedat. Porro Castorium testiculus est animalis ancipitis vitæ, quod *χολαζο* à Græcis, à Latinis Fiber appellatur. De quo Dioscorides libro 3. capit. 21. Plinius libro 8. cap. 30. & libro 32. cap. 3. Galenus lib. 11. cap. 11. de simp. med. facult. Aetius libro 2. cap. 177. Paulus lib. 7. & Auicenna 2. Can. ca. 125. Lauendula excalescit & exsiccat ordine secundo completo, vel tertio inchoante, viribus à nardo Celtica non longe recedentibus. Confert omnibus cerebri agitudinibus à frigido prouenientibus, cōuulsis, resolutisque; auxiliatur: ventriculum roborat, & iecur à infarctu liberat: quin & obstructos lienes lunat: vterum calescit & menses & secundas educit. Primula veris calida est & sicca, neruos roborat, cōuulsioni, tremori, apoplexiæ, paralyti, cæterisque neruorum atq; articulorum vitiiis frigidis & humidis auxiliatur: atque inde arthritica etiam à nonnullis & herb. a paralyti appellatur. Primula

Lauendula.

*Primula
veris.*

In ueris autem dicitur, quod scilicet Vere inchoante mox erumpat. Per Nasturtium Sifymbrium aquaticum hic intelligitur, quod riguis gaudet, & in fontium riuis discurrentibus comitesio nascitur, foliis primo exortu rotundis, quū vero adoleuerint eruce modo dissectis, odore ac sapore satiuo nasturtio proximis, atque ob id

Nasturtium.

scilicet Nasturtium à nonnullis, id est, nasturtium, nominatur. Ea herba cum sicca est, tertii est ordinis excalefacientium & desiccantium: cum humida & viridis, secundi: crassos & pituitosos humores extenuat, incidit, & resoluit: qua ratione neruos à phlegmate purgat, paralysisq; causam aufert. Atque hinc sane præcipiunt Medici, vt in quadragenaria illa Ecclesiæ abstinentia, propter phlegmaticos cibos, qui per id tempus mādī solent, Nasturtia quoque subinde exhibeantur. Athanasia tanacetum etiam vocatur. Ea parthenii species quædam existit, purgandique phlegmatis facultate prædita est, neruos caliditate sua exsiccat. Siue foris imposita, siue intro in corpus assumpta lumbricos & materiam vnde illi generantur ex ventre pellit. Plurimum igitur Galli primis sanctum post Pascha diebus Athanasia cum ouis fixa ad phlegmatis per ieiunium quadragenarium ex esu piscium collecti educationē vtuntur, ne scilicet inde lumbrici in corporibus aptis ac preparatis generentur. Recentiores etiam vtuntur ad ventriculi & alui flatus discutiendos: item ad frangendos renum calculos & ad ciendam vrinam. Vltimo tandem versu traditur, Saluiam sic dici, quod ad multa sit

salutaris, præcipue ad fœcunditatem.

DE

DE RVTA.

CAPVT LXL.

*Mac. lib.
1. cap. 12.
al. Ruta.*

Nobilitas ruta hac, quod lumina reddat acuta.
Auxilio ruta vir quippe videbit acuto.
* Cruda comesta recens oculos caligine purgat.
Ruta viris minuit Venerem, mulieribus addit.
Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit aſum,
Coſta & ruta facit de pulcibus loca tuta.

Viſus,

Quatuor hic recensentur facultates Rutæ: Ac primo quidem, quod acutam reddat videndi aciem: commanducata enim, vt teſtis eſt Dioſcorides, libro 3. capite 44. & poſt eum Auicenna 2. Canon. capite 578. mire opitulatur oculis, qui hebetudinem ſenſere. Præſtat idem & ſuccus eius cum ſucco ſœniculi & mellis inunctus. De hoc nonnihil quoque ſupra capite 13. & infra capite 79.

Secunda, quod coëundi deſiderium in viris minuat, augeat vero in mulieribus. Nam quum ex tertio ſit ordine excaſſacientum & ſiccantium, ſtatus ſtrenue diſcutit aboletque, & ſic ſemen virile, quod tenue admodum & æreum eſt, reſiccat, ac prorſum ne eſſe quidem permittit. Ex quo ſane Veneris appetitum in viris cohibet. Sed in mulieribus ſemen aquoſum & frigidum calefacit, incidit & extenuat: quare eas ad coitum magis incitat.

Tertia, quod aſtutiam ſive calliditatem, id eſt, apprehenſionem & mediſ alicuius in ſubtili cauſa facilem inuentionem vſurpantibus conciliet. Caſſatione enim ac reſiccatione extenuantur & acuantur ſpiritus, fouetur & illuſtratur ingenium.

Quarta,

Quarta, quod decoctum ipsius, si domus ea respergatur, pulices depellat. Eos enim, ut vno ore Medici testantur, acrimonia sua necat, & grani odore fugat. Pamphilus apud Constantinum *Pulices fugantia & necantia.* Cæsarem, libro 13. cap. 15. de Agricultura, longe plura aduersus pulicum molestias remedia enumerat. Scrobem, inquit, facito, & rhododaphnas contusas in ipsum mittito, sicq; omnes concurrent. Absinthium aut cucumeris syluestris radix aqua marina rigata ac respersa, pulices necant. Disperdit autem penitus Melanthium, aqua maceratum ac respersum: aut conyzæ coctæ decoctum irroratum. *Actius libr. 13. cap. 43.* Disperdit eisdem similiter semen sinapeos & rhododaphnes, ambo feruesfacta, & in domo respersa. Calcem viuam cribrato, & postquam locum verreris, inspergito, indeq; necabuntur. Idem continget ex amurca pauimentis assidue irroratis, Cyminum item syluestre tritum ac aqua mixtum, & seminis cucumeris syluestris drachmæ decem tritæ & in aquam demissæ, indeque domo respersa, pulices crepare faciunt. Item chamelææ radix, & populi nigræ folia tusa, & aqua macerata, & tribulus ex aqua coctæ. Pulices etiam muria acris respersa & aqua marina enecant. Quod si in media domo quis peluim deponat, & circulum machara penitus ferrea circumscribat, & reliquam domum, præterquam locum circumscriptum, cremore staphidis agriæ aut lauri foliorum tuforum conspergat, aut etiam muria aut aqua marina coctæ, omnes pulices in peluim congregabit. Fictile quoque vas defossum, ita ut labra æqualia pauimento habeat & adipe taurino oblitum omnes pulices in sese congregabit, etiam

S eos

eos qui adhuc in paleis deliteſcunt. Sub lecto parvulum ſcrobem facito, & in ipſum ſanguinem caprinum mittito, congregabit eo pulices & ex aliis veſtibus ad ſe illiciet ac vocabit. Cæterum ex amphimallis & denſiſſimis tapetibus, in quibus plurimi pulices deliteſcunt, eximi ac euocari poſſunt, ſi ſic in vrna aut dolio ipſe ſanguis caprinus deponatur. Haſtenus ille. Auicenna 6.4. Tract. 3. capite 11. de fugatione pulicam hoc amplius addit: Quando, inquit domus colocyntidos inſuſione aſpergitur, ſaliunt pulices & fugiunt, & ſimiliter ex decocto rubi. Reſerunt quidam, quod ſi lignum adipe erinacei oblinatur, eo pulices ſtatim omnes concurrent. Fugantur quoque ſuſſitu ſulphuris. Eſt etiamnum herba quædam vulgaris notitiæ Arabice dicta Chichuanu, id eſt, herba pulicum, quæ in ciuitate Chairi puluerizata in lecto circa dormientes ponitur, & ex odore illius inebriantur ſtupidiq; fiunt pulices, & non lædunt. Porro nihil æque diſperdit pulices, ac graueolentia, velut ruta, mentha, mentaſtrum, & lupulus, præcipue tamen ſimus & vrina equi. Enecat & pulices ſeminis rapi decoctum inſperſum. Quin & taurini cornu ſuſſitu pulices fugari perhibentur. Fama eſt, inquit Dioſcorides libro quarto, capite 60. ſi pſyllium virens domum importe-
tur, non ſinere in ea pulices gigni. Poſtremo vero nihil tam accommodum eſt comprehendendis pulicibus, quam lecto impoſita recēs & candidiſſima lanugo xylina. In ea namque congregati facillime capiuntur. Plura Rhazes
libro 8. capite 8. ad Alman-
forem.

DE

DE CÆPIS.

CAPVT LXII.

DE capis Medici non consentire videntur.
 Fellitis non esse bonas ait ipse Galenus.
 Phlegmatici vero multum putat esse salubres,
 Non modicum sanas Asclepius adserit illas,
 Praesertim stomachi pulchrumq; creare colorem,
 Contritis cepis loca denudata capillis
 Sape fricans, capiti poteris reparare decorem.

Sunt Ma-
 cri libro 7.
 cap. 7.

Agitur hoc in loco de Cæpis: Ac primo quidem dicitur, medicis de natura earum nondum satis constare. Nam ipsorum quidam phlegmaticis ex usu esse tradunt, quidam vero minime. Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 71. cholerici admodum nocere, phlegmaticis vero prodesse, his attestatur verbis: Abstinentium ab assiduo usu omnium acrium, ceu ceparum, porri, & allij, & potissimum cum is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui vel succum pituitosum vel crudum & crassum ac lentum acceruarint, cibi eiusmodi sunt accommodati. Si quidem cæpe, ut Galeno libr. 7. de simpl. medic. facult. cap. 58. placet, in quarto calfaciunt excessu. Quo fit ut calidis, quales cholerici cum primis existunt, vehementer officiant. Rhaza vero lib. 3. ad Almanforem cap. 18. superfluos humores & phlegma in stomacho generant. Quod de illis maxime intelligendum, quæ crudæ manduntur. Earum namq; essentia crassarum est partium, & mali succi. Porro per fellitos, quemadmodum Cornarius noster in cap. 7. li. 1. Macri diserte admodum monuit, biliosos hoc loco accipere oportet, id est, τοὺς χολαίδεις, sicut phlegmaticos,

pituitosos. Deinde vero cēpas phlegmaticis multum prodesse traditur. Corpus enim calefaciunt, humoresq; crassos ac glutinosos in ipso coacervatos concoquunt, attenuant, incidunt ac detegunt. Quin eadem etiam ratione stomacho frigidis, crassis, ac glutinosis humoribus grauato vitales sunt, & ad validum colorem, veluti testis est apud Plinium libro 20. cap. 5. Asclepiades, proficiunt. Neque enim fieri potest, ut viuus ac floridus sit faciei color, ubi ventriculus crudo, pituitoso ac prauo succo refertus fuerit. Tertio demum loco adseritur, contritarū cēparum succo pilos siue crines locis glabris ac denudatis restituui, si eo sēpius perfricentur: & maxime quidem, si ex densatis infarctisque meatibus & materia sub cute detentā corruptela, glabrities euenerit. Cēpe enim caliditate sua meatus aperiant, materiamque prauam sub cute detentam non solum digerunt ac resoluunt, sed meliorem etiam in locum eius substituunt. Quapropter alopecie succo earum conuenientissime perfricantur. Celerius enim, ut Dioscorides libro 2. capite 137. Galenus loco paulo ante citato, & Alexander Trallianus lib. 1 cap. 2. testatur, quam Alcyonium pilos euocat. Vnde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem vocat, eo reparari. Capitis porro decor, capilli sunt. Cēpe præterea semen genitale gignūt, & Venerem stimulant, vrinam cient, appetentiam ante alios cibos sumptæ excitant: sed largiore cibo capitis dolores faciunt, sitim mouent, fastidium pariunt, ruborem faciei inducunt, saliuam multam generant, & rationem, ut aliqui ferunt, lædunt. Succus illarū cum melle illitus,

OCH-

oculorum hebetudinibus, argemis, nubeculis & incipientibus suffusionibus auxiliatur. Quin etiam canis moribus idem cum aceto, ruta & melle illitus confert: quare hi quoque duo versus à quibusdam hic additi sunt:

Appositas perhibent morsus curare caninos,

Si trita cum melle prius fuerint & aceto.

Plura de his supra capite 13. diximus, cum de Aliis ageremus.

DE SINAPI.

CAPVT LXIII.

E*st medicum granum, siccum calidumq; Sinapi, Dat lachrymas, purgatq; caput, tollitq; venenum.*

Duo hoc in loco potissimum aguntur. Primo namque perpusillum illud granum, quod *σινάπι* aut *σινάπυ* Græci, Latini vero Sinapi vocant, ad calefaciendum desiccandumque efficax esse traditur: & hoc quidem Galeno libr. 7. cap. 5. de simpl. medic. facultat. teste, in quarto gradu. Deinde vero tres eidem assignantur facultates.

Prima, quod lachrymas eliciat: excellenti enim caliditate sua humiditates, quæ in cerebro sunt, attenuat, incidit, liquefacit & dissolvit: illis itaque fluentibus, simul etiam lachrymæ profiliunt.

Secunda, quod caput purget: cōmanducatum enim pituitas capitis per os ducit & purgat. Quinetiam tritum, naribusq; admotum, sternutamentum ciet, quibus meatuum obstructions tolluntur, & cerebri vitia expelluntur: eaq; ratione comitialibus & apoplecticis mirifice succurrit.

Tertia, quod venenum tollat: suffitum namq;

S 3 ac

ac incensum serpentes fugat ad eorundem quoque & scorpionum ictus cum aceto tritum magna utilitate illinitur: fungorumq; venena discutit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate & flatu procreatis confert. Item quartanis morbis, qui ex adusta pituita contracti sunt, præterea & podagris à pituita factis. Officit vero visui, & calido capiti, ac iecori. Concoctionem & distributionem ciborum crassarum partium adiuvat. Minuit, quæ in ventriculo sunt, humiditates. Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate grauatas siccatur. Si cum melle fumatur, tussis resoluit. Cum caricis vero ischiadicis illitum & lienosis, vtile est: trahit enim, quæ intus sunt ad corporis superficiem. Plura Dioscorides lib. 2 cap. 140. Plinius lib. 30. cap. 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE VIOLA PURPUREA.

CAPVT LXIIII.

*Mac. lib. 1.
cap. 19.*

Crapula discutitur, capitis dolor, atq; grauedo.
Purpuream violam dicunt curare caducos.

Ebrietas.

Hic tres referuntur effectus nigre purpureæ violæ. Primus, quod crapulam siue ebrietatem dispellat ac sedet. Cuius sane rei duæ adferri solent rationes. Vna quidem, quod temperatum suauem & cerebrum confortantem spiret odorem: cerebrum vero roboratum ac validum ebrietas non tam facile, quam imbecillum, tenet. Altera, quod cerebrum refrigeret, & fumis calidis recipiendis ineptum reddat, adeoq; vini vaporem infringat, & sic ebrietatem dissoluat. Secunda, quod κεφαλαλγίαν, id est, capitis dolorem discutiat: & hoc quidem, si à causa calida

da, nempe à flaua bile, ortum habuerit, hanc enim purgat, & ab ea calorem extinguit. Horum effectuum meminit Plinius lib. 21. cap. 19. vbi de viola viribus differit, his verbis: Viola purpureæ crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactuue discutunt Meminit etiam Simeon Sethi in Synragmate: Viola, inquit, dolores capitis, qui fiunt à flaua bile, sopiunt, pota & odorata. Tertius, quod curet caducos, id est, comitiali morbo correptos, à symptomate accidenti ac casu. Hoc habetur apud Dioscoridem lib. 4. cap. 105. Cæterum is non simpliciter hoc de purpurea Viola tradit, sed de parte ea, quæ in flore purpurea existit, vel purpura scit. Sic enim scribit: *φασὶ δὲ τὸ πορφυρεῖον τοῦ αὐτοῦ καὶ ὕδατος ποθεῖν, (cum ἀγγυγῆς βοηθεῖν, καὶ ἐπιληψίας τῆς ἐπὶ παιδῶν*: id est: Dicunt id, quod in flore purpureum est, cum aqua potum, anginis & comitialibus puerorum morbis auxiliari. Videtur itaque accipiendum esse de altero flore, qui in medio Viola instar capillamentorum inest. Sunt enim quidam flores, dicit Theophrastus libro 1. capite 21. de historia plantarum *διωνθεῖς*, id est, duplicis floris, qui alterum florem in medio habent, velut rosa & lilium, & viola nigra. Lege doctissimas Iani Cornarii annotationes in caput 29. libri primi Macri. Quia etiam Plinius loco iam citato id ipsum sic tradidit: Id quod purpureum est ex his, comitialibus medetur, maxime pueris in aqua potum. Eiusq; rei hæc assignari potest ratio, quod cerebrum viola fragrantia roborer, ita vt à prauis nocumentis minimum lædatur, & sic in epilepsiam non facile incidat. De violis plura Galenus lib. 6. cap. 150.

de simpl. medic. facult. Rhazes lib. 3. ad Alman-
for. cap. 21. Auicenna 2. Cano. cap. 726. & Mesu-
cor. lib. 2. Sect. 1. cap. 11. de simp. purg.

DE VRTICA.

CAPVT LXV.

Mac. lib. 2. cap. 2. **A** Egri dat somnum, vomitum quoque tollit, & v-
sum.

Illius semen colicis cum melle medetur.

Et tussim veterem curat, si saepe bibatur.

Frigus pulmonis pellit, ventrig. tumorem.

Omnibus & morbis ea subuenit articulorum.

Somnus.

Hic septem recensentur facultates Vrticæ. Ac
prima quidem, quod somnum ægrotantibus ac-
cerfat. Crassos namque & pituitosos humores,
quibus natura grauata somno destituebatur, ex-
tenuat, incidit, & priuatim expurgat.

Vomitus.

Secunda, quod vomitum, simulq; vsum eius
tollat. Lentam enim & frigidam materiam, qua
stomachum imbiente, nausea ac vomitus pluri-
mum suboriri solent, incidit, exsiccat & dissoluit.

Colica.

Tertia, quod Colicis medeatur doloribus: nā
præterquam quod crassum pituitosumq; humo-
rem incidit & extenuat, crassos quoq; & flatu-
lentos spiritus, qui exitum non habentes coli-
cos excitant cruciatus, discutit & expellit.

Tussis.

Quarta, quod veterem curet tussim. Crassos e-
nim viscososq; humores è pectore pulmoneque
educit: qua ratione orthopnoæ quoque & late-
ris doloribus prodest, & maxime quidem semen
eius cum melle delinctum, quemadmodum 2.
Canon. capite 725. in eum prope modum scri-
bens Auicenna attestatur: Quando cum pris-
ana siue aqua hordei decocta bibitur, vitia pecto-
ris

ris

ris extrahit, & folia eius cum aqua hordei decocta thoracem à lentis crassisque humoribus expurgant: sed semen cum melle delinctum ad omnia efficacius est.

Quinta, quod frigora pulmonis pellat: humores namque frigidos ac pituitosos caliditate sua incidens simul & extenuans ex pectore pulmonique educit.

Sexta, quod ventris tumorem discutiat atque sedet: Crassos enim ac flatulentos spiritus, quibus venter distentus in tumorem attollebatur, dissipat atque resoluit.

Septima, quod omnibus atticalorum doloribus, arthritidi nimirum, ischiadi, & podagræ subueniat: præcipue quidem, si prouenerint à lenta, crassa ac frigida materia: eam enim vrtica calefacit, incidit & extenuat. Ad hæc vrtica flatuosum etiam quiddam obtinet, quo & Venerē extimulat, & maxime vbi cum passo aut musto semen eius bibitur. Eodem modo potum, & vulnæ ora patefacit, vrinam ciet, renumque doloribus medetur. Ventrem modice subducit, ipsa duntaxat absterfione ac veluti titillatione, non purgatione, crudum ac pituitosum humorem educens. Ducit foeminis præterea menses foliorum vrticæ decoctum, addita exigua myrrha potum. Cauendum tamen ne linguam & oesophagumq; lædat, nimium enim exurit: quod commodè quidem fieri poterit, si post sumptionem eius parum olei rosacei absorbeatur. Est autem vrtica cum semine suo calida in principio tertii, sicca vero in secundo: licet semen minore paulo, quam herba ipsa, siccitate participet. Plura Dioscorides libro 4. capite 79. Plinius libro 22.

S ; cap.

cap. 13. Galenus lib. 6. de simpl. med. facult. cap.
13. Paulus lib. 7. Rhazes lib. 3. ad Almanforem,
cap. 28. & Auicenna, loco citato.

DE HYSSOPO.

CAPVT LXVI.

Mac. lib. 2. cap. 5. **H**ysopus purgans herba est è pectore phlegma,
Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata.
Vultibus eximum fertur prestare colorem.

Hic agitur de hyssopi viribus: quod quidem
desiccet & exalfacit ordine tertio, sed & tenui-
um est partium. Pituitam manifesto experimen-
to expurgat, facitq; ad pituitosos tum cerebri,
tum neruorum affectus: quod non modo mун-
det, sed roboret quoque. Quin & pectus & pul-
monem detergit, presertim senibus, quorum pe-
ctora lenta crassaq; pituita referta sunt: quo fit,
vt decoctum cum ficis, aqua, melle, & ruta, po-
tunq; peripneumonici, diuturnæ tussi, suspi-
riosi à capite in subiectas partes distillationi-
bus, & orthopnoicis auxilietur. Ascarides reli-
quosq; interaneorum vermes pari modo sum-
ptum enecat. Idem facit, si cum melle delinga-
tur, nitri tamen addito momento. Decoctum ex
aceto mulso epotum, crassum humorem per al-
uum extrahit. Ad subducendam aluum cum fi-
cis viridibus detritis manditur: vehementiusq;
addita iri, nasturtio, aut irione, deiicit. Mesues
exhibet cum iure aut manna mistum, vel cum
melle, aut vis passis purgatis, vel scilla coctum.
Cutis in corpore colorem floridum efficit. Lien
& aqua inter cutem cum fico nitroq; emplastri
modo imponitur. Inflammationibus quoq; ex
vino illinitur. Cum feruente aqua impositum,
fugil-

sugillata discutit. In anginis cum ficuum decocto optime gargarizatur. Decoctum cum acetorum dolore collutione sedat: Hyssopi vus inflationes, auricularum præsertim, vaporis suffitu discutit. Cibi appetentiam inuitat, visum acuit, menses & vrinam ciet, & febrium horrores excutit. Vinum decoctionis eius vterum à superfluitatibus purgat & abstergit. Plura Dioscorides, lib. 3. cap. 27. Auicenna 2. Canon. cap. 365. & Mesues, lib. 2. sect. 1. cap. 18. de med. simpl. purgantibus.

DE CHÆREFOLIO.
CAPVT LXVII.

Apposium cancri tritum cum melle medetur.
Cum vino potum lateris sedare dolorem
Sape solet, tritam si necesse sit super herbam.
Sape solet vomitum, ventremq; tenere solutum.

Mac. lib.
cap. 22.

Enumerantur hoc in loco tres facultates chærefolii. Prima, quod tritum & cum melle appositum cancerum curet. Est autem Cancer tumor durus melancholicus, inæqualis, rotundus, venosus, id est, venas habens in circuitu turgidas & exaltatas, liuescens siue fuscus, & colore magis quam inflammatione nigricans, calidus, sed non adeo, ut inflammationes, subito accrescens, ægros maxime fatigans, & perpetuo fere dolore affligens: Græce *καρκίνος* & *καρκίνωμα* dicitur. Hanc autem appellationem huic morbo indiderunt tam Græci quam Latini à cancro aquatico animali, quoniam circa hunc implentur & intenduntur venæ, cancerorum pedibus, à glomere illo corporis descenditibus, persimiles. Nonnulli vero inde sic nuncuparunt, quod difficillime ab his partibus

Cancer.

bus quas obsederit euellatur, quemadmodum cancer aquaticum animal. Hic enim loco, quem semel apprehenderit, pertinaciter hæret. Adde quod hic tumor cancri animalis colorem repræsentat, nempe subnigrum. Plura de hoc Paulus libro quarto, cap. 26. & Ioannes Tagaultius lib. 1. cap. 15. chirurg. Instit.

Tormina.

Secunda, quod cum vino potum lateris dolorem sedet. Tormina quoque ventris mitigat. Crassas enim inflationes, unde dolores isti proveniunt, discutit. Præterea stomachi atque aliorum etiam viscerum, flatus dissipat, obstructionesq; tollit, ad quæ quidem omnia vinum quoque per se sumptum singulare est.

Vomitus.

Tertia, quod vomitus aluique profluuiâ sistat. Calefaciendi enim & exsiccandi vi materiam eorum discutit atq; consumit, & maxime quidem, si à frigido & pituitoso succo oriuntur. Vrinam & menses ciet, lateris, renum ac vesicæ dolores tollit, cum melicrato exhibitum. Porro Chærefolium, de quo hoc loco agitur, nulla alia herba est quam quæ vulgo nostrati *Carfueil* appellatur. Cæterum medicamenta quæ hic de chærefolio produntur, neq; apud Plinium, neq; apud ullum aliquem autorem Græcum reperiuntur, sed ex Plinio illo recētiore, qui longe post Galeni tempora extitit omnia transcripta sunt. Nam is hæc verba de ipso tradit: Chærephyllon canceratis medetur, lateris dolores ex vino mitigat. Quidā illud oleo incoctum *ἀγρίοις* ad soluendam frigoris iniuriam, miscuerunt. Ex aqua mulsa pituitâ resoluit. Ex aceto lumbricos & tineas perimit, urinam ciet, menstrua pellit. Tritum cum cera & axungia vetere parotidas discutit. Lege de-

*Lib. 4. cap.
37 de re me-
di.*

doctissimi viri Iani Cornarii annotationes in caput 22. lib. 1. Mac. Ad hæc succus, siue stillatitius chærefolii liquor, potus cum carbonibus tilia & lapide ex cancrorum capitibus exempto, sanguinem ob casum, percussionem, vel contusionem in grumos concretum certo experimento dissoluit, & renum calculos frangit.

DE ENVLA CAMPANA.

CAPVT LXVIII.

Enyla campana reddit præcordia sana,
Cum succo ruta succus si sumitur eius,
Assurant ruptis quod proest potio talis.

Mac. lib. 1.
cap. 20.

Hic duæ referuntur facultates herbæ, quam ἐλνιον Græci vocant. Latini Heleniū & Inulam. Barbari Enulam, Officina Enulam campanam.

Prima, quod curet ac roboret præcordia: quo nomine iam exta in homine intelligenda veniunt, nempe os ventriculi, membra spiritus, & quæcunque cordi propinquiora sunt. Et hoc sane radice potissimum efficit. Ea enim calida & sicca atq; odorata est, cum excrementitia humiditate: quapropter in elegmatis cum melle temperata crassos ac lentos humores pectori pulmonique infarctos educit, tussi orthopnææque prodest. Omnis iræ dolorisque obliuionem inducit, cor exhilarat ac roborat. Ex ea vinum etiam conficitur, quod ~~ver~~ *ver* *æ* *l* *h* *h* *s* Græcis dicitur. Hoc contra stomachi & pectoris vitia & cordis ex humiditate & frigidity imbecillitatem efficac est, excrementa in venis sanguini permista per menses ac vrinas expellit.

Vinum etiam
lat. 1770.

Secunda, quod succus eius cum ruta succo permistus herniosis, hoc est, ruptis, quibus intestina

in

*ruta. de
ca. rue
herbe*

in scrotum deuoluuntur admodum opitulerus, & maxime quidem si hernio ex flatuum multitudine euenerit. Eos enim rutæ atque helenij succus discutit. Radix præterea helenij stomacho prauis succis referto utilis est in passo condita, obstructionsque iecoris atque lienis tollit. Trita potaq; ad cruentas excreationes singularis est & serpentium morsibus medetur. Ruptis ac conuulsis omnibus conferi. Folia eius ex vino cocta vtiliter illinuntur frigidis ac diuturnis partium affectibus, cuiusmodi sunt nonnullæ coxarū passiones, *ισχιαδὲς* vocant, & exiguæ assiduæq; articulorum quorundam præhumiditaret procidentia ac luxationes. Plura Dioscorides libro 1. cap. 17. Galenus libro sexto, capite 114. de simpl. med. facult. & Auicenna 2. Canon. capite 240.

DE PVLEGIO. *Du pouliot*
CAPVT LXIX.

*Mac, lib. 2.
cap. 4.*

Cum vino nigram choleram potata repellit,
Appositam veterem dicunt sedare podagram.

Duo hoc in loco Pulegij recensentur effectus. Prior quidem, quod atram bilē cum vino expurger, cuius rei testis etiā est Dioscorides lib. 3. cap. 32. Atram inquit, bilem per aluum exigit.

Alter vero, quod peculiari proprietate quadam antiquam curet podagram. Crassos enim viscososq; humores vnde podagra generari plurimum solet, vehementer calfacit, concoquit, extenuat & amolitur. In tertio nanque ordine calidum & siccum esse statuitur, quapropter podagris etiam per se subuenit, impositum vsque dum rubescat locus. Vi pollere corroborandi,

ex

ex bona fragrantia eius satis liquet: Aperit quoque attrahit & consumit, ratione tum essentia, tum qualitatum. Potum menstrua, secundas ac partus eiicit. Pulmonis vitia ex melle & aloe potum extrahit, conuulsis auxiliatur. Capitis dolores impositū leuat. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstusq; iniuriam, & à siti traditur. Nauseas stomachiq; erosiones ex posca permulcet. Bibitur in vino vtilissime contra serpentium morsus. Defectos animo recreat, cum aceto naribus obiectum. Siccatum præterea crematumq; & in puluerē tritum, gingiuas confirmat. Illitum cum polenta inflammationes omnes sedat. Cum cerato varos extinguī, tlienosis cum sale vtiliter illinitur. Decoctum eius ablutas pruriges mitigat: & eadem vtilitate insidentibus fœminis prodest: inflationes, durities & muliebrium locorū cōuersiones corrigens. Plura Dioscorides loco citato, Plinius lib. 20. cap. 14. Galeus libro 6. capite 93. de simpl. med. facult. & Simeon Sethi in Syntagmate.

D E N A S T V R T I O.

CAPVT LXX.

*Illius succus crines retinere fluentes
Illius adseritur, denti q, lenare dolorem.
Lichenas succus purgat cum melle perunctus.*

*Mac. lib. 3.
cap. 11.*

Hic agitur de hortis familiari herba Nasturtio, quod *καρδάμων*, Græci vocant, quasi *καρδιδα-μων*, quod caput tentet ac domet, Et referuntur tres ipsius facultates.

Prima, quod succus eius siue stillatitius liquor capiti illitus, aut potus etiam, capillorum defluvia sistat, præsertim si ex densatis infarctisque
mea-

meatibus orta fuerint. Crassos enim & pituitosos humores calefacit, incidit, & extenuat.

Secunda, quod dentium curet dolorem, præcipue si à frigida materia prouenerit: eam enim nasturtium discutit.

Tertia, quod succus eius cum melle illitus lichenas, id est, imperigines, siue squamas cuti adhaerentes, abstergat. Nascuntur eæ ex phlegmate potissimum falso, sed nasturtium intus assumptum omne phlegma pellit & expurgat: & mel quoq; insigniter abstergit. Nasturtii semen adurentis seu causticæ facultatis particeps est, sicut sinapi. Proinde coxendicis & capitis dolores, atque adeo quicquid aliud rubrificationem postulat, eo perinde atq; sinapi excalefaciunt. Miscetur quoque remediis quæ exhibentur asthmaticis, quippe quod crassos succos valenter incidere valeat, velut & sinapi: nam per omnia ei simile est. Stomacho aduersatur, aluum turbat, vëtris lumbricos pellit, lienē imminuit, partus exanimat, menses ciet, & Venerem stimulat. Illitum cum melle lienem extenuat, fauos expurgat. Serpentium venenis potum resistit, atq; eos suffitu fugat. Carbunculos ad suppurationem perducit & rumpit. Coxendicibus cum polenta cōmode ex aceto illinitur: tumores inflammationesq; discutit. Furunculos cum muria illitum ad suppurationem ducit. Vomitū flauę bilis citat, eandemq; per inferna seducit. Tradunt nonnulli nasturtium vim vigoremque animi suscitare, ac proinde eos qui ipsum esitauerint ingenio ac mente promptiores fieri. Lege Plinium libro 19. cap. 8. Erasmi Chiliades in Prouerbio, *ἡ δὲ ἡ γλῶσση ἀπορροή*. Porro & herba arefacta similem semini vim possidet.

fidet. Humida vero adhuc & viridis propter aqueæ humiditatis admiffionem multo femine inferior eft: adeoq; tunc mordacitas eius moderata eft, vt cu pane ea vti liceat, ceu obfonio. Plura Dioscorides libro 2. cap. 141. Plinius libro 20. cap. 13. Galenus lib. 7. cap. 8. de fimpl. medic. facultat. Simeon Sethi in Syntagm. & Auicenna 2. Canon. capite 509.

D E C H E L I D O N I A.

C A P V T L X X I.

*Æceti pullū hac lumina mater hirundo,
(Plinius vt fcripfit) quamvis sint eruta, reddit.*

*Mac. lib. 2.
cap. 29.*

Notatu dignū est, quod hic ex Plinio de chelidonia refertur, nempe ipsam pullis hirundinum visum restituere. Locus est libro 25. cap. 8. vbi sic scriptum reliquit: Animalia quoq; inuenere herbas, inprimisq; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restitunt visum, vt quidam volunt; etiam erutis oculis. Meminit eiusdem etiam lib. 8. cap. 27. his verbis: Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstraure, vexatis pullorum oculis illa medentes. Hoc nomen, vt lib. 2. cap. 165. Dioscorides testatur, sibi videtur vendicasse, quod aduentu hirundinum exoriat; & discessu emarcescat. Sunt qui narrant hirundines excacatis pullis, admota herba visum restituere, inquit idem. Hinc cognitum est succum eius hominum oculis quoq; mederi, vtiq; in quibus crassum quiddam in pupilla colligitur, digestionem atq; discussionem indigens. Hinc igitur edocti medici chelidoniam omnibus fere oculorum remediis pro visus claritate admiscere solent. Herba est

T nq

nota, crocei succi, cuius inuentionem hirundinibus ob id quoque attribuunt, quod pulli earum sapius quam vlli aliarum auium in cecitatem incidant. Hirundinum enim sterus chelidoniz oppositum præstat: excæcat namque, si calidum in oculos decingat, & præcipue matrum. Quod etiam sacre testantur literæ: nam Tobiz 2. seniore illum hoc stercore excæcatum fuisse legitur. Cōr. Cel. libro 6. capite 6. fabulam putat, per parentes oculos herba restitui, qui per se faneſcant. Chelidonia tertii est ordinis absoluri iam: idque tum in calfaciendo, tum in siccando. Attrahit igitur, discutit & consumit. Radix trita & in vino decocta caput columellamque frigidorum humorum à capite descendentium multitudine laxatam, ac linguæ radici atque faucibus incumbentem expurgat, si exurgentem inde fumum infundibulo adhibito æger admittat, & vinum deinde gargarizet. Cum aniso & vino albo pota medetur regio morbo, & vlceribus quæ serpunt: imposita cum vino, aut manducata, dentium dolorem sedat. Plura Galenus libro 8. capite 172. de simpl. med. facult.

DE SALICE.

CAPVT LXXII.

Mac. lib. 3. cap. 16. & lib. 2. c. 35. Idem lib. 4. cap. 11.
Auribus infusus vermes succus necat eius,
 Cortex verrucas in aceto cocta resoluit.
 Huius flos sumptus in aqua frigescere cogit
 Instinctus Veneris cunctos acres stimulant.
 Et sic desiccet, ut nulla creatio fiat.

Tria hoc loco de Salice traduntur. *Primum*, quod succus eius auribus instillatus vermes interficiat, & maxime quidem, si is sit ex foliis & cor-

cortice expressus. Amarum enim quiddam in se habet & acerbum. Idem quoque cum rosaceo in calice punici calfactus, aurium doloribus & faciei medetur.

Secundum, quod cortex eius in aceto decoctus verrucas pellat. Hanc rem Dioscorides libro primo, capite 115. sic tradidit: Corticis cinis admisto aceto maceratus, illitu clauos & callos tollit. Est enim vis eius admodum desiccatoria, sed ita tamen, vt morsu abstineat: habet vero etiam quandam adstrictionem. Auicenna capite 541. secund. Canon. eundem effectum portulacæ quoque tribuit: Ex ea, inquit, fricantur verrucæ & eradicat eas non qualitate, sed naturali quadam facultate.

Tertium, quod flos salicis conceptus prohibeat, & hoc certe ob vim desiccatoriam & adstrictionem. Hoc ipsum autem *ἀσυναντίαν ἐκτρέφει* Dioscorides dixit, hoc est, facere vt mulier non concipiat. Non autem solum mulierum conceptus prohibet salicis semen, siue fructus, siue flos velut hic appellatur, sed etiam instinctus Veneris omnes hebetat ac resiccat, etiam in viris, vt generare nequeant. Atque hoc ipsum Democritus quoque apud Constantinum Cæsarem libro 11. capite 14. tradit his verbis: Qui fructus salicis appellatur, pabulo pecorum admixtus, ipsa pinguefacit. Tritus autem & in potu acceptus ab homine steriles facit: ex quo & Homerus *ὁδύος. κ.* ait:

Μακράντ' ἀγχοίτ' κ' ἰπταὶ ὠλεσίνεποι.

Id est:

Et grandes populi & salices fructū perimētes.

T 2

Ve-

Verum Theophrastus libro 3. cap. 2. de historia plantarum, & Plinius libro 16. cap. 16. vocem *ὠλεστικάριον* non sic accipiunt dictā ab Homero, vt significet fructuum ac seminum humanorum perditionem, sed ipsius arboris. Plinii verba hæc sunt: Ocyssime autem salix amittit semen, antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda: secutaque ætas scelere suo interpretata est sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Hæc fere Ianus Cornarius in cap. 11. lib. 4. Macri. Didymus antiquissimus Homeri interpretes ita ex Theophrasto de salice refert: *ὁ κερπὸς τῆς τήρας πινόμενος ἀφαινεῖ τὸν γόνυ τῶν ἀνθρώπων*. Id est: Fructus salicis potus genituras hominum demolitur. Plura de Salice Galenus lib. 6. de simpl. med. facult. cap. 155. & Auicenna 2. Canon. cap. 326. & 686.

DE CROCO.

CAPVT LXXIII.

*Confortare crocum dixerunt exhilarando,
Arvus defectos reficitque, hepar reparatque.*

Hic agitur de proprietatibus quibundam Croci. Ac primo quidem corpus roborare dicitur, eique letabundam quandam conciliare alacritatem iucunditatemve, præcipue si quis eo modice vtatur. Immoderatus enim sumptus, pondere nimirum trium drachmarum, lethalis est.

Deinde vero membra defecta, id est, debilia ac prostrata reficere, inque vigorem suum restituere traditur. Superat enim in eo calfaciens & qualitas & facultas, vt rota eius essentia secundi sit

fit ordinis excalfacientiu, & primi exiccantium: proinde concoquendi, maturandi, emolliendi, aperiendi, & discutiendi vim quandam habet, adiuuante scilicet & paucula quadam adstrictione. Cor non parum exhilarat, ipsumq; adeo ac simul etiam hepar atque alias corporis partes, ob insidentem nimirum adstrictionem ita corroborat, vt nō facile dissolui queant, obstructionesq; tollit. Quinetiam stomachum moderato calore suo firmat, eiusq; tum coquēdi, tum distribuendi facultatem adiuuat. Immodice tamen illo vtendum non est: quippe qui ita nauseam facile moueat, & cibi inappetentiam, Græci *αισθησις* vocant, efficiat: siquidem aciditatem in ventriculo extinguit, quæ præsertim appetentiam excitat. Siccando mediocriter dispositionibus pectoris phthificis auxiliatur, putredines corrigit, anhelitum felicem reddit, eiusque instrumenta corroborat. Nam si vsus ipsius mediocris fuerit, facilem respirationem & amabilem coloris bonitatem facit: sin vero citra modum, pallorem inducit, cerebrum infestat, capitis dolorem commouet; sensus obtenebrat, & oculos hebetat. Vino impositus vehementer inebriat, adeoq; exhilarat, vt insaniam maxime alacrem & lætabundam pariat. Si quis vero ex passo biberit, crapulam non sentiet. Additur in potiones, quæ interaneorum causa temperantur. Pituitosa vitia & lethargica sanat. Somnum conciliat, Venerem stimulat, menses & vrinam ciet. Mulieribus difficulter parientibus in potu duarum drachmarum pondere exhibitus, partum accelerat. Illitus cum humano lacte visum abstergit, & oculorum fluxiones cohibet. Aurium reme-

diis vtilissimus est. Vergentes ad ignem sacrum inflammationes inunctus lenit. Vulua sedisq; cataplasmatibus vtiliter inditur. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 25. Plin. lib. 21. cap. 20. Galenus lib. 7. de simpl. medic. facult. cap. 75. Simeon Sethi in Syntagmate, Serapion cap. 173. simpl. & Auicenna lib. 2. Cano. cap. 129.

DE PORRO.

CAPVT LXXIIII.

*Mae. lib. 1.
cap. 6.*

R Eddis secundas mansum per sepe puellas;
Manantere q; potes naris retinere cruorem,
Vnguis sinares intus medicamine tali.

Dux hoc in loco Porri referuntur proprietates. Ac prior quidem, quod imprægnandi facilitatem videntibus mulieribus pariat, atque ne abortiant grauidæ prohibeat. Quod sane magni etiam Hippocratis autoritate Plin. lib. 20. cap. 6. in hunc modum scribens confirmat: Hippocrates de morb. mulieb. lib. 1. & 2. & alibi sæpius, si ne alia mixtura dari iubet, vuluasq; contractas aperiri putat: fecunditatem etiam foeminarum hoc cibo augeri. Idq; non in cibo tantum siue potu, sed illitum quoq; & foris admotum præstat. Coquitur enim in aceto & marina aqua comina eius, decoctaq; illo infidentium foeminarum præclusi duratiq; loci vtiliter fouentur. Folia quoq; porri muliebres locos, qui nimio humore madefcentes foetum haud continere valent, egregie purgant. Item ex abortu profluuia sistit, poto succo cum lacte mulierum.

Altera, quod sanguinem è naribus erumpentem sistat: & maxime quidem succus eius cum aceto, addito thure aut eiusdem manna, vel galla
aut

aut mentha. Idem quoq; sanguinem reiicientibus cum gallæ aut thuris farina, vel acaciâ auxilio est. Quinetiam potæ seminis drachmæ duæ cum paribus myrti baccis veteres sanguinis ex pectore reiectiones sanant. Acrimoniam enim quandam habet porrû, & adstringendi aliquam vim, sed semen acrius est. Plura supra, cap. 13.

DE PIPERE.

CAPVT LXXV.

Quod piper est nigrum, non est dissoluere pigrum,
Phlegmata purgabit, concoctricemq; iuuabit.
Leucopiper stomacho prodest: tussiq; doloriq;
Vtile, praueniens motum, febrîq; rigorem.

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis, longo scilicet, albo, & nigro. Et fructus quidem, vt lib. 8. cap. 42. de simpl. med. fac. Galenus memoriæ prodidit, nuper admodum germinantis arboris, oblongum est piper, maturo humidius: humiditatis eius indicium est, quod facile repositum perforetur, ac non protinus mordicet, sed post paulo incipiat, verum plusculum duret. Fructus veluti acerbus immaturusq; albû est piper, nigro quidē acrius. Nam illud iam quasi superassatum est, & superexiccatû. Longum quidem piper, *μεικρόν* Græci, album *λευκόν*, nigrû *ελεαιπέπερι* vocant. Sane prioribus duobus versibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

Prima, quod in dissoluendo non sit pigrum, hoc est, crassos, glutinosos ac frigidos humores, flatuososq; spiritus egregie discutiat. Valenter enim tum exalfacit, tum desiccet, ordine nimirum tertio completo.

Secunda, quod phlegmata expurget: Viscidam

T 4

cum

enim pituitam: quæ in interiore corpore, nempe in thorace, pulmone & intestinis residet, concoquendo atq; extenuando dissipat expellitq;.

Tertia, quod plurimum adiumenti concoctionis adferat facultati. Hoc ipsum Dioscorides etiam libro 2. cap. 145. his confirmat verbis: Somnum, inquit, & appetentiam cibi conciliat, concoctionem adiuuat: vtunturq; ob id eo ad intinctus. Porro ad eum vsum melius est longum: quippe quod, Galeno lib. 4. cap. 10. de sanitate tuenda teste, flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordiis pigra cessant, ad ventrem depellit, & concoquendis, quæ sumptis, subuenit. Posterioribus duobus versibus quinq; albi piperis referuntur utilitates.

Prima, quod stomacho conferat: ipsum enim, vt Galenus eodem, quo antea loco testatur, supra duo reliqua genera roborat.

Secunda, quod linctu potuq; tussientibus optuleretur: præsertim si ex frigido & crasso humore tussis euenerit: eum namque piper album calfacit, incidit, & dissoluit. Pari modo & cunctis aliis frigidis, & à pituita ortis pectoris vitis succurrit.

Tertia, quod dolori subueniat: idque intelligendum vel de dolore pectoris, vt iam dictum est, vel de dolore flatuoso. Potum enim cum melle & recentibus Iauri foliis, flatuosos spiritus & tormina discutit.

Quarta, quod præsumptum febrium accessiones, siue exacerbationes, *πυροζυμεις* Græci vocant, auerrat: & hoc quidem in febribus frigidis. Earum namq; materiam exalfaciendo quodammodo dissipat & expellit.

Quinta,

Quinta, quod febrium horribus circuitu re-
petentibus siue potu, siue illitu subueniat. Ner-
uos enim & musculos caliditate sua vehemen-
ter roborat, & in eis residentem materiam con-
sumit. Hinc est, quod lib. 3. cap. 1. Macer in hunc
modum cecinerit:

Quodq̃ mouere solet frigus periodica febris

Compefcit. febris si sumitur ante tremorem.

Illud ipsum 2. Cano. cap. 556. Auicenna innue-
re etiam voluit, inquiens: Fricando fit inunctio
ex ipso cum vnguento, & confert rigori. Eiusq̃;
rei exempla sunt apud eundem 1. 4. tract. 2. cap.
12. Et hæ certe facultates non albo tantum pipe-
ri, sed & reliquis quoq; generibus conueniunt.
Liberalior piperis vsus, quemadmodū est apud
Aristotelem, sect. 1. probl. 44. vrinas prolicit, par-
cior autem aluum deiicit: è contrario vero scam-
monia. Piper caliginem, quæ oculis obuersatur,
absterget. Serpantium morsibus auxiliatur: An-
ginæ eo & melle conuenienter perunguntur.
Cum vva passa manducatum, pituitam à capite
elicit. Strumas cum pice discutit. Vitilignes ex
nitro emaculat. Plura Plinius lib. 12. cap. 7. & Se-
rapion cap. 735. de simpl. med. fac.

DE GRAVITATE auditus.

CAPVT LXXVI.

ET mox post escam dormire, nimiq̃, moueri,
Ista grauare solent auditus, ebrietatq̃.

Hic tria recensentur, quibus auditus prægra-
uari solet.

Primum, cibus, quem somnus statim excipit,
& maxime quidem, si ventriculus eo distentus

T 5 fue-

fuerit. Hic enim concoctionem impedit, & cruditates gignit. Ex incoctis vero ac crudis in ventriculo cibis viscosi, crassi & flatuosi fuscitantur fumi: qui in caput sublati, cum exitum non inueniant, auditorios obstruunt meatus, auditumq; grauunt. De hoc nonnihil etiam supra, cap. 3.

*Oribas. lib. 1.
cap. 7. ad
Eunapium.*

Secundum, motus siue labor vehementior illi co post ingestū cibū susceptus. Causam Galenus in commentario *de diffinitionibus & differentiis*, capite 5. hanc esse tradit: Sicuti, inquit, bonæ valetudini ante cibum exercitatio maximum adfert commodum: sic qualiscumque sumpto cibo motus noxius admodum est. Alimentum enim ex ventre ante concoctionem in diuersas corporis partes distribuitur, proptereaq; crudi humoris copia per venas aggeritur. Vnde crassi etiam ac flatuosi spiritus sursum elati meatus auditorios obturant. Idem quoque libro 6. de sanitate tuenda, cap. 8. his testatur verbis: Non leue incommodum nonnullis accidit, cum repleti cibo se exercitant. Nonnullis enim & caput impletur vaporibus, & in iecinore aut ponderis sensus, aut distentionis, aut vtriusq; percipitur. Et lib. 1. cap. 9. de aliment. facult. Carnes, inquit, inaniter rapiunt ex ventre succum, non modo semicoctum, sed nonnunquam etiam omnino crudum atque incoctum, cum cibo sumpto operibus sese reddiderint: ob eamq; causam ii grauissimis morbis postea prehenduntur, & ante senectam intereunt.

Stare tamen post comestionem, vel suauiter deambulare, quo cibis ad fundum descendat ventriculi, multum expedit & confert ad bonam cibo-

elborum concoctionem. Idq; vulgato etiam
hoc comprobatur versiculo:

Post cenam stabis, aut passus mille meabis.

Tertium, ebrietas: nam ex calidi vini tempera-
tura multi omnino vapores ac fumi ad auditus
organa prompte deferuntur, qui cum exirū non
inueniant, spiritum eius infirum perturbant,
& audiendi difficultatem, Græcis *Βαρυνγία* &
δυσκογία appellatam, pariunt. Neque vero au-
ditui solum, sed visui quoq; ac reliquis sensuum
instrumentis omnibus ebrietas nocet, quemad-
modum 4. 3. capite 2. Auicenna his testatur ver-
bis: Ex eis quidem, quæ nocent auri, & reliquis
sensibus sunt, nauseosa satietas & repletio, &
proprie somnus super repletionem. In non-
nullis exemplaribus hic etiam versus adscriptus
habebatur:

Balnea, Sol, vomitus, adfert repletio, clamor.

Nec male quidem, siquidem & hæc auditum
grauare, & aurium sonitus generare 4. 3. cap. 11.
autor est Auicenna: Oportet, inquiens, vt om-
nes isti virent Solem, balneum, motum labo-
riosum, vomitum, clamorem, coitum, & reple-
tionem, & vt leniant naturas suas.

DE TINNITV SIVE sonitu aurium.

CAPVT LXXVII.

Motus, longa fames, vomitus, percussio, casus,
Ebrietas, frigus, tinnitum causat in aure.

Septem hoc loco enumerantur sonitus siue
tinnitus aurium causæ.

Prima, motus, immoderatio scilicet. *Humo-
res enim* & spiritus vehementiore atque inordi-
nato

nato corporis motu concitati crassos ventososq; generant flatus, quibus sursum vergētibus cum facilis non pateat exitus, tinnitus excitatur. Ac plurimum sane ob ventosi flatus in auditorio meatu commotionem nasci solet.

Secunda, fames, siue longior ultra consuetam edendi horam abstinencia. Cuius Auicenna 4.3. cap. 9. hanc tradit esse causam: nempe, quod humores per corporis molem dispersi, ac quiescentes longiore fame exagitantur. Natura enim cibo, in quem agat, destituta, ad humores conuertitur, eosq; resoluit & commouet.

Tertia, vomitus violentus & multus. In hoc enim motus accidit vehementior, quo humores exagitati sursum ad caput feruntur: quo fit, vt oculi nonnunquam ac facies rubescant, visusq; debilitetur: nonnunquam vero vapores ac ventosi flatus ad auditorium pertingant organum, tinnitumq; excitent.

Quarta, prægressa plaga, siue percussio sphaerulae capitis, & maxime qua parte aures sitæ sunt. Innato enim auditus aëri vehementius inde exagitato spiritus accedit. Siquidem membro aliquo læso, quemadmodum in libro de renum affect. dignot. & cura, cap. 12. Galenus testatur, spiritus statim & sanguis, qui sunt naturæ vehicula, eo concurrunt: ex quorum deinde commotione tinnitus accidit.

Quinta, casus, præsertim supra caput: cuius eadem cum præcedente ratio est. Quinetiam humores in corpore ex quolibet casu vehementer exagitantur.

Sexta, ebrietas, & maxime quidem ex largo vini potu. Inde enim caput fumis repletur, ac va-

po-

poribus, quibus ad auditorios meatus vergentibus innatus eorum aer commouetur, & sonitus quidam excitatur.

Septima, frigus immodicum. Eo enim auditus organum & naturalis cerebri calor debilitantur, vt flatuosus generent spiritus, quibus ad aures penetrantibus tinnitus facile elicitur. Neq; ob dictas solum causas, sed ob alias etiam non paucas, sonitus in auribus fiunt: Nempe ob flatuosum spiritum in capite generatum ac commotum, ex sonitu saniei, quæ in ipsa fortassis aure genita est: aut ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu vermium in auditoriis meatibus sæpenumero eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientis commotionem, sicuti in febribus fere & paroxysmorū principiis contingit, aut ob superfluam in corpore repletionē, præsertim in capite, aut ex lenta & crassa materia in ventosos flatus resoluta, aliquando deniq; ob pharmacorum auriculariū vsum sonitus quidam etiam fiunt. Qui in febribus sonitus fiunt minime inturbandi sunt: vt plurimum enim statim sedantur. Plura Galenus lib. 3. de compositione Pharmacorum secundum locos, cap. 1. de sonitu in auribus. Serapion tract. 2. cap. 12. de surditate, & Auicenna loco iam citato.

DE VISVS NOCVMENTIS,

CAPVT LXXVIII.

BAlnea, vina, Venus, ventus, piper, allia, sumus,
 Porrum cum cepis, faba, lens, fletusque sinapi,
 Sol, cottusque, ignis, labor, ictus, acumina, puluis,
 Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Vnum & viginti numero hic referuntur, quæ
 oculi

oculis important. Ac *primum* quidem Balneum, idque tam humidum, quam siccum: hoc Stupha Barbaris, Latinis Aereum balneum dicitur: illud vero Tina vulgo, Latinis Solium appellatur. Duplici porro nomine vtrunque oculis officit. *Primum* quidem immodice excafaciendo temperaturas eorum destruit. Natura enim, velut supra ostendimus, frigidi sunt & aquei. Deinde vero tenuiores humiditates, quibus visui iique ignei temperantur refocillanturque spiritus, resolvit & exiccat. Atque hinc adeo prope Rheum, ubi plurimus vtriusque balnei usus est, non pauci passim occurrunt cæci, quemadmodum in Hollandia ob inordinatam victus rationem multileprosi.

Secundum, vinū, & maxime quidē si immodice bibatur. Cum enim caput, vt sæpius iam dictum est, vaporibus ac fumis repleat, non oculos tantum ac visum, sed reliquos etiam sensus omnes immoderatiore usu hebetare putandum est.

Tertium, Venus, immodica scilicet: Hanc enim obtundere oculorum aciem, Medici omnes vno ore prædicant. Cuius causam Petrus Aponensis Sect. 4. problematum Aristotelis commentar. 3, hanc esse tradit: Nempe quod coitu auferatur id, quod commodum est oculis, humidum scilicet aqueum & subtile, quo spiritus fulciuntur visui. Oculus enim, vt libro 5. capite 1. de generatione animalium, & alibi sæpius Aristoteles adseruit, humidus est & de natura aquæ. Iam vero euulsis atque euacuatis humidis, partes superiores necessario exiccantur. Quo fit vt oculi, qui humiditate vigent, à sua decedant natura, hebetioresq; fiant. Merito autem humiditate vigent: nisi

nisi enim ea sustentarentur, per igneos facile spiritus, qui in frequenti sunt motione, exarescerent. Atque hinc sane constat, superiores partes immoderato concubitu plus iusto exiccari, visusque aciem hebetari: humores enim deorsum extrahuntur.

Quantum, Ventus, & præcipue Austrinus: De quo lib. 3. aphor. 5. Hippocrates: *Νότοι*, inquit, *βαρυήκησι, ἀχλὺάδες, κατηΐασι*, hoc est, Austri auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt. Austri enim natura calidus & humidus est, ac magna ex parte pluias & tempestates adfert: quare etiam *πὲ τῶν αἰσθητῶν, ὅργανα ἵπποβέννυσι*, quemadmodum Philotheus ait, id est, sensuum instrumenta implet & obtundit. Cæterum vocem, *ἀχλὺάδες*, bifariam interpretari possumus. Primum, vt ad austros ipsos referatur, qui caliginem aeris efficiunt. Iis enim flantibus aer fit turbidus, crassus, caliginosus & tenebrosus. Secundo, vt ad oculos ipsos potius hæc vox referatur, qui flantibus Austris caliginosi redduntur, minusq; acute vident. Vt enim, reliqua omnia sensuum instrumenta nō satis probe suo funguntur munere, sic etiam oculi ipsi ab Austro caliginem quandam contrahunt. Lege Galenum commentario 1. in 1. epidem. Tempestate 1. aphor. 8.

Quintum, piper. Hoc enim cum impensius exsiccet, acres omnino vapores frequenti esu generat. qui vbi ad caput ascenderint, oculos mordicant, & exiccant.

Sextum, alliū: quod acrimonia sane & vaporibus, q̄b. caput replet, oculos offendit. Supra c. 13.

Se-

Septimum, fumus, qui certe quod mordacissimus sit, nimiumq; exiccet, infestissimus est oculis. Aristoteles problem. 22. Sect. 31.

Octavum, porrum, hinc enim crassi ac melancholici generantur fumi, qui sursum elati oculorum aciem hebetem faciunt, si quis eo frequentius utatur. Supra cap. 13.

Nonum, cepa, horum namq; esu acres similiter ad caput submittuntur fumi, qui non visum tantum, sed, ut quidam volunt, rationalem etiam animam partem laedunt. Simeon Sethi.

Decimum, faba, flatuosum enim crassumq; & melancholicum generat fumum, qui horrenda & terribilia parit somnia, mentem perturbat ingeniiq; aciem obtundit, & spiritus visuos obte-
nebrat. Galen. lib. 1. de alim. facult. cap. 26. & Simeon Sethi in Syntagm.

Vndecimum, lens: Ea visum integrum & inculpatum hebetat, ipsum immoderate exiccans. Galen. lib. 1. de alim. fac. cap. 25.

Duodecimum, fletus, praesertim immodicus: Hic enim cum retentricem oculorum facultatem imbecilliozem reddat, visum vehementer oblaedit, & sanam oculorum aciem nimio plus siccando hebetat.

Decimum & tertium, sinapi, quod acrimonia sua visum efficit debiliorem.

Decimum & quartum, conspectus Solis: Et hoc quidem ob excellentem eius splendorem ac nitorem, quibus visum destrui manifesta constat experientia & ratione. Sensibile enim exuperationes, ut libro 2. de anima, cap. 12. Aristoteles adstruit, sensuum instrumenta corrumpunt. Quod quidem Galenus etiam lib. 10. de usu part. cap. 3.
in

in hunc modū scribens approbat: Solem ipsum, inquiens, si quis oculis inconniuentibus velit intueri, oculos celeriter perdet: multique in Solis defectibus, cum eum affectum qui Soli acciderat, planius nosse cuperent, fixis oculis Solem intuentes, imprudentes prorsus fuerunt occæcati. At enim per niuem iter facere, quam oculis sit perniciosum, si minus Xenophonti credis, experientia tibi discere id licet: Sin vero naturalius quippiam audire sustines, vbi ellychnium ardens, aut aliam quamuis flammam in Sole luculento constitueris, cernes eam protinus marcescere, atque etiam si prope quamlibet flammam magnam ellychnium posueris, vel aliam quamuis flammam minorem, repente extinguetur: cum quæ minor lux est à maiore vincatur semper ac dissipetur. Lege eundem etiam libr. i. de causis sympto. cap. 6.

Decimum & quintum, coitus: & maxime quidem intempestiuus ac immoderatio. Hunc enim paulo ante capiti, oculis, omnibusque sensuum instrumentis plurimum nocere ostendimus.

Decimum & sextum, ignis: Cuius frequens inspectio & splendor vehementer exsiccat oculos, visumque debilitat. Quo fit vt fabri ferrarii, & quicunque artes, quibus se suosque sustentant, ad ignem exercent, rubros fere & debiles habeant oculos.

Decimum & septimum, labor: immodicus scilicet. Is enim sanguinem efficit sicciorem, sicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat, atque adeo etiam eam qua pupilla integitur. Itaque vis illa conspiciendi cooperitur.

tur & delitescit. Aristoteles probleinat. sect. 31. problem. 14.

Decimum & octauum, ictus siue percussio capitis, & maxime quidē qua parte oculi sunt. Cum enim sanguis inde, sicuti precedente capite ostendimus, ad oculos rapiatur, accidit vt spiritus visui perturbentur, adeoq; visus ob id debilitetur, & apostema nonnunquam generetur.

Decimum & nonum, nimius acrim rerum visus: cuiusmodi salsamenta nonnulla existunt, quæ fumorum acrimonia aciem oculorum obtundunt.

Vigesimum, puluis, siue ambulatio per loca puluerulenta: puluis enim ad oculos pertingens visum maxime obscurat.

Vigesimum primum, immodica vigilia: quæ non oculos tantum, sed totum etiam corporis habitum impensius exsiccat & extabefaciunt.

Ad hæc nocet oculis quælibet repletio, & quicquid naturam exsiccat, quicquid item sanguinem conturbat, siue ex rebus sit falsis, siue acribus, siue etiam aliis: & omnis ebrietas. Vomitus medio quodam modo se habet: confert enim quatenus ventriculum expurgat, nocet vero quatenus cerebro insidentes materias commouet, adque oculos desfluere facit. Quod si necessarius fuerit, cum facilitate à sumpto cibo prouocandus est. Somnus quoque superfluus, quique repletionem mox subsequitur, infestus admodum est oculis. Sic quoque copiosa sanguinis detractio. Potissimum vero quæ per frequentem cucurbitularum affixionem celebratur. Plura Auicenna 3. 3. tractat. 1, capite 5. & 3. tractat. 4. capite 4.

DE

Foeniculus, verbenā, rosa & chelidonia, ruta,
Subueniunt oculis dira caligine pressis.
Nam existis aqua fit, qua lumina reddit acuta.

Quinq; hoc loco recensentur herbae, quarum
succo & stillatino liquore siue aqua visus refici-
tur ac recreatur.

Primo, foeniculus: succus namque caule & fo-
liis expressus siue destillatus, quemadmodum
lib. 3. ad Alman. cap. 47. Rhazes testatur, & nos
supra cap. 49. abunde ostendimus, ad excitandā
oculorum aciem praestantissimus habetur.

Secunda, Verbenā siue Verbenaca, *ωρεγανή*
ῥοσίν Græci vocant. Huius stillatitius
liquor semel aut bis oculis quotidie admotus, i-
pforum vitiis mederi perhibetur. Qua ratione
oculorum remediis plurimum misceri solet. Se-
men eius, vt in Pandectis Syluaticus refert, cum
succo foeniculi impositum oculos emundat.

Tertia, rosa: Cuius aqua refrigerando & ad-
stringendo oculorum potissimum fluxiones co-
hibet, animalemq; spiritum ac visum corrobo-
rat. Succus recentibus foliis expressus Dioscori-
di lib. 1. cap. 109. ad oculorum circumlitiones
reconditur.

Quarta, chelidonia. Huius succus claritati ocu-
lorum vtilissimus est, quemadmodum satis su-
perque ostendimus supra, cap. 71.

Quinta, ruta: herba vulgo cognita, qua visus
aciem excitat, grauesq; oculorum dolores em-
plastris modo imposita cum polenta mitigat. Plu-
ra supra capite 61.

DE CONSERVANDA
DE DOLORE DENTIVM
sedando.

CAPVT LXXX.

*Sic dentes serua, porrorum collige grana,
Vre cum hyoscyamo, adiunctio quoq; thure, decenter*
* *Sic per ebanion & fumum capæ dente remotum.*

*al. Sing. per
ambrosia,*

Remedium hoc in loco traditur efficacissimum ad sedandum dentis ex erosione dolorem. Id constat seminis hyoscyami albi & porri, singulorum partibus iij. & seminis cepæ partibus ij. S. thuris parte vna. Primum optime præmundato dente omnia simul comburantur exurgentemque hinc fumum æger admittat, infundibulo adhibito ad affectum dentem. Lege de hoc plura apud Æginetam libro 3. capite 26. Aetium libro 8. cap. 33. Auicenn. 7.3. capite 19. Mesuen de ægritudinibus oris, titulo de vermibus dentiũ: & Rosam Anglicam capite de dolore dentium.

Hyoscyami natura est *ανώδυνη* quæ doloris leuamentum adeo præstat, vt vix percipi quidem amplius possit. Fumus vero seminum porri atque cepæ; Auicenna 2. Canon. cap. 547. teste, accommodatissimus est necandis efficiendisq; vermibus, qui in erosis nonnunquam dentibus intolerabiles cruciatus excitant. Hyoscyamus, vt lib. 4. cap. 64. à Dioscoride describitur, frutex est caules emittens crassos, folia lata, oblonga, diuisa, nigra, hirsuta, flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam puniceorum cytini, scutulis septi seminum plenis vt papaueris, *ἡρίζα μετ' ὄξος ἐψηθεῖσα, ὀδονταλγίας ἐστὶ ἀγκλυσμα*. Id est, radice eius in aceto elixa, vtiliter in dolore den-

dentēs colluuntur. Quod Macer lib. 2. cap. 35.
hīcē versibus confirmat:

*Ore ditū tepidum si contineatur acetum,
Quo sunt decoctā radices illius herba,
Dicitur immodicum dentibz pacare dolorem.*

Porro *χώνιον*, quod in emboti locum substitui-
mus, *δόντις χώνης* diminutiuum est, signifi-
cat infundibulum.

DE RAUCEDINE VOCIS.

CAPVT LXXXXI.

N*ux*, oleum, frigus capitis, angustia, potus:
Aciponum crudum, faciunt hominem fore rau-
cum.

Sex causæ raucedinis hic recensentur.

Prima, Nux: ea enim cum vehementer exi-
cet, vocem exasperat, gruumque clangoribus si-
milem efficit.

Secunda, Oleum: & maxime quidem, quod
ex immaturis oliuis exprimitur. Huius enim
glutinosa quædam pars, dum in ore continetur,
ad asperam delabitur arteriam, ipsamque diu-
tule in hærendo stringit & exasperat. Omne
præterea oleum in biliosis corporibus prompte
accenditur, quare vocalem sæpe arteriam ipsis
exasperat, raucedinemque parit. Quod oleo
attribuitur hoc in loco, id ipsum etiam de caryi-
no, quod è nucibus conficitur iuglandibus, in-
telligi potest.

*Apor. lib. 1.
Cōmentar. 5.*

Tertia, frigus capitis: ipsum enim caput com-
primit ac stringit: quo fit vt humores, qui sunt
in cerebro, deorsum ad asperam arteriam de-
fluant, eamque immodice humectando rauce-
dinem excitent.

Quarta, anguilla: De ea satis supra, capite 31. dictum est.

Quinta, potus: nimius scilicet, & maxime quidem, si instante nocte atq; hora somni exhibeatur. Asperam enim arteriam immodice rigat & humectat: quæ ex medicorum omnium sententia potissima raucitatis causa est.

Sexta, pomum crudum: quo nomine quilibet fructus crudi intelligendi hoc in loco veniunt. Quatenus enim crudi existunt, phlegmatis generant multitudinem. Quod si immaturi præterea ac styptici fuerint, fauces exasperant, raucedinēque pariunt. Plures causas raucitatis enumerat Auicenna 10.3. Tract. 2. cap. 1.

RHEVMATIS REMEDIA.

CAPVT LXXXII.

Ieiuna, vigila, caleas dape, tuq; labora.

Inspira calidum, modicum bibe, comprime flatum.

Hec bene tu serua, si vis depellere rheuma.

Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catharrus:

Si ad fauces, bronchos, si ad nares, esto coryza.

Hic septem enumerantur rheumatis remedia:

Primum, fames, siue ieiunium: per hoc enim ipsius cōsumitur materia. Fames enim, vt aphor. 59. lib. 7. Hippocrates adserit, corpora exsiccat: & hoc quidem ex accidēti. Nam cum fame scimus, si in fame perseueremus, naturalis calor, qui nunquam cessat, pabulo in quod agat destitutus carniū humiditatē exsiccat. Quare rheumatis quoq; materiam concoquendo ac distillantē consumit.

Secundum, vigilia: quæ & ipsa sane cum totum corporis habitum, quemadmodum libro 7. capi-

te

te 6. methodi medend. & comment. 28. libro 2. aphorif. Galenus teftatur, fufficienter exiccent, rheumatis etiam caufam, nempe cerebri humiditates neceffario confumunt, vaporumq; copiã ad caput transmitti prohibent.

Tertium, cibi calidi: præfertim fi à frigida materia *ρεῦμα* initium duxerit. Eam enim cibi calidi concoquunt ac maturant.

Quartum, labor. Hic enim ficuti libr. 2 de diætâ Hippocrates adferit, fuapte natura fupernum demit. Cuius deinde hanc affert caufam, nempe quod corpus ficcet. Corpora enim laborantium calefiunt: quibus calefactis attenuatur & repurgatur id quod in ipsis fupernum eft.

Quintum, calidi aëris infpiratio: & maxime quidem, fi ex frigida materia fit rheuma. Ea namque per calidi aëris attractionem incalefcit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus: Nam & hæc corpora, perinde ac fames, exiccat: adeoq; rheumatis materiam maturando diflipat atque confumit.

Septimum, cohibitio fiue retentio fpiritus. Ea frigido potiffimum auxiliatur catarrho: frigefactas namque pectoris particulas, Aëtio libro 8. capite 54. teffe, calfacit, materiamq; catharri pituitofam ac frigidam concoquit, difpergit atq; confumit. Galeno lib. 3. cap. 3. de fanitate tuend.

τὸ πνεῦμα ὁ κατὰ τὴν κατὰ ληψίς dicitur. His amplius oportet vt is qui catharrum patitur, caput fuum moderato calore continenter foueat, & à frigore, Boreali præfertim, tueatur: & maxime quidem poft diuinos Auftri flatu. Siquidem caput, vt comment. 2. lib. 3. aphor. Galenus fcriptum reliquit, repletum eft in calida atque hu-

humida austrina constitutione : Frigus autem Septentrionis superueniēs, ceu manus quādam extrinseca capiens ac premens cerebrum, veluti spongiā quādam exprimit illam, quā in ipso continetur, humiditatem. Hāc vero delata alias ad aliū locum, ex ijs qui faciles sunt ad patiendū, multos generat morbos. Minime tamen sub diō solaribusve radijs nudum exponendum est, neq; ad luculentum ignem diutius commorando exalfaciendum. Eo nanque modo rheumata augentur. Multam quoq; ciborum ingestionem, praesertim vaporosorum, ac vini potum fugiat : imo vero quod fieri potest, famem ac sitim toleret. Caueat etiam à potū aquae glacialis ac nivalis, praeterea supinum decubitus vitet, ne peccans humor in posteriorē partem & dorsalem medullam deferatur. Ea enim pars cum manifesto careat meatu, quo materia excernatur, periculum est, ne ad nervos penetrans convulsionem aut paralyfin generet. Somnum item fugiat diurnum, quantumcunque potest vigilet : quoniam est radix curae. Hāc fere Rhazes libro 9. cap. 14. ad Almasorem, & Auicenna 5. 3. tractat. 1. cap. 13.

Vltimi duo versus differentiam inter catarrhum, branchon, & coryzam continent. Rheuma autem nomen est generale ad quemlibet materiae defluxum *ῥέμα*, quod est, fluo. Eius species siue membra sunt catarrhus, & coryza, de quibus supra cap. 3.

Porro rheumatis generatio imbrium generationi similis est, quemadmodum lib. 2. de partib. animalium, cap. 7. Aristoteles docet. Cum enim ex terra vapor exhalat efferturq; in sublime à calo-

lore, vbi supernum aërem subierit frigidum, consistit: denuo in aquam propter refrigerationem conuertitur, atq; in terram defluit. Fluxiones etiam sic ex capite oriuntur, in ijs corporibus quibus cerebrum frigidius est, quam temperamentum modicum postulet. Cum enim alimentum per venas sursum respirat, vbi excrementum ob eius loci vim refrigeratum est, fluxiones pituitæ, sanieq; mouet. Hactenus Aristoteles.

DE CVRATIONE FISTVLÆ,
CAPVT LXXXIII.

Auripigmentum, sulphur miscere memento.
Hic decet apponi calcem, coniunge saponi.
Quattuor hac misce, commixtis quattuor istis
Fistula curatur, quater ex his si repleatur.

Medicamentum hoc in loco pro fistulæ curatione describitur longe optimum: quod (vt præter quotidianam experientiam, recentiorum fere omnium scripta testantur) neminem vnquam fefellit: Nempe vt fistulis infundenda collyria, siue penicilla ex auripigmento, hoc est, arsenico, sulphure, calce, & sapone commisceantur. His enim omnibus insignis quædam inest erodendi, exiccandi, discutiendi, abstergendi, & emundandi facultas: quæ ad fistulæ curationem cum primis necessaria est.

Auripigmentum siue arsenicum facultatis est causticæ siue vrentis, idq; tam cõbustum, quam vstionis expers. Discutit, attrahit, erodit, consumit & emundat. Crustas cum vehementi vredine & violento morsu excitat. Reprimit quæ crescunt, & capillos euellit. Quod vero sublimatum est, cancrum, lupum, esthiomenon, noli me

tangere, fistulam, & omnes tales pessimos morbos prima die occidit & extirpat.

Sulphur substantia tenue est, calfaciendi & ipsum vim obtinet, celeriter concoquit, attrahit, detergit & discutit.

Calx omnis cōmuniter habet feruidam vim, erodit, vrit, & igniū modo crustas inducit. Calx vero in aqua elota absque morfu desiccatur: ac si bis terque aut amplius abluta fuerit, plane mordacitatis expers constituitur, ac strenue absque mordacitate exiccat.

Sapo, qui Græcis etiā *σμήγμα* dicitur, est pingue illud album siue nigrum, quo vestes mulierculæ lauant, abstergunt & emundant. Calfacit quidem & desiccatur, sed reliquis paulo remissius. Aprissimus est ad emolliēdos tumores in *σπίρρον* induratos. Q. Serenus Samonicus prima longa extulit cap. 1.

Attrito sapone genas purgare memento.

Porro fistula (quæ Græcis *σύνειξ* nominatur) artus oblongusq; & callosus est sinus, aliquatenus indolens, assidue & periodice, id est, secundum diuersa tempora siue lunationes, vt vocant, fluens. Hic magna parte ex abscessibus parum, dextre curatis oritur, sed & ex aliis nonnunquam vlcерum generibus ac sinubus perperam curatis, nascitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinearum fistularum tralatione: quandoquidē in eis cauitas quædam deprehenditur, arundinū cauitatibus similis. Plura Cornelius Celsus lib. 5. cap. 8. Paulus Ægineta lib. 6. cap. 77. Auicenna 4. 4. tract. 3. cap. 11. & Ioannes Tagaultius lib. 3. chirurg. instit. cap. 18.

D E

BONA VALETUDINE. 315
DE DOLORIBVS CAPITIS.
CAPVT LXXXIV.

*Si capitis dolor est ex potu, lymphæ libatur:
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si vertex capitis, vel frons æstu tribulentur.
Tempora fronsq; simul moderate sæpe fricentur,
Morella cocta nec non calida q; lauentur,
Istud enim credunt capitis prodesse dolori.*

Duo hic traduntur remedia doloris capitis.

Primum, si cuiquam ex nimio vini, vel alterius cuiuslibet liquoris inebriantis potu dolor accidat capitis, vt is in potu aqua vratur frigida. Ea namque frigiditate ac crassitudine sua impedit, ne fumi ex eiusmodi potu sursum euecti cerebrum petant ac lædant.

Secundum, si cuiquam vertex capitis, siue frons nimio calore æstuet, vt ei tempora & frons moderate primum fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellæ lauentur.

Porro Morella, siue Maurella, vt diserit admodum Ianus Cornarius in cap. 34. lib. 2. Macri exponit, dicitur solatrum Officinis appellatū, ob atrum acinorum colorem Mauros referentem. Græci *σολύριον*, Latini vero Solanum vocant hortense. Notum est omnibus, vtunturque illo ad omnia ea quæ refrigerari adstringiq; possulant: potest enim hæc duo ordine secundo, Galeno lib. 8. cap. 144. de simpl. med. facultat. teste. Folia per se trita & imposita, capitis dolores sanant. Dioscorides lib. 4. cap. 71.

In quibusdam exemplaribus hi versus contra fluxum ventris subiiciuntur.

241

*Qui fluxum pateris, si non eaeas, morieris,
Concubitum, nimium potum, cum frigore motum.*

DE QVATVOR ANNI temporibus.

CAPVT LXXXV.

Temporis a suis ieiunia corpora siccant,
*Quolibet in mense & confert Vomitus, quoque
purgat*

*Humores nocuos, stomachus quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Aestas dominantur in anno.
Tempore vernali calidusq, aer madidusq,
Et nullum tempus melius est Phlebotomia.
Vfus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & motus, ventrisq, solutio, sudor,
Balnea, purgent ut tunc corpora per medicinas.
Aestas more calet sicca, & noscatur in illa
Tunc quoq, praecipue cholerae rubrae dominari,
Humida frigida fercula dentur, si Venus extra,
Balnea non profuunt, sint rara phlebotomia,
Vtilis est requies, sit cum moderamine potus.*

Plurima hisce versibus comprehenduntur.

Ac primum quidem, quod ieiunia corpus per
aetatem validissime exiccent. Aestas enim cum
calida sit ac sicca, necessario talem etiam vinum,
nempe calidam & siccam in corpore exercet. Cu-
tem igitur efficit rariore, poros aperit, sudoreq;
elicit, quo fit, ut humoribus large discussis ac
consumptis corpus vehementer exiccet. Super-
ueniente autem insuper & ieiunio, magis omnino
exarescere necesse est. Naturalis siquidem calor,
ut cap. 82. ostendimus, humido destitutus cibis
in propriam agit carniū humiditatē, ipsamq;
exhaurit & exiccat: Fames enim corpora siccant.

Secum.

Secundum, quod vomitus singulis mensibus semel aut bis prouocatus, plurimum tuendæ sanitati adferat emolumenti. Ventriculum enim à bile & pituita cæterisq; prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerat. Atque hoc quidem de Hippocratis consilio constat. Nam in libro de salubri diæta ita scriptum reliquit: Melius est, vt is qui singulis mensibus vomere consuevit, continuo biduo hoc agat, quam interpositis quindecim diebus: ita enim secundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidem sententia in libro etiam de insomniis repetitur. Galenus quoque libro 5. de vsu partium, cap. 4. hanc Hippocratis sententiam his confirmat verbis: Recte igitur veteres medici vomitus à cibis in singulos menses, repeti præcipiebant, alii quidem semel, alii vero bis. Omnes autem hi qualitates ipsas eo casu comedendorum acres atque absterforias deligendas suadent, vt pituita omnis è ventriculo purgetur: neque prauo succo corpus adficiatur. De hoc nonnihil etiam supra, cap. 15. Cur vero arte vomitum interdum moliri oporteat, Auicenna 4.1. cap. 13. hanc potissimum adsignat causam. Nempe quod ventriculo à natura nihil ordinatum sit, quo irritante sua sponte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis: quæ descendens ipsa facile & abstergit & emundat. Idem eodem in loco quamplurima etiam vomitus recenset commoda, siquidem recte fiat, & vomens suapte natura facile ferat.

Ac primum quidem, quod capitis grauitatem tollat: idque maxime, si ex humorum ac vaporum multitudine è ventriculo ac membris inferioribus sursum vergente contracta sit. Si vero à
pro-

proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, vt qui grauitatē augere magis soleat.

Secundum, quod visus aciem subtiliorem reddat: præsertim si visus ob vaporum copiam ē ventriculo sursum ascendente obscuratus fuerit: alias enim offendit potius.

Tertium, quod nauseosam auferat satietatem: humorem enim in ventriculi spatio innatantem ac nauseam excitantem euacuat.

Quartum, quod illi etiam, ad cuius ventriculū, flaua bilis confluens cibum corrumpit, egregie opituletur: eam enim per superiora exturbat.

Quintum, quod stomachi subuersionem atque abominationem ex pinguium ac dulcium alimentorum esu contractam submoueat.

Sextum, quod *ἀνοξεία* id est, appetentiæ amissionem, & corruptum ipsius ventriculi desiderium, quo nimirum acria solum, aut acida, aut pontica appetuntur, curet. Vomitus namque eiusmodi affectionum causas omnes remouet: remotis vero causis, effectus quoque tolli necesse est.

Septimum, quod corporis ex humorum redundantia lassitudini cōueniat, euacuata enim materia, vires corporis omnes leuantur & recreantur.

Octauum, quod renum ac vesicæ vlceribus succurrat: materiam namque eo corruentem ad oppositam abducit partem.

Nonum, quod lepræ auxilietur: & maxime quidem, si cum vehemēti vomitio, quale veratrū cum primis existit, eliciatur. Hoc enim lepræ materiam eradicatu difficilem ē remotis locis subducit. Quinetiam primæ cōcoctionis errata corrigit:

rigit: quo fit vt & reliquæ concoctiones abfolu-
tiores fiant. Lepræ enim origo eft ex concocto-
riæ facultatis corruptione.

Decimum, quod corporis colorem ex vitiofo
aliquo humore deprauatum emendet: ipfum e-
nim à cute alio deriuat.

Vndecimum, quod epilepfiam ex vëtriculi cum
cerebro fymphathia obortam curet: humorem e-
nim, cuius euaporatione epilepfia accidebat, è
ventriculo expellit.

Duodecimum, quod ictero, illi præfertim qui ab
obstructionibus initium ducit, medeatur: vehe-
mentiore fiquidem vomendi conamine obtru-
ctionum materiæ à locis, quos obfidebant, auer-
tuntur. Ad hæc materia etiã pituitofa, quæ eiuf-
modi fere parit obftructiones, vomitu educitur.

Decimumtertium, quod afthmati fubueniat:
caufam eius antecedentem tollit. *Quin* thora-
cem etiam ac pulmonem calefaciendo fuperflui-
tates abfumit, vnde afthma gignebatur.

Decimumquartum, quod tremorẽ atq; paraly-
fin curet: harũ enim passionũ materiam aufert.

Decimumquintum, quod magna & nigra vlce-
ra in extremis partibus, & impetiginem (mate-
riam diuertendo) curet.

Quamquam vero vomitus rite prouocatus di-
storum commodorum omnium fit autor, cauend-
um tamen vnice erit, ne is qui valere & fene-
fcere volet, vomitũ quotidianum habeat. Nam
eius frequentia afiduusq; vfus ftomachum fen-
tinam & lacunam facit omnium fuperfluitatũ.
Præterea furditatem etiam inducit, vifui obeft,
thoracis pulmonisq; venas difrumpit, nocet den-
tibus & doloribus capitis, maxime fi nõ ex ven-
triculi

triculi vitio orti sint. Cæterum in eliciendo vomitu summa diligentia considerandum medico, qui ad vomendum faciles, quiq; difficiles futuri sint. Difficulus enim vomentes ad vomitiones non sunt cogendi, sed per inferiora potius purgandi. Difficulus enim vomentibus, ubi eos ad vomendum videris, venarum quæ in thorace sunt ruptionis periculum imminet. Difficiles autem & inepti ad vomendum sunt mediocriter carnosî, & angusto thorace præditi. Contra vero faciles & idonei, qui tenues gracilesque natura sunt, & amplum obtinent thoracem. Quæ singula Hippocrates libro 4. aphor. 6. & 7. ita scribens confirmat: Graciles & ad vomendum faciles, per superiora purgare conuenit: qui vero ad vomendum difficiles sunt, & mediocriter carnosî, hos per inferiora purgare oportet. Tempus vomitioni aptissimum est æstas, utpote in qua biliosi potissimum humores generantur, qui facile sursum feruntur, & per vomitum sine negotio eiciuntur. Quod Hippocrates etiam libro 4. aphorismo 4. ita scribens confirmat: Æstate quidem superiores magis ventres, hyeme autem inferiores medicamentis purgare conuenit. Neq; obstat quod Hippocrates in libro de diæta salubri, aphorismo 15. contrarium adstruere videatur, sex hybernis mensibus vomere vtile esse tradens: & Celsus libro 1. capite 3. vomitum vtiliorem hyeme quam æstate esse scribat: quod uterq; in iis locis de pituitæ vacatione, quæ citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Quando enim hyeme in ventriculo pituita generatur, necesse est ut illam vomitibus expurgemus. Verum vniuersum corpus si purgare instituamus, æstate

æstate per superiorem ventrem, hyeme per inferiorem; vt est in aphorismis relatum, purgabimus. Quid multa? vniuersum corpus æstate per superiora & vomitum magis purgandum: hyeme vero per inferiora. Pituitam vero in ventriculo tantum coaceruatam hyeme vomitu eiicere nihil prohibet, imo plurimum confert. Porro quid ex eis quæ per vomitum quouis tempore eiiciuntur prædicere liceat, Hippocrates libro secundo prognost. aphor. 38. & sequentibus, & post eum in suis commentariis Galenus abunde docuerunt. Lege plura apud Leonhardum Fuchsum lib. 2. Sect. 5. cap. 25. Institut. medic.

Tertium ex iis quæ in præscriptis notantur verbis est, quod quatuor sint anni tempora, Ver scilicet, Æstas, Autumnus, & Hyems. Et inter hæc Ver, licet per se sit omnis excessus plane in medio, quemadmodum libro primo de temperamentis, capite septimo Galenus testatur: respectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur ac humidum. Hoc tempus sanguini mittendo accommodatissimum est: siquidem æquale est, atque adeo neq; nimis calidum neq; supermodum frigidum: vt rectissime ab Hippocrate libro septimo aphorism. 54. dictum sit: Quibus sanguinem à venis detrahere confert, iis vere sanguinem mittere prodest. Hoc item tempore sanguis in corporibus augetur. Conuenit autem vt in vere ad imminuendam repletionem, Venus, motus, ventris solutio, sudor, & balnea sint moderata. Hoc etiam tempus, vt lib. 6. apho. 47. Hippocrates testatur, aptum est corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, quod æstas calfaciat atq; exiccet, ac
X pro-

proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur *δυσρροΐαν*, quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis vtendum est frigidis ac humidis: abstinendum à Venere & crebris balneis. Nam & hæc exsiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies & paucus motus: quies enim humectat, motus exsiccat. Potu vtendum moderato, præsertim frigido: superfluam namque frigidi potus sumptionem obpororum apertionem subita nonnunquam corporis infrigidatio, vel paralytis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors consequitur. De anni temporibus plura diximus supra, capite decimonono & quinquagesimosexto.

DE NUMERO OSSIVM,
dentium, & venarum in humano corpore.

CAPVT LXXXVI.

Ossibus ex denis bis centenisque nouenis,
Constat homo, denis biis dentibus & duodenis,
Ex ter centenis decies sex quinquæque venis.

Traditur hoc in loco, quot in vniuersum sint ossa, dentes ac venæ humani corporis. Ossa quidem sunt è semine, cum id quod est crassissimum à calido vrente induratur, sicut lapides coquuntur à calido vrente. Sunt autem ossa veluti truncus sustinens reliquum corpus. De horum numero hand parua inter ipsos artis Medicæ scriptores dissensio est. Hic enim ducenta ea esse & nouendecim asseritur. Ioannes Taualtius excellentissimus nostri æui medicus, du-

ducenta & quadraginta sex hoc difficho complexus est:

Adde quater denis bñ centum senaque, habebis

Quam si multipluci conditus esse semel.

Nonnulli 304. constituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Almanforem, ducenta & quadraginta octo ea esse Galeni autoritate probat. Cum omnia, inquit, corporis ossa numerata fuerint: prout Galenus numerauit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui subscribit etiam vulgatissimus hic versiculus:

Ossa ducentena atque quater sunt & duodena.

Secundo deinde loco dicitur, homini inesse 32. dentes: & hoc quidem in corpore bene constituto, vt qualibet maxilla, tam superior, quam inferior, sexdecim dentium sit capax. Quaterni primores siue aduersi *τομείς & τομινγς* Gracis nominantur, item *γελόσινος*, quod interridendum retegantur, Latinis incisores siue incisorii, quia cibum in os primo allatum confringant & incidant: singulis tantum radicibus nituntur. Horum vero lateribus adiacent in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus similes (vnde *Κυνόδοντες* vocati) cinguntque tomicos ex omni parte, quorum munus est, mōrsu diuidere escas, atque eas discriminare. Simplici radice constant, quemadmodum incisorii. Sed caninorum qui superiores sunt, longissimas habent radices, vt ad oculorum orbem fere pertingant, neruisque, qui labri superioris motores ab oculorum regione per superius foramen emergunt, admodum vicini sint. Vnde fit vt altero ex his dentibus auulso, periculum nonnunquam im-

Dentes.

mineat, ne parte aliqua offendantur oculi, quæ propter vulgo dentes ocularii dicti. Magnum dum nascuntur dolorem infantulis infligunt, & si quando defluxio à cerebro in eam gingivæ partem infederit, in quam implantantur (vel natu grandioribus) totius genæ & oculi dolorem pulsatorium non sine febre suscitant. Intimis porro dentibus atteritur cibus: iis maxillaribus siue molaribus nomen est inditum, Græci *μαλὰς* & *μύλας*, siue *μυλίταις* vocant, quod cibos iam incisos & confractos à prioribus dentibus molant & continuant: asperi enim sunt, duri & ampli, ut incisa à tomicis & confracta à caninis in lauorem exactum terant. Sunt autem viginti: superius quidem decem, in utroque latere caninorum siti, toridemque inferius. Qui superiori maxillæ affixi sunt, triplice radice, interdum etiam quadruplici nituntur: alii vero duplici, nonnunquam triplici: præsertim qui duo ex iis aduersi & anteriores magis sunt: tertius enim perraro huiusmodi esse reperitur. Postremi dentes, qui sunt omnium reconditissimi, ac prope modum gingivæ operiti, Græcis *συνφρονισῆρες*, quod scilicet eo tempore producantur, quo sapere solemus, & *ὀψιγῆνοι*, id est, serotini, & *Κρονηῆρες*, quod ætatem perficiant & compleant, nuncupantur. Latini simpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes sensus & sapientiæ. Interdum ad septimum & vicesimum annum latent, unde Hippocrates in libro de carnibus, sic scriptum reliquit: Quin & in quarto septenario dentes nascuntur, plerisque hominibus duo, qui sapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam ad

ad octuagesimum annum, teste Plinio, lib. 11. capite 37. Plura Galenus in libro de ossibus, capite 5. & lib. 11. cap. 8. de vsu part. Auicenna prima 1. doct. 5. sum. 1. cap. 5 Andreas Vesalius lib. 1. cap. 11. de humani corporis fabrica. Carolus Stephanus lib. 1. cap. 11. de dissectione. Et Leonhardus Fuchsius parte 1. epitomes de humani corporis fabrica, lib. 1. cap. 14.

Tertio demum loco traditur, humanum corpus constare ex trecentis & sexaginta quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia petenda est.

DE QVATVOR HVMRI- bus humani corporis.

CAPVT LXXXVII.

*Quattuor humores in humano corpore constant,
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholica, aqua confertur pituita,
Aë sanguineus, ignea vis Cholera.*

Hic de humoribus, qui ad humani corporis constitutionem necessario concurrunt, cum primis agitur. Sunt autem ii numero quattuor, sanguis scilicet, pituita siue phlegma, flaua bilis siue cholera, & atra bilis siue melancholia.

Deinde ostenditur, quodnam eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant. Melancholia frigida ac sicca est, & terræ respondet. Pituita frigida & humida existit, & aquæ comparatur. Sanguis calidus est atque humidus, & confertur aëri. Flaua bilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sane vulgatis hisce versiculis maiores nostri innuere etiam voluerunt:

X 3

Humi-

Humidus est sanguis, calet, est vis aëri illi.

Alget phlegma, humet, illi sic copia aquosa est.

Sicca calet cholera, & sic igni sit simulata.

Frigens sicca melancholia est, terra ad similita.

Sanguis omnium humorum facile præstantissimus est, vel quod materia sit spirituum, in quibus consistit vita & omnis actio, naturalis scilicet, vitalis & animalis: vel quod vitæ principis conformis existat. Est enim temperate calidus ac humidus: vel certe quod præcipuus ipsius usus sit, vt nutriat. Ex eo enim omnes particulae corporis, vt multis in locis testatur Galenus, nutriuntur. Et vt vno verbo dicam: Sanguis naturæ thesaurus & vitæ fomes est: vt quo affatim effuso mors subinde sequatur. Hinc sane est, quod Moses 17. Leuitici ita scriptum reliquerit: Anima omnis carnis in sanguine est. Significat autem anima Hebræis vitam. Hanc cum dicit in sanguine esse, vult sanguinem vehiculū esse vitæ.

Phlegma. Phlegma secundum probitatis locum sibi vendicat. Hic humor, vt testis est commentar. 39. libri de natura humana Galenus, in prima ciborum mutatione generatur. Colore autem albus existit, & concoctione in sanguinem mutatur. Quapropter quum sit veluti ex dimidio coctum nutrimentum, nullum quod pituitam expuget propriam instrumentum natura machinata est. Quippe in ventriculo generata pituita, quia fertur simul cum iis, quæ ex cibi potusq; humoribus in iecur distribuuntur, concocta iam sanguis euadit. Quod autem pituita in venas fertur, animali etiam ex usu est. Desiderat itaq; talis humor non vtiq; euacuari, sed in corpore manens alterari. Quod vero in intestinis

relin-

relinquitur, à bile ex iecinore in ea defluente
absterfum, commodissime ac celerrime per se-
dem eiicitur, vt lib. 5. de vsu part. corp. hum. cap.
4. fufius Galenus ostendit. Porro excrementum,
quod à cerebro distillat, veluti Gal. 2. de natural.
facult. capite vlt. attestatur, proprie non recte
appellatur pituita, sed Græce βλέννα καὶ κρόνυζα,
Latine, Mucus.

Flaua pallidave bilis sic à colore, qui est flauus
pallidusve, appellationem accepit, simpliciterq;
Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter
naturam, capite 10. teste πολλὴ dicitur. Reliquas
vero omnes biles eum coloris adiectione nomi-
nant. Generatur autem bilis in hepate, ibi-
demq; cum sanguine miscetur. Necessarium au-
tem fuit, vt ab ea sanguis purgaretur, ne scilicet
totius corporis color ab ea, haud secus quam in
ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriam
sedem machinata est, vesicam nimirum, quæ ie-
cori subest, & bilem ex eo ad se per conuenien-
tem meatum trahit. Vfus autem bilis flaua est,
vt intestina à pituitosis excrementis repurget &
abstergat, atq; eorundem excretionem adiuuet.
Ad intestina autem deferretur bilis per meatum
duodeno inferrum.

Atra bilis naturalis veluti fæx ac sedimentum
sanguinis est, ideo colore, quod nomen satis in-
dicat, nigra. Hæc autem, si volumus exquisite lo-
qui, Galeno fæst. 6. aphor. comment. 53. attestan-
te, nondum atra bilis nominari debet, sed me-
lancholicus humor. Necesse vero est ab hoc hu-
more expurgari iecur, ideoq; instrumentum,
quo ille expurgetur, natura lienem condidit.
Qui si minus quam oporteat melancholicum

humorem ad se trahit, ut inde sanguis impurius, ita totum corpus redditur magis decolor. Ut hinc etiam perspicuum omnibus sit, cum humorem in iecore generari, à quo tandem in lienem transfertur. Vfus autem atræ bilis naturalis est, Galeno libro 5. de vsu part. humani corporis, capite 4. attestante, ut ventriculi actiones iuuat. Ipsa enim cum acerba & acida sit, ventriculum intendit, & in seipsum contrahit, & exquisire comprehendere cibos cogit ac retinere, quousque plene concoquantur.

Verum enimvero cum exacta humorum cognitio utilissima cum primis sit, & oppido quam necessaria, de ipsis latius non nihil dicemus.

Sanguis igitur, ut comprehensum est, humor est calidus & humidus ex temperatiore parte ipsius chyli progenitus. Et hic quidem duplex est iuxta neotericorum diuisionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, est humor calidus & humidus, substantia quidem mediocris, colore vero multum rubens, odore autem & sapore dulcis, mitis ac benignus.

Verum non naturalis ille dicitur, qui ab isto nuper descripto deflexit degenerauitque, intra tamen suæ latitudinis terminos: quos si transgreditur, non iam sanguis, sed alius humor venit appellandus. Hoc autem (sanguinem, inquam, degenerare à propria sua natura) contingit dupliciter. Vno modo (ut aiunt) in se, hoc est, ratione sui, permutata propria eius substantia, citra alterius admissionem. Altero modo per alium, seu ratione alterius. Et per se quidem adhuc bifariam: nempe, vel quia eius substantia crassior est,

est, aut tenuior quam debeat: vel quia aduritur, & quod ex eo tenuius est, in flauam bilem mutatur: quod vero crassius, in atram, idq; absq; separatione. Alterius vero ratione sanguis fit non naturalis, quando alius humor illi permiscetur. Quod multifariam contingere potest, prout scilicet variae species bilis, pituitae aut melancholiae cum ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariam à naturali etiam differt. Ac primo quidem substantia: crassior enim est & turbidior, cum ipsi miscetur melancholia: tenuior, cum flaua bilis aut aquositas. Secundo, colore: pituita namq; ratione declinat ad albedinem, flaua bilis ad pallorem: melancholia vero ad nigredinem. Tertio, odore: foetet enim, cui humores admisti sunt putridi, omnino vero expers odoris est, cui crudi. Quarto, sapore: flaua bilis namq; admistione ad amaritudinem, melancholia ad aciditatem, pituita vero ad insipiditatem vergit. Auicenna i. i. doct. 4. cap. 1. & Ioannes Tagaultius lib. i. institut. chirurg. cap. 6.

Phlegma, quod Latini pituitam vocant in generatione humorum sanguinem consequitur, maiorq; eius portio est in corpore secundum sanguinem, quam aliorum humorum. Est autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, est humor frigidus & humidus, substantia crudus, colore vergens ad quandam albedinem, sapore vero & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinem. Hæc certe concoctione in sanguinem mutatur: est enim potestate iam sanguis, sed nondum exquisitè concoctus. Est quoque modus quidam pituitæ dulcis, quæ non existit valde frigida, imo si cum corpore confera-

tur, pauca admodum frigiditatis videbitur esse
 particeps: sin vero sanguine ac flaua bile, non
 modo frigida, sed naturaliter etiam alba erit.
 Dicitur autem dulcis, extenso nimirum hoc no-
 mine ad omnes sapores, qui delectationem gu-
 stui pariunt. Alias enim naturalis pituita *ἀραιὴ*
καὶ ὑδατώδης, id est, qualitatis expers, insipida &
 aquosa, hoc est, aquæ saporis valde assimilis est.
 Huic natura, vt dictum est, proprium instrumen-
 tum, veluti flauæ bili & melancholiæ machina-
 ta non est, sed simul cum sanguine fertur, vt in
 ipsum opportuno tempore facile commutari
 queat: similitudinem enim ipsi finitimam iam
 atque propinquam habet. Huius quidem pitui-
 tæ duplex est necessitas, & vna utilitas. Ac prior
 quidem necessitas est, vt in hoc iuxta membra
 sit, quo facultates eorum caliditate sua natura-
 li in ipsa concoquenda ac distribuenda operen-
 tur, ex eaq; tempore indigentia nutriantur, cum
 proprio videlicet alimento, quod est sanguis mi-
 tis ac benignus, ob retentionem aliquam massæ
 sanguineæ destituta fuerint: eam enim à ventri-
 culo nonnunquam atque hepate ex accidente
 quopiam retineri contingit. Altera necessitas
 est, vt sanguini misceatur, ipsumq; adeo mem-
 bris phlegmaticæ constitutionis siue tempera-
 turæ, quale cerebrum cum primis existit, atque
 spinæ medulla à Galeno *ραρκύ & μενίλ*, ab
 Arabibus vero Nucha appellata, nutriendis ac-
 commodet. Horum namq; sanguini pituitam ac-
 tū admisceri oportet, iuxta mensuram, quam
 materiæ necessitas exigit. Utilitas porro eius
 est, vt articulos ac membra, quæ in continua
 sunt atque iugi motione, humectet: vt scilicet

me-

melius inuerti possint, quia vbi non sint partes humectatae, sed siccae, difficiles sunt ad motum: & ne per calorem, qui ex motu & collusione proficiscitur, penitus exiccentur. Non naturalis pituita est ea, quæ à modo descripta degenerat, intra tamen suæ latitudinis terminos, quos si forsân pertranseat, non iam amplius phlegma pituitave, sed alius humor dici debet. Contingit autem bifariam pituitam ipsam à propria sua natura degenerare: Vno quidem modo in se, quando scilicet in propria sui ipsius substantia citra alterius admissionem permutatur. Quod sane multifariam contingit. Alia enim iuxta sensus iudicium in substantia, hoc est, crassitie ac tenuitate partium suarum diuersa apparet: eaq; à similitudine mucaginis, quæ è seminibus quibusdam extrahitur, mucilaginosa dicitur. Alia in substantia secundum sensus iudicium æqualis apparet, cum reuera tamen in partibus suis sit diuersa, eaq; pituita est cruda: quæ in ventriculo potissimum atque intestinis colligitur. Ac illam quidem, quæ in ventriculo residet, Hippocrates in libro de salubri diætâ, singulis mensibus bis vomitu expellendam præcipit. Ad alterius vero excretionem, quæ in intestinis congeritur, à natura constitutum est, vt flaua bilis è vesicula fellis, quæ *χοληδόχ* & Græcis dicitur, ad ieiunum reliqua; ad inferiora intestina deferatur, eaq; à pituitosis excrementis repurget & absterget, ipsorumq; expulsionem iuuet. Hæc eadem interim in venis quoque, senum præsertim, ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem coaceruatur, ibidemq; diutius hærendo augetur, accrasset. Huius vero molestiam

cum

cum ulterius natura non ferat, ipsamque per ordinarios meatus expellere nequeat, facit è possibile, quod melius est, repellitq; à corde ac reliquis internis membris nobilioribus ad exteriora, eaque ignobilia, & præcipue ad tibia: quo naturaliter alioquin ob gravitatem suam tendit. Eaque causa tibia: senum inflantur nonnunquam, adeoque in tumorem attolluntur, ut pressæ digitis fossulam repræsentent: & maxime quidem appropinquante nocte. Idem evenire nonnunquam pinguibus etiam atque obesis solet, quique humidioribus oblectantur alimentis. Alia pituita tenuis valde est & aquosa, aqua nimirum paululum admodum densata similitudinem quandam præ se ferens. Qualis quidem in saluiis haud raro ac sputis illorum visitur, qui cibos minus belle conficiunt, quique largius bibunt: consuevit etiam in coryza principio à cerebro in nares distillare. Hac eadem per decoctionem indurata, pituita evadit crassa ac mucilaginosa. Pituita alia crassa admodum est & alba: cuius quidem, quod tenue erat, ob diuturniorem in iuncturis moram evanuit: crassum vero inspissatum ac conglutinatum mansit ceu lapis quispiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, ut Ovidius testatur, sæpe incurabilis. Sic enim lib. 1. de Ponto, eleg. 4. de illa cecinit:

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Alia vero pituita densa & crassa est, colore & lentore pondereq; fuso ac liquefacto vitro similis: quæ ob id passim etiam apud rei medicæ scriptores vitrea appellatur. De qua copiose admodum Galenus libro 2. capite 7. de sanitate

sate

tate tuenda & libro 1. capite 8. de sympto. cau-
sis, & libro 2. capite 6. de differen. febr. & libro
2. capite 5. de loc. affect. & libro 12. capite 8. me-
thodi medend. Altero modo pituita efficitur
non naturalis, per admissionem: quando scilicet
alius quispiam humor illi extrinsecus acce-
dit: verbi gratia, vel sanguis, vel bilis flaua, aut
atra. Si sanguis pituita permisceatur, hæc dul-
cis efficitur: fiuntq; ex eo, sicuti in libro de mul-
titudine, capite 17. Galenus testatur, somnolen-
ti. Si crudi humores, insipida & aquosa: quæ
propter infirmam concoctionem in corporibus
redundans cibi fastidium parit, perindeque ac
dulcis pituita aperte somnulosos facit. Si fla-
ua bilis, salsa: hæc mordacior certe sicciorque, ac
lenior cæteris pituita generibus inuenitur: nam
flaua quoque bilis mordax, sicca & leuis est. Hæc
quidem ex sapore sputi facile iudicari potest, &
in corporibus intemperantium, qui fortia vina
bibunt, & salis vescantur cibis, nascitur copio-
sius: ac inde perniciosi oriuntur catarrhi. Lon-
go vero tempore in ventriculo residens intole-
rabilem nonnunquam excitat sitim. Diutius au-
tem huc illuc per intestina discurrens ipsa fere
exulcerat, dysenteriamq; generat & tenesmum.
Si melancholia pituita permisceatur, ea acida
efficitur, sæpiusq; in imbecillo ventriculo, quam
in aliis corporis partibus reperitur: melanco-
lia enim naturaliter defertur ad os ventriculi, vt
coctionem eius adiuet, famemque ac natura-
lem appetentiam inuitet. Ea igitur subsidendo
nonnunquam pituitæ miscetur, ipsamque reddit
acidam: quæ ex acido certe ructu iudicari faci-
le potest: fiuntq; ex ea in corporibus redundan-

te

te famelici. Quinetiam pituita per se nonnunquam in ventriculo ex chylo acida efficitur, citra alterius humoris admistionem: nempe à debili calore per modum ebullitionis. Ea pituitosis accidit frequentius, non secus ac dulcibus fructuum quorundam succis accidere solet. Primum enim illi feruent atque ebulliunt, deinde acescunt. Postremo vero pituita quædam melancholia pontica admistione pontica etiam efficitur: minus sæpe tamen ob eius melancholia raritatem inuenitur. Talis autem melancholia oritur quandoque ex vehementi infrigidatione, qua nimirum humiditas eius (cum nullus accedat calor, neq; debilis, quo ebulliens in acorem vertatur, neq; fortis, qui cōcoquendo in sanguinem mutet) congelascit, & ad terram nonnihil essentiam inalteratur.

Bilis, quæ χολή Græcis dicitur, vûlgo autem Cholera, est humor calidus & siccus, ex tenuiore & calidiore parte chyli, vel ex sanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis. Naturalis, est humor calidus & siccus potestate: substantia quidem tenuis, colore vero flauus, aut ruber, declinans ad quandam citrinitatem, seu flauitiem: sapore vero exacte amarus, non autem acutus siue acris, vt quidam male affirmarunt. Hæc quidem in hepate generata in duas statim distribuitur partes. Vna cum sanguine ad venas deferitur: altera ad χύστιν, id est, vesiculam fellis transmittitur. Quæ quidem cum sanguine deferretur, necessitatis & iuuamenti causa cum eo transit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione membri, in cuius temperatura con-

conuenientem flauæ bilis partem esse oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas requirit. Galenus libro 5. de usu part. huma. corp. capite 6. de pulmone. Iuuamenti vero, vt sanguinem, quo commodius per angustos venarum meatus ad nutriendum penetret, subtiliorem reddat. Quæ vero de ea colata ad cystin fellis transit, ob necessitatem itidem ac utilitatem eo transmittitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe vt ipsum à pituitosis ac biliosis excrementis repurget & abstergat: vel vnius cuiusdam membri, vt nimirum vasa fellis nutriat. Utilitatis vero duo sunt iuuamenta: vnū, vt intestina ab inhzrentibus facibus & viscoso phlegmate abluat & expurget: alterum, vt intestina & ani musculos pungat atque irritet ad excernendum quod ipsis noxium inest. Propterea quando porus, qui à vesica fellis ad intestina protenditur, obstructus est, male habent intestina in expulsiōe excrementorum, & colica sæpe accidit passio.

Non naturalis vero bilis dicitur, quæ à prædicto humore vere bilioso degenerauit, intra terminos tamen suæ latitudinis continetur: quos si egrediatur, non iam bilis, sed alius humor reputabitur. Hoc autem (bilem inquam egredi limites suæ latitudinis) contingit bifariam: vno modo (vt sic dicatur) per se, & in se: altero modo per admisionem. Per admisionem quidem bilis efficitur non naturalis, seu præter naturam, cum alius humor illi extrinsecus accedit. Et hoc quidem fit multifariam. Alia enim est, cui pituita admiscetur: quæ, quod frequentius generari soleat, nota & famosa, siue maioris famæ vulgo appell-

appellatur: hinc sapetertiana notha oritur. Alia vero est, cui melancholia admiscetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem siue cholera maioris famæ duplex est, citrina & vitellina. Quando enim bilis naturalis cum pituita tenui & aquea miscetur, appellatur bilis citrina: quando vero cum crassa pituita miscetur, vitellina bilis appellari solet, quod ouorum vitellis tum colore, tum crassitudine sit similis. Et hæc quidem vitellina rursus duplex est, sicuti vitellorum ouorum duplex est color. Quidam enim magis aliis albicant, alii rufiores videntur. Bilis autem quæ rufioribus est similis, per assationem fit. Minoris quoque famæ bilis duplex est. Aut enim cholera naturalis miscetur atræ bili ex bilis naturalis assatione factæ, & hæc est peior, aut miscetur bilis naturalis cum humore melancholico naturali, qui in hepate cum aliis humoribus generatur, & hæc est melior: color eius ruber est, sed nõ clarus, neque floridus, imo sanguini qui in venis est similior. Bilis vero non naturalis per se & in se, i. secundum propriam suam substantiam, alia quidem in hepate sapius generatur per adustionem eius quod tenuius inest in sanguine, crassum enim in melancholiam vertitur. Alia vero in ventriculo ex prauis alimentis non concoctis, sed corruptis: vel ex aliis humoribus in venis generatur. Et hæc quidem duplex est. Vna porracea, prassinam etiam vocant, quæ porri virorem præ se fert: generatur ex vitellina, quando aduritur. Adustio enim in cholera vitellina efficit nigredinem, qua cum citrinitate mista generatur viriditas. Altera est æruginosa, quæ æruginis colorem imitatur, & gigni-

gignitur ex porracea, quando eousque adurit, donec humiditas eius exsiccet, & ob siccitatem albescat. Et hæ duæ extreme quidem malæ sunt, sed æruginosa peior. Auicenna loco supra citato, & Ioannes Tagaultius libro 1. capite 3. Institut. chirurg.

Melancholia si in vniuersum definiatur, humor est frigidus & siccus, ex crassiore ipsius chyli portione progenitus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis.

Naturalis, est boni sanguinis fax, ac veluti limosa quædam superfluitas, hoc est, crassior quidam sanguis, cuius color niger est, sapor vero acerbus, vel acidus, vt vomentibus eum non raro innotescit: hæc in hepate quidem, & in massa sanguinaria (in qua humores vniuersi continentur) generata in duas statim deducitur partes. Vna enim cum sanguine ad venas defertur, altera ad lienem detrahitur. Quæ quidem cum sanguine defertur, necessitatis & iuuamenti causa cum ipso transit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione membrorum, in quorum temperatura conuenientem melancholiæ partem esse oportet iuxta mensuram, quam materiæ necessitas exigit: sicuti sunt lien, ossa, & omnia membra terrestria. Vtilitatis vero siue iuuamenti, vt nimis fluidam illam sanguinis tenuitatem eousq; restringat, firmet ac condenset, dum inde nutriendorum membrorum pars solida fiat. Requirit enim sanguis in hisce animalis particulis nutriendis crassitudinem quandam.

Altera pars nempe crassior magisque terrea, quæ non satis commode à naturali calore alte-

Y

rari

rari potuit, ob necessitatem pari modo ac vtilitatem ad lienem seiungitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe ut ipsum à melancholiæ superfluitate expurger, vel vnius cuiusdam membri, nimirum ut lienem nutriet. Vtilitas vero eius est, ut ad os ventriculi profuens inuentas ibidem humiditates exprimat non aliter quam muliercula lac mulgendo è vaccarum vberibus solent. Et huius quidem vtilitatis duo sunt iuuamenta: Vnum, ut contrahat ventriculum ac constringat: & cum acerba sit atque acida, non modo non laedar actiones eius, sed multo magis etiam promoueat. Nam ventriculum intendit ac contrahit in seipsum, cogitque cibos ad vnguem circumplecti, ac retinere quousque fuerint concocti. Alterum, ut acredine sua commotionem ac corrugationem in ventriculo faciat, quibus ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autem virtus excitata, fames appellatur. Fit enim fames propter succum melancholicum tendentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illā facit famem: ob id igitur succus melancholicus utilis in natura fuit. Melancholia non naturalis est, quæ à modo descripta naturali degenerat, intra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergrediarur, non iam amplius melancholia, sed alius humor dicetur. Eius quatuor differentia notæ communiter statuuntur, licet plures sint obscuræ.

Prima est, quando humor ipse melancholicus (qui naturalis dictus est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruatur) in propria sua essentia torretur, aduriturne & putre-

scit.

ſcit, ſitque bilis atra exquiſite. Talis enim, vt libro 14. capite 9. Therap. method. & libro de atrabile capite 3. & comment. 21. libro 4. aphor. Galenus ait, ex humore atro ſupra modum aduſto conſtatur, habetque ſplendidum aliquid, veluti bitumen & pix. Hæc autem (vere inquam, atque exquiſite atra bilis nominata eſt) acida eſt, & in terram effuſa velut acetum feruet, & ipſam fermenti ruti eleuat, tum omni animanti iniucunda adeo, vt ne mures quidem ipſi aut muſcæ eam guſtauerint, non magis quidem, quam copioſum ſalem, in quo nullum animans vitam peragit, vt mare quod Mortuum appellatur indicat. Porro tum gignitur huiusmodi nigra bilis, cum ille veluti ſanguinis limus (quam melancholicam naturalem diximus) diutius moratur in corpore, & neque per aliquem ſenſibilem effluum, neque occultum excernitur: verum tranſmutatur, corrumpitur & putreſcit. Siquidem hic humor, vbi amplius incaluerit, aut propter putredinem, aut febrem inflammantem, nigram efficit bilem, inquit Galenus libro 14. capite 9. methodi medendi: quæ quidem frigida eſt, quia terreſtris; ſed tamen caloris non expers, quemadmodum & cinis, & acetum apparetque dum per aluum (vt contingit aliquando dyſentericis) excernitur, ſplendidior ac nigrior ipſo ſanguine craſſiore & nigriore, quem humorem melancholicum appellamus. Splendet enim veluti Mortui maris bitumen, quod Iudaicum vocant.

Secunda ſpecies ſeu differentia bilis atræ non naturalis eſt, quæ ex aduſtione aliorum humorum naſcitur, vt illa quæ fit ex flaua bile veh-

Y 2

men-

menter vsta: quæ etiamnum tantæ est malitiæ, vt & terram radat, & eam more bilis exquisitæ atræ in altum attollat. Sed & muscæ ipsam, non secus quam vere nigram bilem, refugiunt. Si sanguis quoque aut pituita in corpore vehementer incaluerint & exurantur, efficitur etiam melancholicus humor, non naturalis per adustionem dictus, vt voluit Auicenna. Verum duæ istæ postremæ species (quæ scilicet per sanguinis, aut pituitæ assationem fiunt) Auicennæ mitiores sunt. Scribit autem Galenus commentar. 29. libro tertio, prædict. Hippocrat. illam bilis atræ speciem, quæ ex flaua bile vehementer assata generatur, deteriorem esse ea, quæ ex crassiore sanguine generationem habet: qui subsidenti in dolio vini faculæ aut amurcæ, hoc est, faci olei proportionem respondet. Hæc enim mitior est, sed potissimum quoties traxit nondum in animali moram cum aliquo calore abundante præter naturam. Verum priusquam in exactam atram bilem transmutetur, primo in vitellinam, secundo in porraceam, tertio in æruginosam transit.

Tertia species melancholiæ non naturalis est, quæ originem sortitur à lapidosa quadam concretione, vt cum ab imperitis Medicis vel Chirurgis erysipelata & inflammationes (quas Græci *φλεγμονας* vocant) aut quiuis alii tumores ex naturalibus humoribus procreati admotis extrinsecus prædiis nimis vehementer refrigerantur, adstringunturque: vel cum iisdem tumoribus ea quæ valenter nimis trahunt digeruntque medicamēta applicantur. Tunc enim toto quod in eis subtilissimum erat dissipato, id quod reli-

quum

quum est(nempe crassius) plus iusto desiccatum lapidis duritiem cōsequetur, atq; in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholiæ non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipsi melancholiæ naturali permiscetur: quod dum fit, dulcoratur ac mitescit magis, nisi dum alterutra bilis adusta huic commiscetur. Siquidem tunc vel accrescit, vel amarescit, & erosionis non modicæ particeps efficitur. Auicenna loco antea citato, & Ioannes Tagaultius libro primo, capite decimo quarto Institut. chirurg. Plura Ioannes Baptista Montanus in 1.1. doct. 4. cap. 1. Auicenna, & Leonhardus Fuchsius libro 1. Sect. 4. capite 2. Institut. medic.

DE TEMPERATURA,
sive complexione Sanguinea.

CAPVT LXXXIIX.

Natura pingues isti sunt atq; iocantes,
Rumoresq; novos cupiunt audire frequenter.
Hos Venus & Bacchus delectant, sercula, risus.
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.
Omnibus hi studiis habiles sunt, & magis apti.
Qualibet ex causa non hos facile excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeique coloris,
Cantans, carnosus, satis audax, atque benignus.

Signa, quibus sanguinea temperatura facile dignosci queat, hic recensentur.

Ac primum quidem, quod sanguinei sint pingues: quod de pinguetudine proprie dicta minime hoc in loco accipiendum est. Ea enim, sicuti Galenus libro 2. capite 9. de temper. & post eum

Auicenna 2.1. doct. 3. capite 3. attestantur, ex habitus frigidityte gignitur, sed de pinguedine ad mediocrem corpulentiam siue carnis abundantiam extensa, quam *σφοδρία* Græci vocant. Siquidem rubra carnis cum decenti firmitate abundantia calide & humida, hoc est, sanguineæ temperaturæ nota est. Quibus enim plus est carnis rubræ, ii & virtutem assimilatiuam habent potentem, & sanguinis copiam: quippe quæ (Galeno loco iam citato teste) vigeant inualescantq; calido atq; humido. Corpulentia inquit siue abundantia carnis ex sanguinis copia nascitur. Cum enim calori intra debitos fines manenti boni sanguinis accedit copia, necesse est vt corpulentia sequatur. Idem innuere etiam his verbis Auicenna voluit: Corpus carnosum absque multo adipe & pinguedine calidum est, & humidum, id est sanguineum.

Secundum, quod sanguinei sint veliocantes, vt qui multa iucunditate magnoq; iocandi lepore amicis ac familiaribus suis risum subinde moueant, vel læti, hoc est, alacri & erecto animo idque maxime ob spiritum, qui ex sanguinei humoris benignitate procreantur, subtilitatem & perfectionem.

Tertium, quod facetiarum iocosarumq; fabularum & nouarum rerum auditione eandem ob causam mirifice capiuntur.

Quartum, quod proui admodum sint in Venerem: Nimia enim Venus, seu intempestiuum eius desiderium fit ob multitudinē genituræ, quæ ex sanguinis copia potissimum nascitur.

Quintum & sextum, quod conuiuia appetant, vino suauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis

ptimis atq; exquisitissimis, scilicet sui similibus, & quibus seruari possint, seruantur enim similia similibus.

Septimum, quod ridibundi sint, hoc est, facile rideant: quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui in libro de structura hominis ita scriptum reliquit: Qui puri sanguinis participes sunt, hi vsquequaque rident, & aspectu ac corpore floridi, nec non perspicui coloris existunt.

Octauum, quod hilares sint ac læto vultu, idq; ob viuendum maxime ac floridum colorem & venustatem corporis, hæc enim omnia sanguinem qui temperatus est consequuntur.

Nonum, quod blanda plerumq; & auditu iucunda verba ab ipsorum ore profuant, quod & ipsum utiq; ob sanguinis benignitatem euenire putandum est, οἷαι γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων κοῦραι τριῖται & αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quod ingeniosi hoc est, artibus quibuscumlibet addiscendis idonei sint, nimirum ob vigorem & insitam ingenii ex sanguine vim, siue docilitatem. Hinc etiam Hippocrates in libro de flatibus ita scripsisse videtur: Opinor inter omnia quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quam sanguinem.

Vndecimum, quod non facile excandescant, præcipientesq; in iram ferantur, reprimunt enim sanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξύθυμίαν efficit. Vnde eleganter sanæ flauæ bilis frenum ab Auicenna quarta, primi, capite vigesimo dicitur.

Postremis duobus versibus non solum ex iam

dictis repetuntur quædam, sed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum primum, quidem est, quod sanguinei sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni avaritia alieni.

Secundum, quod amoribus sint dediti.

Tertium, quod hilares sint, & iucundo ac lato vultu.

Quartum, quod ridibundi: quæ quidem omnia sanguinis benignitate eueniunt.

Quintum, quod rubei sint coloris. Humor enim cuti colorem adfert, quemadmodum li. i. aphor. commentar. 2. Galenus adserit. Et Auicenna 2. i. doct. 3. capite 3. Color, inquit, rubeus sanguinis multitudinem significat. Quod intelligendum maxime de colore, qui ex rubeo & albo cum iucundo quodam nitore commistus sit: & nō qualis in facie eorum visitur, qui fortia potant vina, & in cibo falsis atq; acribus vtuntur speciebus, nempe rubeus fuscedine quadam permixtus, hic enim lepram portendit.

Sextum, quod cantionibus & musicis delectentur harmoniis: quippe quæ & ipsæ (autore Theophilo Citharædo apud Athenæum libro 14. δευτ.) perinde atque sanguis temperior, *ὀυδαια*, id est, bonos ac candidos mores pariāt. *Μίγας γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ βέλεια ἢ μεσοτήρ ἀπασι τοῖς μαθηταῖς παιδοῦναι π. καὶ γὰρ ἡ δὴ παιδοῦναι, καὶ τὰς ὑποειδῆς τὰς γυναικας δαφίους καὶ τὰς αὐτὰς.*

Septimum, quod sunt corpulenti.

Octauum, quod sint audaces: idq; ob sanguinis caliditatem.

Ν.

Nenun, quod sint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris sanguinei, qui est dulcis, mitis & benignus.

DE TEMPERATVRA CHOLERICA, siue biliosa.

CAPVT LXXXIX.

Est humor cholera, qui competit impetuosus,
Hoc genus est hominum cupiens praeclere cunctis.
Hi leuiter discunt, multum comedunt, cito crescunt.
Inde & magnanimi sunt, largi, summa petentes,
Hirsutus, fallax, irascens, prodigus, audax,
Astutus, gracilis, siccus, croceusq; coloris.

Biliosa temperatura notā hoc in loco traduntur.

Ac prima quidem, quod biliosi siue cholerici, quos *Χολαῖδες* Græci vocant, prōpti admodum sint ad operationes: sed impetu animi potius quam cogitatione faciant omnia. Igneum enim habent colorē, qui impetum & agilitatē ad motiones præstat. Hinc 2. 2. doct. 3. cap. 3. ita fere ab Auicē. scribitur: Cum operationes plene ac perfecte naturali cursu procedūt, tēperaturā æqualitatem indicant: cum vero ad superfluos mutantur motus, caliditatis exuperantia significatur.

Secunda, quod ambitiosi sint & honorum cupidi, primasq; in conciliis ac confessibus expectant cathedras, adeoque præferri omnibus velint: perinde atque ignis ipse, qui sine pondere semper euolat, excelsaque locum sibi quærit in arce. Exuperans enim ille calor animos ad insolentiam plerumque & arrogantiam excitat atq; inflamat.

f i

To

Tertia, quod celeris sint mentis ingenique & facile discant, ob calidum nimirum & subtilem cerebri substantiam, quæ formas cito ac facile suscipit. Hinc non temere mentis acumen & prudentiam à bilioso humore proficisci, commentar. 46. de natura humana, Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem, capite duodecimo, artis medicinalis, & Auicennam loco aliquoties iam citato.

Quarta, quod edaces sint & multiuoriorum, tum enim fortioiorem habent calorem concoquentem, tum ipsis etiam plus per omnem cutem digeritur, & in ambientem aërem euacuatur, quam aliis corporibus.

Quinta, quod cito adoleſcant, & corporis incrementum consequantur, validissimum enim habent calorem innatum, hic vero omnes actiones naturales adauget, ergo & eam, qua corpus ad summum incrementum (*ἀκμή* Græci vocant) perducitur, Galenus commentar. 14. aphorism. libro 1. & libro 5. capite 8. de simplic. medic. facultat.

Sexta, quod magnanimi sint illataſq; iniurias iniquo animo ferentes à se propulsare statim conentur, idq; maxime ob caliditatis exuperantiã. Parum enim ab vnaquaque re pati posse, caliditatem significat, inquit Auicenna.

Septima, quod largi, benefici ac liberales sint, præsertim in eos à quibus honores se consecuturos sperant.

Octaua, quod summa petant, id est ad summos semper dignitatum ac honorum gradus affectet viam.

Nona, quod sint hirsuti : calida enim & sicca in.

intemperies, sicut Galenus lib. 2. cap. 10. de temperat. testatur, hirsuta est, verum ea in summo, quippe per omnem cutem diffunditur semper aliquid à calido, quod secum etiam interim humoris nonnihil ad cutem adfert, unde pili generentur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copiose admodum ibidem docet.

Decimum, quod versuti, fallaces, & deceptores sint.

Undecima, quod præcipientes sint in iram, acerbè nonnunquam vehementerq; excandescant & irascantur, ob animosam nimirum facultatis vehementiam, magnum caliditatis excessum, facilem bilis commotionem, & caloris in corde feruorem: Lege Galenum cap. 29. & 3. artis medicinalis, lib. 2. cap. 16. de sanitat. tuend. & in li. de causis morborum. cap. 2.

Duodecima, quod sint prodigi, in eos potissimū, à quibus se ad summos dignitatum gradus promotum iri sperant.

Decimatertia, quod audaces, fortes, ac animosi sint: Plurimum enim in corde caloris habent. Galeno libro secundo, capit. 12. de temperament. teste.

Decimaquarta, quod sint astuti, & hoc sane ob fluxum bilis tum caliditatem, tum mobilitatem.

Decimaquinta, quod graciles, id est, macilenti ac rarè sint corpulentior, ob exuperantem nimirum & immodice diffusantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles sunt biliosi. Galen comment. 6. lib. 4. aphor.

Decimasexta, quod sicci sint, id est, macri eadem ratione.

Deci-

Decima septima, quod crocei sint coloris, id est, pallidi aut flauī. Certissima enim succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus sicubi albius solito est effectum, pituitosum abundare succum indicat: sicubi pallidius aut flauius, biliosum: ita sicubi ad rubicundius quam pro natura est mutatum, sanguinis abundantiam subesse significat: sicubi ad nigrius, nigram redundare bilem ostendit. Ita Galenus libro 4. capite 7. de sanitat. tuend. Lege eundem commentar. 2. lib. 1. aphorism:

DE TEMPERATURA PHLEG- matica, siue pituitosa.

CAPVT XC.

Phlegma dabit vires modicas, latorq; breuesq;.

Phlegma facit pingui, sanguis reddit mediocres: Oīa non studio tradunt, sed corpora somno.

Sensus hebes, tardus motus, pigritia, somnus,

Hic somnolentus, piger & sputo crebrior.

Est huic sensus hebes, pinguis, facie color albus.

Hic recensentur notæ temperaturæ phlegmaticæ.

Prima, quod phlegmatici viribus sint infirmis ac inualidis: cum enim phlegma frigidissimum ac humidissimum sit omnium quæ in animali habentur, mobilitatem caloris innati, & quæ inde oriuntur facultates omnes magaa ex parte obtundit ac debilitat, & occasione quidem frigiditatis torpidum pigrumque corpus ad naturæ actiones omnes reddit: humiditatis vero ratione neruos omnes relaxat languidosque facit: quo fit vt phlegmatici, in quibus hic hu-

mor:

mor præualeat, in omnibus motibus voluntariis pigritiam sentiant.

Secunda, quod sint lati, sed breuioris stature: ob debilitatem enim caloris innati corpus in longum extendi non potest: porrigitur ergo & in latitudinem protenditur.

Tertia, quod pingues sint & obesi, nimirum ob frigiditatem & humiditatem. Adeps enim vel pinguedo superflua frigiditatis & humiditatis excessum significat, & temperaturam corporis phlegmaticam. Quicquid enim in sanguine pingue, leue & tenue est, id in calidioribus corporibus alimentum quoddam calido fit: in frigidioribus seruatur. Cum porro id venæ extra se transmiserint, vbi in frigidas particulas incidit, quod genus membranæ sunt, in iis concrefcit, & in adipem siue pinguedinem conuertitur. Galenus libro 2. capite 9. de tempera. Sequitur deinde, sanguineos esse stature mediocris: quicunque enim corporum habitus & temperati natura sunt, & mediocri exercitatione vtuntur, hos necesse est *mediocres* esse: id vero est, mediocri omnino corporis habitu.

Quarta, quod ad ocia, quam studia propensiores sint: instrumentis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus libr. 3. de sympt. causis, capite 3.

Quinta, quod sint somnolenti, idque ob multam cerebri humiditatem & frigiditatem. Frigiditas tamen minorem vim ad procreandum formam, quam humiditas obtinet. Galen. cap. 22. artis medicinalis.

Sexta, quod rardi ac hebetis sint ingenii: quemadmodum enim mētis celeritas, *αἴσθησις*
Gree-

Græcis dicta, & discendi facilitas, quam *Supra*
heic iidem vocant, à caliditate & siccitate, ita
 eorundem hebetudo ac tarditas à contrariis,
 nempe à frigiditate & humiditate exordium su-
 scipiunt, Galenus capite duodecimo, 16. 18. & 22.
 artis medicinalis.

Septima, quod tardi sint motus: & hoc frigidi-
 tatis ac humiditatis ratione: frigidi enim pro-
 prium est non mouere: humidi vero, relaxare.

Octaua, quod sint pigri.

Nona, quod sint somniculosiores: quorum o-
 mnium causa ex iam dictis satis constant.

Postremis duobus versibus reperiuntur notæ
 prædictæ cum quibusdam aliis.

Prima, quod sint somnolenti.

Secunda, pigri ac tardi sint ad quamlibet ope-
 rationem.

Tertia, quod multi sputi: frigiditas enim im-
 probe concoquit ac digerit: proinde multa in
 corpore excrementa relinquit.

Quarta, quod sensibus minime vigeant. Gale-
 nus cap. 22. artis medic.

Quinta, quod sint pingues.

Sexta, quod album habeant faciei colorem, de
 quo satis in præcedenti capite, nempe 89.

DE TEMPERATURA

Melancholica.

CAPVT XCI.

REstat adhuc tristis cholera substantia nigra:
 Qua reddit prauos, pertristes, pauca loquentes.
 Hi vigilant studii, nec menti est dodita somno.
 Seruant propositum, sibi nil repugnant fere tutum.

Inno-

*Inuidus & tristis, cupidus, dextraq; tenacis,
Non expers fraudis, timidus, luteiq; coloris.*

Signa melancholicæ temperaturæ hoc in loco referuntur.

Ac primum quidem, quod melancholici sint prauis, hoc est, malis, feris ac perditis moribus, ut qui eo mœstitiæ facile inducantur, ut mortem desiderent, iugularique se optent: & odio prosequantur omnes quotquot viderint. Galenus libro 3. de loc. affect. cap. 7.

Secundum, quod tristes admodum sint, insidiasque sibi tendi in omni vita suspicentur: ob turbidos nimirum & tenebricosos qui ex melancholico humore procreantur spiritus. Quemadmodum enim puri ac tenues spiritus lætitiâ, ita contrario turbulenti ac crassi tristitiâ contrahunt.

Tertium, quod taciturni sint, & paucorum verborum: ut enim caliditas garrulitatem, sic frigiditas taciturnitatem & silentium generat.

Quartum, quod ad bonarum artium studia apti, habiles atque accommodati sint: propter solitudines nimirum & secreta quæ fere petunt loca. Nam, ut libro secundo, epistol. vltima, Horatius ait:

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes.

Eandem sententiam sic extulit Ovidius lib. 3. eleg. 1. Tristium.

Carmina secessum scribentis & atia quarunt.

Hinc est quod Hippocrates de Democrito Abderita ad Philopœmenem ita scriptum reliquit: Non insaniam, sed quandam excellentem mentis sanitatem vir ille declarat, dum neque liberorum,

rorum, neque vxoris, neque cognatorum, neque rei familiaris, neque omnino alicuius curam gerit, sed & diu & noctu apud seipsum consistit, & priuatim vitam degit, plerumque in antris & solitudinibus, aut sub arborum vmbis, aut in mollibus herbis, aut apud frequentia aquarum fluenta. Contingunt igitur talia plerumque atrabile percitis. Taciturni enim aliquando sunt, & solitarii ac deserti amantes, & rerum familiarium conspectum auersantur, alienum putantes. Nec vero dissimile vero est, etiam his qui circa disciplinas versantur, ab vna erga sapientiam adfectione alias curas exclusas esse. Lege Aristotelem problemate 1. sect. 30. Ciceronem libro 1. Tusculan. question. & Quintilianum libro 10. capite 3.

Quintum, quod breuibus admodum minimeque profundis pertententur somnis. Nam ad somnum creandum calidum adesse humorem opus est: hic enim concoqui expedite potest, indeque ad caput vapores surriguntur, à quibus subinde somnus inducitur. Quod si deest, exiguusque humor aut concoctu difficilis inest, somnus non oritur. Qua de causa post cibum somnolentissimi fieri ob calorem solemus. Melancholicos vero & vehementer æstuantem infomnia tenent: illos, quia refrigeratus humor penitus est: hos, quia nullus est, aut certe minimus. Horribilia etiam visa melancholicis per quietem obiciuntur, quibus maturius è somno excitantur. Galenus libro primo, capite octauo, de symptom. cau. Et Cælius Rhodiginus libro 16. capite 36. & 37. lect. antiq.

Sextum, quod constantes ac stabiles admodum

dum sint in rebus gerendis, ægerrimeque dimoueantur ab eo, quod menti semel hæserit, adeoque difficulter etiam, si quando offendantur, in veterem gratiam restitui possint. Et hoc certe ficcitatis occasione, quæ non sinit propositum facile immutari.

Septimum, quod nil sibi tutum fore putent, eoque semper timeant. Hinc est quod Galenus lib. 2. capite 7. de sympt. causis ita scriptum reliquit: Illud quod ab Hippocrate perhibetur, omnibus melancholiæ speciebus commune esse videtur. Si timor & mœstitia multo tempore durant, melancholicum eiusmodi symptoma est. Sunt enim omnes sine causa mœsti: nec si roges quamobrem mœreant, reddere causam possint. Timent autem eorum nonnulli tum mortem, tum alia, quæ minime sunt timenda. Nec defunt & qui mori vehementer expetant. Ceterum quod ex atra bile, cum principium rationalis animæ occupauit, timor mœrorque, ac mortis expectatio accidant, nihil mirum. Siquidem etiam eorum, quæ extra corpus sunt, nihil videmus, quod nos perinde terreat, ac tenebræ. Ergo cum tenebræ rationalis animæ parti sunt circumfusæ, necesse est hominem timere: vt qui semper vna cum corpore suo timoris causam circumferat. Quod enim nobis extrinsecus fit, altissimis tenebris circumdatum nobis aërem ad tempus aliquod occupantibus, id melancholiæ vitio laborantibus ab interno & ipso corpore contingit, scilicet vel ipsa nigra bile cerebrum occupante: vel aliqua melancholici halitus exhalatione, veluti in morbo quem flatuosum & hypochondriacum vocant. Idem libro tertio, c. -

Lib. 6. aphorism. Aphorism. 23.

Z

pit

pite septimo, de locis affectis iam citatam sententiam his fere repetit verbis: Differunt autem inter se melancholici. Nam omnes timent, moerent, vitam damnant, odio habent homines, sed non omnes mori cupiunt. Etenim hoc ipsum nonnullis melancholię caput est, quod mortem pertimescunt. Quosdam etiam alieno admodum atque extraneo videbis animo: utpote, qui simul & mortem metuant, & tamen mortem sibi consciscant. Proinde recte videtur Hippocrates omnia ipsorum accidentia in duo hæc coegisse, metum & mœstitiā. Mœstitia nimirum eos inducit, ut odio prosequantur omnes quotquot viderint, nunquam non tristitiā præ se ferentes: terrentur quoque ut in tenebris pueri, atque ex adultis indocti. Sane quemadmodum externa tenebræ omnibus fere hominibus pauorem inducunt, nisi vel audaces admodum vel edocti fuerint: sic atræ bilis color, mentis sedem tenebris similem reddens, timorem efficit. Etenim summis tum medicis tum philosophis in confesso est, & humores & omnino corporis temperamentum animæ actiones variare posse. Postremis duobus versibus repetuntur quedam ex iam dictis, & adduntur nonnulla alia.

Primum, quod sint invidi: Est enim invidia tristitiæ species.

Secundum, quod tristes.

Tertium, quod auari.

Quartum, quod tenaces.

Quintum, quod fraudulentī.

Sextum, quod valde timidi.

Septimum, quod lutei, id est, terrei siue fuscī coloris sint. Color enim pure fuscus, qui viriditati

rati propinquus est, melancholiæ dominium ostendit, teste Rhaze libro secundo, capite primo ad Almanforem.

DE COLORIBVS.

CAPVT XCII.

HI sunt humores, qui præstant cuique colores.
*Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus,
 Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoque rufus,*

INDICIA REDVNDANTIS sanguinis.

*Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus,
 Inflantur gena, corpus nimiumque grauaturs,
 Est pulsusque frequens, plenus, mollis, dolor ingens,
 Imprimis frontis, fit constipatio ventris,
 Siccæque lingua, sius, sunt somnia plena rubore,
 Dulcor adest sputi, sunt acria dulcia quæque,*

Hic cuiusque temperaturæ ex coloribus indicia præscribuntur. Phlegmatici enim coloris sunt albi: biliosi, pallidi siue flauis: sanguinei, rubri: melancholici vero fusci. Est autem color fuscus proprie, Galeno libro 14. capite 9. Therapeu. method. teste, inter rubrum & nigrum medius. Sed de his omnibus in præcedentibus satis iam dictum est.

Secundo loco tredecim traduntur notæ redundantis sanguinis.

Prima, rubor faciei: ob ascensum enim sanguinis omnia quæ circa caput sunt, rubicundiora apparent.

Secunda, oculorum prominentia: calor nan-

Z 2 que

que exuberantis sanguinis ipsos dilatat, ac flatu distendit.

Tertia, genarum inflatio: cuius eadem est ratio.

Quarta, vniuersi corporis cum distentione grauitas: Natura enim cum contentos humores moderari nequeat, corpusque multitudine grauatum sustinere minus valeat, supplanatur ac deiicitur.

Quinta, pulsus creber, propter caliditatem, quæ sanguinis multitudinem sequitur.

Sexta, pulsus plenus: ob calidorum & humidorum vaporum copiam.

Septima, pulsus mollis: nimia enim sanguinis exuperantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, dolor capitis, & maxime quidem circa frontem, ob sanguinis in plexu reticulari, vt quibusdam placet, augmentum.

Nonna, ventris constipatio: nimia enim caliditate faeces exiccantur & indurantur.

Decima, siccitas linguæ ob eandem causam.

Vndecima, vehementia sitis: orificium enim stomachi præ nimia caliditate exiccatur.

Duodecima, somnia plena rubore: Nam quæ in somnis visuntur agique putantur, magna ex parte corporis affectionem humorumque naturam, plenitudinem, defectum ac qualitatem testantur. Nam qui ægre se moueri putant, aut graui onera portare, aut in ea re impediri, quam se efficere somniant, animale facultatem ex plenitudine aut crassitie, aut viscositate humorum depraunte habere coniciendum est. Contra qui se vel volare, vel currere ocysime credunt, humores paucos eosque leues minimeque

excre-

excrementitios habere verisimile est. Et qui nocturnas Veneris imagines patiuntur, genitali semine abundare. Ad eundem modum, qui in locis foetentibus, sordidis ac immundis se volutari putant, illos in corpore materiam putrem corruptamq; ac grauiter olentem habere suspicio est: quemadmodum contra qui in locis odoris se esse autumant, materiam probam suauiterq; olentem: & cui accensus ignis apparet, hunc a flaua bile infestari: cui vero fumus aut caligo aut profunda tenebrae, ab atra bile. Imbres autem frigidum humorem abundare testantur: nix vero & glacies, & grando, frigidam pituitam. Gallorum gallinaceorum cristas habere, aut rufa quædam, sanguinem exuperare. Luctatorem qui sibi visus fuit in sanguinis folio stare, & vix supereminere, multo sanguine abundare Galenus coniecit, & euacuatione opus habere. Hæc fere Galenus commentar. 3. in libro primo epidem. aphorism. 1. & in libello de dignotione ex insomniis. Lege & Rhazem libro secundo, capite vigesimoquarto, ad Almanforem, & Aui-cennam secunda primi, doctrin. tertia, capite septimo.

Decima tertia, dulcedo sputi: propter sanguinis dulcedinem. Rhazes libro secundo, capite 20. ad Almanforem.

INDICIA EXUPERANTIS

Choleræ, siue flauæ bilis.

*Accusat choleram dextra color, aspera lingua,
Tinnitus, vomitusq; frequens, vigilansia multa,
Multis sitis pinguis, egestio, tormina ventris.
Nausea fit, morsus cordis languescit orexu.*

Z 3

Paul-

*Pulsus adest gracilis, durus, velocq̃, calefcens.
Aret, amarescūq̃, incendia somnia fingit.*

Legē de his omnibus Rhazem, lib. 2. cap. 1.
ad Almanforem, & Auicennam 2. 1. doct̃r. 3. ca-
pite 7.

INDICIA REDVNDAN-
tis phlegmatis.

*Phlegma supergrediens proprias in corpore l'ges,
Os facit inspidum, fastidia crebra, saluas.
Costarum, stomachi simul occipitūq̃, dolores.
Pulsus adest rarus, tardus, mollis, quoq̃, inanis.
Praecedit fallax phantasmata somnia aquosa.*

Rhazes lib. 2. cap. 23. ad Almanforem, & Aui-
cenna 2. 1. doct̃r. 3. cap. 7.

INDICIA ABVNDAN-
tis Melancholiae.

*Humorum pleno dum saxe in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus, tenuiq̃, urina.
Sollicitudo, tumor, tristitia, somnia tetra.
Acescunt ructus, sapor ē sputaminis idem.
Lauēq̃, praecipue tinnit vel sibulat auris.*

Rhazes lib. 2. cap. 22. ad Almanforem & Aui-
cenna 2. 1. doct̃r. 3. cap. 7.

DE PHLEBOTOMIA, AC
primo quidem de aetate phle-
botomiae.

CAPVT XCIII.

DEnus septenus vix phlebotomom petit annus.
Spiritus vberiorq̃, exit per phlebotomiam.

Spiri-

*Spiritus ex potu vini mox multiplicatur,
Humorumq; cibo damnum lente reparatur.
Lumina clarificat, syncerat phlebotomia
Mentes & cerebrum, calidas facit esse medullas.
Viscera purgabit, stomachum ventremq; coërcet,
Petros dat sensu, dat somnum, tadia tollit.
Auditus vocem, vires producit & auget.*

De venæ sectione, quam *Φλεβοτομία* Græci
vocant, iam agitur: Ac primo quidem huic rei
accommodata ostenditur ætas, annus nimirum
decimus septimus, vel vt aliis placet, decimus-
quartus. Pueris namque vsque ad quartumdec-
imum ætatis annum sanguis mittendus non
est: carnem enim habent teneram & facile per-
spirabilem. Quod Galenus libro nono, capite
decimoseptimo, method. medend. his testatur
verbis: Puerorum, inquit, substantia omnium
facilime digeritur ac dissipatur, propterea quod
est omnium humidissima: & nulla frigidior,
hoc est, omnium minime frigida. Quò minus
vacuantis præsidii eget, cum habeat ex se ipsa,
vnde naturaliter vacuetur. Idem etiam libro II.
capite 14. eiusdem operis de synocho loquens
confirmat. Si in puerum incidat, qui quartum-
decimum annum hætenus non attigit, mitti il-
li sanguis non debet, propterea quod tantil-
lis, cum præferrim calidi ac humidi sint, pluri-
mum corporis substantiæ quoridie defluat ac di-
geratur. Ita quod ex incidenda vena molien-
dum nobis fuerat, id vltro nobis ex curandi cor-
poris natura præstatur. Quanquam Auenzoarus
memorie dederit, se filiolo trino venam dissecu-
isse, atq; hunc à morte tali remedio liberasse.
Quod si corpus decimumquartum annum ex-

*Auerh. lib.
7. cap. 3. col-
lectan.*

cesserit, æstimandum est, qualisnam eius natura sit, num gracilis, spissa, dura, & copiosi sanguinis, an contra. Atque ita in priore missionem sanguinis adhibebis: in secunda, nequaquam. Senibus quoque post septuagesimum annum, si multi sanguinis fuerint, viresque robustas habuerint, ac morbus ita iubeat, venam secabis. Quod si in hac ætate constitutis, vires parum valida sint, & sanguine non admodum abundant, in totum ab huiusmodi euacuatione arcendi sunt. In his enim cum, Galeno libro quarto, capite decimo, de sanitate tuend. teste, sanguis bonus exiguus sit, crudi vero humores plurimi, incisa vena bonum sanguinem emittit: malum vero qui in primis maxime venis circa iecur, & quod mesenterium vocant, colligitur, in totum attrahit corpus.

Secundo loco vnicum innuitur ex phlebomia incommodum: nempe quod vberior per ipsam exhalet spiritus. Quod certe Galenus in libello de scarificatione his ostendit verbis: Venam incidere saepe in anno, minime commodum puto. Nam vna cum multo sanguine vitalis spiritus excernitur. Hoc autem frequentius consumpto, & tota corporis moles perfrigeratur, & omnia animalia opera peius fiunt. Frequentior igitur venæ sectio maturam senectam, & hanc morbis grauioribus obnoxiam reddit: cuiusmodi sunt cachexia, hydrops, arthritis, tremor, paralysis & apoplexia. Impensius enim refrigerato nativo calore, humidoq; primigenio immutato viscera languescunt, cruditas dominatur, quæ tot malorum causa fit atq; origo.

Tertio versu traditur remedium reparandum

rum spirituum, potus nimirum vini. Hoc enim ex omnibus celeriter ac subito nutrientibus, veluti supra capite 8. & 11. ostendimus, principem obtinet locum. Quin ex cibo quoque, vt quarto docetur versu, spiritus recuperantur: sed lente, hoc est, tardius. Vbi sciendum cum primis, quod exhibendus sit à venæ sectione cibus concoctus facili, optimi succi, ac plurimi nutrimenti, velut oua forbilia, & eiusmodi. Eo moderatius tamen, vt libro septimo, capite vigesimo primo, ad Almanforem Rhazes præcipit, primo ac secundo die vtendum est: quippe concoctoria facultas, sanguinis eductione debilis, multum superare cibum nequit. Hinc Isaacus in diætiis ita ferme scriptum reliquit: Cibus ipsis minuendus, sed potus augendus, respectu nimirum cibi, & non consuetudinis: imo vero quam ante phlebotomiam minus bibendum est, quod virtus concoctrix debilior adhuc sit, quam vt copiam eius ferat.

Quarto demum loco vndecim moderatæ atque tempestiuæ phlebotomiæ enumerantur comoda.

Primum, quod visus aciem roboret, clariorumq; reddat: imminutis enim & detractis per phlebotomiam humoribus, quorum effumatione oculorum claritas obscurabatur, visus necessario roboratur ac reficitur.

Secundum, quod cerebrum expurget, integritatem menti restituat, & ingenii excitet aciem: idq; consimilem omnino ob causam.

Tertium, quod medullas excalfaciat: superfluas namq; humiditates, quarum confluxu in- frigidabantur, absumit.

Z s

Quar-

Quartum, quod viscera, id est, interiora expurger: leuata namq; quæ corpus nostrum regit natura exonerataq; sanguine, quo velut sarcina premebatur, haud ægre crudos in interioribus detentos humores concoquit & euincit.

Quintum, quod vomitus & alui profluvia cohibeat: humores enim ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auicenna quarta r. capite vigesimo, ita scriptum est: Phlebotomia, propterea quod ad diuersa trahit, naturam secundum plurimum retinet. Vbi tamen silentio prætereundum non est, quod in alui profluvio cubiti vena incidenda veniat: vt quæ citissime conspicuam nonnunquam adferat vtilitatem: quod si contra feces, nempe in pede, nihil omnino profuerit. Accidit tamen aliquando, vt alius venæ sectione fluida magis fiat, idq; duobus maxime modis: Vno quidem, quod naturæ onere per phlebotomiam sublato virtus roboretur, adeoq; alias haud raro incitet euacuationes: Altero vero, quando alui profluvium oritur ex retentricis facultaris imbecillitate. Ea enim venæ sectione augetur: quo fit, vt venter magis proritetur.

Sextum, quod sensus efficiat puriores: euaporationem enim ad caput, vnde sensus turbantur, imminuit.

Septimum, quod immodicis conferat vigiliis: si quidem humorum exuperantiam, vnde acres subinde atq; diuersi sursum feruntur fumi, qui somnum impediunt, euacuat.

Octauum, quod radia, id est, nimiam corporis grauitatem segnitiemq; siue lassitudinem tollat: leuat namq; quæ corpus nostrum regit naturam,

etiam, exoneratq; humorum multitudine, quibus velut onere quodam grauissimo premebatur. Melancholia quoq; quæ præcipua quædam tardiorum ac grauitatum causa existit atque origo, vna cum sanguine educitur: quippe fæx eius est & sedimentum.

Nonum, quod audiendi difficultatem corrigat: imminuit enim redundantiam humorum, vnde crassi ac flatuosi fursum euecti spiritus auditorios obturant meatus.

Decimum, quod voci conferat: subtrahit namque superfluas humiditates, quibus vocalis arteria immodice irrigata raucas edebat voces.

Vndecimum, quod vires reficiat augeatq;: siquidem corpora humorum exonerato multitudine vires recreantur & augentur.

Q V I B V S M E N S I B V S

conueniat, quibusve noceat
Phlebotomia.

C A P V T X C I I I I .

Tres insunt istu, *Maius, September, Aprilis,*
Et sunt Lunares, sunt velut Hydra dies.

Prima dies primi, postremaq; posteriorum,

Nec sanguis minui, nec carnibus anseris uti.

Sit senum atq; iuuenta licet, si sanguis abundat,

Omni mense probe confert inciso vena.

Hi sunt tres menses, Maius, September, Aprilis,

In quibus eminus, ut longo tempore viuas.

Tria hoc in loco traduntur. Ac *primum* quidem, quod tres menses sunt lunares, nempe *Maius, Aprilis, & September*, ipsisq; dies quidam insunt, quibus venam incidere nefas habeatur:

Maii

Maii scilicet primus, & reliquorum trigessimus. Id vero vulgo quidem ita creditur, cum reuera fictum atq; à veritate alienum sit. Siquidem & his ipsis diebus, modo constellatio non deterreat, venam secare nihil impedit. Vanum item ac errore plenum est, & quod de anserum esu subiungitur, magisq; fascinationi tribuendum, vel tractum forte à Iudæorum consuetudine esse existimandum.

Secundum, quod senibus æque atque iuuenibus singulo quoque mense, modo in venis sanguis abundet, ac morbus ita iubeat, sanguinem subtrahere fas sit: vt in quibus non facile digeratur dissipeturq; substantia, & boni sanguinis adsit copia.

Tertium, quod phlebotomia pro conseruanda sanitate administranda sit in aliquo horū trium mensium: in Aprili scilicet, aut Maio, aut Septembri: differenter tamen. In Aprili enim ac Maio, iecoraria incidenda venit, ob exundantem nimirum sanguinis copiam: est enim tempus vernum. In Septembri vero lienaris: siquidem per id tempus, cum sit autumnale, atra bilis nonnullis plus cæteris colligitur.

DE IMPEDIMENTIS phleboromiæ.

CAPVT XCV.

FRigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea post coitum, maior ætas, atq; senilis,
Morbus prolixus, potus, repletio & esca,
Si fragilis, vel subtilis sensus stomachi sit.
Et fastidii tibi non sunt phlebotomandi.

Duo-

Duodecim hic recensentur impedimēta phlebotomiæ.

Primum, frigida hominis natura: quippe quæ venæ sectione augeatur. Fundamentum enim caloris innati, sanguis est: hoc igitur per phlebotomiam imminuto & calorem innatum imminui, totumq; corpus graniter refrigerari necesse est. Galen. capite sexto de curand. rat. per sang. missionem.

Secundum, regio impense frigida: Hæc enim largam vacationem, qualis phlebotomia est, haud sustinet: quod corpus detracto cum sanguine nativo calore satis antea refrigeratum magis subinde refrigeret. Præterea nec calida nimis regio venæ sectionem tolerat: quod sua caliditate vires dissoluat ac humores discutiat. Tempus etiam anni mittendo sanguine expendendum, num scilicet calidum sit, aut frigidum. In frigido enim tempore corpus refrigeratur: ideoque sanguinis missionem impedit. Quid enim attinet corpus antea abunde satis refrigeratum sanguinis detractioe magis refrigerare? In calido tempore improbe vacuati syncope & resolutione intereunt: quippe calorem ambientis è corpore foras euocatum spiritum digerit, resiccatque corporis habitum & imbecilliores reddit. Quocirca tum omnino à sanguinis missione abstinendum erit. Quod Galenus libro vndecimo, capite 4. method. medend. his verbis confirmat: Et omnino quidem non mittes in tempore æstatis, & regione æstuosa, & cœli statu calido ac siccò. Proinde eadem est temporis, quæ regionis, conditio.

Tertium, dolor ingens, sub quo & nimia corporis

poris inflammatio comprehenditur. In his enim
secta vena multa seditionem & agitationem in
humoribus excitat: phlebotomia nimirum at-
trahente ac vacuante humores, dolore vero at-
que inflammatione contranitentibus, adque se-
rapientibus. Siquidem dolor omnis & calor at-
trahunt influxumq; humorum efficiunt: quo fit
vt inflammatio augeatur, & natura magis debi-
litetur. Et hoc quidem, vbi temperatio & arti-
ficialis fuerit phlebotomia. Si vero acruatim,
vel ad animi deliquium vsque fiat, in prædictis
casibus plurimum adfert emolumenti. Quip-
pe hoc præsidio feruentis sanguinis copia in ma-
ximis inflammationibus educitur, & laborans
phlegmone pars refrigeratur. In vehementis-
simis autem doloribus ideo sanguinis missio
confert, quod sanguinis confluxum, dolorem
rescindendo, inhibet. Accedit quod excreto-
ria facultas causam dolorem excitantem eli-
cere properans phlegmonem interdum excitet.
Quum enim primis suis conatibus nihil profec-
cit, vehementius aggressa quod infestat expel-
lere sanguinis aliquid ex superpositis partibus
in afflictam simul exprimit, vt copiose libro 23.
methodi medend. capite tertio Galenus osten-
dit. Quapropter ne id accidat, sanguinem mit-
tere expedit. Et hæc fuit intentio Galeni com-
mentar. 23. libro 1. aphorif. vbi sic scriptum reli-
quit: In ardentissimis febribus si vsque ad animi
defectionem sanguis mittatur, statim totius
corporis habitus refrigeratur & febris extingui-
tur. In maximis vero doloribus nullum maius
noui remedium, quam vsque ad animi defectio-
nem euacuare. Lege plura apud eundem libr. 9.

me-

methodi medend. capite 4. & in libro de curan-
rat. per sanguin. missionem capit. 11. & Leonhar-
tum Fuchium libro 2. Sect. 5. capite 4. & 6. Insti-
tut. medic.

Quartum, Balneum, & maxime quidem *δια-
φορτικόν*, id est, resolutiuum. Hoc enim cum
Galeno in libro de vtilitate respirationis, capi-
te septimo teste, spiritus ex toto corpore eua-
cuet, adeoque vires debilitet, phlebotomiam
impedit. Nam plurimum & repente euacuare
periculosum est, inquit Hippocrat. libro secun-
do aphorism. 51.

Quintum, coitus : post quem prohibetur inci-
sio venæ, quod is corpus iam plus æquo excalfe-
cerit, vires deiecerit ac debilitarit. Porro quo-
nam modo Venere vires dissoluantur, diserte
admodum Galenus libro 1. de semine, capite 25.
his demonstrat verbis : Circa tempus, inquit,
concubitus testes ex venis seminarium humo-
rem, quantum eius in ipsis continetur, trahunt.
Est autem modicus hic, & ad roris similitudi-
nem sanguini ammixtus: huiusmodi autem illæ
opus habent. Violenter igitur eo per testiculos,
vtpote potentiori facultate præditos, quam ve-
næ detractæ, venæ ipsæ rursus à supra positis re-
uellunt : hæ vero rursus ab his quæ deinceps sitæ
sunt, deinde hæ rursus à vicinis, atque hoc fieri
non cessat, donec ad omnem corporis particu-
lam transumptio perueniat, adeo vt omnes to-
tius animalis partes proprio alimento euacuen-
tur. Reuellit enim semper id quod perfecte est
euacuatum, ab eo quod plus habet velut violen-
ter eripiens. Hoc igitur quum semper fiat, & om-
nia velut in choro inter se mutuo participant in-
tan-

tantum sane omnia vasa, ac partes totius animalis euacuari necesse est, donec fortissima ex omnibus pars depleatur. Neq; vero solam seminariam humiditatem ab omnibus animalis partibus auferri continget hoc tempore, sed etiam spiritum vitalem. Nam & hic ex arteriis vna cum seminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum est, immoderato coitu videntes imbecilliores reddi, à toto corpore vtroq; syncerissimo ablati, accedente insuper voluptate, quæ ipsa per se sufficiens est vitalem firmitatem dissoluere, adeo ut iam quosdam ex nimia voluptate ac iu-cunditate mortuos esse constet. Quæ omnia Marfilius Ficinus libro primo de sanitate tuenda, capite septimo, his etiam confirmat verbis: Venereus, inquit, coitus si vel paululum vires excesserit, subito exhaurit spiritus, præsertim subtiliores, cerebrumq; debilitat, labefactat stomachum atque præcordia, quo malo nihil ingenio aduersius esse potest. Curnam Hippocrates coitum comitali morbo similem iudicauit? nisi quia mentem, quæ sacra est, percellit, tantumq; obest, ut Auicenna in libro de animalibus dixerit: Si quid spermatis supra quam natura toleret, coitu profluat, obesse magis, quam si quadragies tantundem sanguinis emanarit, ut non iniuria prisce Musas atq; Mineruam virgines esse voluerint. Plura de hoc lege apud Galenum, capite octuagesimo sexto artis medicinalis, Paulum Æginetam libro primo, capite trigesimo quinto, & Aëtium lib. 3. cap. 8.

Sextum, ætas, vel maior vel minor, quam phlebotomia requirit: qualis est infantia, & senia. Horum omnium meminit Auicenna 4. 1. capite 20.

te 20. in hunc ferme modum scribens: Cauere debes à venæ sectione in complexione vehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneum resolutorium, & post coitum, & in ætate quæ est minor 14. annis, quanto plus poteris, & in ætate senum, quanto magis poteris: nisi in figura confusus fueris, & in soliditate musculorum & venarum amplitudine, & earum repletionem, & colorum rubedine: hos nanque ex adolescentibus & senibus phlebotomare audebis. Adolescentes tamen secundum ordinem ad phlebotomandum paulatim prouehere debes cum pauca minutione.

Septimum, morbus prolixus: virtus enim temporis tractu exoluta non tolerat venæ sectionem, ut quæ à morbo plus faris iam debilitata phlebotomia facile exhauriretur. Galenus de curant. per sang. miss. capite 20. Idem Auicenna etiam loco citato confirmat: In corporibus, iniquiens, quæ prolixas perpeffa sunt ægritudines, abstinendum à venæ sectione, nisi sanguinis affuerit corruptio, quæ ad hoc te perducatur: quoniam tunc sanguinis subtractione vteris.

Octauum, nimia potus repletio.

Nonum, largior cibi ingestio: sub qua inconcoctio, siue cruditas etiam comprehenditur: causa horum omnium est, ut ex Auicenna i. i. doct. 6. capite 3. colligitur, quod tria sint materiam attrahentia, loca scilicet inanita, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Sanguis igitur si sic affectis mitteretur, venæ proprio & commo desituta nutrimento, quod nondum in

Aa

ven-

ventriculo ac hepate concoctum est attraherent: hoc vero in membra raptum non corrigeretur. Siquidem tertia concoctio, vt Galenus autor est, non emendat erratum secundę, nec secunda prima. Atque interim excrementorum copiam in corpore, ac inde tandem agritudines prouenire necesse est. Tanto igitur tempore differenda est phlebotomia, quantum satisfacere tum ad eorum concoctionem, tum vt excrementa descendant, videbitur.

Præstiterit tamen intemperantibus vinosisq; ac ventri gulęq; deditis, vt capite sexto libri de curand. rat. per sanguin. missionem Galeno visum est, à venę sectione in totum abstinere, vt quos neque purgatione, neq; sanguinis missione magnopere adiuueris. Nam per vitę intemperantiam, crudorum humorum copiam ocysissime colligunt: verum his ne manum quidem ad-mouere tentandum est. Quorsum enim attinet apud vulgum infamare præidia, quę multis fuisse salutis? Galenus libro vndecimo, capite nono, method. medend.

Decimum, fragilitas, id est, debilitas virtutis: quippe sanguine misso virtus semper iis extreme concidit, nec postea reuocari recolligiq; potest. Galen. cap. 6. de curand. rat. per sang. miss. & lib. 11. cap. 14. meth. med.

Vndecimum, os ventriculi supra modum sensibile: sub quo imbecillum etiam comprehenditur, & quod amara bile redundat: ob hæc enim multi in venę sectione ante iustam euacuationem per initia statim animo desistunt.

Porro os ventriculi magno sensu præditum esse ex eo maxime conicitur, inquit Auicenna, quod

quod acria mordaciaque citra offensionem non facile trāsglutiatur. Imbecillitatem arguit deiectione cibi potusque appetentia. Amara vero bilis redundantiam, oris amaritudo, nausæq; perseuerantes, & bilis frequētiore vomitus ostendunt, Hæ itaq; indicationes à sanguinis subtractione dehortantur. Siquidem humores venæ sectione exagitati sic affectis ad os ventriculi haud raro, ceu ad consuetum locum, confluunt: sed cum id membrum debilius iam sit, quàm ut tali humorum confluxui resistat, multa omnino ex sanguinis missione contrahunt mala. Et hæc vna causa est, cur multi ex ipsis animo liquantur. Bilis namque in stomachum refusa morfu suo cor nonnunquam ac cerebrum *eis supponitur*, id est, in consensum trahit, syncopenq; parit, quandoque vero subitam etiam adfert mortem, Galenus libro 9. capite 5. method. meden. & Aui-cenna loco citato.

Duodecimum, nausæa: in hac enim si sanguis mitteretur, venæ exhaustæ prauam illam ac nauseosam ad se facile attraherent materiam. Neque ob dictas solum causas, sed ob alias etiam non paucas à phlebotomia interdum abstinemus.

Ac primo quidem ob *αἵματιος πόσιδος* mensiumque fluxum. Quod certe Galenus libro nono, capite quinto, method. medend. his innuere verbis voluit: Si tempore, inquit, mittendi sanguinis menses moueri cōtigerit, siue etiam hæmorrhoids sit reclusa, si inspecto fluentis impetu ipse satis fore videbitur, qui solus quod requiris, vacuet, naturæ rem omnem permittes: sin minus, tantum ipse detrahes, quo ex coniunctis ambo-

Aa 2 bus

bus perficiatur quod postulas. Nonnunquam tamen reuulsionis etiā causa in immodicis sanguinis è naribus, vtero, sede aut thorace eruptionibus venæ sectio citissime conspicuam adfert vtilitatem.

Deinde ob corporeæ constitutionis raritatē, hoc est, humidam calidamq; temperaturam. Eius enim substantia celerrime in ambientem dissipatur, alias in halitum sensibilem, alias in perspirationes, quæ visum fugiant, sed ratione deprehendantur. Itaque etiam huius causa aut potius venam non secabimus, aut parū detrahemus. Galenus libro nono, capite decimoseptimo method. medend.

Tertio, ob lentorem ac cruditatē humorum, hæc enim venæ sectione augentur. Vnde in diutinis morbis sanguinis missione vtendum non est, ne cruditas scilicet augeatur, virtus debilitetur, & morbus eosq; producat, vt nequaquam postea curari queat. Hinc præcipit Auicēna, vt in morbis chronicis pharmacia venæ sectioni præmittatur, & non contra, licet vtraque opus habeant agrotantes.

Cruditas porro humorū duabus potissimum de causis accidere solet. Primum quidem ob aggravantem humorum copiam, quæ innatum calorem velut suffocando in tantum debilitat, vt ipsos euincere postea nequeat. Et in hac phlebotomia vt licet, quemadmodum id ipsum Alexander Trallianus libro 9. capite 2. in curatione Anasaræ his confirmat verbis: Omnium curatio à vacuatione incipienda est, sed Ascitis quidem dicti aut Tympani à sola purgatione. Cui autem Anasarca nomen est, ea venæ sectionem inter-

interdum requirit, vt quæ ex sanguine frigido nascatur. Ac frigiditatis quidem ratione illa nō indiget, sed quoniam copię detractio naturam leuat, vt hæc minorem illam effectam facile superet, non alienum, sed rationi consentaneum est, hic quoq; venæ sectione vti. Videmus enim quod etiam ignis externus, cum à lignis viridibus propemodum extinguitur, refocillatur rursus si illa quæ ipsum suffocabant auferantur. Deinde vero ob caloris innati debilitatem, vt hominibus frigida naturæ, quales à diutino morbo conualescentes cumprimis sunt, & senes, phlebotomia ex vsu non est. Subtractio enim sanguine, qui fomes natiui caloris ac vitæ thesaurus est, necesse est vt corpus vehementius refrigeretur, humorumq; cruditas augeatur. Sanguis igitur ipsis, vt humores concoquat & euincat, relinquendus est. Quinetiā post *χολεγεα* diutinos vomitus, *διαρροιας*, inediam, vigilias, labores vehementiores, & vno verbo, post omnia quæ corpus impensius calfaciunt exiccantq; ac vires dissoluunt, à venæ sectione abstinendum, vt copiose admodum docet Rhazes libro 6. capite 11. ad Almanforem.

QVÆ CIRCA VENÆ SECTIONEM obseruanda.

CAPVT XCVI.

Hæc facienda tibi quando vis phlebotomari,
 Vel quando minui, fueris vel quando minutus,
 Vntio siue lauacrum & potus, fascia, motus,
 Debent non fragiliti tibi singula menteteneri.

Quinq; in sanguinis missione obseruanda es-

Aa 3

se

se hoc loco traditur: & ex ipsis alia quidem prius quam vena tundatur, quædam interea dum sanguis emittitur, nonnulla vero eo subtracto.

Primum est vnctio: alias enim membrum in quo vena incidi debet, oleo irrigatum fricamus, vt tepore eius sanguis reddatur fluxilis: interdum ipsi etiam *φλεβοτομία* siue scalpello olei nonnihil allinimus, vt infistum dolorem mitiget: Quandoque vero & vulneri olei cuiuspiam parum illinimus, quo nimirum cicatrice tardius obducatur, humoresq; in venis relictis liberius expirent, & mali fumi discutiantur.

Secundum, potus: & præcipue quidē vini. Hoc enim cum in ipsa sectione, si syncope obuenerit, tum post eam etiam ad boni sanguinis generationem spirituumque recuperationem conuenientissime exhibetur. Supra cap. 8. & 10.

Tertium, lauacrum, id est, balneum: quo certe per biduum aut triduum ante & post sanguinis missionem vti conceditur, nequaquam vero eodem die. Ante quidem, in illis quos crassorum humorū copia aggrauari suspicio est: hos enim balneum incidit, mobilesque facit: ob eandem etiam causam paululum dimoueri ante phlebotomiam conuenit, & assumere nonnihil syrupi acetosi. Eodem quoq; tempore membrum incidendæ venæ fricandum est, vt humores è propinquis venis ad locum sectioni destinatum alliciantur, & ad exitum properent. Post vero emissionem sanguinis, valet ad humorum vaporumque reliquias discutendas. Verum eo supersedere in ipso die oportet: cutem enim nimis reddit mollem, quo fit vt plaga facillime cedat, quod non est citra periculum.

Quar-

Quartum, fasciæ, hoc est, ligatura, ex pannis scilicet lineis, quas tam ante, quam post venæ sectionem administrari oportet. Ante quidem, & vt inde venæ incrassescant, conspicuæque magis fiant, & ad humores ad constitutum incisioni locum facilius proleſcentur. Post vero, ad sistendū reprimendumque fluxum.

Quintum, motio siue inambulatio, moderata nimirū ac tranquilla: qua quidem & ante & post venæ incisionem vti conuenit: ante quidem, vt humores dissoluātur extenuenturq; post vero, ad dissipandas humorum reliquias.

Ea hodie apud vulgum inualuit consuetudo, vt venæ ieiunō fere ac vacuo incidantur stomacho: sed hoc ipsum Doctoribus quibusdam minus probatur, vt quibus conducibilius esse videatur, vt ouum molliusculum siue sorbile cum haustulo vini prius exhibeatur, idq; circiter horam nonam, vel decimam ante meridiem, ac confestim deinde vena incidatur. Natura enim stomacho existente vacuo, ne alimento destituatur, sanguinem pertinacissime retinet. Contra vero pauculo eoque exigua mole plurimum nutriente (cuiusmodi vinum & oua sorbilia cum primis habentur) ingesto cibo, eundem facillime exire patitur.

Porro quod ad diei, in quo fit venæ sectio, tempus attinet, sciendum sanguini mittendo conuenire maxime tempus matutinum, sic tamen vt non protinus excitis ē somnō, sed horam vnā antea vigilantibus vena secetur. Quibusdam etiam posteaquam rerum solitarum quidpiam obierunt, siue in ludo literario, siue in officina, siue in foro, siue in ædibus, sangui-

Oribas. lib.
1. cap. 11.
Synops.
ad Eusta.
Actius li.
3. cap. 6.

nem auferre expedit. Aëgris autem nullum est venæ sectionis præscriptum tempus, quamobrem nec per noctem sanguinem mittere iis, si morbus sic expectat, verearis. Sic Galenus in libro de curand. rat. per sanguin. miss. capite decimotertio & vigesimo, & in præfatio experientia comprobato, capite 4.

DE QVIBVS DAM PHLE-
 botomiæ effectibus.

CAPVT XCVII.

Exhilarat tristes, iratos placat, amantes.
Ne sint amantes phlebotomia facit.

Hic tres phlebotomiæ referuntur effectus.

Primus, quod contristatos exhilaret, ac lätos reddat.

Secundus, quod animos iratorum placet reconcilietq; Ac vtriusq; quidem causa est, quod hæc, scilicet ira, maxime fiat, cum sanguini admisceatur multum flauæ bilis, illa vero nempe tristitia, cum multum melancholiæ sed: horum humorum vterque vna cum sanguine per phlebotomiam educitur, ergo, &c.

Tertius, quod præcaueat, ne amantes ob ravidos quosdam appetitus ad insaniam adigantur: humores enim à capite ad partes subiectas reuellens expellit.

Ob quinq; porro causas venæ sectio adhiberi solet, quarum vna tantum directa est, reliquæ vero omnes indirectæ.

Directa sane habetur sanguinis vacuandi causa ipsius abundantia, sed cum is utilis sit naturæ, probe hanc administrari conuenit, sicut quod inutile

inutile nature sit emittat. Fit autem sanguis nature inutilis bifariam, vel cum propriam qualitatem ad vnguem non seruat, nec amplius nutrire sicut prius, cum vilis esset, potest, vel ita multitudine creuit, vt aut vires premat, aut tum venas, tum arterias vel distendat, vel findat, vel obstruat. Ac in his quidem missio sanguinis vilis est, seu vacuantium praesidiorum vna. Differenter tamen adhibenda est. Siquidem in sanguinis multitudine copiose detrahere, in reliquis vero pauca vacuatione vti oportet. Hinc est quod libro nono, capite decimo, method. medend. Galenus in hunc prope modum scriptum reliquit. Si sanguis vitiosus in corpore fuerit, paulatim quod vitiosum est, vacuare oportet, & paulatim inuicem quod salubre est pro eo repone. Vocant medici eiusmodi vitiosi succi curationem Græce *ἐπιχρῶσι* Huic subscribit Alexander etiam Trallianus libro nono capite secundo, his verbis: At hoc non vna vice faciendum est, ne vires deiciantur. Etenim quamuis id quod vacuatur recrementitium est, tamen vniuersa ac subita mutatione magis offendit. Satiùs igitur est paulatim & tuto euacuare, quam festinando perturbandoque vna cum morbo etiam ægrum è medio tollere. Atque hinc certe liquet, quam peruerse phlebotomia abutantur qui vitiosum sanguinem studiose auferunt tam diu dum bonus effluere cœperit, cum vniuersus forte sanguis citius erupturus sit, quam bonus appareat. Paucam igitur esse decet, & vt Galenus præcipit, in eiusmodi casibus ante venæ incisionem *ἐπιχρῶσι* vtendum est, hoc est cibus exhibendus est probum generans sanguinem,

Aa 5 quo

quo nimirum in vitiosi locum bonus succedat: ac paulo post sanguis extrahendus est modicus. Hæc quidem directæ dicitur phlebotomia: quod per se fiat, ad euacuationem illius quod per se venæ sectione euacuari debet: nempe ad multitudinis humorum, siue sanguinis euacuationem: principaliter tamen, secundum quod cum eo sunt alii humores.

Reliquæ quatuor dicuntur indirectæ: & administrantur ut humorum vehementiorem impetum ad diuersam reuocent partem, vel ad latera deriuent.

Prima, adhibetur ob magnitudinem morbi, siue vehementiorem apostematis cuiuspiam inflammationem. Nam in apostemate vehementis inflammationis, in febribus, & doloribus maximis, non inuenitur excellentius remedium quam sectio venæ, teste Galeno lib. 1. aphor. commentar. 23.

Secunda, ut materia alliciatur ad locum, per quem euacuanda est: vnde in mensium atque hæmorrhoidon suppressione saphena aperienda est, quemadmodum in libro de curand. rat per sang. missionem capite 9. in hunc scribens modum Galenus attestatur: Plenitudines à suppressis mensibus ortas omnino per crura euacuabis, siue venam secare oporteat, siue scarificare. Sectæ enim in cubito venæ mulierum reuellere purgationem assolent.

Tertia, ut humores deriuentur ad partem oppositam loco, ad quem sua sponte rapiuntur: & hoc quidem, ut materia à membro, in quod confertim ingruit, auocetur reuellaturque: & propterea in immoderatiore mensium fluxu secamus

camus basilicam, id est, interiorē cubiti venam, quæ hepatitis etiam vocatur, vt reuulsa materia ad locum oppositum à fluxu suo diuertatur.

Quarta, vt portiuncula materiæ quapiam per venæ incisionem euacuata, natura residuum euincere valeat. Atque ita tandem venam incidere conuenit, vbi repletio in corpore fuerit, ne generetur apostema, virtute scilicet imbecilliore existente, quam vt vniuersam illam humorum redundantiam simul moderetur ac regat. Ideo portiunculam eius emittimus, ne ob naturæ impotentiam imbecillitatemque in debiliores partes ingruens inibi abscessus aut tumores præter naturam excitet.

DE SCISSVRÆ QVANTITATE in venæ sectione.

CAPVT XCVIII.

F*Ac plagam largam mediocriter, vt cito sumus
Exeat uberius liberiusq, cruor.*

Hic vnicum habetur præceptum de scissuræ quantitate in venæ sectione: nempe vt ea mediocriter sit ampla: quo nimirum crassior sanguis ac sumi liberius exeant. Fissura enim stricta existente tenuior sanguis duntaxat effluit, crasso intus remanente. Vbi hoc quoque sciendum, quod in venæ sectione aliquando amplum, nonnunquam vero arctum insigere vulnus oporteat. Et amplum quidem, tribus maxime de causis. Primo, cum humores sunt crassi, & crassior sanguis educendus est: vt facilius exire queat. Hinc melancholicis etiam amplū insigendum est. Secundo, ob temporis ac regionis frigiditatem.

tem: per eam enim humores crassescunt, quare per hyemem, sic necessitate iubente, amplo potius vrendum est vulnere. Tertio, ob redundantiam humorum, qui melius certe amplo, quam arcto, euacuantur vulnere. Contra vero arctum vulnus magis cōuenit, cum virtus imbecilla est, ne scilicet immodice spiritus excernantur & calor innatus extra modū debilitetur. Eadem habenda est ratio in calido tempore, & cum sanguis subtilis ac tenuis euacuatur.

QVÆ IN VENÆ SECTIONE
consideranda.

CAPVT XCIX.

*Sanguine subtracto sex horū est vigilandum,
Ne somni sumus ledat tibi sensile corpus.
Ne neruum ladas, non sit tibi plaga profunda.
Sanguine purgatus ne carpas prortinus escas.*

Tria in venæ sectione consideranda esse hoc in loco traditur.

Primum, vt is cui vena secta est non dormiat ilico post phlebotomiam, nisi sex ad minus horæ praterierint, ne fumi scilicet, quos somnus efficit, sursum ad caput euecti cerebrum offendant. Possunt tamen & aliæ adsignari causæ. Ac prima quidem, ne æger vertendo sese inter dormiendum supra membrum voluatur, in quo vena secta est, itaq; læsionem percipiat. Secunda ne inter dormiendum humores transfluant in partem ex scalpelli ictu dolentem, inibiq; apostema generent. Siquidem patres dolentes, vt capite 95. artis medicinalis, & in libro de curan.

rat.

rat. per sanguin. mission. capite septimo, Gale-
 nus asserit, natura solent fluxionem suscipere, &
 prapicue quidem in somno. Auicēna vero hanc
 adfert causam, nēpe quod ex dormitione phle-
 boromiā propinqua plerunq; accadat in mem-
 bris fractio. Dum enim huc & illuc inordi-
 nato atque inopinato volūtur reuoluunturq;
 motu, fasciæ dissoluntur: quo fit vt recta & ad-
 huc à recentī sectione hiantes plagæ immodi-
 cam nonnunquam sanguinis vim inscientibus
 effundant: quod quam sit vitæ discrimini con-
 iunctum, nemo est qui ignoret. Ad hæc fumida
 quoque excrementa per somnum intro rursus
 ad principalia reuocantur membra. Quinetiam
 spiritus, sanguis & calor venæ sectione ad exte-
 riora proleſtati per somnum ad centrum retra-
 huntur: atque ita certe haud raro cum ob venæ
 sectionē excitatam commotionem, tum somni
 quoque retractionem, ebullitio in humoribus
 contingit, ac inde febris tandem accenditur. Sa-
 tis igitur liquet, confestim à venæ sectione non
 esse dormiendum: præsertim si interea nihil
 dum cibi ingestum fuerit. Quod si vero à cibi
 sumptione in vnā atq; alterā horā, imo &
 in plūsculas (si ita patitur animus) somno in-
 dulgeatur, nihil aut parum admodum offendit.
 Siquidem exagitatio humorum tanto temporis
 spacio ad plenum contrahi sedariq; potest. Sa-
 tius tamen fuerit à somno abstinere: aut certe
 si qua necessitas dormire omnino cogat, quam
 breuissimo vti somno, adhibita semper cautio-
 ne quadam, ne discinctæ fasciæ ægrotantes in
 vitæ discrimen adducant. Nonnulli hanc quo-
 que assignant causam, nempe quod materia
 per

per somnum crassescat, contractioque in membris eueniat, perinde atque in quartana typo ob materiæ crassitiem frigiditatemq; solet. Tum nerui præterea atque lacerti frigidi sunt: fumus igitur a li ipsos perlatus in somno, in quo calor naturalis totus in profundum corporis retrahitur, crassescit simul & refrigeratur: is sic refrigeratus & crassior effectus frigiditatem quoque & crassitiem, siue contractionem cum membris communicat. Simile namque à simili facile afficitur. Et hæc quidem de somno phlebotomiæ propinquo, & non de remotiore intelligenda veniunt.

Secundum, ne vena sector profundam nimis incuriat plagam, ita vt scalpello neruum, aut arteriam vena iunctam attingat. Nerui enim punctura ob sentiendi præstantiam, ob idque quod cum principio pars hæc continuitatem habet, prompte dolorem accersit, quem necessario comitatur humorum defluxio, hanc excipit phlegmone, quam ex necessitate deinde non solius quidem puncti nerui, sed totius etiam instrumenti consequitur conuulsio, & inde acerbissima tandem mors, vel ad minus membri, vt pote brachii aut digiti, &c. amissio. Quod Cornelius Celsus libro 2. capite 10. his etiam verbis significare voluit: Iuncta est, inquit, vena arteriis, his nerui. Ita si neruum scalpellus attingit, sequitur neruorum dissentio ea quæ hominem crudeliter consumit. Lege Galen. cap. 92. artis medicinalis, & lib. 1. cap. 2. de motu musculorum & lib. 6. cap. 2. method. medend. Porro ex arteriæ punctura fluxus sequitur sanguinis arterialis difficilissimæ curationis.

Tw-

Tertium, ne is cui vena secta est, protinus à mif-
fione sanguinis cibum sumat, sed expectet dum
humorum exagitatio sedetur, ne cibus nondum
concoctus ad subueniendum membro laeso cum
sanguine simul attrahatur. De hoc Galenus libr.
4. cap. 10. de sanitate tuenda.

QVÆ POST PHLEBOTO-
miam vitanda.

C A P V T C.

Omnia de lacte vitabit rite minutus,
Et vitet potum phlebotomatus homo.
Frigida vitabit, quia sunt inimica minutis,
Interdictus eritq, minutis nubilus aer.
Spiritus exultatq, minutis luce per auras,
Omnibus apta quies et motus saepe nocuus.

Hic quinque ab incisa modo vena cauenda
esse præcipitur.

Primum, lac & lacticia omnia. Siquidem ex *Lacticia.*
humoribus venæ sectione agitatæ ac commotis
saepè in ventriculum nonnihil transluit. Lac i-
gitur, quod per se alioqui corruptioni obnoxium
est, sumptum dictisque humoribus admixtum
facilime omnino & corrumpitur, & dulcedinis
ratione incoctum ac crudum ab inanitis venis
attrahitur. Supra cap. 7.

Secundum, potus: quippe qui & ipse pari mo- *Frigida.*
do incoctus facile ab iisdem abripiatur. Supra
capite 95.

Tertium, frigida omnia, tam intro sumenda,
quam foris adiuuenda. Eiusmodi autem cum-
primis sunt, alimenta frigidiora, potus frigidus,
balnea

balnea frigida ambientis nos aeris frigiditas, vestium exilitas, super petram nuda sessio, capitis ac pedum frigiditas. Hinc enim corpus, calore nimirum innato plus satis iam venæ sectione imminuto, præter modum refrigeraretur.

Nebula. *Quantum*, ne is, cui vena secta est, versetur siue ambulet in aere turbido ac nebuloso: hic enim est qui (vt supra capite decimoquarto ostendimus) sanguinem melancholicum efficiens animam contristat: sed versetur potius incedatque in aere lucido, claro atque sereno. Hoc enim spiritus recreantur omnes, & iucundissima quadam voluptate distracti, ad eum ceu sibi similem promouentur.

Quantum, vt idem temperatam amplectatur quietem, motionemque vitet. Hæc enim humores venæ sectione agitados magis adhuc commouet, & vires vsquequaq; debilitat: illa vero commotionem contrahit ac sedat.

Sunt qui tradant cauendum etiam esse à salitorum piscium vsu, postquam vena alicui incisa est αἷα φεσ τε γδ πολλαῖς γδ ψάρας δὲ πρὸς ἐννῶσιν, id est, vitiligines enim & scabiem sæpenu-mero gignunt. Simeon Sethi in Syntagmate de piscibus.

QVIBVS MORBIS ET ÆTATIBUS phlebotomia conueniat, & quantum sanguinis quoque tempore detrahendum.

C A P V T C I.

P Rincipio minuas in acutis, perper acutis.
Etatis media multum de sanguine tolle.

Sic

*Sit puer atque senex, tollet uterque parum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus tibi simplum.*

Quatuor phlebotomiæ præcepta hoc loco traduntur.

Primum, vt in principio acutorum & peracutorum morborum vena incidatur: pro cuius pleniore intelligentia sciendum initio, peracutum morbum esse duplicem: exquisitè peracutum, qui vltra quartum non producit diem (hunc recentiores Medici barbaram sectantes medicinam; peracutum vocare solent.) Non exquisitè peracutum, cuius vigor in septimo futurus est. Hi itaque morbi cum breues sint, ac statim summos, id est, maximos obtineant labores, neque inducias concedant; illico per initia curandi sunt. Iidem porro, quod à calidis magna ex parte humoribus, sanguine nimirum & flaua bile, nascantur, venæ sectionem potissimum exposcunt. Hinc non temere Hippocrates libro quarto, de victus ratione in morbis acutis aphorism. 19. ita scriptum reliquit: In acutis morbis sanguinem detrahe, si vehemens morbus videatur, florueritque ægrotanti ætas; & virium adfuerit robur.

Secundum, quod in ætate media siue florenti, ab anno nimirum 30. ad 45. vel 50. copiosius quam in aliis sanguis detrahendus sit. Etenim hic corpus solidum esse incipit, quod nequam tantum sanguinis quantum solebat, in se traducit, sed plus solito in venis relinquit. Quo fit vt eius subtractio incrementū non impediat, neq; virium robur dissoluat. Corpus namq; in ea

B b ætate

etate neque augeri sensibiliter, nec imminui, sed veluti stare videtur.

Tertium, quod senibus ac pueris parum sanguinis detrahendum sit: ut per pueros intelligamus etiam eos, qui pubertatis, hoc est, 14. ætatis annum excesserunt. Nam usque ad pubertatis initium tota illa ætas pueritiæ mollis est & tenerior, quam quæ phlebotomiam toleret: quoniam licet concoctio & nutritio in iis liberalis sit, tamē spiritus & sanguis modicus, utpote qui continuo atque assatim in corpus, quod nutriti simul & augeri postulat, transsumitur: neque natura citra noxam illius vacuationem sustinere potest: Nam esto quod natura nostra in solidis habitet, tamen ad immodicam omnem euacuationem labefactatur, aut interit. Pubertas ergo primum sanguinis missionem tolerat. Hic igitur pro mutatione naturæ sanguinem mittere licebit, neque tamen id facere decet assatim, sed admodum breuiter.

Porro per senes eos inaudire oportet, qui adhuc in prima atque secunda senectute cōsistunt. In his enim audacia mittendi sanguinis paulatim decrescit, adeo ut in decrepitis, hoc est, post 70. annum ob virtutis imbecillitatem vix liceat. Plura Galenus in libro 4. Hippoc. de vict. rat. in morbis acu. com. 19. & ibidem etiam Hieremias Thriuerus Brachelius.

Quartum, quod dupla sanguinis portio, respectu nimirum reliquorum temporum vere detrahenda sit. Tunc enim sanguinem maxime crescere in corporibus nostris apud omnes medicina scriptores in confesso est. Cæterum quod ad pri-

primum præceptum attinet, regulæ nonnullæ circa sanguinis missionem obseruandæ sunt.

Ac prima quidem, vt ab initio morbi non fiat phlebotomia. Medicus enim, vt capite 37. artis medicinalis, & comment. 22. lib. 4. aphor. Galenus adserit, naturæ minister est. Sed natura ipsa nunquam in morbi principio, dum crudi adhuc sunt humores, vllam vacuationem instituit. Ergo nec medicus ipse in principio morbi, dum adhuc omnia cruda sunt, vacuationem vllam moliri debet. Cruda enim cum vacuationi non obediunt, grauiæ ea de causâ symptomata excitant. Galenus comment. 22. lib. 1. aphor.

Fallit tamen hæc regula in tribus casibus: Primo, quando noxii humores turgent, hoc est, sua sponte concitati ad excretionem nos adducunt: tum enim in principio etiam morbi nondum coctis humoribus vacuare licet, ne scilicet humores parum stabiles & ab vna parte ad aliam sine ordine moti, ad principem aliquam partem decumbant. Raro autem accidit vt humores mobiles ab vna parte ad aliam transsuant, sed plerunque sunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideoque non est in principiis morborum vacuandum, nisi rarissime, hoc est, quando humores turgent. Hinc non temere 4. 1. cap. 20. & 22. 3. tract. 2. cap. 7. & 1. 4. tract. 1. cap. 33. ab Auicenna præcipitur, vt in principiis morborum venæ incisio penitus dimittatur, vt quæ superfluitates extenuet, vt per corpus fluant ac sano sanguini permisceantur, non extrahat tamen quod extrahi necesse erat: quo fit vt post temporis interuallum phlebotomiam repetere oporteat, interim eodem die, in-

terim postfridie. Atque hinc profecto vires nimium debilitantur.

Secundo, in materiæ multitudine: hic enim circa principia quandoque, quemadmodum comment. 29. lib. 2. aphor. Galenus testatur, venæ sectionem, nonnunquam vero & purgationem adhibere oportet, quo minorem iam factam materiam natura possit concoquere.

Tertio, in morbi magnitudine ac vehementia, ut in magno vehementissimique doloris apostemate: licet non sit multa in corpore materia, scilicet antecedens. Nam repellendus humor est, ne apostema citius, quam par est, creper aut aperiatur. Venæ igitur sectio, ut magna hæc & prava symptomata euitentur, circa initia statim adhibenda est. Quod Galenus libro decimoterio, capite vigesimo, method. medendi. his innuere verbis voluit, inquiens: Itaque incidenda in talibus affectibus vena statim ab initio, si modo tam valens virtus sit, ut sine noxa missionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum quæ de secanda vena retulimus, sicuti vel crudi humoris copia, vel puerilis ætas, vel anni tempus, vel regio in qua sit extremus calor aut frigus. Non solum autem in morbis acutis, atque adeo inflammationibus, verum etiam in vulneribus & contusionibus particularum, præsertim nobilium, sanguis ex opposita parte mittendus est, ut inflammatio prohibeatur, etiamsi sanguis modicus fuerit.

Secunda, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, velut in crisi: ut in qua neque venæ sectio, neque aliqua alia vacuatio tentanda sit: ne
mate-

materia scilicet diuertatur à loco, ad quem natura ipsam, vt excernatur, pellit. Pari modo nec in ipso paroxysmo tale quippiam tentandum: recteq; commentar. 29. libro secundo aphorism. Galenus præcipit, vt morbo iam consistente neque venæ sectio, neque purgatio adhibeatur, quod coctiones morborum tunc maxime fiant: quæ melius in quiete, quam motu perficiuntur. Caterum sicuti se habet status ad integrum morbum, ita & paroxysmus respectu dierum *ἀναπαύσις*, id est, intermissionis: quemadmodum igitur in statu non est vacuandum, ita nec in paroxysmo.

Tertia, ne phlebotomia circa initia statim morborum fiat, quando crisis adhuc remota est. Sanguis enim insiti caloris fundamentum est, ipsum nimirum sustinens, licet cor generet, & spiritus ipse deferat: sed sanguis est fundamentum eius: ex ipso enim vt materia nativus calor gignitur: per sanguinis igitur subtractionem calor, qui coquere materiam morbi debebat, vacuatur: quo fit, vt morbus in longum protrahatur, virinmq; robur deiiciatur, vt timendum sit, ne ob morbi diuturnitatem ac virium imbecillitatem natura succumbat.

Quarta, ne in corpore, cui stercus multum inter intestina cohibetur, phlebotomia adhibeatur. Tria enim sunt, velut supra capite 95. ostendimus, attrahentia: loca scilicet inania, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Venæ igitur sanguinis missione exhaustæ à membris rursus propinquis attrahunt, quemadmodum & mesaraica ex ventriculo: quo fit, vt aliis

Auerb. lib.

7. cap. 1. col.

Bb 3

ma-
lest.

magis cohibeatur, & materia in venis contenta corrumpatur. Mesaraica enim humiditatem & stercore penitus exuentes ipsam exiccant. Proinde molli clystere, aut subiecta glande ager prius vacuandus est, ne venæ putridam quampiam superfluitatum essentiam ab intestinis venentur attrahantq;. Galenus in præfatio experientia confirmato, cap. 5.

Quinta, vt ne frequens ac multa phlebotomia fiat: Hinc enim circa senium multi ac mali generantur morbi, sicut est epilepsia, apoplexia, & paralyfis: siquidem ob sanguinis & caloris imminutionem multe generantur phlegmatica superfluitates, quæ dictas tandem aggritudines excitant. Hinc non temere vulgo dici solet: *Qui in iuuentute phlebotomiam exercent, hoc est, sanguinis missione citra necessitatem sapius vtuntur, senectutem deslebunt.*

Sexta, ne venæ sectio adhibeatur mulieri, cui menses fluunt, aut vtero gerenti. Vtero gerenti quidem, ne abortiat: calor enim cibum concoquens venæ sectione diminuitur, & alimentum foetui subtrahitur, & maxime quidem si is ætior fuerit. Nam foetus ex mensibus nutritur: cum autem non inueniat, vnde nutriatur, fame conficitur, & mouetur, & dissoluitur, exciditq; ex naturalibus vinculis: magis autem hoc contingit, si maior sit foetus, quippe qui maiori indiget alimento. Non inuenit autem, ipso sanguine missò. Plura de hoc Leonhardus Fuchsius comment. 31. lib. 5. aphor. Hippoc. Cui vero menses fluunt, naturaliter scilicet & secundū reuolutionem mensis, vena secanda non est, nisi in imma-

deta-

deratiore fluxu, nempe ad reuellendam materiam. Sed quando naturaliter & secundum debitum naturæ cursum erumpunt, naturæ res omnis permittenda est. Supra cap. 95.

Septima, ne phlebotomia fiat post immodicam ventriculi perturbationem, infra & supra factam, quam $\chi\acute{o}\lambda\epsilon\rho\alpha\nu$ Græci, Latini choleram etiam appellant: Barbaram sectantes medicinam cholicam & cholicam passionem nominant. Cum enim venæ sectione humores commouentur, timendum, ne per hoc biliosus humor in ventriculum transfluens ipsum inflammet. Plura supra, circa finem capitis 95.

Postremo videndum etiam est, quibus hominibus phlebotomia conueniat: cuius sane rei regulæ etiam nonnullæ ponendæ sunt.

Ac *prima* quidem, quod hominibus delicatis, otiosis, desidiosam vitam agentibus, valde corpulentis & multum nutriende cibo utentibus potissimum conueniat.

Secunda, quod illis etiam, qui sanguine abundant: quod quidem per urinæ crassitiem cognoscitur. Abundantia enim sanguinis eam efficit crassam: flaua vero bilis, tenuem.

Tertia, quod iis quoque ex usu sit, qui melancholico abundant succo: vnde multa melancholia naturali cum sanguine per corpus discurrente, quod ab ea sanguis in hepate adamussim non depuretur, purgationem antecedere debet phlebotomia, sequi vero purgatio. Duplex porro melancholia est, naturalis scilicet, & non naturalis. Quando naturalis abundat, cum sanguine simul discurret, quare ad eius euacuationem, primum

quidem venæ sectio adhibenda est: ab eodem enim calore, temperato nimirum, sanguis & melancholia generantur: deinde vero post temporis aliquod interuallum, nempe post concoctionem, purgatio phlebotomiæ succedet.

Quarta, quod illis cum primis etiam conferat, in quibus periculum est, ne ob humoris redundantiam in corpore accidat calfactio, ebullitio & conturbatio. Nonnulli tamen per hanc regulam sæpenumero falluntur. Quando enim calfactionem aliquam percipiunt, humorum ebullitionem adesse suspicari, venæ sectione statim vtuntur, cum ex flauæ bilis feruore & incensione hoc interim accedere etiam possit. In qua sane tantum abest, vt calfactio & ebullitio per venæ incisionem cohibeatur, vt magis etiam incitentur & augeantur. Phlebotomia enim humores commouet, vt maiore deinceps impetu per corpus discurrant. In tali igitur casu phlebotomia vtendum non est, nisi sit ex humorum redundantia: quod quidem ex sudoris multitudine dignoscitur, & præcipue cum is matutino tempore oboritur. Aliqui enim non sudant, nisi cum euacuatione opus habent.

Quinta, quod venæ sectio illis potissimum adhibenda sit, quibus vires adhuc firmæ sunt, quiq; sanguineæ, & non frigidæ ac siccæ sunt temperaturæ. Hinc Rhazes lib. 7. ad Almanforem, cap. 21. Corpora, inquit, quæ venas habent amplas & conspicuas, quæq; hirsuta sunt, & colore inter rubrum fuscumq; medio, adolescentium nimirum, iuuenum, & senum nondum decrepitorum, phlebotomiæ præsidia magis tolerare possunt. Pueris vero & infirmis vena secanda

canda non est, nisi maxima incumbente necessitate.

QVÆ MEMBRA, QVQVE
tempore venæ sectione vacuanda.

CAPVT CII.

VER, æstas, dextræ, autumnus hyemis, sinistræ.
Quatuor hæc membra, hepar, pes, cepha, cor, vacuanda.

Æstas hepar habet, ver cor, sicq; ordo sequetur.

Hic ostenditur, quæ membra quoq; tempore per phlebotomiam sint vacuanda.

Ac primo quidem dicitur, vere & æstate venas dextræ partis esse secandas: dextræ scilicet manus, brachii vel pedis. Sed autumnio ac hyeme sinistras: sinistræ nimirum manus, brachii, vel pedis. Vere enim crescit atq; augetur in corpore sanguis, æstate vero flaua bilis: quo fit, vt vere ac æstate vacuandæ sint venæ, quæ sanguine & flaua bile magis abundant: tales autem cum primis sunt venæ dextræ. Siquidem in dextra corporis parte situm est membrum sanguificationis, nempe hepar, & *κυστις χοληδερς*, id est, folliculus flauæ bilis. In autumnio vero humor generatur melancholicus, qui aceruat etiam, nec dissoluitur per hyemem: vnde autumnio & hyeme illæ venæ potissimum secandæ sunt, in quibus melancholia magis dominatur, suntque venæ sinistræ. Nam in sinistra corporis parte situs est lien, receptaculum melancholiæ.

Bb 3

Secum-

Secundo deinde loco traditur, quatuor hæc membra, nempe κεφαλή, id est, caput, cor, pedem, & hepar, vacuanda esse iuxta quatuor anni tempora. Cor quidem vere, hepar astate: caput hyeme, & pedes autumnō.

DE COMMODIS EX SE-
ctione Saluatellæ.

CAPVT CIII.

EX saluatella tibi plurima dona minuta,
Splenem, hepar, pellus, vocem, præcordia purgat,
Innatalem tollit de corde dolorem.

Sex commoda hoc loco recensentur sectionis venæ, quam saluatellam vulgo vocant. Ea inter digitum medicum & medium frequenter admodum & sapissime inciditur. Alius incisionis eius locus est, vt vulgus autumat, inter medicum & auricularem.

Ac *primum* quidem eius commodum, quod lienem expurget.

Secundum, quod iecur emundet.

Tertium, quod pectus purificet.

Quartum, quod vocis auferat incommoda.

Quintum, quod à nocumento tueatur, ac conseruet præcordia: quo nomine os ventriculi, membra spiritus, & quæcunque cordi vicina hic intelligenda sunt.

Sextum, quod non naturalem cordis dolorem tollat: ac ratio quidem omnium est, quod huius venæ sectio, vt latius paulo post declarabitur, ab omnibus illis locis sanguinem educat.

Pro pleniori autem huius rei intelligentia pri-

primo quidem sciendum est, aperiri nonnunquam venas, nonnunquam vero arterias. Verum propter difficilem fluxus arteriæ compressionem arterias Medici incidere metuunt: quippe cum si quis in secunda forte vena arteriam vulnerarit, agre statim sanguinis eruptionem compe-
 scat, ac vbi res optime cadat ad cicatricem per-
 ducta diuisione, tamen *ὡς δεῦρ' ἔστι*, hoc est, arte-
 riæ incisa dilatatio existat, teste Galeno in libro
 de curand. rat. per sanguin. missio. cap. 21. & 22:
 Difficilis porro est fluxus arteriæ compressio, par-
 tim quidem ob arterialis sanguinis feruorem: hic enim promptissime mouetur, arteriamq; di-
 latando aperit: quare sanguinis eiaculationem
 in arteriæ incisione admodum iuuat: Partim ve-
 ro, quod motus arteriarum, vt libro secundo, ca-
 pite vigesimo, de sanitat. tuend. Galenus atte-
 statur, nunquam intermittatur, quo fit, vt ipsa-
 rum vulnera tardius etiam curentur: cum utiq;
 quietem requirant ea, quæ sananda sunt. Gale-
 nus libro quinto, capite octauo, method. med. &
 commentar. 6. libro 6. aphorif. Prodest autem
 arteriæ incisio, quando corpus redundat sangui-
 ne tenuiore aut flatuoso, aut feruidissimo. Sedes
 enim sanguinis subtilis ac tenuis, vnde calor na-
 turalis & spiritus procreantur, atque item fla-
 tuosi, in arteriis est. Quin feruidissimus etiam
 sanguis, qui à calidissimo membro, corde scili-
 cet, perficitur, inq; singula corporis membra di-
 geritur, in arteriis continetur. Crassioris vero,
 quo membra nutriuntur, receptaculum in venis
 est. Sane vero, quæ Galeno occasio extiterit se-
 cundæ arteriæ, ipse capite 22. de curandi rat. per
 san-

sanguin. mission. asserit. Monitus, inquit, per quādam insomnia, quorum duo perspicue mihi visa sunt, accessi ad dextrā manus arteriam, inter indicem ac pollicem sitam: siuique fluere, donec sponte sanguis subsisteret: nam ita somnium præceperat. Effluxit autem non tota libra. Subito itaque diurnus extinctus dolor est, in illa maxime parte fixus, qua iecur septo transuerso committitur. Mihi quidem hoc aetate iuuenili euenit. At minister Dei Pergami diutino lateris cruciatu laborans liberatus est arteria in summa manu incisa, aggressus & ipse illud insomnia monitu.

Secundo vero loco sciendum, quod venæ sectio multis admodum membris adhiberi solet: Aliquando quidem brachio, siue manui magnę, nonnunquam parux, quandoq; pedi, interdum naso, aliquando fronti, nonnunquam labiis, quandoq; linguae siue palato, nonnunquam etiam angulis oculorum frontem versus. Quinq; venę secandę veniunt in manu magna, per quam intelligitur apud Medicos totum brachium cum summa manu: vt per pedem totum crus, hoc est, quicquid ab ischio vsque ad plantas pedum est, quemadmodum docuit Rhazes lib. 7. ad Alman. cap. 21. & Auicenna 4. n. cap. 20.

Vna vocatur humeraria siue humeralis, Græce *ὑμωρική*, quod per humerum in manum feratur: vel exterior, quoniam cubiti exterius latus preterat: vel *κεφαλική*, id est, vena capitis.

Alterā interior cubiti vena, quæ *ἡπατική* Græcis dicitur: Latini iecorariam & lienarem, hodie facientes medicinam Basilicam vocant.

Tertia

Tertia media, quam nonnulli & alio nomine non inepte communem, vel cardiacam, vel nigram, vel matrem nuncupant: Barbari vero mediam appellat.

Quarta axillaris, quæ est ramus basilicæ.

Quinta funis brachii, quæ est ramus cephalicæ descendens. In minori siue summa manu est Sceilen, siue saluatella. Et ita in manu sex venæ secundæ veniunt.

Cephalica incidenda est, vbi superiores pectoris partes, facies nimirum, aut caput male afficiuntur: quare cõfert passionibus capitis, vt hemi-
craniam, maniam, & similibus. Galen. cap. 16. de curan. rat. per sang. miss.

Cephalica.

Basilica à partibus statim euacuat, quæ infra ceruicem sunt, verbi gratia, à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut ventriculo.

Basilica.

Communis situ & compositione inter duas iam distas media est. Nam ea ex fissione vtriusque oritur: Est etiam in vacuando media: vndique enim vacuat, ab inferioribus nimirum partibus infra ceruicem, à collo, & supra collum. Vnde exquisitissima omnium humorum & vniuersalis toti corpori per huius venæ sectionem fit euacuatio. Vniuersalis quidem, nõ vt quibusdam placet, quod à corde oriatur, sed quod sit ramus cephalicæ & basilicæ. Sanguinem igitur à cephalica detractus, ea non apparente, mediam potius quam basilicam secabis. Quod si nec basilica se ostenderit, ad mediam potius, quam ad cephalicam confugies.

Mediana.

Saluatella siue salubris, Sceilen Auicennæ 1. 1. doct. 5. sum. 5. capite 4. appellatur, & est vena sub

Saluatella.

sub annulari & medio digito exporrecta. Verum alias subinde apud Arabes & Barbaros illam Sceilen vocari obseruatur, quæ iuxta brachiale ab humerariæ ramo & axillaris venæ propagine constituitur, cui eadem quæ axillari medicorum vulgus nomina imponit, hanc quoque saluatellam & salubrem vocans. Hæc obstructo hepate in dextra manu, liene vero in sinistra incidi solet. Quare hoc fiat, ratione ostendere non est, sed experientia licet: Porro manus illius cui hæc vena secatur, in calidam aquam ponenda est, donec locus infletur, & leuiter extumeat, conspicuusque fiat: secta autem iam vena, iterum in aquam ponenda est: ideo vt sanguis cito eiacularur, si eius eruptio debilis fuerit, sicuti solet in pluribus eorum, quibus per hanc venam sanguis extrahitur, & ne sanguis in ore venæ coagulatus illico restringatur. Cum autem ex ea quantum volueris emanarit, parum olei ac falis imponendum est, ne iusto citius vulnus cicatrice obducatur. Rhazes libro septimo, capite vigesimo septimo ad Almanforem, & A uicenna 4.1. capite 20.

Axillaris.

Axillaris ramus est basilicæ, & apparet in curuatura brachii versus inferiora: de hac idē quod de basilica iudicium.

Funis brachii similis est cephalicæ: est enim ramus eius. Quanquam autem venæ sectione, quemadmodum id ipsum à Galeno & Auicenna adseritur, vniuersalis è toto corpore fiat euacuatio, non tamen ex omnibus venis æqualiter, sed tantum ex communibus, vt visum est. Licet etiam venæ è toto corpore vacuent,

non

non tamen æqualis in omnibus est timor. Imo cephalica Rhazæ est securior: basilica vero & cardiaca magis timenda, quanquam hæc quam illa minus.

Cephalica omniū minus est noxia, quod nullus nervus, nulla arteria, nullus etiam tendo sub ea vena procurrens sectionem impediat.

Cardiaca siue medianæ incisio admodum difficilis ac periculosa est, propter subiacentē nervum ac tendinem: maxime si in ipso brachii sinu profundius incidatur.

Basilica inter cæteras eius loci periculosissimā habet sectionem: tum propter arteriam quæ subiacet, tum etiam propter incertum & variū nervorum in ea parte procursum, qui te dubium & anxium reddunt: præsertim in interiore brachii plexu, qui minus carnosus est.

Sceilen siue saluatella non est periculosa, sed tamen subtilis: vnde convenit ut in sectione eius manus in aqua calida detineatur, quo expeditius erumpat sanguis.

In pede tres venæ sunt, ischiatica scilicet, saphena & vena poplitis, quas incidere consuevimus sanguinem deorsum reuulsuri, ut in men-
Teda vna
na:

fium prouocatione. Sed in hoc vena poplitis, iuxta Auicennæ sententiam, efficacior est saphena, aut ischiatica: propinquior enim est vtero, vnde melius ab ipso deorsum trahit.

Saphenæ sectio à renibus, ab vtero, testiculis, & virga sanguinem educit.

Ischiatica ab ancha, id est, ischio, siue à coxa, renibus & membris versus exteriorem partem
 fitis

sitis melius trahit. Iuuamentum sectionis eius magnum est in ischiade, podagra, varice & elephantiasi.

Saphena ab vtero trahit, & membris versus interiorem partem sitis, licet eiusdem venæ sint rami, menses prouocat, & hæmorrhoidum orificia aperit.

Frontis vena.

In media fronte inter duo supercilia sita est vena, cuius incisio confert grauitati capitis, & præcipue illi quæ est à parte posteriori, & antiquis faciei vitiiis, nempe morpheæ, impetigini, scabiei, & oculorum affectibus, incisa tamen prius cephalica.

Nasi.

Est in naso quoque vena, in cuius incisione colum sudariolo stringere oportet, donec capitis partes intumescant, & vena conspicua fiat. Idem etiam in sectione venæ frontis faciendum.

Labiorum.

Inter labra item & gingiuas venæ sunt, quæ propter oris aut gingiuarum abscessus scindi solent, cephalica tamen prius incisa.

In palato venæ sunt quatuor, quarum incisio confert fluxioni rheumatis ad dentes ac in eis dolorem incitantis. Suntque omnes conspicuæ, & incidenda potissimum post concoctam materiam.

Oculorum.

Sunt quoque venæ quædam in angulis oculorum lachrymalibus frontem versus, quæ inciduntur in passionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & lachrymis, secta prius cephalica.

Lingua.

Præterea venæ quæ sub lingua conspiciuntur possunt in multis affectibus incidi, præsertim in angina, secta tamen prius cephalica.

Temporum.

Quinetiam in temporibus iuxta aures venæ sunt,

sunt, quæ inciduntur propter vertiginem, hemi-
craniam, vehementem capitis dolorem, & ægri-
tudinem diuturnam: sed hæc incisio, vt in libro
de genitur. & in libr. de aere, aquis, & locis Hip-
ocrates autor est, hominem reddit sterilem.
Quibuscumque, inquit, iuxta aures venæ sectæ
sunt, hi coeunt quidem, & genituram emittunt,
verum modicam, & debilem ac infœcundam.
Nam plurima genituræ pars à capite iuxta aures
in spinalem medullam procedit. Ipse autem
genituræ meatus cicatrice sectioni inducta ob-
struitur. Et proceres Scytharū, incisis iuxta aures
venis, sterilescere affirmat. Auicenna eas iuue-
niles vocat.

In collo etiam venæ sunt, quas Græci *σφαγι- Coll.*
νιδες, Latini iugulares, id est, venas faucium &
gutturis, Arabes Guidez, Barbari Subeticas, A-
poplecticas & somni venas appellant, quod pres-
sæ, ligatæ & complicatæ afferant *νύξον*, id est, so-
mnum veterosum, & torporem quendam apo-
plecticum. Hæ inciduntur, cum anhelitus in
principio lepræ maxime constringitur coarctat-
urque, & in principio fortis angina, in asthma-
te acuto, in rauedine vocis, in abscessu pulmo-
nis, in dyspnœa, quæ est ex multo sanguine ca-
lido, & in ægritudinibus splenis ac laterum.

Plura in libro anatomix viuorum Galeno
adscripto, capite vigesimo octauo, &
apud Rhazen, & Auicennam
locis citatis.

Cc EMIS-